

Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljič

Monika Krolej Telban

Čudežne
pravljičice
II

Monika Kropelj Telban

Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic

**Čudežne
pravljice**

II

Založba
ZRC

Monika Kropelj Telban

**TIPNI INDEKS SLOVENSКИH LJUDSKИH PRAVLJICE
ČUDEŽNE PRAVLJICE 2**

Uredila / Edited by: **Saša Babič**
Recenzentki / Reviewers: **Mirjam Mencej, Katja Hrobat Virloget**
Jezikovni pregled / Proofreading: **Jožica Narat**
Oblikovanje in prelom / Design: **Jernej J. Kropelj**
Prevod / Translated by: **Marko Petrovič**

Izdal / Published by: **Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko
narodopisje / Research Centre of the Slovenian Academy of
Sciences and Arts, Institute of Slovenian Ethnology**
Zanj / Represented by: **Saša Babič**
Založnik / Publisher: **Založba ZRC**
Zanj / Represented by: **Oto Luthar**
Glavni urednik / Editor-in-Chief: **Aleš Pogačnik**
Tisk: **PRESENT, d. o. o.**
Naklada: **400**
Prva izdaja, prvi natis / Prva e-izdaja
Ljubljana 2025

Na naslovnici / Cover illustration: **Luisa Tomasetig, Laž in resnica.**

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni
knjižnici v Ljubljani

ISBN 978-961-05-1029-1
COBISS.SI-ID 244252163
ISBN 978-961-05-1030-7 (PDF)
COBISS.SI-ID 244290051

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in
inovacijsko dejavnost Republike Slovenije za leto 2024 in Inštituta za
slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akade-
mije znanosti in umetnosti / Published with the support of the Slovenian
Research and Innovation Agency and the Institute of Slovenian Ethnology,
Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts.

Besedilo tega dela je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative
Commons CC BY-NC-ND 4.0. To pomeni, da je ob priznanju (navedbi)
avtorstva dovoljeno reproduciranje in distribuiranje besedila, ne pa tudi
predelava, dajanje v najem in priobčevanje besedila javnosti za komercialni
namen. Licenca Creative Commons 4.0 CC BY-NC-ND ne velja za (slikovno)
gradivo, ki je vključeno v besedilo in je posebej označeno z znakom ©. Za
kakršno koli nadaljnjo rabo tako označenega slikovnega gradiva je treba
pridobiti dovoljenje od imetnika avtorskih pravic, navedenega ob znaku ©.
<https://doi.org/10.3986/9789610510307>

Monika Kropej Telban

Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljič

**Čudežne
pravljice
II**

Ljubljana 2025

VSEBINSKO KAZALO / CONTENTS

Spremna beseda	7
Nadnaravni pomočniki / Supernatural Helpers	11
Čudežni predmeti / Magic Objects	141
Nadnaravna moč ali znanje / Supernatural Power or Knowledge	231
Druge zgodbe o nadnaravnem / Other Tales of Supernatural	279
Literatura	319
Kratice	339
Kazalo tipov pravljic / Index of Folktale Types	340
Summary	343

SPREMNA BESEDA

Pripovedovanje zgodb – tudi pravljic – je bilo v preteklosti namenjeno ne le otrokom, temveč predvsem odraslim, saj je imelo pripovedno izročilo pogosto zelo stare korenine in različne sporočilnosti. Z nekaterimi pripovedmi pa so želeli odrasli med drugim tudi posvariti otroke pred nevarnostmi, ki prežijo nanje v njihovem domačem okolju in po svetu.

Čudežne pravljice, ki so osrednji žanr te knjige, kljub temu, da veljajo danes za otroške pripovedi, pogosto vsebujejo sestavine, ki zbuja strah ali so celo okrutne. V njih nemalokrat nastopajo roparji, tatovi, čarovnice in čarovniki, hudobne mačeha, velikani, vragi in drugi grozo vzbujajoči liki. Priznani italijanski pisatelj Italo Calvino je v predgovoru k svoji zbirki italijanskih pravljic zapisal: »To, v čemer smo danes navajeni videti 'književnost za otroke', tam, kjer je živel kot del ustne tradicije, še v 19. stoletju (in morda tudi danes) ni bilo namenjeno samo eni starostni skupini. To je bila pripoved o čudežih in celosten izraz pesniških potreb tiste faze v kulturi.«* Folklorne pripovedi so namreč pogosto precej robate in nemalokrat vsebujejo srhljive vsebine, ki jih otroci dojemajo kot strašljive ali celo grozljive.

Ena prvih pravljinih zbirk, ki je bila namenjena otrokom, je bila knjiga francoskega pisatelja Charlesa Perraulta *Pravljice mame gosi* (*Les Contes de ma mère l'oie*, 1697). Večji premik v zbiranju in objavljanju ljudskih pravljic pa je prinesla šele romantika, ko se je povečalo zanimanje za folklorno izročilo. V tem času sta brata Jacob in Wilhelm Grimm s svojo zbirko *Otroške in hišne pravljice* (*Kinder- und Hausmärchen* 1812, 1815) razvila nov koncept zbirk pravljic, ki je navdihnil številne zbiratelje širom po Evropi. S svojo zbirko pravljic sta začrtala nove smernice pravljinih zbirkam, ki so prirejene otrokom, četudi v njih ne manjka grozljivih prizorov, strašljivih prikazni in okrutnih dejanj. Vendar pa kljub tovrstnim strah vzbujajočim zapletom in nadnaravnim nasprotnikom ter težavnim okoliščinam junaki in junakinje najdejo pot, ki jih popelje do sreče, kraljevskega prestola ali do bogastva.

Narativni stil pravljic je pogosto preprost in jedrnat, saj je stkan iz številnih življenjskih izkušenj in čustvovanj preprostih ljudi. Nadarjen pripovedovalec ali pripovedovalka lahko izpelje zgodbo brez olepšav in obsežnih opisov, tudi izjemno tekoče in jezikovno dovršeno v umetniškem slogu do konca. Manj nadarjeni pripovedovalci in tudi zapisovalci pravljic so sicer ohranili pripovedi, vendar v bolj okorni in ne tako poetični obliki. Vendar pa se stroka drži pravila, da ne popravlja

* Italo Calvino v spremni besedi k svoji zbirki italijanskih pravljic (*Fiabe Italiane*, 1956). Slovenski prevod: *Italijanske pravljice* 1. Ljubljana: Mladinska knjiga 2020, str. 49.

originalnih virov, zato so v naši zbirki zgodbe zapisane tako, kot so bile zbrane v rokopisih, različnih publikacijah ali posnete na magnetofonski trak – torej brez olupšav, priredb ali vidnih popravkov.

Pravljice, četudi istega pravljичnega tipa, so lahko zelo raznolike tako po vsebini kot po načinu pripovedovanja. Umeščamo jih sicer v vsebinsko sorodno slovstveno folklorno izročilo, vendar so odstopanja od osnovnega tipa pogosto zelo velika. Pripovedovalci črpajo navdih za pripovedi, ki so se prenašale iz generacije v generacijo v domačem okolju, in vnašajo vanje življenjske razmere svojega vsakdana, ki so lahko v posameznih regijah in časovnih obdobjih precej različne. Odzivajo se na socialne razlike in opisujejo življenje preprostih in pogosto revnih ljudi, na drugi strani pa sta blišč in vsemogočnost bogatih posameznikov, zlasti grofov in kraljev, predstavljena na zelo domišljijški način.

Pretanjena naracija je v slovenskem prostoru še posebej opazna v pravljicah, ki so bile posnete v Reziji, kjer v Italiji živi slovenska manjšina, odmaknjena v hribovitem, težko dostopnem predelu Karnijskih Alp. Pa vendar so bili Rezijani ves čas v stiku s sosednjimi regijami, saj so morali mnogi med njimi po svetu, da so s svojimi veščinami in izdelki lahko preživljali družino. Na svojih poteh so v drugih krajih slišali mnoge lepe pripovedi in jih prenesli v rodno Rezijo. Izjemen pripovedni slog lahko sicer zasledimo tudi v drugih regijah pri nekaterih nadarjenih pravljíčarjih, ki so se kalili ob domačem ognjišču v krogu svoje družine in sosedov ob poznih večernih urah med pripovedovanjem in petjem. Vendar je ohranjenih razmeroma malo dobrih posnetkov ali zapisov njihovega pripovedovanja.

V sodobni digitalni družbi pripovedovanje pravljic v krogu odraslih in otrok v slovenskem in tudi širšem evropskem prostoru skorajda ne živi več. Kratke zgodbe in šale morda tu in tam v zbrani družbi še slišimo pripovedovati. Pravljice pa pripovedujejo le še odrasli svojim otrokom in vnukom ali pa jih kar prebirajo iz različnih zbirk pravljic in povedk.

V drugi knjigi tipnega indeksa slovenskih ljudskih čudežnih pravljic, urejenih po mednarodnem klasifikacijskem sistemu ATU (Aarne, Thompson, Uther), so zbrane slovenske folklorne pripovedi, ki se uvrščajo med pravljíčne tipe od ATU 500 do ATU 749. Kljub mednarodni razširjenosti pravljíčnih tipov in motivov njihovo lokalno podobo narekuje okolje, v katerem so se razvijale in kjer so jih pripovedovali. Zaradi tega najdemo v njih številne družbene, kulturnozgodovinske in naravne značilnosti regij, v katerih so živeli ljudje, ki so pravljice pripovedovali. Vse to daje tudi slovenskim pravljicam značilno svojsko podobo, po kateri se razlikujejo od pravljic drugih narodov, čeprav se uvrščajo v iste pravljíčne tipe.

Slovenske čudežne pravljice, obravnavane v tej knjigi, je bilo mogoče razvrstiti po mednarodni tipologiji v 71 različnih pravljíčnih tipov. Med njimi so pravljice, ki so zelo znane in razširjene širom po svetu, kot so: Pepelka / Cinderella (ATU 510A),

Ladja, ki pluje po vodi in kopnem / The Land and Water Ship (ATU 513B), Princesa na stekleni gori / The Princess on the Glass Mountain (ATU 530), Obuti maček / Puss in Boots (ATU 545B), Ribič in njegova žena / The Fishermann and His Wife (ATU 555), Aladin / Aladdin (ATU 561), Mizica, pogrni se / The Table, the Donkey and the Stick (ATU 563), Zajčji pastir / The Rabbit-Herd (ATU 570), Palček / Thumbling (ATU 700), Sneguljčica / Snow White (ATU 709) in še mnoge druge.

Tudi v drugi knjigi čudežnih pravljic je nekaj pravljčnih tipov, ki jih je Hans-Jörg Uther iz prenovljenega mednarodnega tipnega indeksa pravljic* izločil. Te pravljice so označene s klasifikacijsko številko AaTh – določeno v predhodnem »Aarne-Thompson indeksu« iz leta 1961. Med slovenskimi čudežnimi pravljicami so tovrstni primeri v tej knjigi: Trije bratje iščejo bogastvo / Three Brothers Seek Riches (AaTh 551**), Krokav pomočnik / The Raven Helper (AaTh 553), Govorica rož / Language of Flowers (AaTh 671F*) in Pogovor volov / Language of Oxen (AaTh 671G*).

Namen te knjige je približati domačemu bralcu slovensko ljudsko pripovedno izročilo, urejeno po mednarodni tipologiji, tujim raziskovalcem pa omogočiti primerjavo njihovih pravljic in povedk s slovenskimi pripovedmi istega tipa. Spoznavanje povezanosti slovenskega pripovednega izročila s sorodnim gradivom ljudskega slovstva drugod po svetu nam omogoča boljše razumevanje slovstvene folklore in odkrivanje razvojne poti slovenskih folklornih pripovedi v mednarodnem kontekstu.

* Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson* I–III. (FF Communications 284–286). Helsinki 2004. (3. izpopolnjena izdaja: Uther 2024).

IV

Nadnaravni pomočniki

Supernatural Helpers

500–559

ATU 500 Ime nadnaravnega pomočnika (Špicparkelj) / The Name of the Supernatural Helper

A: Oče se hvali kralju, da lahko njegova hčerka sprede iz prediva zlato prejo (izjemno količino preje).

B: Mati krega hčerko zaradi njene lenobe, kralj vpraša, zakaj jo krega, in mati mu odgovori, da zato, ker hčerka kar naprej prede.

Kralj želi preizkusiti dekletovo sposobnost in jo zapre v sobo, polno prediva. Če bo uspela spresti tako, kot je bilo rečeno, se bo poročil z njo, če ne, bo umrla. Objokanemu dekletu priskoči na pomoč škrat. Obljubi ji, da bo spredel predivo, v zameno pa zahteva prvorojenega otroka. Rešila bi ga lahko le, če bo do takrat uganila škratovo ime.

Kralj se poroči z dekletom, toda čez eno leto se ji najavi škrat, da bo prišel izterjat, kar mu je bilo obljubljeno. Večer pred njegovim prihodom služabnica (kraljica) v gozdu sliši, kako škrat zmagoslavno prepeva, kako dobro je, da kraljica ne ve, da je njemu Špicparkelj (Bergmandelc ipd.) ime. Služabnica pove kraljici, kaj je slišala v gozdu, in ko pride škrat naslednji dan h kraljici po otroka, mu ta takoj pove njegovo ime. Škrat se od besa udre v tla.

Opomba: V slovenskem pripovednem izročilu se je ohranilo več pravljic, v katerih reven oče proda škratu (vragu) še nerojenega otroka. Škrat mu obljubi, da ga bo lahko obdržal, če bo uganil njegovo ime. Tik pred iztekom roka oče v gozdu opazi škrate, ki izgovarja svoje ime. Tovrstne variante so na tem mestu označene kot: ad ATU 500.

Literatura: Pripoved je bila dokumentirana v delu Marie-Jeanne L'Héritier de Villandon: *L'Histoire de Ricdin-Ricdon* (1705); Grimm 55; BP I, 490–498; Lüthi 1971; Röhrich 1972; EM 9 (1999), 1164–1175; Name des Unholds.

Živela je mati in imela je hčer / Bila je ena mati pa je mejla edno čér

ATU 500 + ATU 501

*Kraj: Gornji Senik, Porabje, 12. 1. 1970.**Povedal: József Krajczár.**Posnel: Milko Matičetov, 5. 3. 1970.**Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 5.**Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 18.*

Živela je mati in imela je hčer. Pa je tista deklica vselej samo na peči sedela. Mati ni dosti marala za to: »Si še majhna, kar počivaj.« Toda mati se je postarala in ni mogla več tako delati, ker roke niso več zmogle. Deklica je odrasla in mati je rekla:

»Pridi vendar in mi pomagaj pri kakšnem delu, vidiš, da postajam stara. Kaj pa boš ti, saj te lakota umori, ko nočeš ničesar vzeti v roke. Če ne drugo, vsaj kuhinjo bi lahko pometla. Ali pa nahranila kokoši.«

Ja, dekletu to ni prišlo do živega. Bila je že toliko stara, da bi se lahko omožila. Ampak je ni mogla spraviti dol. Lepo ji je govorila, grdo ji je govorila, nič. Mati se je naveličala in vzela šibo pa jo zelo, zelo namlatila. Tako je morala dol s peči, če je hotela ali ne. Stekla je ven in zunaj bridko jokala. Mimo je šel mlad lovec in rekel:

»Mati, zakaj pa ste jo mlatili, to je vaša hči. Pa zakaj ste jo tako topli?«

»Ja, tako je, da kar naprej dela, brez prestanka, pa ji pravim, da se bo uničila, naj ne dela toliko. In me ne uboga, zdaj sem se pa razjezila in sem jo namlatila.«

»A, ne delajte tega!« In je odšel.

Ja, naslednji dan je spet zlezla na peč in se tam ulegla. Še dalje je bila tam gor, imeli so starega mačka, tistega je božala in se z njim igrala.

Spet se je naveličala (mati), spet je vzela leskovo palico pa po njej. Stekla je ven. Ja, tisti lovec je spet prišel tam mimo in spet rekel:

»Ja, mati, zakaj pa jo tepete, to lepo dekle?«

»Ja, kar naprej hoče presti, noč in dan samo prede. Pa kaj bo toliko. Saj imam tudi jaz čas, naj malo počiva.«

»Ej, mati, mati, kaj to počnete. Pustite jo vendar!«

»No, saj jo pustim, jaz bi jo tako pustila, naj počiva, pa ni prav nič pri miru. Kar naprej mora delati, noč in dan.«

Ja, tisti je odšel, ona pa spet nazaj na peč. In tisti stari maček je spet prišel k njej v naročje in ga je tam božala in se z njim igrala.

Mati je mislila:

»Saj je vsak dan slabše, saj jo lakota umori. Tukaj strohni za pečjo. Saj ničesar ne vzame v roke.«

»Na,« je rekla, »zdaj pa zadnjič. Ali te ubijem ali pa boš delala.«

In po njej tam zunaj, jo je držala z eno roko, z drugo pa jo je mlatila, kar se da. Ja, tisti mladenič spet mimo pride na konju in pravi:

»Mati, vam se meša. Vi jo hočete ubiti.«

»Ne, ne, celo noč je predla pa mi je že vso zlato prejo napredla. Ja, kaj pa bom jaz s tistim počela, saj to ni za siromaka.« Pa tako.

Nato je on rekel: »Če je tako čudna in tako marljiva, mi jo dajte za ženo. Sem kraljevski sin in imam veliko prediva in pri meni bo lahko predla, kolikor bo hotela, noč in dan. In jo vzamem za ženo.«

Ja, dobro, nato je odšel in so prišli po njo s kočijo. In so jo odpeljali in poslali v sobo. Tam so ji lepo postregli in ji je rekel:

»No, tam bo tvoja soba, kjer boš predla. Jutri pripeljejo voz prediva, tisto moraš v enem tednu spresti. Če vse tisto spredeš, boš moja žena.«

Ja, ona pa nič, je samo milo gledala in se solzila.

»Ja, tebe je sram in strah. Nikar, boš delala in to vse pozabiš.«

Pravi, dobro je.

Naslednji dan so pripeljali voz prediva, tako da so imeli vpreženih šest volov. In so tisto sobo napolnili s predivom in jo spustili zraven. Sobo so zaklenili, noter so ji znosili hrano. »Zdaj lahko predeš noč in dan.«

Ona tam sedi in joče. Ni mogla ne jesti ne spati, nič. Joče. Misli, da bo tu konec z njo. Kako bo predla, saj še nikoli ni imela tega v rokah. In ona ne zna presti. Tam se solzi, solzi in se joče. Nato ponoči nekdo potrka na vrata ali okna. Ona se ozre naokoli, nikogar ne vidi. In še enkrat. Gleda proti oknu, gre tja in gleda. Ja, vidi, da prihaja majhen človek. Tistemu pravijo palček. Pa gleda noter.

Pravi:

»Spusti me noter.«

»Ne spustim te.«

»Spusti me noter, jaz ti bom pomagal, vem, da si v hudih škripcih.«

Ona odpre okno, on pa vstopi. Pravi:

»Kaj mi daš za plačilo, če ti to spredem. Jaz ti to v enem dnevu in eni noči vse spredem.«

»Ja, kaj bi, saj ničesar nimam.«

»No, vidim, da imaš velike težave, jaz ti to naredim, toda ti mi moraš povedati, kako mi je ime.« In je odšel.

Zvečer je spet prišel, naslednji večer je prišel. Potrkal je, ona pa ga je spustila. Pravi:

»Uleži se.« Res se je ulegla, do jutra je bilo vse spredeno. Preja je bila vsa zlata, da se je svetila. Ona je bila zelo vesela. On pa:

»Ti mi samo povej, kako mi je ime. Nič drugega nočem od tebe. Če mi tega ne poveš, pridem pote in te odnesem.«

Ona razmišlja in razmišlja, kaj bi lahko bilo njegovo ime. Ampak kako bi si lahko izmislila, kako mu je ime?

Bil je lovec, ki ji je vselej prinašal hrano in skrbel zanjo. Tisti je hodil po gozdu in zagledal majhnega človeka. Tekal je sem in tja, bil zelo dobre volje in kričal:

»Moje ime je Panci-Manci. Če bi tista vedela, kako mi je ime, bi bila zelo srečna. Toda zvečer grem ponjo. Ona tega zagotovo ne bo mogla povedati in bo šla z mano in bo moja žena.«

Tisti prispe domov in ji prinese kosilo. Pogovarja se z njo o tem in onem in pravi:

»Kaj sem videl. Majhnega človeka sem videl, ki mi niti do pasu ni segal. In si je govoril: 'Moje ime je Panci-Manci, moje ime je Panci-Manci.' Če bi nekdo vedel, kaj je moje ime.«

To ji pove in ona reče:

»Že vem, že vem.«

Zvečer je spet prišel in potrkal na okno. Ona je pohitela in mu odprla.

»Na, veš, kako mi je ime?«

»O, jaz sem že davno vedela, kaj je tvoje ime.«

»No, pa mi povej.«

»Panci-Manci ti je ime, razumeš, Panci-Manci, Panci-Manci.«

Nič ni rekel, je kar skozi okno skočil in stekel proč. Takrat je lovec, ki je zjutraj prinesel zajtrk, rekel, da je narejeno, da je ona vse naredila, in je sporočil mlademu kralju. Lovec gre in pove, da je narejeno. Ja, on se od začudenja ni vedel kam dati. Gre ponjo in ji reče, da vidi, da je res tako. Pripeljal jo je noter in so takoj poklicali duhovnika in sta se poročila.

Ja, takrat je rekel, da še več (prediva) nakupi. Ker potrebuje veliko tega, ker ima veliko vojakov in tisti potrebujejo obleke. Ja, ona si je spet mislila:

»Ja, kako pa bo to zdaj, enkrat sem se rešila. Zdaj pa naj vse zapravim ali zbežim ali kaj naj se z mano zgodi. Poročena sem že, on pa želi še to od mene in še več pripelje.«

Takrat pride stara ženska, beračica. Tisti se ona zelo toži. Dala ji je lepo darilo in se ji tožila, kako se njej godi in kako se ji bo godilo. Takrat reče:

»Le pusti, jaz ti lahko pri tem pomagam. Nikar ne bodi žalostna. Naslednji dan pošljem sem tri beračice. Odpelji jih noter, ko bo tudi mladi kralj doma, jih odpelji noter.«

Ja, res je prišla beračica, naslednji dan. Imela je dolg jezik vse do pasu. In je tam zelo lepo prosila, naj ji dajo vbogajme.

»Ja, dobro, jaz nimam. Ampak moj mož, kralj, on ima zagotovo, saj nobenega siromaka ne pusti brez darila.«

Dal ji je lepo miloščino in rekel:

»Ja, kako to, da imate tako dolg jezik?«

»Ja, presvetli kralj, tega sem si sama kriva. Ko sem bila mlada, sem preveč predla in sem zmeraj lizala prste in predivo. Zaradi tega mi je tako dolg jezik zrasel.« Kralj je naenkrat začudeno pogledal.

No, nič ne dé, tista je odšla, čez eno uro je prišla spet druga. Tista pa je bila tako grbava, da je z nosom segala skoraj do tal. Tudi tisto obdari in pravi:

»Kako to, da ste tako grbavi?«

»Ja, presvetli kralj, ko sem bila mlada, sem zelo rada predla in sem veliko predla. Zmeraj sem bila zelo sključena in zavoljo tega mi je tako zraslo. Zato sem tako grbava.«

Pride tretja, lepo pozdravi in lepo prosi, naj ji dajo malo miloščine.

»No, tudi tebi dam. Saj nobenega reveža ne puščam od svoje hiše brez miloščine.«

Nato on reče:

»Kako to, da imate vi tako velika usta?«

»Ja, presvetli kralj, to se mi je zato zgodilo, ker sem takrat, ko sem bila mlada, preveč predla. Noč in dan sem predla pa sem zmeraj prste lizala. Zato so mi zrasla tako velika usta.«

Takrat je imel še dosti prediva in je rekel:

»Tega ti več ne dovolim. Tega ne smeš več v roke vzeti.«

Predivo so odpeljali ven in ga sežgali. Njej pa je ostro zapovedal, da ga ne sme več vzeti v roke, da se ji ne bi zgodilo kakor tistim.

No, pa so takrat imeli veliko svatbo, sem bil tam tudi jaz. Vsakdo je lahko jedel, kolikor je le mogel s sabo prinesiti. Jaz nisem ničesar prinesel, zato nisem mogel nič jesti in sem bil zelo lačen.

Škratelj, ad ATU 331 + ad ATU 500

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, ok. 1852.

Vir: NUK, Ms 483, zv. 11, str. 58.

Objava: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 63, št. 37.

Der Teufel soll das Siebente holen, ad ATU 500

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 66, št. 95.

Prevod v slovenščino: Hudič naj vzame sedmega otroka, ad ATU 500

Kraj: Pohorje.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 95.

Vrag naj vzame sedmega, ad ATU 500

Kraj: Pohorje.

Objava: Hudales 1968, str. 112–114.

Martinček Škrbinček, ad ATU 500

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 137–138, št. 14.

ATU 501 Tri stare predice / The Three Old Spinning Women

Zaradi lažnega hvaljenja dekleta ali njene matere, da lahko sprede ogromne količine prediva, zaprejo deklico v sobo, polno preje. Če ji bo uspelo vse to spresti do jutra, se bo princ oženil z njo. Na pomoč ji priskočijo tri stare predice – ena ima ogromno nogo, druga velikansko ustnico in tretja debel palec. Za plačilo jih mora dekle povabiti na svojo poroko. Ko jih princ zagleda, je zgrožen, one pa mu povedo, da so tako iznakažene zaradi predenja. Princ se zaobljubi, da ne bo nikoli pustil svoje žene presti.

Opomba: Ta pravljica je pogosto v kombinaciji s pravljичnim tipom ATU 500.

Literatura: Giambattista Basile, *Il Pentamerone* (1674, IV, 4); Grimm 14; Sydov 1909; BP I, 109–115; EM 12 (2007), 1064–1068: Spinnfrauen, Die drei S.

Graščakova nevesta, ad ATU 501

Kraj: Savinjska dolina.

Objava: Orožen 1936, str. 101, št. 2.

Lekšetov graščak se je hotel poročiti z mlado kmečko deklico in je zahteval od nje, naj se dobro nauči presti. Toda deklina se nikakor ni mogla privaditi vrtenju kolovrata in sukanju niti. Potožila je svojo skrb nadložni ženici, ki ji je obljubila, da bo pri prihodnji preji graščaka pregovorila.

Tako se je zgodilo. Bila je preja na Pristavi. Predla je tudi tista nadložna ženica, ki je vedno smrdela. Ko je graščak prišel k predicam pogledat, si je zatisnil nos in ženici rekel, da smrdi. Ona mu je pa odgovorila, da se radi neprestanega sedenja za kolovratom ne more več zadrževati. Pristavila je še k temu, da se ji je pobesilo ustno, ki mora niti stalno sliniti.

To je bilo graščaku dovolj. Rekel je: »Če je pa tako, tedaj moja žena ne bo smela presti.«

Živela je mati in imela je hčer / Bila je ena mati pa je mejla edno čér,

ATU 500 + 501

Kraj: Gornji Senik, Porabje, 12. 1. 1970.

Povedal: József Krajczár.

Posnel: Milko Matičetov, 5. 3. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T V.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 18.

Prepis pravljice je pod pravljčnim tipom ATU 500.

ATU 503 Darila škratov / The Gifts of the Little People

Grbavi godec (mož, deček) naleti v gozdu na škrate (vile), ki plešejo in pojejo. Pridruži se jim in poje z njimi ter doda še manjkajočo rimo (je prijazen z njimi, da škratu kruh). V zahvalo ga škrati nagradijo – odvzamejo mu grbo, če je grbav, obdarijo ga z zlatom (živino ipd.).

Drugi godec (lakomni sosed) želi dobiti enako nagrado in se odpravi v gozd k škratom. Ker pa je neprijazen (jim pokvari pesem), ga kaznujejo – pričarajo mu grbo ali mu dajo premog namesto zlata.

Opomba: V slovenskem pripovednem izročilu razen na avstrijskem Koroškem (Franzisci, konec 19. stoletja) ta pravljica v osnovni obliki ni dokumentirana. Ohranjene so le variante, ki precej odstopajo od osnovnega tipa. Pripovedujejo o škratih (vilah, povodnem možu), ki obdarijo prijaznega človeka, ki je zašel v njihov svet. Ko skuša oholi sosed dobiti enako nagrado, a se ne zna obnašati, ga kaznujejo.

Literatura: Nekateri motivi te pravljice so bili dokumentirani v 17. stoletju na Irskem in v Italiji. Grimm 182; BP III, 324–329; Greverus 1958; Uther 2013; EM 5 (1987), 637–642: Gaben des kleinen Volkes.

Die zwei buckligen Musikanten / Dva grbasta godca, ATU 503

Kraj: avstrijska Koroška.

Zps.: Franz Franzisci, ok. 1890.

Objava: Carinthia 1868, str. 12; Franzisci 2006, str. 19–20.

In einem Dorfe waren zwei Musikanten, die recht lustig aufspielen konnten, nur von der Natur waren sie etwas stiefmütterlich bedacht, denn jeder hatte einen bedeutenden Höcker. Einer wusste sich durch sein freundliches Benehmen bei den Leuten beliebt zu machen, und auch die Kramers-tochter sah ihn nicht ungern, wenn er nur den vorgedachten Höcker nicht hätte.

V neki vasi sta živela dva godca, ki sta znala prav zabavno igrati, vendar jima je narava precej mačehovsko odmerila postavo, saj sta imela vsak precejšnjo grbo na hrbtu. Eden od njiju se je znal s svojim prijaznim vedenjem priljubiti ljudem in celo kramarjeva hčerka ga je prav rada videla, da le ne bi imel prej omenjene grbe.

De Kramer selber war ihm gewogen, aber von einem buckligen Eidam wollte er durchaus nichts wissen.

Als der gute Musikus einstmals spät in der Nacht von einer Hochzeit über einen Berg nach Hause ging, kam er auf eine Wiese. Der Mond leuchtete hell. Da sah er unter einer Linde eine Menge kleiner Männchen, die um den Baum herum tanzten. Sie machten die sonderbarsten Sprünge und fingen zuletzt noch zu singen an. Aber diese kleinen Leuten hatten feine dünne Stimmen, es fehlte der Bass. Obschon der Musikus etwas furchtsam war, trat er doch etwas näher hinzu und ließ seine Stimme kräftig erschallen, denn singen konnte er wie eine Grasmücke. Das schien den Männchen zu gefallen, und sie sangen mit noch größerem Eifer, ohne sich jedoch um den im Gebüsch verborgenen Bassisten zu kümmern.

Aber als sie mit ihrem Gesange zu Ende waren, gingen sie auf ihn zu, schlossen um ihn einen Kreis, tanzten um ihn wie toll herum und fragten, was er für seinen geleisteten Dienst begehre. »Mein Gott!«, rief der kaum zu Atem kommende Musikus, »nichts als – von meinem Buckel möchte ich los werden.« »Das kann gleich geschehen«, riefen die Männchen, und zwei davon sprangen ihm auf den Rücken, hoben den Höcker herab und warfen ihn ins Gebüsch. So war er schlank wie eine Tanne. Er bedankte sich und eilte nach Hause.

Als ihn der Kramer (am) kommenden Morgen sah, schlug er die Hände vor Verwunderung zusammen, und sein Töchterlein blinzelte verstohlen durch die

Kramar mu je bil sicer naklonjen, vendar ni hotel prav nič slišati za grabatega zeta.

Nekoč, ko se je dobri godec spet enkrat pozno ponoči preko hriba vračal od poroke, je prišel na nek travnik. Luna je svetlo sijala. Tedaj je pod košato lipo zagledal množico pritlikavcev, ki so plesali okoli drevesa. Ti so delali nenavadne skoke in so nazadnje začeli tudi peti. Toda ti mali ljudje so imeli fine visoke glasove, primanjkovalo pa jim je basov. Čeprav je bil godec nekoliko plah, se je vseeno približal in pustil, da je njegov glas močno zazvenel, saj je znal peti kot slavček. Zdi se, da se je to pritlikavcem dopadlo, in začeli so peti s še večjo vnemo, ne da bi se pri tem sploh kaj zmenili za basista, skritega v grmovju.

Ko pa so nazadnje nehali peti, so se mu približali, ga obkrožili, začeli so plesati okoli njega kot nori in ga spraševati, kaj želi za zahvalo za svoje dobro opravljeno delo. »Moj bog!« je vzkliknil godec, ki je komaj lovil sapo, »nič drugega kot to, da bi se rad znebil svoje grbe.« »To se lahko zgodi v trenutku,« so zakričali pritlikavci in dva od njih sta mu skočila na hrbet, dvignila sta grbo in jo vrgla v grmovje. Zdaj je bil vitek kot jelka. Zahvalil se jim je in pohitel domov.

Ko ga je naslednje jutro zagledal kramar, je od začudenja začel ploskati z rokami, njegova hčerka pa je skozi okenske šipe previdno mežikala in ni vedela, ali naj verjame svojim očem. Na vaškem trgu je srečal svojega

Fensterläden und wusste nicht, ob es seinen Augen trauen sollte. Am Platze des Dorfes begegnete ihm sein Kamerad. Er hatte die Bassgeige auf dem Rücken und ging eben zu einer Musik über Land. »Wie schaust du denn aus«, rief dieser, und die Bassgeige wäre ihm bald vom Höcker gefallen, »Wie hast du (es) denn angefangen, dass du auf einmal so schlank bist?« Und der Musikus erzählte ihm von der Bergwiese und von den Männlein und wie er mitgesungen und wie sie ihm aus Dankbarkeit den Buckel abgenommen. Da war sein Entschluss schnell gefasst: Gleich an demselben Abend, als er von der Musik heim ging, schlug er den Weg über die Bergwiese ein. Es war eine mond-helle Nacht, und die Männchen tanzten wieder um die Linde und sang mit ihren feinen dünnen Stimmchen. Da fiel der Musikant mit seiner tiefen Stimme ein. Schnell sprangen die Männchen auf ihn zu, umringten ihn und fragten, was sein Begehr sei. »Ach mein Buckel...«. Aber sie ließen ihn nicht ausreden, kicherten, was sie aus dem Hals brachten, und tanzten wie besessen um ihn herum. Zwei davon huschten ins Gebüsch und brachten den Höcker seines Kameraden und hefteten ihn auf seinen Rücken. So musste er statt mit einem mit zwei Höckern nach Hause wandern, und das Gekicher der Männchen hallte ihm noch aus der Ferne nach. Und wie lachten die Leute als sie ihn mit seinen Höckern durchs Dorf gehen sehen. Sein Kamerad aber hing die Geige auf den Nagel und heiratete die Tochter des Kramers und war ein gemachter Mann.

Eidam = Schwiegersohn

kamarada. Na hrbtu je imel basovsko violino in se je ravno odpravljaj na neko glasbeno prireditev preko dežele. »Kako pa izgledaš,« je zakričal in basovska violina mu je skorajda padla z grbe.

»Kako si kar naenkrat postal tako vitek?« In godec mu je pripovedoval o gorskem travniku in pritlikavcih ter o tem, kako je pel skupaj z njimi in kako so mu iz hvaležnosti sneli grbo. Tedaj je bila odločitev drugega godca hitro sprejeta. Še tistega večera, ko se je vračal domov z glasbenega večera, je šel po poti čez gorski travnik. Polna luna je osvetljevala noč in pritlikavci so spet plesali okoli lipe in peli s svojimi lepimi, visokimi glasovi. Nato se jim je s svojim globokim glasom pridružil še grbasti godec. Škrati so hitro skočili k njemu, ga obkrožili in vprašali, kaj želi. »Oh, moja grba ...« Toda niso mu pustili, da bi končal, kar je hotel povedati, hihitali so se na ves glas in plesali okoli njega, kot bi bili obsedeni. Dva od njih sta se skotalila v grmovje, prinesla grbo njegovega kamarada in mu jo pripela na hrbet. Tako je moral domov hoditi z dvema grbama namesto z eno, v daljavi pa je odmevalo kikirikanje pritlikavcev in ga spremljalo do doma. In kako so se šele smejali ljudje, ko so ga videli hoditi po vasi z njegovima grbama. Njegov kolega pa je obesil violino na klin, poročil se je s kramarjevo hčerko in tako postal pravi mož.

Pastirček, ad ATU 503

Kraj: Istra.

Zps.: Jože Benigar.

Objava: Slovenski glasnik 9/3 (1. 3. 1866), str. 105–106.

Ponatisi: Krek 1885, str. 81–82, št. 36; Bolhar 1952, str. 70–71; Bolhar 1959, str. 46–47;

Bolhar 1964, str. 69–70; Unuk 2002, 2008, str. 468–470.

Cvetlica življenja, ad ATU 503

Zps.: Miljenko Devojan.

Objava: Vrtec 14/11 (1. 11. 1884), str. 162–165.

Cvetlica življenja, ad ATU 503

Objava: Freuensfeld 1894, str. 59–67.

Pravljica o štirih godcih, ad ATU 503

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Marjan.

Objava: Gorenjec 4/38 (19. 9. 1903), str. 394, podlistek: Narodne pripovedke iz kranjske okolice.

O štirih godcih, ad ATU 503

Zps.: Gvidon Sajovic.

Objava: Koledar Družbe sv. Mohorja 1905, str. 54.

Ponatisi: Bolhar 1964, str. 26–33; Brenkova 1985, str. 139–140.

Povest o Peterčku in škratu, ad ATU 503

Zps.: Ludvik Koželj.

Objava: Angelček 22/10 (1. 10. 1914), str. 150–155.

Muzikanti in grajska gospa, ad ATU 503

Kraj: Podsreda.

Zps.: Jože Lekše.

Objava: Jože Lekše in Stane Terčak, Nekaj ljudskih bajk in pripovedk. V: Kotnikov zbornik.

Narodopisni zapiski iz Gornjegrajskega in Kozjanskega. Celje 1956, str. 144, št. 9.

ATU 505 Hvaležni mrtvec / The Grateful Dead

Popotnik odkupi truplo mrtvega človeka, ki ga zaradi dolgov nočejo pokopati. Ves svoj denar porabi za odplačilo njegovih dolgov in za pogreb.

A: Na poti se mu pridruži hvaležni mrtvec v podobi popotnika, ki mu želi pomagati, toda pod pogojem, da si bosta vse, kar bosta pridobila, razdelila. Rešita ugrabljeno princeso in junak se poroči z njo. Ko je v drugi deželi, si njegovo ženo prisvoji kraljevi podanik. Pomočnik junaku pomaga, da se srečno vrne domov in si pridobi nevesto nazaj, hkrati pa zahteva polovico pridobljenega – torej polovico princeze (otroka). Junak se odreče svoji polovici, tedaj pa mu pomočnik pove, da ga je le preizkušal, in izginje.

B: Popotnik na poti reši princeso, ki je bila ugrabljena, a mu jo na ladji prevzame zlobni general, njega pa vrže v morje. Reši ga hvaležni mrtvec (živalski pomočnik) in pristaneta na otoku, od koder jima čez čas uspe pripluti v kraljestvo rešene princeze, ki jo je medtem prevzel zlobni kapitan. Princesa prepozna svojega rešitelja in zavlačuje poroko z generalom, zahteva, da ji prej zgradi prečudovit grad. Z lisjakovo pomočjo mladenič sezida grad po njenem okusu. Ko si ga ogledujejo, general spozna, da je gradbenik pravi rešitelj, in mu hoče odsekati glavo, tedaj pa priskoči pomočnik, ki je bil hvaležni mrtvec (zakleti stavbenik), in odseka glavo generalu.

Opomba: V nekaterih slovenskih pravljicah tega tipa ima junakov pomočnik namesto hvaležnega mrtveca podobo živali, npr. lisjaka, volka ipd.

Literatura: Uvodni del je dokumentiran v apokrifni Knjigi o Tobiju (Book of Tobit, II, 3–7) iz 2. stoletja pr. Kr., glavni del pravljice pa v knjigi Madelene Angélique de Gomez: *L' Histoire de Jean de Calais* (1723).

BP III, 490–517; Liljeblad 1927; Röhrich 1962, II, 156–212; EM 3 (1981), 306–322: Dankbarer Toter.

Lisjak, ad ATU 505

Kraj: Mežica, Koroška.

Povedal: Ivan Jelen.

Objava: Möderndorfer 1957, str. 104–108.

Ponatis: Möderndorfer / Šašel 1972, str. 90–94.

Turški paša je ugrabil cesarju hčer. Da mogočni oče ne bi hčere rešil, jo je zaprl na skriven otok sredi morja. Otok je bil neobljuden, na njem ni bilo ne drevja ne živali razen nekaj bodičastega grmovja, strupene golazni in kamenja, kakor da raste iz tal. Iz kamenja je bil postavljen stolp, v katerem je bila zaprta ugrabljenka za devetimi zapahi. Goli otok ni bil obljuden, na njem ni bilo človeka razen ujete cesarične, debelušastega ječarja, njegove žene in mladeniča v starosti cesarične, ki je bil tudi ugrabljen v njeni deželi. Ugrabljeni mladenič je stregel cesarični, ji donašal vodo in hrano ter tudi priboljške, ki jih je izmaknil iz ječarjeve bogate mize, posebno tedaj, kadar je pripeljalo odposlanstvo paše živila in vodo na otok. To je bilo le vsake kvatre enkrat.

Mladeniču je prirasla cesarična k srcu. Bila je lepa kakor lilija, ki je sonce nikdar ne porjavi. Tudi njej je bil mladenič všeč in tako sta sklenila, da bosta skupaj živela ali pa skupaj umrla, če se jima ne posreči beg.

Prilika za beg se jima je ponudila po treh letih in štirih mesecih. Odposlanci, ki so pripeljali s čolnom hrano in vodo na goli otok, so vtihotapili tudi sod vina. Turkom njih vera prepoveduje pitje vina, kljub temu pa ga nič manj radi ne srknejo kakor Slovenci, le da pijejo vselej skrivaj. Iztovorili so vino in pričeli popivati ter nazadnje obležali vsi z ječarjem in njegovo ženo vred. Mladenič je pohitel s ključi za vseh devet zapahov v stolp. Begunca sta stekla k čolnu in takoj odhitela od obale. Bila sta brez skrbi, da bi jih Turki takoj zasledovali, ker bi mogli zvedeti za njun beg šele tedaj, ko bi poslali nov čoln na otok na ogleda, zakaj se odposlanstvo ne vrne. Pihal je ugoden zahodni veter in kmalu sta bila na odprtem morju.

Po treh tednih sta zagledala v daljavi veliko ladjo. Z ladje so jih opazili in pluli za njima. Cesarična in njen rešitelj sta že hotela skočiti v morje, da bi našla skupno smrt in ne prišla znova v turško ujetništvo. Tedaj pa je cesarična spoznala na ladji zastavo svojega očeta. Ko so ju potegnili na krov in privezali čoln k ladji, je bilo na ladji veliko slavlje.

Ladji je poveljeval general, ki je bil skoraj tako grd kakor turški ječar. Imel je razoran obraz, kakor da bi bil po njem vrag grah mlatil. To je bila že tretja ladja, ki jo je cesar poslal v turško deželo, da bi rešil hčer. Vsak general, ki je poveljeval ladji, je krožil nekaj mesecev na odprtem morju in se skrbno varoval, da ne pride preblizu turški deželi. Potem se je vrnil in natvezil cesarju o hudih bitkah, ki jih

je imel s turškimi ladjami. Tudi ta general je bil že na potu domov, da ponovi cesarju staro generalsko laž.

Ves srečen je bil, da bo pripeljal cesarično domov, jo po obljubi cesarja dobil za ženo in postal tako tudi sam cesar. Napoti mu je bil le mladenič. Neke viharne noči, ko so valovi premetavali ladjo kakor orehovo lupino, se je ob ladji razbil čoln in so le posamezne deske še plavale po vodi. General je poklical mladeniča na palubo in mu razkazal razbitine njegovega čolna. Ko se je mladenič približal robu krova, ga je general sunil v razburkano morje.

Ko se je vihar polegel, je general hinavsko vprašal cesarično, kje je mladenič.

Mladenič je sicer klical na pomoč, toda v burji nihče ni slišal njegovih klicev in tedaj razen generala tudi nihče ni bil na krovu. Na srečo je mladenič ujel desko razbitega čolna. Na nji se je obdržal nad vodo, a po več urah so mu pričepele pešati moči in deska se je vedno bolj potapljala. Nesreča je hotela, da se je prav tedaj naslonil na desko še lisjak, ki se je kar naenkrat pojavil. Mladenič je spoznal, da je izgubljen, če ne pahne lisjaka z deske. Ob tej misli pa se je zagledal v lisjakove oči in zdelo se mu je, da zre v oči dobrega prijatelja. V lisjakovih očeh je videl tudi njegov strah pred smrtjo.

Odločil se je: »Če mi uspe, da se rešim, rešim tudi ubogo žival, ki se prav tako bori za življenje kakor jaz, če pa utonem, utoneva vsaj dva, ne pa sam!«

Komaj se je odločil, je že deska držala njega in lisjaka nad vodo, kakor da bi bila oba brez teže. Kmalu se je prikazal sredi morja tudi skalnat otoček, ki ga prej ni bilo. Brez težav sta se prerinila na deski do čeri in zlezla na suho. Za čuda je bila na skalnati čeri tudi voda v globoki skalni škrbini. Poleg vode je bilo nekaj dreves rožičev in še nekaj drugih dreves z užitnimi plodovi, ki jim mladenič ni vedel imena.

Tako je živel na otoku tri leta. Lisjak mu je ujel vsako noč rib, da sta imela zadosti mesa. Ob tretji obletnici njunega pristanka na čeri je lisjak nenadoma spregovoril kot človek. Povedal je mladeniču, da sta general in cesarična srečno prispela domov, kjer je cesar priredil veliko slavlje. General je zahteval, da se cesarična kot s svojim rešiteljem z njim poroči. Ker se je branila, ji je zagrozil, da jo umori, če očetu pove, kdo jo je v resnici rešil iz suženjstva. Cesarična še vedno upa, da se on vrne, in zato odlaga poroko. Zahtevala je od generala, da ji prej sezida palačo, ki bo tako lepa in opremljena s takimi podobami, da ji bo všeč.

General je najel vsako leto stavbenika, da mu je v letu dni sezidal palačo, ki je bila znotraj bogato okrašena. Cesarična je že tretjič rekla, da ji palača in notranji okras nista všeč. Palačo so podrli in stavbenik je izgubil glavo, ko je odhajal iz palače pri zadnjih vratih. Tam je stal rabelj, ki je na generalov mig stavbeniku odsekal glavo. Sedaj je čas, da on odide v cesarično mesto in prevzame zidavo,

kajti cesarična je smela le trikrat reči, da ji stavba ni všeč. Treba je sedaj, da se on sam prijavi generalu za stavbenika, drugo naj ga ne skrbi.

Še tisto noč je lisjak ponesel mladeniča na svojem hrbtu na suho in v glavno mesto. General je mladeničevo ponudbo, da mu bo sezidal najlepšo palačo, z veseljem sprejel, kajti v deželi ni bilo več stavbenika, ki bi še tvegala glavo.

Mladenič je ukazoval leto dni zidarjem in kiparjem, kako naj zidajo. Vse načrte mu je vsako noč sproti naredil lisjak, ki je vedno stal, za druge ljudi neviden, poleg njega.

Po letu dni je bila palača dozidana in cesarična, general, mladenič in stari cesar so si jo ogledali. Takoj ob vstopu so se vila skozi vso palačo do vrha vijugasta stopnišča. Ob vsakem nadstropju so bili vklesani prizori iz cesaričine mladosti. Kako je bilo ob njenem rojstvu, kako je prvič shodila, kako je vodila prvo »čečico«, brala prvo knjigo in končno na vrhu stopnišča, kako jo je ugrabil Turek. Cesarična je bila vsa iz sebe, general pa ves blažen, da je dobil stavbenika, ki je pogodil pravo. Na umetnine same se je le toliko spoznal kakor zajec na boben. Ko pa so stopali z vrha po stopnicah navzdol proti zadnjemu izhodu, je cesarična vedno svetleje pogledovala stavbenika, ker je spoznala v njem svojega rešitelja, grdi general pa je bil mrk in je kremžil obraz. V tem delu so bili upodobljeni prizori: kako streže mladenič cesarični v stolpu na golem otoku, kako se ječar in njegova drhal opije, kako pobegneta mladenič in ona s čolnom in kako ju dohiti končno cesarjeva ladja. Tik pred izhodom je bil upodobljen prizor, kako grdi general pahne mladeniča v valove razburkanega morja.

Ob zadnjem prizoru je general potegnil sabljo, da bi odsekal stavbeniku glavo, ker se mu je posvitalo, da mora biti ta stavbenik cesaričin rešitelj. General pa še ni do kraja utegnil izdreti sablje iz nožnice, že se je zabliskala nad njegovo glavo sablja in generalova glava se je zakotalila skozi zadnja vrata iz palače. Generala je namreč obglavil lisjak, ki je bil zaklet stavbenik in se je s tem, ko je kaznoval zločinskega generala, rešil zakletstva.

Cesarična in njen rešitelj pa sta se že drugo nedeljo poročila. Na veliko radost cesarja in veselje ljudi so pripravili obilno slavlje.

Kraljevi služabnik, ki hodi po svetu, ATU 505

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek III; Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/174.

Objava: Klopej 1995, str. 191–192; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 7–8.

Lisjak, © Gvido Birolla (Möderndorfer, Šašel 1972).

Trije bratje, ad ATU 505 + ad ATU 530

Objava: Vrtec 13/11 (1. 11. 1883), str. 162–167.

Ponatis: Nedeljko 1889, str. 67–76.

Dva dijaka, ATU 505

Objava: Nedeljko 1884, str. 79–82.

Od lep'ga tiča, ad ATU 505 + ATU 550

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašpar Križnik, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/71.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir in Krolej Telban 2020, str. 311–317, št. 107: Lepi tič.

Trgovčev sin, ATU 505

Kraj: Pohorje.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1942, str. 65–75.

O vdovi in njenem sinu / Von einer Witwe und ihrem Sohne, ATU 505 + 307

Kraj: Pusti Javor, Temeniška dolina na Dolenjskem.

Povedal: Lojze Pirovec - Adamle.

Zps.: Milko Matičetov, 1. 12. 1950.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetov, Prevodi slovenskih pravljič v nemščino.

Hvaležni mrtvec, ad ATU 505

Kraj: Pusti Javor, Temeniška dolina na Dolenjskem.

Povedal: Lojze Pirovec - Adamle.

Posnel: Milko Matičetov, 4. 10. 1964.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 16 A (2), 378–423.

Ta, ki tepel mrtvega na pokopališču, ad ATU 505

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 34 D.

ATU 510A Pepelka / Cinderella

Mačeha svoji hčerki razvaja, pastorki pa nalaga najtežja dela; opravljati mora tudi nemogoče naloge, pri čemer ji pomagajo ptice (ali drugi nadnaravni pomočniki). Od pokojne matere (v nekaterih primerih v podobi krave) prejme tri čudovite obleke, v katerih se trikrat udeleži maše oziroma plesov, ki jih organizirajo na gradu. Mladi princ (grof) se zaljubi vanjo, vendar ona vselej tik pred koncem plesa (maše) zbeži. Ko nazadnje med begom izgubi čevljiček, ga princ pobere in ukaže, da morajo služabniki najti dekle, ki ji ta čevljiček pripada. Ko pridejo do Pepelkinega doma, jo mačeha skrije pod korito (košaro) in se na vso moč trudi, da bi bil čevljiček prav njenima hčerkama, celo pete ali prste jima odreže. Tedaj pa se oglasi petelin, ki pove, kje je skrita deklica, ki jo iščejo. Pepelka pride izpod korita, obuje čevljiček in princ se poroči z njo.

Opomba: V slovenskem pripovednem izročilu so pravljice, uvrščene v ta pravljčni tip, včasih sorodne pravljicam tipov ATU 403, ATU 480, ATU 480A in ATU 510B.

Literatura: Grimm, 21; Cox 1893; Rooth 1951; Matičetov 1973a; Matičetov 1977; BP II, 45–56; Lüthi 1980; Dundes 1982; EM 3 (1981), 39–57; Cinderella.

Sirotica, ATU 510A

Kraj: Kobarid.

Objava: Gabršček 1894b, str. 3–10; Gabršček 1910, str. 84–93, št. 11.

Pred časom sta živela mož in žena in sta imela hčerko. Je pa žena kmalu umrla in se je mož poročil še enkrat. Vzel je žensko, ki je tudi že imela hčerko. Ta nova mama, mačeha, pa moževe punčke ni marala, ker je bila lepša in bolj prijazna kot njena. Kregala jo je in tepla in ji nalagala vsa najgrša dela. Celo kašo je zamešala s pepelom, da jo je Sirotica potem prebirala.

Nekega dne je bilo punčki tako hudo, da je šla v hlev in se je skrila h kravi.

»Ti kravica moja,« je rekla, »edino ti razumeš, kako hudo mi je zdaj, ko ni mame. Ta nova mama,« je rekla, »kot da me sovraži. Je zmeraj huda. In kar naprej: delat, delat, alo, kašo prebirat ...«

»Ne jokaj,« je rekla krava, »vse bo še dobro, bom jaz pomagala.«

In ji je res.

Pošlje mačeha punčko kravo past. Preden gresta, prinese vrečo volne in pravi: »Še volno boš spredla. Če mi ne spredeš, ne hodi domov.«

Sirotica se kar prestraši, kar pogleda. »Kako bom spredla,« si misli, »če bom hodila za kravo?! Saj ne bom mogla, bom spet tepena.« In gre s tisto vrečo, joka po poti, takrat pa zasliši:

»Daj mi volno, da jo pojem.« Bila je krava in je rekla spet: »Daj mi volno, da jo pojem. Ko dvignem rep, pa pobiraj za mano.«

Dobro. Res ji da volno, krava pojé, dvigne rep – ko kaka, pa pada ven le volna, vsa spredena in lepo navita. Sirotica je le pobirala. Tako vesela je šla domov, tako brez skrbi. »Nate, mama,« je rekla, »vse sem spredla.« In mačeha skoraj ni mogla verjeti. »Kako je to mogoče?!« si je mislila. »Vse je spredla. Če zmore ona, potem bo tudi moja hči!«

In je še svojo hčer poslala past in ji je dala volno, da bo spredla. Ta hči pa je bila groba in hudobna, vzela je palico in je tolkla po kravi kot brez srca. Krava je bežala, hči jo je lovila, vsa utrujena je prišla domov. »Jaz ne grem več,« je rekla. »Ta krava nemarna! Ni dala miru! Ves dan je bezljala, po trnju, po gošči, glej, kako me je ogreblo.« Spredla ni pa nič.

»Čudno,« si misli mačeha, »čudno, čudno.« Pa pošlje spet Sirotico in spet nese Sirotica volno, krava volno pojé, že kaka, vse spredeno, vse lepo navito.

»Ej,« si misli mačeha, »nekaj ni v redu s tole kravo. Nekaj imata med sabo. Jo bo treba spraviti s poti.« In sklene, da bodo kravo zaklali.

Kako je jokala Sirotica! Tekla je v hlev. »Kravica moja, ti kravica moja,« je tožila, krava pa le:

»Ne jokaj, vse bo še dobro. Le to si zapomni,« je rekla. »Ko me zakoljejo, vzemi moj želodec, operi ga in notri najdeš ključ. Zlat ključek bo in bo odklenil tisto skalo tam na koncu vrta. V njej so skrite tri obleke in čevlji in voziček, ki se pelje sam. To ti dam in vem, da bo še dobro zate.«

Potem so jo zaklali in punčka je dobila ključ in tekla k skali. Je odklenila in dobila tri obleke, tako lepe, kot da niso zanjo. Prva je bila sončeva, druga lunina in tretja zvezdna. Komaj je čakala, kdaj bo nedelja. V tistih časih je bilo v navadi, da so ob nedeljah vsi ljudje hodili k maši. Tudi Sirotica bi rada šla, pa je mačeha ni pustila. »Če gre z nami,« je rekla, »kdo bo potem sploh pogledal mojo hčer? Kako naj dobim ženina zanjo, če bodo vsi zijali za Sirotico?« In jo je puščala doma, še kašo ji je stresla v pepel, da jo je revica potem prebirala.

Tudi to nedeljo je bilo tako. Mačeha in njena hči sta šli, lepo oblečeni, nališpani, Sirotica pa tam pri tisti kaši. Takrat so se do nje spustili ptički, so rekli: »Teci, bomo mi prebrali,« in je že tekla k skali, oblekla sončevo obleko, v voziček se je usedla in je šla. Vsa lepa je prišla v cerkev.

»Kdo je to? Pa kdo je to?« so spraševali ljudje – so pozabili gledati v oltar, tako je bila lepa. In je bil tam med njimi tudi lep mlad grof, ki jo je gledal najbolj. Tako mu je bila všeč, da bi jo kar za ženo vzel. Je rekel: »Jo bom kar ustavil, da izvem, kdo je.« A ko se je maša končala, je deklica stekla in on ni vedel, kam. Tako je bil žalosten. Je komaj čakal, da bo spet nedelja.

Pride nedelja in se pripelje Sirotica, vsa lepa, v lunini obleki. Kako jo je pogledal mladi grof. Je bil pripravljen, da bo šel za njo, a ko se je maša končala, je deklica stekla, skočila v voziček, že spet je ni ujel. Fant nesrečen! »Nikoli ne bo moja,« si je mislil. Je šel kar domov in vse povedal svoji mami. Mama pa je rekla:

»Glej – če ne gre drugače, vzemi lepilo. Kar tičji lim* vzemi in premaži vse stopnice. Morda se ji potem prilepi čevlji. Morda jo boš potem dobil.«

Pride nedelja, Sirotica in vsi ljudje so bili v cerkvi, on pa zunaj na stopnicah in jih maže. No, potem se maša konča in Sirotica steče kot po navadi. Čevljiček se res prilepi na stopnico, a ona je rekla naprej! Le sezula ga je in je šla in je spet ni ujel.

»Dobro,« si je mislil, »vsaj čevljiček mi je ostal. Jo bom pa po čevljičku dobil.« In je razglasil, da bo ta čevljiček nosil okrog in tista, ki ji bo prav, tista bo njegova žena.

Res je hodil od hiše do hiše in so pomerjala dekleta, pomerjala čevljiček, pa nobeni ni bil prav. Vse so imele prevelike noge.

Tako ga je prineslo tudi do mačeha. Ko je mačeha videla, kdo prihaja, je Sirotico skrila pod veliko leseno korito. »Glej, da boš tiho,« je rekla. »Da se mi ne oglasiš!« Svojo hčer pa je nališpala in jo posedla k mizi.

Pride mladi grof, vpraša:

»Imate kakšno hčer pri vas?«

»Imamo, imamo,« je rekla, »že čaka.« In je vzela tisti čevljiček, da ga bo pomagala pomerjati. Ampak – če sta še tako potiskali, ni šlo in ni šlo, je bil prst predolg. Pravi mačeha:

»Veš kaj? Kar odsečemo ga.« In je vzela sekiro – taf – in je odsekala prst.

Zdaj je bila pa peta prevelika. »Alo, marš,« je rekla, »še peto obteševa!«

In mahne še enkrat, še peto skrajšata. Potisneta nogo v čevljiček, no, zdaj sta ga obuli.

Je pa takrat petelin zapel:

»Kikiriki, kikiriki,

tam pod koritom Sirotca čepi,

strašno trpi,

kikiriki,

v čevlju je kri,

v čevlju je kri!«

* Lepilo, ki so ga nekoč uporabljali za lovljenje ptičev; narejeno je bilo iz navadnega ohmelja.

»Kaj se tako dere ta petelin?« se je čudil grof – pa dvignejo služabniki korito in najdejo Sirotico.

»Še ona naj pomeri,« je ukazal.

Dal ji je čevlječek, Sirotica si ga natakne – bil ji je ravno prav. Zdaj jo je mladi grof spoznal. »Seveda, tebe sem iskal!« je rekel in je še ona rekla, da je prava. In ga je le še k skali odpeljala, vzela tiste tri obleke, čevlječke, v voziček sta se usedla in sta šla.

Potem so naredili svatbo in se je veselilo vse, kar je živelo tam okrog. Tudi jaz sem bila zraven. Sem pila in plesala, še v žep sem dala – pa se je ta pravljica lepo končala.

Stara mati, ATU 510A, pesem

Objava: Slovenska čbela 6 (7. 2. 1850), str. 45.

Sirotica, ATU 510A

Kraj: Ročinj, pri Vipavi.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/78.

Objavi: Kropelj 1995, str. 177–179; Pegan / Černigoj 2007, str. 91–96, št. 16.

Pepeljuharica, ATU 510A

Kraj: okolica Kropelj.

Zps.: France Poznik, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/206.

Objava: Kropelj 1995, str. 196–197.

Mačeha i pastorka, ATU 480 + 510A

Kraj: Suhor, Bela krajina.

Zps.: Anton Žlogar, 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/225,36.

Mavrica, ATU 510A

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedala: beračka iz Šentgotarda pri Trojanah.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/19.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 212, št. 66.

O hudobnej mačehi, ATU 480A + 510A

Zps.: J. P.

Objavi: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 13–15, št. 5; Nedeljko 1908, str. 3–7.

»Kikeriki, Jerica pa pod koritom leži!«, ATU 510A

Objava: Pukmajster (Planinski) 1891, str. 66–69.

Sirotica, ATU 510A

Kraj: Kobarid.

Objavi: Gabršček 1894b, str. 3–10; Gabršček 1910, str. 84–93, št. 11.

Troje oblačil, ATU 480 + 510A

Kraj: Tolminsko.

Zps.: Jožef Kenda.

Objava: Drekonja 1932, str. 7–11.

Čenerentola, ATU 510A

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Waitawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 34 D.

Nekoč je živelo dekle / Gnauk ana dejkla bila, ATU 510A + 707

Kraj: Sakalovci, Porabje, 12. 1. 1970.

Povedal: Rudolf Vajda.

Posnel: Milko Matičetov, 15. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T III.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kroje Telban 2017, št. 17.

Pepelkica / Cenerentola, ATU 510A

Kraj: Posočje, Italija.

Zps.: Giulia Sandrin.

Objava: Sandrin 2010, str. 38–43.

Sirotica, ATU 510A

Kraj: Šempeter, pri Gorici.

Povedala: Sonja Lipušček.

Posnela: Anja Štefan, 12. 8. 2010.

Vir: Zasebni arhiv Anje Štefan.

Objava: Štefan 2011, str. 112–117.

ATU 510B Kožuharica / Peau d'Asne (Donkey Skin)

Kralj obljubi svoji ženi na smrtni postelji, da se bo poročil le z enako lepo žensko, kot je ona (ali z dekletom, ki ima prav tako zvezdo na čelu kot njegova umirajoča žena). Edina, ki ustreza temu opisu, je njegova hči, in kralj se hoče poročiti z njo. Hčerka zahteva od očeta zlato, srebrno in zvezdno obleko, nato pa še plašč, sešit iz različnih kož. Ko vse to dobi, pobegne. Pride do nekega gradu, kjer prosi za službo. Ker je zamaskirana in oblečena v grd kožuh ali razcapano obleko, ji dajo službo gosje pastirice ali dekle. Ko na gradu organizirajo bal, se obleče v zlato obleko in princ se zaljubi vanjo. Naslednji dan, ko mu streže vsa razcapana, je princ ne prepozna in ne ve, da je to lepotica, s katero je plesal minuli večer, in zopet grdo ravna z njo. Na plesih, ki sledijo, princ lepo dekle sprašuje, od kod je, pa mu le skrivnostno odgovori, da je npr. od tam, kjer s kuhalnico tepejo, kot je princ ravnal z njo, ko je bila dekla. Ko nazadnje dekletu pade kapuca z glave in zasije njena zvezda na čelu, jo princ prepozna in se poroči z njo.

Opomba: Prim. pravljичne tipe ATU 403, ATU 480, ATU 480A in ATU 510A.

Literatura: Motiv namena incestne zveze je dokumentiran v literaturi že od 12. stol. dalje. Grimm, 65, 71 (1812); Cox 1893; BP II, 45–56; Rooth 1951; Matičetov 1973a; Matičetov 1977; Lüthi 1980; Dundes 1982; Kropelj 1995, 106–107; EM 3 (1981), 39–57; Cinderella.

Pravljica o Paciferki*, ATU 510B

Kraj: Most na Soči.

Povedala: Marica Gabršček.

Posnela: Barbara Ivančič Kutin, 7. 4. 2011.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Barbara Ivančič Kutin: Zvočni arhiv.

Ja, muj tata je reku, da je Paciferka. Zakej sa ji rekli tako, ker je bla, ona je bla strašno lepa. Kot punca, a ne. Kot princeska, al kako bi rekla zej. Al je bla grofova hčer al kej, in ji je mama umrla in je *teu* (hotel) ače, de bo ona *zej* (zdaj) mu za žena. Zej hčer je vedla, de tole ne gre skup. Je ušla, je ušla od hiše, od tistga gradu

* Paciferka = nosilka pepela (Pepelka).

je ušla in šla in šla. In *pale* (potem) je prišla tam skozi gozd, je srečala [*tistega palčka* (nerazumljivo)]. In *pale* [*je še niki tau...* (nerazumljivo)], de je bla lačna in vsa užaljena tam, de je jukala. Je reku: »Jst ti bom dau nekaj,« je reku, »in to boš lahko use uporabljala, de si boš *lojš* (lažje) služila,« je reku. »Tja v tist grad bejš, tam boš dabila služba.«

Je šla *pal* (potem) do tistga gradu in tam sa rekli, tisti, ka sa bli tam: »Opa, kej pa tale?!« Je bla slabu oblečena vrjetno, de se je še kej po poti [strgalo]. Sa rekli: »Pa kure, pa race pa tisto, živali naj pase,« ker da nimajo nobenga, a ne, de bi tule *štima* (skrbel, urejal). In *pale*, res je začela tiste živali past. Pa sa se smejal, de kulki jih bo pršla nazaj, kulki jih bo zgubila. Tkule ane, de bo use lisica nesla pa to. Ja ona, je vedno use pršlo domov. *Pale* so jo opazoval hlapci, so rekli: »Sej ni kar tako. Tu se je pa treba ahtat, sej je mari kəkr ena čarovnica neki.« Pa je reku edn: »Ma mene se mi zdi, de če bi se umila pa mala bujš ablekla, de bi bla lepa punca.« Use sa ugibal, zato kr sa vedli, de je šlo use, ena čudna komanda, je šla tista žival po pot, pa petelini so pel zravna pa takule ane. In tiste race in use je pršla damov, nč ni zmanjala. *Pale* sa rekli: »A boma šli u vas ncoj,« sa se pogovarjel tam. Je reku edn: »Js bom šu, bom bidu, a mi *apre* (odpre).« Je trkov tam, je trkov en čas. Je rekla: »Kdu je?« »Pa apri,« je reku, »v vas bi rad šu.« »Pa pej naprej,« je rekla. Zej kr je apru vrata, pa je skaku vn in notre, čez prag, naprej pa ne, ane. Zej tisto je blo tko začarana, da ni mogu naprej. »Ben,« je rekla, »bejš pa nazaj spat, ane.« Patle je tisto popustila, je šu, tišču pesti vs jezn, kr je blo vse *ki* (kaj) drugja prčakvanje. Pa je pršu, je reku edn: »Kaku je blo?« »O, ti ne veš,« je reku, »ku je fejest punca. Fejest punca,« je dev. *Pale* vse je tkule je tam neki spravt *skp* (skupaj)). Ja je reku: »Zdej morm it spat.« Drug večer je reku: »Bom šu,« pa ta drug. Spet je šu, je trkav tam. Je rekla: »Le naprej.« Ja, samo da postle je skakal in pa da vrat, nč naprej ni blu. Je pršu, pa sa ga pa prašval: »Joj, kaku si se *jemu* (imel)?« »Ja fajn,« je reku, »fajn, fajn punca je, fajn, fajn.« Oh tadrug ves neumen, ta tretji, ka sa tam spal, je čakal drug večer. Je reku: »Zdej bom pa šu še jst v vas.« Pa sta se najprej pamenala ta druje dva, sta si pomižiklna, sta rekla: »Le bejš.« Jebela, je pršu do postle tja. »O,« je reku, »mala grem h tebi.« Patle je skakal en cajt čez postlo. Patle je rekla: »Zdej pa le bejš.« Je pršu tja: »En kako si se ki *jemu*?« »A bejš hudič,« je reku, »sej me kolena bolijo.« Zdej sta se smejala ta druga dva. Sa rekli, ki ti je? »Vsa noč,« je rekel, »me ni pustila v posteljo, sm čez postlo skaku.« Patle sta povedla še tega dva, kako se je gadila.

Sa rekli: »Zdej se ji mormo maščevat, bomo zatožil grofu, de je rekla, de ona zna nardit, da bi čez noč ena ogromna skladovnica drvi lahko [prenesla].« In *pale* so rekli grofu, de je rekla, da ona je sposobna, de bo kar celo skladovnico drug dan tam. Je rekel: »Pa ja ne, ne, pa sej ni mogoče.« Pa če se je hvalila, so hoteli, da bo jo pol on kaznoval, da bi *mogla* (morala) iti od hiše al kej, ker so bli jezni,

ker se jim ni obneslo osvajanje. Pale je naročil tistmu, enemu od tistih, je reku: »Reci ji, naj le uštima drva, da bomo imeli za pozimi pa tko.« Pale je ona spet s tista piščalka priklicala, verjetno de je ali so pršli palčki ali ki je pršlo, da je tisto vso noč [nosilo], da je res bla skladovnica drug dan tam. Pale so rekli ta drugi: »Zdej se jo pa že bojimo, zdej neč jo ne bomo več, bog ve, ki me zacopra, da bom lahko šele kuža ratal al ki *drujga* (drugega), a ne.« Sa rekli: »Neč!«

Pale je pršla razglasitev, da grof išče, da bi najdu nevesto, da bi najdu žena in da bo priredil ples, ane. Tam de si izbere, katera mu bo všeč, da pridejo vse iz tistih rodov, tiste princeze in tako. In je slišala tale, de so se tole pogovarjali. Pale jo je začelo malo imet, da bi še ona šla. In pale je s tista piščalka začarala, da je prišla kočija in konji in pa še lepa obleka, da se je ona vsa lepo uštimala, umila pa oblekla pa vse. In je šla. Notri, tam je povhno, vse so jo pogledovale, kdo je tale, *abedna* (nobena) je ni poznala, ane. Grof je *jemu* (imel) pa samo v njej oči, tolk mu je dopadla tista. Pale je šu z dvema plesat, pal je pa s tale. Pale ona je mogla, preden je odbilo ura polnoči, jet iz plesišča. Če ne je tist urok propadel, a ne. In tako je začela bit ura polnoči, je tale, je rekla, da mora it ven. Ni branil, je ni blo več. Nikoder je ni blo, je reku: »Še enkrat bom [povabil], *mrbit* (mogoče) pride.« Je spet še enkrat tako tisto povabil vse, da so prišli. Je pršla, je še bl lepa obleka imela, lepo je bla uštimana, vse tole. Spet sta plesala, pa so ble ta druge slabe volje, ker nobedna ni tolk pozornosti mela *ki* (kot) tale. In pale, kr je šla, je ušla, kr je bila ura, je ušla, je pa čevelj zgubila. Eden čevelj. Pa tisto, si je mislna, ne bo. In pale sa dabil tist čevelj, je on poznal tisto, da je ona imela. In pale je ukazal, da so vserod šli okrog telih, kr so ble tam, da bi probal, od katere je, da bi odkril, kod stanuje in ki, da bi ona, tist čevelj, da bi bil prav. Pa nobedna, nobedna, nobedna. Seveda nobeden ni vedel, da tale kure pase, a ne. Pale je pa še enkrat in takrat je pršla, pa ji je prstan dal. Prstan ji je dal in je ušla, spet je ušla. In kr zmanjkalo jo je. Zdej on je pa pol, kr jo ni mogu dobit, vs užaljen, da je prou zbolu.

Pale je šla not v kuhno tale, je vidla, da tam kuharca lih *štima* (pripravlja) čaj za njega. Je rekla: »Tako se slabo počut,« je rekla, »moram tale čaj nest.« Kr je zginla lih za moment, je vrgla prstan notri v čaj pa šla skoz vrata. Tale ni vedla, ki je, je nesla čaj h grofu. Pa je mešal, mešal, pa je le notri blo nekaj. Pa je mal popil pa je le dobil vn. Je rekel kuharci: »Kdo je bil v kuhinji *dans* (danes). A je bil še kir?« »Ma ja,« je rekla, »ma ja,« je rekla, »tista nemarna, kr kure pase,« je rekla, »je pršla notri v kuhno,« je rekla. »Pa je kr šla, sej ni ki narobe?« »Ne,« je rekel, »nč ne bo narobe,« je rekel, »pokličte jo.« Pale jo je poklicala, je rekla: »Je reku grof, da morš prit gor h njemu, te bo nekaj vprašal pa tole.« Tale, jojžeš, kr je šla, je samo čakala, de je že ki narobe nardila, de ji bo glavo odsekal, de bo slišala, kako bo tisto notri zaropotalo in tole. Ja neč, vse je blo tiho. Samo malo govorjenje je bilo notri in tole. In patle je apru vrata, je reku: »Zej sm pa vs srečn,« je reku.

»Zdej sm najdu tista, ka sm iskal!« Zdej ta drugi so ga vsi gledali začudeno, kako to, a ne, tale ka kure pase pa je on zdej. In pale je reku: »Ja, kr je ona priznala, da je ona prstan dala v čaj, a ne.«

In pale je bla poroka, seveda pale je blo vsega, vsega in vsega. In tale ženska, vse dabra in prav, *dok* (dokler) ni pršu ače okrog. Je zvedu, da je tam, in jo je tud spoznal, da je tista bla, kr je ušla prej od doma, pred letmi, a ne. In tako je imela pa že otroka, sina. Je bil tolk nevoščljiv in škodoželjn, vsega, je rekel: »Prej bom otroka se znebil in pale bo pa šla z mano, de je bog, a ne.« Res je nekaj narobe naredil s tistim otrokom, ne vem, kr nič življenja ni bilo več z njim. In je začel lagat, da je vidu, da ga je ona. Zdej tale je trdila, da ona nč ne ve, in je jokala tam in pale je šla, je pa tista piščalka verjetno al kej, de je spet ta otrok oživel. In so vsi srečni. Pa kako tole? Pa kaj pa to? In je otrok pokazal tja v njega, tja v tega ta starega. Je reku: »On me je.« In pale so ga obsodil in so ga, takrat je bla navada, če je bla huda smrtna obsodba, so ga prvezal na štiri konje in so vsi tisti konji potegnili, da so vsak svoj kos tistega razčetverli, so rekli. So tisto in pale je rekel grof: »Drugega ni zaslužil ki smrt,« je rekel. »Če je on hotu,« je reku, »njej škodavat pa še otroku,« je rekel, »pr mene nima milost, a ne.« Tako da pal se je vse umerilo in živelo srečno naprej.

O bogatem kmetu in njegovi hčeri, ATU 510B

Napisal: Josip Jurčič, ok. 1861.

Objava iz Jurčičeve zapuščine: Jurčič / Prijatelj 1919, str. 58–67.

Od sowčne zvezde, ATU 510B

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: Janez Brvar.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/56.

Objava: Kropelj 1995, str. 211–212; Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 258–259, št. 92: Sončna zvezda.

Lepa hčer, ATU 510A

Kraj: Studenice, pri Rogaški Slatini.

Povedala: gospodinja.

Zps.: Franc Košir, dijak, 1875.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/155: Wiesthalerjeva dijaška zbirka.

Princezinja sè zlatimi lasmi in zlato zvezdo na čelu,

ad ATU 709 + ad ATU 510B + ad ATU 706

Objavi: Nedeljko (Dominicus) 1884, str. 17–23; Nedeljko (Dominicus) 1894, str. 21–27.

O štirih orehih, ad ATU 510B

Objava: Pukmajster (Planinski) 1891, str. 30–33, št. 6.

Grofova či dekla, ATU 510B

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 4 (1884), str. 453–456, št. 25.

Princezinja se zlatimi lasmi in zlato zvezdo na čelu, ad ATU 709 + 510B + ad ATU 706

Objava: Nedeljko (Domenicus) 1884, str. 17–23.

Deklica v mišjem kožuhu, ATU 510B

Kraj: Tunjice, pri Kamniku.

Zps.: France Stele, ok. 1906.

Objava: Stele / Podbrežnik Vukmir, Stanonik, Učakar 2013, str. 39–42.

Oče hoče lastno hčer v zakon, ATU 510B

Kraj: Bedenj, Bela krajina.

Povedala: Kata Jankovič.

Objava: Šašelj 1909, str. 227–233, št. 8.

Deklica s tremi lešniki, ad ATU 510B

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944a, str. 118–120.

Zvezda na čelu, ATU 510B

Kraj: Podgorica pri Šmarju, pri Grosuplju.

Povedal: Tone Boh.

Zps.: Milko Matičetov, 1949.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Pod Gorico, Teren 1, str. 108–115.

Objava: Štefan 2019, str. 150–155.

Pele d'asino / Kožuharica, ATU 510B

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 B.

Grof in služkinja / Grof pa služička dekla, ATU 510B

Kraj: Števanovci, Porabje, 12. 1. 1970.

Povedala: Károlyné Oreovecz.

Posnel: Milko Matičetov, 13. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T II.

Objava: Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 12.

ATU 513A Spremljevalci z nadnaravnimi sposobnostmi / Six Go through the Whole World

Močan sin (norček, odpuščen vojak) gre v svet služiti kruh. Na poti sreča nenavadne silake z izjemnimi sposobnostmi: eden teče kot blisk, drugi lahko poje izjemne količine hrane, tretji zadene s puščico prek širnih daljav, četrti lahko zaledeni ogenj, peti lahko ruva drevesa in premaga najhujše zveri, šesti lahko vidi v neizmerne daljave ipd.

A: Pridružijo se mu in z njihovo pomočjo opravi nemogočo nalogo, ki mu jo je dal grof, pri katerem je služil, in jo mora izvršiti.

B: Nenavadni spremljevalci pomagajo junaku, da zmaga na tekmi za princesino roko.

Literatura: Dokumentiral Giovanni Sercambi (1348–1424) v noveli (no. 11); Basile (*Pentamerone*: III, 8); Grimm 71, 134; Chauvin 1892ff. VII, 124, no. 392; BP II, 79–96, III, 84, 272, 556–558; Tubach 1969; EM 12 (2007), 470–476: Sechse kommen durch die Welt.

Marko in njegovi tovariši, ATU 513A

Objava: Flere 1931, str. 42–46.

Živel je črevljar, ki je imel sina Marka. Ko sin malo odraste, ga začne oče učiti črevljarstva, a sin ni bil za to. Mu dá oče dreto, da jo namaže s smolo; Marko namaže sebe in dreto potrga. Mu dá v roke šilo; a preden vbode z njim v podplat, je šilo v njegovem prstu. Mu dá krivec, da bi prirezal usnje; komaj ga Marko nastavi, je krivec zlomljen. Oče vidi, da mu sin ne bo kaj pridra črevljaril, in mu reče: »Marko, ti nisi za črevljarja; pojdi po svetu in si poišči srečo!«

Sin uboga in odide.

Gredé najde za cesto spečega človeka in glej — ko ga pogleda bliže, vidi, da ima človek samo levo nogo in leži desna odvita kraj njega. Marko gleda in se čudi, gre in zbudi tega človeka: »Hej, človek božji; nogo si izgubil.« — »Nak,« se oglasi človek za cesto, »izgubil že ne, samo odvil sem jo. Jaz sem Hitrotekec, vidiš, in po obeh nogah lahko le tečem, hoditi ne morem.«

Menita se še naprej in se zmenita, da sta se oba napotila v svet iskat sreče. Zato se odpravita skupaj dalje; Marko po dveh, Hitrotekec kar po levi in z desno pod pazduho in še ga je Marko komaj dohajal.

Gresta in prideta na planjavo, kjer je stalo po vrsti sedem mlinov na veter. Nobenega vetra ni bilo in vendar so mlini mleli; lopute so udarjale in kamni so se vrteli. Gledata, kako se morejo vrteti mlini brez vetra, in vidita človeka; stoji pri prvem mlinu in piha samo skozi eno nosnico naravnost v lopute in te udarjajo pri vseh sedmih mlinih. — »Hej, človek božji,« ga ogovori Marko, »kaj počneš!« — »Saj vidiš,« se obregne človek, »mline gonim.« — »Kako goniš?« se čudi Marko. — »I, piham vanje.« — »Pa kar na eno nosnico?« izprašuje Marko. — »Na eno,« odgovarja človek, »ako bi pihal na obe, bi mline odneslo. Tolikšno sapo imam in zato mi pravijo Pihopuhač.«

Marko in Hitrotekec se še naprej menita s Pihopuhačem in se zmenijo, da gredo skupaj v svet iskat sreče, ki je vsem trem potrebna.

Odpravijo se dalje in zagledajo lovca, ki baš meri, da ustrelji. Gledajo, na kaj meri, a nikjer ne vidijo ničesar. »Kaj ti v prazno streljaš?« ga podraži Marko. — »Kako v prazno?« se nevoljen obrne človek. »Ali ne vidiš vrane zgoraj na stolpu graščine, ki je dve uri od tod?« — »Človek božji,« se nasmejejo tovariši, »še graščine ne vidimo, kako naj vidimo vrano?« In ga vprašajo: »Kdo si ti, ki si tak mojster v daljnovidstvu?« — »Bistrookec,« odvrne človek, nakar pritrdi Marko: »Da, to se ti vidi.«

In se še menijo in se zmenijo tudi z Bistrookcem, da gre z njimi v svet, zakaj tudi njemu je bilo potrebno, da najde srečo.

Gredo in pridejo do hoste. Tam zagledajo drvarja, ki z nogo podira hrastovje in ga puli, kakor bi pukal repo na njivi.

Ho! — se ustavijo Marko, Hitrotekec, Pihopuhač in Bistrookec ter zakličejo človeku: »Jenjaj, da se malo pogovorimo, in povej, kdo si!«

Možak se ustavi v delu in pove, da mu je ime Drvopukež. Tudi njega povabijo tovariši, naj gre z njimi, in Drvopukež, ki mu je že presedalo samevanje, gre in se odpravi z njimi v svet.

Tovariši gredo in gredo in pridejo v kraljevo mesto. Tu slišijo za najnovejši kraljev razglas, ki je pozival, kdo bi se hotel s kraljevo hčerjo poizkusiti v teku. Kdor jo preteče, se je glasilo v razglasu, dobi bogato plačilo, ako je ne preteče, mu gre za glavo.

Tovariši slišijo razglas in se spogledajo.

»Bi poizkusili?« jih vpraša Marko, in: »Bi,« odgovore kakor v en glas tovariši.

Gredo v krčmo, zasedejo mizo in se pogovarjajo in dogovore, da se Marko javi za tekmeca kraljevi hčeri.

Drugo jutro se Marko res odpravi v grad in pred kralja ter se ponudi, da bi tekkel s kraljično.

»Ali veš natanko, kako je razglašeno?« ga vpraša kralj. — »Vem,« potrdi Marko. Nato kralj določi, da se bo teklo drugo jutro k studencu, ki izvira pet ur od mesta; kdor prvi zajame iz studenca, tisti je zmagovalec.

Drugo jutro pošlje Marko h kralju Hitrotekca: sam da je zbolel, sporoči kralju, a da bi kraljična ne čakala zastonj, da pošilja namestnika, ki znabiti ravno tako dobro opravi, kakor bi mogel Marko sam. Kralj sprejme Hitrotekca za Markovega namestnika; ta si uvrta nogo ter čaka na kraljično.

Kar postrani pogleda kraljična svojega tekmeča in se spusti v tek. Tudi Hitrotekec nič ne čaka in teče in teče, kakor bi ga veter nosil. Kje je še bila kraljična, ko je Hitrotekec že pri studencu. In da ne bi zastonj čakal, leže in zaspi. In še spi, ko se kraljična že bliža studencu. A na Hitrotekca je imel pazko Bistrootek; ko vidi, da se kraljična bliža studencu, a Hitrotekec spi, ustreli in svinčenka zažvižga Hitrotekcju tik nad nosom. Hitrotekec se zbudi, vidi kraljično, steče k studencu in zajame iz njega.

Vrnejo se v grad kraljična in Hitrotekec in vsi, ki jih je poslal kralj že vnaprej k studencu, da sodijo o zmagi. Kraljično je bilo sram in je bila huda. Zato nagovori očeta, naj zapre Hitrotekca, ker je slepar — je rekla. Kralju je samemu šla k srcu sramota hčerina, zato kar prècej posluša njen nasvet in da prijete Hitrotekca in Marka in še Pihopuhača in Bistrootkca in Drvopukeža povrhu. Zapre jih v železen stolp in dá pod njimi močno zakuriti.

Od vseh strani izžareva v stolpu strahovita vročina; takrat popiha Pihopuhač najprej na eno nosnico, potem še na drugo. Naenkrat sede v razbeljenem stolpu, kakor da bi sedeli v hladnici.

Ko misli kralj, da je stolp že dosti razbeljen, ukaže prenehati z nalaganjem, dá stolp odpreti in sam stopi blizu, da vidi, kako so se spekli tovariši. In jih najde, kako lepo sede in se prijateljsko pomenkujejo.

Zdaj uvidi, da jih ne more ne prevariti ne pogubiti; zato jim reče, da jim izplača nagrado, in to v zlatu, kolikor more eden nesti. Samo hitro naj se potem poberejo iz dežele, jim ukaže. Tovariši določijo Drvopukeža, da bo nosil zlato. Gre s kraljem, da mu nalože. In mu nakladajo in nakladajo, še in še, tako da izpraznijo vso kraljevo zakladnico. S tem tovorom zapuste Marko in njegovi tovariši deželo.

Onkraj meje sedejo in se domenijo, da si razdele zlato po bratovsko med seboj. In skoči Hitrotekec do najbližjega kmeta, ki je bil tri ure daleč, po mernik in začnejo meriti. Merijo in merijo in namerijo za vsakega deset mernikov in enajstega pol. In so vzeli vsak svoj del in so vsi imeli dovolj in na preték do konca svojih dni. In še jaz bi bil zadovoljen, če bi mi ga dali vsaj za peščico, ker sem povedal njihovo zgodbo.

Trije velikani, ATU 650A + ad 513A

Kraj: Tolmin.

Zps.: Ciril Drekonja.

Objava: Drekonja 1932, str. 27–31.

Ponatis: Brenkova 1985, str. 26–31.

Trije velikani, ATU 650A + 513A

Zps.: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 32–34.

Pet bratov, ad ATU 513A

Kraj: Tolmin, Primorska.

Zps.: Ciril Drekonja.

Objava: Drekonja 1932, str. 48–49.

Ponatis: Brenkova 1985, str. 57–59.

Sedem bratov brez deklet, ATU 513A

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 34 D.

ATU 513B Ladja, ki pluje po vodi in kopnem / The Land and Water Ship

Kralj obljubi princeso v zakon tistemu, ki bo stesal ladjo, ki bo plula po kopnem in vodi. Trije bratje se lotijo naloge, starejša dva sta neprijazna s starčkom, ki ju v gozdu sprašuje, kaj delata. Tretji pa, ki starčku odgovori po resnici, si pridobi njegovo pomoč in uspe zgraditi ladjo, ki gre po kopnem in vodi. Starček mu še svetuje, naj na poti vzame s seboj vsakogar, ki ga bo srečal. Tako sprejme na krov može z nenavadnimi sposobnostmi.

Kralj je sicer navdušen nad ladjo, ker pa je junak nizkega stanu, mu naloži dodatne nemogoče naloge, ki jih fant izvrši s pomočjo svojih spremljevalcev; na koncu se poroči s princeso.

Literatura: Nenavadna ladja je dokumentirana že v antičnem ciklu Argonautica (Appollonios Rhodios, ok. 250 pred Kr.); Grimm 64, 165; BP II, 39–44, III, 272; Röth 1998, EM 11 (2004), 1421–1427; Schiff zu Wasser und zu Lande.

Od barke, ki je po suhem plavala, ATU 513B

Kraj: Vipavsko.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/50.

Objavi: Kroepe 1995, str. 169–172; Pegan / Černigoj 2007, str. 59–63, št. 10.

Bili so trije bratje reveži. Veste, kaj pravijo med sabo: »Kruha nimamo, pojdimo pred cesarja, da nam svojo hčer za ženo da!«

Starejši brat gre res pred cesarja in ga prosi, naj mu da hčer za ženo.

»Pojdi, pojdi, kaj si neumen, da bom dajal jaz tebi hčer za ženo?! Moja hči je koga drugega vredna, ne tebe! Naj bo, vendar ti jo dam, če mi narediš barko, ki bo po suhem plavala.«

‘Hm, hm,’ si misli brat, ‘morebiti jo vendar naredim ...’

In se odpravi v gozd barko tesat.

Opoldan, ko mu prinesejo kosilo, pride starček k njemu in ga prosi, naj mu da malo kruha, a starček je bil Bog sam. Ali on, ki ga ni poznal, kdo da je, ga od sebe zapodi in mu noče nič dati. Ali kaj se zgodi? Ko je spet barko tesati začel, letele so kuhance vse križem izpod sekire. Vsakokrat, ko je zamahnil, odletela

je kuhanca namesto trske, tako da je zvečer polno krijolo kuhanc domov peljal, barke pa ni mogel nič narediti. Jezen, da mu je spodletelo, je popustil vse vkup in ni hotel več barke tesati.

Drugi dan se odpravi drugi brat v gozd barko tesat. Ali tudi njemu ni šlo po sreči, ker je zapodil tistega starčka od sebe, ko ga je opoldan kruha prosil. Zakaj vsakikrat, kadar je zamahnil, odletela mu je lesena žlica, tako da je tudi on polno krijolo lesenih žlic domov pripeljal. Barke pa ni nič naredil.

Nato se odpravi tretji brat. Ta jo je drugače naredil nego ona dva. Kadar pride opoldan oni starec k njemu in ga prosi kruha, ga on prijazno sprejme in mu ponudi.

Starec je bil tega vesel in mu reče: »Boš videl, boš, barka bo še nocej končana.«

Nato vzame sekiro in mu pomaga delati. In res je šlo delo srečno od rok. Se še ni bil dobro mrak naredil, že je stala pred njim barka, ki je po suhem plavala.

Zdaj se usede brat notri, Bog mu pa še reče: »Preden se odpelješ, bodem ti še nekaj dobrega svetoval. Kogar koli zdaj na poti srečaš, vprašaj vsacega: 'Kdo si ti?', potlej ga pa v barko vzemi, zakaj prav ti bo prišel.«

»O, bom, že bom,« pravi brat. Nato pa reče: »Barka – drrr!« In barka je zletela, kakor bi veter pihal. Tako je šlo, da je kaj, naravnost proti cesarjevemu gradu.

Še ni dolgo drdral, ko je zagledal takega debeluha, da se je komaj naprej valil. »Kdo si ti?« zagromi nad njim.

»O, jaz sem Celgavolasnel.«

»Pojdi noter!«

Oni se je skobacal. Nato reče: »Barka – drrr!« In barka je zletela.

Še ni dolgo tako letel, že zagleda spet strašno debelega človeka, tam na sredi ceste. »Kdo si ti?« zagromi brat nad njim.

»O, jaz sem Celsodvinaspil.«

»Alo, le noter.«

Oni se spravi. »Barka – drrr!« In barka je letela, kakor bi veter pihal.

Se še niso dolgo vozili, kar zagledajo enega tam na poti, ki je imel strašno velik trebuh. »Kdo si ti?« zagromi brat nad njim.

»O, jaz sem Zimokihal.«

»Le notri! Taki so za nas.«

Ko se ta noter zavalj, požene brat barko naprej.

In spet so drdrali naprej in spet so srečali enega, ki je imel tak trebuh, da bi se ga bil človek ustrašil. »Kdo si ti?« zagromi brat nad njim.

»O, jaz sem Letopihal.«

»Spravi se notri!« ukazuje brat: »Barka – drrr!« In barka je letela, kakor da bi jo blisk nesel.

Kmalu zagledajo spet grozno majhnega pinkeljca, ki je moško po cesti koračil. »Kdo si pa ti?«

»O, jaz sem Vodonosil.«

»Le notri!« pravi brat in požene barko naprej. Bilo jih je že pet.

Nato srečajo spet enega, ki je bil strašno velik, a suh ko trska. »Kdo si ti?« zagromi brat nad njim.

»O, jaz sem Dalečvidel.«

»Le notri,« pravi brat in požene barko naprej.

Nazadnje, ko so bili že blizu cesarskega gradu, zagledajo sedmega, ki je bil tako močan ko svet. Tudi tega je vprašal brat: »Kdo si ti?« In ko je odgovoril: »Kamnjelučal,« ga je vzel brat v svojo barko.

Sedaj pridejo na cesarski dvor. Cesar in tisti visoci gospodje okoli njega so se zelo čudili, ko so zagledali barko, ki je po suhem plavala.

»O, to si mi naredil, vendar – svoje hčere ti še ne dam, moja hči je tudi nekaj vredna; še nekaj te bom skušal. Če hočeš mojo hčer za ženo dobiti, moraš danes za južino cel sod vina spiti in celega vola snesti.«

Kmalu mu pripeljejo cel sod vina in celega pečenega vola. Brat misli in misli, kako bi to pojedel, nazadnje si pa odreže košček pečenke od vola in maselček vina iz soda, pojužina to, potem pa pokliče: »Celgavolasnel, kje si ti?«

»Tukaj sem!« se oglasi oni.

»Pojej tega vola!«

»Precej!«

Brdavs zazija, požre enkrat in vola ni bilo več.

Nato zakliče brat: »Celsodvinaspil, kje si ti?«

»Tukaj sem,« pravi oni.

»Pojdi sem in požri ta sod vina.«

»Precej, precej,« se oglasi brdavs vesel. Nato nagne Celsodvinaspil sod, požre enkrat in vina ni bilo več.

Cesar se ni mogel temu načuditi, vendar mu ni hotel svoje hčere še za ženo dati.

»Še eno moraš prestati,« mu reče, »če jo češ za ženo dobiti. Ukazal bom stanico hudo razbeliti, tako da bo hujše v njej nego v peči. V to sobo te položim in če notri prestaneš, dobiš mojo hčer za ženo.«

Nato so res sobo razbelili in njega notri položili. Bila je taka vročina, da bi se bil živ človek v njej spekel. Vendar on si je znal kmalu pomagati. Zaklical je: »Zimokihal, kje si ti?«

»Tukaj sem!« se oglasi oni.

»Pojdi sem in razhladi malo, da ne bo tako vroče.«

»O – precej!« pravi ta in začne tako strašno kihati, da je naenkrat vsa gorkota zginila. Toliko mraza je bil nakihal, da ni bilo nič bolj vroče kakor v navadni sobi.

Spet so se čudili tisti visoki gospodje in cesar sam, ko so videli, da je notri prestal. 'Čaki, čaki,' si je mislil cesar, 'enkrat te že spečam.'

Ukazal ga je postaviti v grozno mrzlo sobo. Toliko ledu so bili notri nanесли, da je strah, da bi bilo le bolj mrzlo. Kar za zmrzniti je bilo tamkaj. Vendar ta si je znal tudi tukaj pomagati. Zaklical je: »Letopihal, kje si ti?«

»Tukaj sem!« oglasil se oni.

»Pojdi sem in pogrej mi malo, zakaj tukaj je presneto mrzlo.«

»O, to pa že, to,« pravi ta in začne toliko gorkote iz sebe dihati, da je bilo kmalu tako gorko ko po navadi.

Spet so se vsi čudili in cesar sam, ko so ga najdlj zdravega in veselega.

Vendar cesar se je še zdaj opotezal in mu ni hotel dati svoje hčeri za ženo. Rekel mu je: »Naj bo, še to zadnje ti naložim! Če še to tako opraviš, kakor si do zdaj, dobiš jo prav za gotovo, tukaj imaš roko!«

»No, kaj bo tacega?«

»O, od tukaj dve uri daleč,« pravi cesar, »je studenec. V ta studenec mi moraš iti po vodo in v desetih minutah moraš biti že tukaj.«

Brat se je česal in mislil in mislil, kako bi to storil, nazadnje je pa poklical: »Vodonosil, kje si ti?«

»Tukaj sem,« oglasil se oni.

»Kralj mi je ukazal, da naj grem v ta in ta studenec dve uri daleč po vodo. Pojdi ti in prinesi mi jo v desetih minutah.«

»O, to pa že, to!« pravi ta, se zaziblje in bil je že v hipu pri studencu. Ali ta porednež je, namesto da bi vode prinesel, tamkaj zaspal. Doma so ga čakali in čakali, da bo vodo prinesel, ali ker ga le ni bilo in ker je bil zadnji čas, pravi brat: »Dalečvidel, kje si ti?«

»Tukaj sem,« pravi ta.

»Ti, pojdi, pojdi in poglej, kaj oni tam pri studencu dela, da ga ni toliko časa.«

Dalečvidel se stegne, pogleda čez vse smreke in hribove in vidi tam onega, ki je pri studencu spal.

»O, viste, viste,« se začudi Dalečvidel, »saj pri studencu spi, namesto da bi vodo prinesel.«

»A tako!« pravi brat in zavpije: »Kamnjelučal, kje si ti?«

»Tukaj sem, tukaj,« se oglašil oni.

»Ti, pojdi in zalučaj mu par kamnov v hrbet, da se zbudi.«

»To pa že, to,« pravi Kamnjelučec in zabrdavsne dva taka kamnača ko zelnati glavi. Kamna sta letela in onega ravno v peto zadela. Prestrašen se prebudi in skoči po koncu. Spomni se, da ima vodo za prinesiti, zato hitro zajme, se zaziblje in že je bil pri bratu. Bilo je ravno še o pravem času.

Zato so pa tudi tako kosilo napravili, da je bilo kaj! Ta tretji brat se je bil s cesarjevo hčerko oženil in še mene na ženitnino povabil. Dali so mi iz rešeta piti in iz naprstnika jesti. Vendar ker sem bil nekaj cesarja razžalil, so me v top naložili in semkaj spustili. (*Vipavsko*; ŠZ 8/50)

Trije sini, ATU 513B

Zps.: Cestnikov.

Objava: Novice 15/83 (17. 10. 1857), str. 330 in 15/84 (21. 10. 1857), str. 335.

Od frišnih fig, ATU 1000 + 570 + ad 513B + 566

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedala: žena, prodajalka posode.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/80; Arhiv JAZU 3.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 370–379, št. 114: Frišne fige.

Od ladje, koja je po zemlji plivala, ATU 513B

Kraj: Vukovci, Bela krajina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 4 (1884), str. 406–407, št. 21.

Kako je prijadral mladenič po kopni zemlji po nevesto, ATU 513B

Objava: Pukmajster (Planinski) 1892, str. 46–50.

Ponatis: Brenkova 1985, str. 116–120: Kako je mladenič po kopni zemlji prijadral po nevesto.

Ruvač, Pihač in Sedač, ad ATU 513B

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944b, str. 8–13.

Spacha montagna / Tisti, ki je šel s cepinom za gore, ATU 513B

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 C.

ATU 514 Sprememba spola / The Shift of Sex

Oče mora na kraljevi ukaz poslati v vojsko sina, ker pa ima le hčere, se najmlajša (najstarejša) odloči, da bo šla k vojakom (edina opravi preizkušnje za vojsko). Obleče se v moška oblačila, zajezi konja in se priključi kraljevi vojski. Kraljična se zaljubi v mladega vojaka, ki je v resnici dekle, in se želi poročiti z »njim«. Toda na poročno noč spozna, da je njen mož ženska.

V nekaterih variantah preizkušajo moškost junakinje: jo npr. opazujejo, kako se obnaša med cveticami, mora se kopati s princesinimi brati ipd.

Da bi se je znebil, naloži kralj »zetu« nemogočo nalogo, ki pa jo ta s pomočjo čudežnih pomočnikov (nenavadnih spremljevalcev, ki jih sreča) uspešno opravi. Na poti domov se ustavi pri čarovniku (čarovnici), kjer prekrši prepoved, in čarovnik jo kaznuje tako, da ji spremeni spol. Ko se vrne domov, je tudi kraljična zadovoljna s svojim možem.

Literatura: Straparola 1550: Constanza/Constanzo; Marie-Catherine d'Aulnoy 1689: Belle-Belle, ou le Chevalier Fortuné; Henriette-Julie de Murat 1699: Le Sauvage; BP II, 58, 85–87; 93, III, 24, 48; Matičetov 1953; Tubach 1969, no. 1915; Köhler-Zulch, Shojaei Kawan 1991; Lanclos 1996; Röth 1998; EM 5 (1987), 168–186: Frau in Männerkleidung; Pan 2013; Ivančič Kutin, Kenda Jež 2020a; Ivančič Kutin, Kenda Jež 2020b; EM 5 (1987), 1134–1138: Geschlechtsproben.

(Deklica vojak), ATU 514

Kraj: Štanjel, Kras.

Povedal: Joahim Pilat, 1993.

Žps.: Jelka Hadalin.

Objava: Hadalin 1994, str. 172–175.

Tiste cajte je morala vsaka hiša dati vojaka. Če ni bilo fanta, sina, je šel gospodar. Magari dvakrat, če je bilo treba.

Je tako prišlo pisanje, da mora na vojsko, enemu, ki je imel deset hčerk. Joj, je bil žalosten. Ta starša je prišla k njemu: »Tata, kaj ste žalostni? Vam bomo pomagale!« »Ne morete.« »Povejte nu, bomo pej laže prenašali.« Oče ni tel, ma punca ni genjala: dej in dej in dej in je povedal. »Se bom oblekla v fanta in bom šla.« »Ne boš!« »Pej bom.« Ja, ne, ja, ne. En caj sta tako gnala, ma pole – kaj je tel – se je oče vdal.

Ni bilo druge, se je ostrigla prav na kratko. Dobila si je moško obleko in je ratala kot fant. Ta, fant, a, kaj čem reči, se je šel predstaviti. Ma je bil lep, lep, šaldo (zelo) lep mladenič! Ma ne samo lep, tudi zastopen. Dali so ga v šole, je dobro izdeloval in je ratal cuksfirer. So mu dali čez kompanijo.

Vsak dan je ta naš cuksfirer peljal svojo kompanijo mimo cesarske palače. Cesar je imel pej eno hčerko. Vsak dan je gledala mladeniče, kako maširajo po cesti. Strašno se ji je dopal prav ta glavni, oficir. To je bila edina hči in oče je dostikrat rekel, da ji ne odreče nobene želje. Je šla k oči in povedala: tako in tako je. »Meni ni mari, če je tudi boge družine. Tata, daj, pokliči ga v hišo!«

Res. Drugi dan grejo vojaki mimo. Cesar ga ustavi, da se imata nekaj pomeniti. Punca je bila zraven, je povedala, kako da je. Cuksfirerju ni bilo prav: »Ma, jaz nimam nič.« »Ni važno, saj imam jaz,« je rekla.

Od tistega dneva naprej je moral priti vsak dan na južino. Nazadnje mu je bilo zadosti. »Pej naj bo!« je rekel. »Bo, kar bo,« si je mislil. »Punca govori tako, da bi bilo vse mogoče. Morbit je pej tako, da si je cesar želel hčerko, ma je dobil sina in je zdaj ta fant preoblečen v punco. Je že bilo slišat za tak primer.«

Sta se poročila. Ma prav srečen ta zakon ni bil, se je kmalu videlo. Zjutraj po prvi noči stane hči. »Kako je šla noč?« »Je bil truden,« je hči povedala staršem. »Čakaj, bo žel!« sta rekla. Ma ni telo biti nič. Hči je hodila jokat k staršem. »Ja, pohovsaj (podrezaj) ga pej ti!« je rekel oče. In tako, kajne, je prišlo na dan, da se je poročila s punco. Cesar pej jo je dal al ga je dal, kako bi rekel, jo je dal, ne, poklicat. »Kako si mogla to napraviti?« ji je očital. »Spomnite se, sem se dolgo branila, ma kaj sem tela, če bi povedala, bi me obsodili na smrt.«

»Tako,« pravi cesar, »napravi se spet v moškega, zberi može, te bomo poslali na Rusko po zlato. Ti bom dal tri voze z gretunami (gnojni koš), nazaj moraš pripeljati polne. Če ti rata, ti bom dal ene gretune zlata in boš šla. Ja, ja, šla pej boš, čim bolj daleč in ne bi te maral več videti.«

Cesar, kajne, je tako odločil, da bi mož njegove hčere častno umrl. Koliko so jih že poslali na Rusko po zlato! Ma, nobeden se še ni vrnil. Cesar je že en cajt pošiljal tja tiste, ki bi se jih rad znebil. Ruski car je vsakega ubil. Punca, ne, kaj je tela, je ubogala. In so šli. Cela kompanija. Tako hodijo in so ratali trudni. V enem gozdu so počivali. Zagledajo zdaj enega, je tekel po kolovozu ko burja. Oficir je to zamerkal. Ga ustavi: »Zakaj tako tečeš?« »Ne morem drugače, moram!« »Ga bomo vzeli s sabo,« je rekel cuksfirer. »Kdo ve?!«

Grejo naprej. So spet počivali. Fanj so se zabandali (pokrili), zakaj od polnoči naprej je začelo grozno pihati. Za vse odnesti. Oficir gleda, kaj bi bilo. In vidi. Na hribčku je en debel mož pihal na vso moč. Ukazal je vojakom, naj ga pripeljejo. Naj provajo (poizkusijo) prvo zlepa. Če ne bo tel, pej s silo. Ni bilo treba sile. »Zakaj

si pihal na nas?» ga je vprašal. »Jaz zmeram piham od polnoči naprej. Ne morem drugače. Zato pej moram živeti na samem. So ga vzeli s sabo. Za vsak primer, ne.

So prišli v Rusijo. So se prvo predstavili carju. Tako in tako, so rekli. »Ja,« je rekel car, »bomo že dali tisto zlato, ma, ne kar tako. Imam človeka, res hitro teče. Ti, kapo (vodja), ti zberi iz svoje kompanije človeka, da bosta tekla skupaj. Ma merkaj: če bo moj prvi, boste čez tri dni vsi brez glav.«

Cuksfirer ni mogel spati. Se spomni na tega, ki je tekel po kolovozu ko burja. Ko burja, že, ma je slišal, da teče carjev ko misel.

Na dan tekme je bil praznik, vse ljudstvo se je zbralo. Je bilo treba preteči razdaljo ko od tle do Trsta pa nazaj. Ruskega je bilo videti daleč, daleč naprej. Zdaj, je bil prav zadnji moment, se cuksfirer spomni na tistega, ki je pihal ko burja. »Pusti ga daj!« je rekel. Je ta res fajn pomeril in ga je pihnil – naglih v hrbet. Pej je bilo, pej je bil naš prvi.

»Moška beseda je moška beseda,« je rekel car. Je dal naložiti šest gretun zlata. Vsi veseli so šli. Sredi poti jih je dobilo neurje. Zatekli so se v eno staro leseno hišuro, vso zanemarjeno. Ko se je zjasnilo, je cuksfirer to bajto zažgal, da bi se malo pogreli pri ognju. Kmalu je skoraj vse pogorelo. Ma iz prav zadnjega plamena, ki se je pognal proti nebu, se pokaže – copranca. Vojaki so se razbežali ko cibe. Cuksfirer je ostal. Copranca je bila zelena od togote. »Nič me ne gleda,« je rekla, »si kriv, ti si ukazal zažgati. Ma boš kaznovan! Če si moški, bodi baba, če si baba, bodi moški!«

Ta kletev je prišla strašno prav. Dobro, da copranca ni vedela, drugače bi se še premislila. So prišli do cesarskega dvora. Hči je videla, da se cuksfirer vrača, da je živ. Je jokala ko dež. Ma njemu ni bilo to nič mar. Je prišel do nje in jo je poštemal. In so živeli še dolgo vsi kontenti in bogati s toliko zlata.

Kišnga bi žejniska rada / Kakšnega bi ženska rada, ad ATU 514

Kraj: Čiginj, Tolminsko.

Zps.: Jan Baudouin de Courtenay, 1872.

Vir: Arhiv Ruske akademije znanosti v Sanktpeterburgu: Baudouin de Courtenay: RU SPF ARAN, Fond 102, Opis'1, št. 4, str. 42.

Objava: Ivančič Kutin, Kenda Jež 2020a, str. 222–226.

Ein Mädchen als General, ATU 514

Kraj: avstrijska Koroška.

Zps.: Franz Franzisci, ok. 1890.

Objava: Franzisci 2006, str. 26–28.

O vojaku, ki ni imel nič, ATU 514

Kraj: Repče, pri Trebnjem, Dolenjska.

Zps.: Vid Ambrožič, ok. 1948.

Objava: Ambrožič 1991, str. 40–47.

O lepem vojaku ali jaz nimam nič, ATU 514

Kraj: Gozd, pri Ajdovščini.

Povedal: Alojz Božič.

Zps.: Franc Černigoj.

Objava: Černigoj / Stanonik 1988, str. 262–269.

ATU 515 Pastir odčara začaran grad / The Shepherd Boy

Pastir (mladenič), ki služi pri graščaku, najde tri čudežne predmete, ki jih da nazaj njihovim lastnikom. Obljubijo mu, da ga bodo nagradili. Z njihovo pomočjo uspešno premaga ovire, osvobodi grad in reši kralja in kraljično, s katero se poroči.

Literatura: Liljeblad 1927, 99 not. 10; EM 6 (1990), 1086–1088: Hirtenknabe.

Čarobna piščalka in meč, ad ATU 515

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Tone Ljubič.

Objava: Ljubič 1944, str. 57–60. Ponatis: Ljubič 2017, str. 57–60.

Janezek je že sedmo leto služil graščaku za malega pastirja. Ko se je sedmo leto bližalo h kraju, je dobil od doma sporočilo, da mati umirajo in naj pride nemudoma domov, ker si ga mati močno želi še enkrat videti. Stopil je zato h gospodu in ga poprosil za sedemletno plačilo ter odhodnico. Graščak ga ni pustil oditi. Rekel mu je: »Ne pustim te sedaj, ko je stari pastir ravno obolel. Če uideš, pa ostaneš brez plačila!«

Bridke so bile te besede za Janeza, a materi je hotel izpolniti zadnjo željo, zato je sklenil oditi brez plačila. Družina ga je nagovarjala, naj tega nikar ne stori, da bo v gozdu zašel in ga bodo raztrgale zveri. Toda ni se dal pregovoriti in je odhajal. Še prej se je šel posloviti od starega pastirja in grajskega stražarja, ki sta bila z njim najbolj prijazna. Stari pastir mu je ob odhodu dal svojo piščalko in mu povedal: »Če boš kdaj v sili, trikrat zapišči na to piščal, prileteli bodo črni vrani gavrani in ti pomagali.«

Janez se je lepo zahvalil in stopil še v stolp k stražarju. Ta mu je dal svoj meč z naročilom: »Kadar boš z njim trikrat potrkal ob tla, ti postane poslušen in bo vse posekal.«

Tega daru je bil še bolj vesel in se je odpravil iz gradu.

Ko se je že začelo večeriti, je zapazil drugi grad. Mislil je, da bo tam prosil za prenočišče. Že pred gradom pa je prišel do zanikrne kolibe iz lubja. Iz radovednosti si jo je hotel ogledati. V njej je naletel na graščaka tistega gradu, ki se je ravno odpravljal leč na slamnato ležišče. Janezu se je to kaj čudno videlo in

je povprašal: »Kako to, da boste tukaj prenočevali, saj imate v gradu gotovo lepše sobe in mehkejše postelje!«

Graščak je zatarnal: »O, seveda so v gradu lepe sobe, a v njih gospodarijo peklenščki in raztrgajo vsakogar, ki ostane v gradu čez noč. Če bi se našel kdo, ki bi ostal živ ondi do jutra, bi bil grad rešen in jaz mu obljubim tri torbe zlatnikov.«

»Če ni nič hujšega,« je rekel Janezek, »potlej mi le dajte ključe, grem jaz čez noč v grad.«

Graščak ga je pregovarjal, a fant je vztrajal in res odšel v grad. Najprej si je v grajski kuhinji skuhal večerjo, da se je dodobra podprl, nato pa je poiskal najmehkejšo posteljo in sladko zaspal. Piščalko je vtaknil pod zglavje, meč ob posteljo.

Ko je odbila enajsta ura, ga je zbudil močan piš, ki ga je skoraj odnesel s postelje. Na sredo sobe je stopil vražji poglavar. Velik je bil, da je segel do stropa, in ognjen jezik mu je mahal skoraj do pasa. Zadrhl se je na Janezka: »Črv, kako si upaš prebivati v mojem gradu?«

Zavrtel se je na peti in trikrat zapiskal na prste, pa se je pridrenjala čez vrata truma peklenščkov, ki so hoteli zgrabiti fanta in ga raztrgati. Janezek je bil urnejši, segel je po čudežni piščalki in nanjo trikrat zapiskal. V hipu je planilo skozi vsa okna polno črnih vranov gavranov, ki so se zadrevili v hudobce ter jih neusmiljeno trgali in kljuvali, da so začeli grozno tuliti in se prevračati. Tačas je Janezek že imel v rokah čudežni meč in je z njim trikrat potrkal ob tla. Kot na ukaz je meč začel udrihati po vražjih bučah in koder je priletelo. Toliko časa je sekal, da je vse peklenške posekal. Nato se je Janezek oddahnil in spet zaspal do jutra, ko je prišel v grad graščak, misleč, da od fanta ne bo niti lasu več. Zelo se je začudil, ko ga je našel zdravega in nasmejanega. Vesel mu je rekel: »Rešil si mi grad, zato ná obetane tri torbe zlatnikov. Če hočeš, pa ostani pri meni in bova skupaj gospodarila.«

Janezek mu je odvrnil, da mora hitro domu, se zahvalil za denarje in nemudoma odšel iz gradu.

Ko je stopal po gozdu, je naletel na poglavarja razbojnikov, ki je zakričal: »Denar sem, ali pa te ubijem!«

To se je tako hitro zgodilo, da Janezek ni mogel seči v žep po piščalko, zato mu je podal vse tri torbe zlatnikov in mirno rekel: »Naj ti teknejo v božjem imenu. Vendar, bodi tako prijazen in preštejva denarje, da bom vsaj vedel, koliko sem zaslužil.«

Razbojnik se je nasmehnil in ugodil. Ko je stresal zlate, da bi jih štela, je Janezek že imel v rokah piščalko in je nanjo trikrat zapiskal. Brž so privršeli črni vrani gavrani in so razkljuvali razbojnika. Čudežni meč pa ga je razsekal na drobne kosce. Fant je potem zajahal razbojnikovega konja in odšel dalje.

Konj ga je nesel po poti, ki je bil vaje, to je naravnost k razbojniškemu gradu, ki je bil pod zemljo. Vanj se je šlo skozi vrata, skrita sredi neke skalne grmade. Ko sta prišla do tistih vrat, je fant razjahal in vstopil v podzemni grad. Vrata so se za njim sama zaprla. No, on se tega ni ustrašil in je šel naprej. Prišel je do jokajoče kraljične. Ona mu je povedala, da so jo ujeli razbojniki in da so sedaj šli še po kralja, njenega očeta, da ju skupno umore. Janezek jo je potolažil: »Nič ne jokaj, jaz bom rešil tebe in tvojega očeta.«

Sedel je na klopčico zraven nje in čakal razbojnike. Ker jih dolgo časa ni bilo, je stopil malo pogledat po ostalih sobah. V dvajseti sobi je našel na polici majhno škatlico, na kateri je bilo napisano: Kdor se namaže s tem mazilom, takoj ozdravi; še mrlič oživi, če ga namažeš s tem. Janezek si je mislil:

»To mi bo še prav prišlo,« in je spravil škatlico v žep ter se vrnil h kraljični. Že eno sobo pred je čutil, da je prišel prepozno. Razbojniki so medtem že prišli in ubili kralja in kraljično. Nemudoma je Janezek zapiskal na piščalko in potrkal z mečem. Spet so prileteli črni vrani gavrani in se zaleteli med razbojnike, meč pa jih je posekal kar na mah. Janezek je potem namazal s tistim mazilom kraljevo in kraljičino truplo. V trenutku sta oba oživela in se rešitelju lepo zahvalila. Kraljična ga je prišla kar pod roko, kralj pa ga je potrepljal po rami in mu rekel: »Svojo hčer ti dam za ženo in pol kraljestva.«

Janez je bil s tem zadovoljen, le poprej je moral še domov ozdravit bolno mater, zato mu je kralj posodil svojo zlato kočijo, s katero se je fant hitro odpeljal proti domu.

Kako čudno so gledali domači, ko se je pred hišo ustavila v četrter vprežena zlata kočija. Še bolj čudno pa je bilo, da je iz nje skočil Janezek.

Hitro je stopil k bolni materi, ki je bila še komaj živa. Namazal jo je s čudodelnim mazilom, pa je v hipu skočila iz bolniške postelje, zdravejša kot kdaj prej.

Potem so vsi trije, mati, oče in Janez, sedli v zlato kočijo ter se odpeljali v kraljevi grad, kjer je bilo čez tri dni ženitovanje, kakršnega še nikoli prej ni bilo in ga nikoli več ne bo. Janezek in kraljična sta se vzela in vsi so bili veseli. Na gostiji sem bil tudi jaz in vam povem: krofov je bilo toliko, da bi jih s tremi šteklači ne odpeljali, štrukeljcev in pečenja pa še več. Vina se je spilo, da so trije svatovci utonili v tistem vinu, ki so ga po nerodnosti polili, jaz sem se pa komaj rešil.

ATU 516 Zvesti prijatelj / Faithful John

Princ se hoče poročiti s prelepo princeso iz oddaljene dežele, ker je videl njeno sliko (jo je videl v sanjah). Zvesti služabnik mu pomaga princeso ugrabiti (pripeljati na ladjo). Na poti domov služabnik ponoči sliši pogovor nadnaravnih bitij (ptičev), da bo ženina na poročno noč izgubil življenje. To lahko prepreči le nekdo, ki bo na poti domov ali na poročno noč legel med par in preprečil zlovesččo usodo; vendar bo takoj okamenel, če bo razkril, zakaj tako ravna. Ko služabnik po navodilih nadnaravnih bitij reši mladi par smrti, je njegovo dejanje razumljeno drugače (kakor da bi želel osvojiti princeso), zato princ zahteva, da ga usmrtijo. Tedaj pa služabnik pove, da je s svojim dejanjem preprečil zlovesččo usodo, in v tistem trenutku okamenel. Ko se mlademu paru rodi otrok, princ izve, da bi lahko rešil služabnika s krvjo svojega otroka. To tudi stori, služabnik se vrne v življenje in oživi otroka.

Literatura: Basile, *Pentamerone* (IV,9); Grimm 6; BP I, 42–57; Rösch 1928; EM 7 (1993), 601–610; Johannes: *Der treue J.*

Od Janeza, ATU 516

Kraj: Štanjel.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/77.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 112–114, št. 19.

V an grad pride ankrat an malar, dejla prost. Gaspud reče, de nejma dejla neč. Malar pej pravi, de mu če prov lejpe reči na vrti namalat, samu da mu jeist da. Natu je gasput prvolu.

Ta gasput je jemu od prve žene dva s'nova, Janeza jen Franceta.

An dan se je Janez zgodaj po vrti sprehaju, kar zagleda v koti anu groznu lejpu namalanu ženu. Vočeta je prašu, ki je tist' človk, k' je tu žensku namalov. Kedar mu voče povej, de je glih zdej odšu, pošle Janez hitru hlapca za njim. Hmal' pridesta s hlapcem nazaj jen Janez ga vpraša, če s' je tu žensku 'z glave zmislual' jo je rejs ki vidu. Ta mu povej, ki jo je vidu, in Janez se preci z bratom odpravi. Usedlala sta kojne jen šla sta jo jeskat.

Zvečer sta prišla če do 'ne bajte jen potrkala sta na vrata. Natu sta pelala kojne v štalu, čer je blu s'na za dvejh perpravlenga. Potle sta šla v hišu jen nejdla sta večerju tud za dvejh perpravlenu, vidla pej nejsta žive duše. Tu se jem je čudnu zdejlu, povečirjala sta tam jen sta šla spat.

Al Janez nej mogu dolgo zaspat', zato vzame bukve jen bere ž neh. Ker se tega naveliče, vgasne luč jen se dejla, kakor de b' spal.

Zdaj zasliši tam v koti an glas. Slišati je blu, koker de b' se dva pugovarjela. Prav'la sta si med sabu: »Oh! ku bi te dva vejdl, kam de gresta, jen kaku se jim bu gutilu, bi že kej vopravla, taku pej mende ne busta neč.

Pr'šla bosta du 'nga gozda, čer so same divje zveri. Te zveri raztržeju vsac'ga, kdurkul po gozdi hodi. Potle pridesta du velike vode, črez k'teru nobedn ne more, črez ni mostu. Jen nazadnje še do glaževe gore, tud' tukej ne more nubedn črez, zakej ta hrib je grozno strm. Vse tu bi se dalu poravnat, če b' vonadva vejdl, de su v prv'm putoki, glih pr' zvirki, tri zlate jabuka. Te jabuka bi mogla pobrat jen enu črez gozd, ta drugu črez vodu in ta treče črez glažev hrib vreč. Taku b' jem nubena zvir neč ne pr'zadejla; črez vodu b' se must naredu jen pu glaževi gori cejsta. Al' zab't b' ne smejla te jabuka pobrat, jih bosta za nazaj nucala.

Al' tud tu b' še ne blu zadosti. Ku bosta vže z ljubu nazaj jahala, bosta še zmirom v nevarnosti, ker voče jema cuprnika v hiši. Tega bu za nimi poslov jen vmoru ih bu, če ga ne busta s tem mečem, k' tukej na zidi visi, pukunčala.

Al' nej še zadosti. Ku busta domov pr'šla, nardila jem bo mačeha must. Prusila jih bu, naj gresta pu nem, al' vonadva b' je ne smejla vbogat, zakej koker hitru b' najn stopila, b' se pogreznu. Zatu b' mogla pu ta starim mosti v hišu jet.

Al' nej še zadosti. Kedar budo pr' večirji, bu mačeha nevejesti se strupom napila, jen končala je bu, če s' na bu varvala.

Al' nej še zadosti. Janez bo potli preci vmeru, jen če bi negov grob s krvjo tist'ga votroka poškrupili, čer ga bo nevejsta purodila, bi Janez nazaj oživu jen votrok bi tudi zdrav vostov.«

Vse tu si je Janez dobru zapomnu jen kumej je pučakov družga dneva.

Drug dan nejdla sta frušk spejt za dvejh perpravlen al žive duše nej blu nikir. Vosedlala sta kojne jen sta šla. Se vej, de Janez je tudi meč vzel.

Kedar sta du studenca pr'šla, je šev Janez pu tiste jabuka, al' taku, de nej uni neč vejdu. Vrgu je ta prvu črez gozd, ta drugu črez tistu veliku vodu jen ta treče črez glaževu goru. Taku sta b'la pr'šla črez. Zdej je Janez spejt jabuka pobrov, ker je vejdu, de jih bu za nazaj nucav.

Pr'jahala sta bla zdej do tistga grada, čer su imejli tistu lejpu puncu. Janez se pr' večirji ž no zmejni, kdej de mislijo odjahat, jen strili su b'li rihtik taku. Vodjahali so bli vsak na svojem kojni. Janez je jabuka lučal, ko poprej; ta prvu črez gozd, ta drugu črez vodu jen ta treče črez glaževu goru. Taku so bli pršli vsi trije srečnu črez.

Voče vod tiste punce pej, k' su ju bli vkral', kedar je drug dan vidu, de je nej nikir več, pošle hitro cupernika za nimi. Al' kje so b'li vže takrat! Pr'jahali su bli vže domu.

Mačeha jih je vabla, nej greju pu ta nov'm mosti, Janez pa nej tu pu nubeni viži, čer je vejdu, kej jeh čaka. Šli su navliš pu ta star'm. Tu je mačehu peklu jen grizlu, Janez se ji je biv hudu zameru, čer ju ni vbogav. Pruvala je še zvečir, pr' večerji, nevejstu vostrupt. Al' Janez je spejt tukej glaž preložu, zmaknu ga je biv spred nevejste taku, da nej vona neč vidla, jen ložu ga je bu svojga če; strup je prej pud mizu zliv.

Po noči nej šu Janez v svoju izbu spat, vstopu se je mošku pod voknu jen čaku je z mečem v roki cuprnika. Ku ta pride jen glavu skuži pukaže – vrrsk! mu Janez glavu vodsejče.

Zdej je šel spat.

Cuprnik jema pej še po smrti pusebnu muč, čer Janez je movgu vpriče te muritve črez lejt jen dan vmr't. Puvejdav je pej puprej brati, kaku ga lohku rejši. Jen bratu se nej težku zdejlu svojga lastnega sina vmor't, čer je vejdu, de mu bu vseglj živ ostal. Sturu je tu brati iz hvaležnosti, de mu je ženu vdubu.

Puškrupili su b'li Janezov grob s krvjo tist'ga votroka, čer ga je nevesta purudila, jen ta je živ spejt 'z groba vostal.

Škušić (Olupek), ATU 516

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 22. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 31 A, 457–740 (Terenski zvezek 11/3).

Torej nekoč je bil kralj, imel je kraljico, ne, a ni imel otrok, a imel je služabnico, a je stalno prosil Boga, da naj mu da otročiča, in bilo je za božič. Ta mož je sanjal, naj gre v vrt, ker ima jablano, da bodo jabolka gor. Naj pobere ta jabolka in naj jih da njegovi ženi snesti, ker njegova žena bo dobila fantka.

A ko je bilo jutro, je vedel, kakšne lepe sanje je imel. Namesto da bi rekel ženi, je rekel služkinji:

»Pojdi pogledati v vrt, ker morajo biti jabolka na jablani, in prinesi jih gor, če je to res, in oluplj jih in prinesi jih moji ženi gor v posteljo.

Tedaj je služkinja šla. In je šla dol, bilo je štiri ali pet jabolok in lepo jih je prinesla gor in lepo jih je olupila, veste, lupino proč.

Kraljici je nesla lepa olupljena jabolka, a ona je snedla lupino.

In kraljica je zanosila, imela je sinčka, a tudi služkinja je zanosila.

Ko je bilo skoraj devet mesecev, vidijo, da je tudi služkinja tako kot kraljica.

Tedaj je rekel: »Kako pa, da ti? Nihče ni bil tu, da ti ...«

»Ma,« pravi, »snedla sem lupino.«

»Torej,« pravi, »moja žena je snedla tisto notri, jabolko, in ti si snedla lupino.

Torej tvojemu otroku bomo dali ime Škūšić - Olupek, a morata biti brata.«

Zato ker iz jabolka sta bila oba, ne. Eden je bil iz sredine, in eden iz roba. Sta bila dva. Rodila sta se oba isti dan, a njemu so dali ime Škūšić.

Tedaj so ju dali v šole, bila sta vedno v višjih šolah, dokler nista dopolnila dvajset let.

Tedaj, ta dva brata, bila sta kot dva brata, vedno par, zato ker sta bila jabolko in lupina, ne.

Tedaj ko je minilo dvajset let, je rekel princ, da se mora on zdaj poročiti, a tudi Škūšić mora iti z njim, fotografirati morata vsa lepa dekleta, tista, ki jih bosta našla. Eden gre na en kraj, eden na drugi. Tisti, ki prinese fotografijo najlepše deklice, to bo princ vzel.

A imeli so teto, ki je bila čarovnica, in teta je hotela, da ta princ mora vzeti eno od njenih treh hčerk.

Tedaj princ je šel na en kraj in Škūšić je šel na drugi. Princ je fotografiral vse tam, kjer je šel. Nasprotno pa je Škūšić gledal lepše. Našel je tako lepo hči, ki je bila lepa kot sonce.

Tedaj, ko sta zvečer nazaj prišla, je rekel princ Škūšiću: »Si našel ti kaj?«

»Ja,« je rekel, »lepo hči,« pravi, »jaz imam samo eno, in ti?«

»Ooo,« je rekel, pravi, »jaz imam več kot sto, a nobena mi ni všeč. Pokaži mi tvojo!«

Ko jo je Škūšić pokazal, je njegov brat rekel: »Ta,« pravi, »mora biti moja žena! Morava iti ponjo!«

»Be,« je rekel, »jutri greva.«

Tedaj sta šla. Vzela sta voz, dva konja in sta šla obiskat tisto, ki jo je Škūšić fotografiral. Imel je samo eno, a tisto lepo.

Tedaj sta šla in prišla sta dol, sta ji rekla: »Princ te hoče, bo te vzel, moraš iti z njim.«

Ja, dekle je bila takoj vesela in pripravljena iti.

A naredila se je velika nevihta, veste, zato ker je bila čarovnica njegova teta.

Naredila se je nevihta in huda ura in oni niso mogli priti več do palače, ker je bilo tako, je oni niso mogli doseči.

Tam je bilo podeželje in ta hiša, ki jo je naredila čarovnica. Tedaj so šli tja in se tam namestili, Škūšić in tista, ki je morala biti princesa, in princ. Prišli so tja in prosili, če bi jih namestili.

Da ja, a morajo prespati v hlevu na slami.

Da ja, bojo vsi trije tam spali.

Tedaj so šli v hlev, jim je pripravila slamo in one so prišle, v vrsti, tri hčerke od čarovnice in baba.

Tedaj princ in tista, ki jo je hotel vzeti, sta takoj zaspala, zato ker sta bila utrujena od dežja. A Škūšić se je delal, da spi, a je poslušal.

Je rekla, pravi: »Jih vidite? Jaz sem naredila to nevihto,« je rekla, »toda oni ne pridejo domov, kajti preden pridejo domov, bodo vsi trije okameneli!«

Škūšić, ki je bil brat princa, je vse poslušal. One pa so delale v vrsti, ker so prišle presti volno tri hčerke in mati. Rekla je, pravi:

»Verjamem, da vsi trije spijo, a če bi vedeli,« je rekla, »ne utegnejo priti domov, jutri, ko oni bodo odšli iz naše hiše, se bo prikazala mucka – lepa, ki bo vsa zlata – toliko, da bo rekla tista, ki bo postala princesa, da 'jojme kakša lepa mucka je ta'. Princ pa bo rekel: 'Mi imamo še lepšo doma'.« Pravi čarovnica: »Toda če bi bil nekdo, ki bi ji presekal vrat, zadaj, bi bili rešeni, a ne bo nobenega, ostali bodo tam v kamnu. Če pa to preide,« pravi, »ko pridejo dol na pot, se bo prikazal lep kužek, pol zlat in pol srebrn, in rekla bo: 'Jojme kak lep kužek, daj ga na voz!' Če bi bil nekdo, ki bi mu presekal vrat kužku, rešeni bi bili vsi,« je rekla, »a ne utegnejo priti domov, ostali bodo v kamnu.«

In on je vse slišal.

»A,« je rekla, »to je vse nič, to je vse nič, na dan poroke, ko se bosta poročila, tisti dan bo ta prava. Jaz bom prihrumela z ene gore in prišla bom na njuno okno kot grdina s sedmimi glavami in bom požrla oba! Če pa bi bil nekdo, da bi mi posekal vseh sedem glav,« je rekla, »vseh sedem vratov, bi bili rešeni, a kdo bo pa tisti? Tisti, ki bi bil,« pravi, »bi slišal to nocoj, naj bi bil zbučen, naj ne bi spal,« je rekla. Pravi: »Toda če bi on razkril to, kar je slišal, ostane v kamnu.«

Tedaj on ni smel razkriti nič. On je vse slišal, a on, če bi kaj razkril, bi ostali okameneli.

Tedaj ubogi on, Škūšić, ki je bil prinčev brat, je razmišljal celo noč: »Kaj lahko naredim jaz? Onadva ne prideta domov, ostala bosta na poti, če naredim kakšno napako, bo vse končano! A bom nemogoče naredil, če bom le mogel.«

Tedaj zjutraj so odšli, bilo je lepo jasno, zjutraj, lep dan, sonce, šli so iz hiše ven.

Prišli so dol na neko pot, prikazala se je mucka vsa zlata, vsa kodrasta.

»Jojme,« je rekla dekle princu, »kakšna lepa mucka! Daj jo gor na voz!«

A on je bil zadaj, Škūšić, bil je zadaj.

»Eh,« je rekel, »mi doma imamo še lepšo.«

»Daj jo gor na voz!«

A on je bil zadaj, šel je tja, presekal ji je vrat.

Princ ga je imel že dovolj, da zakaj je presekal vrat muciki. Ga je imel že dovolj, brata.

»Be,« je rekel Škūšić, »ni pomembno, če želi biti jezen na mene, ni pomembno!«

Tedaj so šli naprej, prišli so na neko pot, vidijo kužka, ki gre z zvončki in ves zlato skodran – pol zlat, pol srebrn – dol na pot.

»Jojme,« je rekla, »kak lep kužek! Vzami ga na voz, da ne bo spet nasprotoval in ga ubijejo!«

Je rekel: »Doma imam še lepšega kužka, kot je ta!«

»Vseeno!« je rekla, »vzami ga na voz!«

»Nič,« je rekel, »pojdi domov, ker imamo mi še lepšega doma!«

A je bil drugi zadaj, Škūšić, ki je vedel, šel je tja in je presekala vrat kužku.

Ben, princ je imel dovolj! Je rekel: »Naredil si mi enkrat, si mi dvakrat naredil, zdaj pa dovolj, te nočem več na mojo poroko!«

»Prav,« je rekel, »kot želite!«

On je šel zadaj, oni so šli v vozu.

Tedaj so prišli domov. Kako vam je šlo? Da prav, vse ravno, a da bratar je tako naredil, da je ubil mucko in ubil je psa, ki sta bila zlata.

Je rekel princ: »Jaz,« pravi, »ga nočem na poroko!«

Tedaj je stalo, veseli so bili, da je lepa nevesta in tudi princ, bili so vsi veseli.

A Škūšić se je umaknil, prišli so, da vsekakor ga morajo vzeti na poroko.

»Ah,« je rekel, »jaz ne grem na vašo poroko. Zakaj bi šel?«

Da ja, da mora tudi on iti, ker je princu našel eno tako lepo dekle, da mora iti tudi on na poroko.

»Be,« je rekel, »jaz grem na poroko, a jaz to noč, ko se bosta poročila, moram iti spat v vašo spalnico!«

Eh, pa kaj želi brskati on v spalnici to noč, ko se bosta poročila? Da vse ja, a to pa ne!

»Be,« je rekel, »jaz ne grem na poroko! Šel sem ti poiskati dekle, sem vas povsod peljal, a če me nočete, jaz ne grem na ženitke!«

»Be,« so rekli, »veste kaj? Vzeli bomo ven vse sable, vzeli bomo ven vse in naj pojde v spalnico, kaj lahko gor naredi?!«

A on je vedel, da bo ob enajsti uri grdina prišla, da se bo z neke gore vdrila in prišla bo sem na okno, da ju ubije v postelji, da bodo okameneli.

Tedaj, počistili so vse, naj ne bo nič, nobene sable nikjer. Tudi za njega je bilo to slabo, ker če bi imel vsaj eno sablo on, da bi grdini lahko odsekal vrat.

Tedaj je bila ta noč, sta se poročila, naredili so lepo poroko. Prišla je vsa žlahta, vsi skupaj in vse so naredili, lepo vse prav. Tedaj so dali vse proč iz spalnice, a za durmi se je vsekakor nahajala sabla, morda zarjavela, a se je našla za durmi.

In Škūšić si je mislil: »Zahvaljen Bog, da je vsaj ena sabla, če pride ta štriga gor, da jo bom mogel ubiti, ne, nekako.«

Tedaj je šel prav v to spalnico, kjer je bila poroka, ko sta se poročila to noč in on ubogi je stal pred oknom, in ko je ura enajst odbila, slišal je, gor v gori se

je vdrlo in prišla je k temu oknu, kjer sta bila princ in princesa. Imela je sedem glav, sedem glav je imela grdina.

Tedaj je toliko sekal on s sablo, dokler ji ni odsekal vseh sedem glav, ki so dol padle pred okno, a ko je odsekal zadnjo glavo, sta se zbudila.

»Evo,« je rekel princ, »naš zlobnež, prišel je, bi naju lahko ubil, a zdaj moraš umreti.«

In štrige ni bilo več na tleh, spremenila se je nazaj in je ni bilo več.

Tedaj, da zdaj ga morajo ubiti.

»Prav,« je rekel Škūšić, »ubijte me. Vesel sem, da me vi ubijete, čeprav sem vam rešil življenje!«

Da on jim je rešil življenje? Ker je sablo imel, ker so ga videli, je prišel, da bi ju ubil v spalnici!?

»Prav,« je rekel, »ubijte me zdaj! Vesel sem, da imam jaz umreti, preden ste umrli vi. A jaz se moram prej spovedati mojega greha.«

Tedaj da morajo narediti veliko grmado na sredi mesta in da vsi ljudje morajo priti, da to vidijo, in on mora iti vrh kupa, morajo oblitati drva z bencinom in tedaj ga morajo prižgati.

»Ja,« je rekel, »zanetite me, a mora priti duhovnik in jaz se moram spovedati mojega greha, tistega, ki sem ga imel, da boste vedeli, kateri greh sem naredil, ko sem hodil za vami!«

Tedaj so naredili ta kup drv in prišli so vsi tisti, ki so bili v mestu, vse je moralo priti, da vidijo grešnika, ki so ga dali vrh kupa, da ga zažgejo.

In prišel je tudi duhovnik.

Tedaj je Škūšić najprej rekel, da kako je šel princu iskati dekle, in da kako so prišli v to štalo spati in kako je čarovnica rekla, da bo prišel mucek, nato kužek in kako bodo ostali v kamnu, ker ju bo dekle hotelo imeti. On ju je ubil, da bi jih rešil.

Ko je to rekel, se je do kolen spremenil v kamen.

Oni so rekli, naj molči, naj ne govori več.

»Ne,« je rekel, »jaz moram povedati ves moj greh. In potem je rekla čarovnica, da se bo ob enajsti uri vdrla z gore in prišla bo sem na okno s sedmimi glavami in vaju obadva ubila v postelji. Tisti, ki bi to razkril, pa tudi ostane v kamnu! Naredil sem vse in ostal v kamnu tukajle!«

Ostal je okamenel tam gori vrh kupa drv.

Tedaj je vse jokalo, njegova mati še več, Škūšićeva mati, ki je bila služkinja, jokala je še več, saj njen sin je okamenel vrh kupa drv.

A niso zanetili drva, ker on je cel v kamnu ostal tam gori.

Tedaj vsi so bili zelo žalostni. Tudi princ, da je bil tistega, ki mu je dobro storil, pripravljen zažgati na grmadi.

Potem pa je princ sanjal, da če želi rešiti svojega brata, da ko bo imel dva otročiča, dvojčka, ju morajo ubiti ta dva otroka, jima odtočiti krji in morajo z njo namazati njegovega brata vrh kupa, ker bo postal spet tak, kot je bil prej.

Dobro, potem so ju ubili in potem so odtočili kri in šli so namazati brata in postal je spet živ, tako kot prej.

Jožef i Ferdinand, ATU 516

Kraj: okolica Varaždina, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 175–184.

Ponatis: Popit 2002, str. 194–197.

(Kraljevič in služabnik), ATU 516

Kraj: Rogatec.

Zps.: Mihael Lendovšek - Rogaški.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/7.

Od glaževnate gore, ATU 516

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: Janez Brvar.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/35.

Objave: Von Prinzen 1962, str. 193–198; Štefan 2011, str. 197–204: Steklena gora;

Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 227–230, št. 82: Princezinja z glaževnate gore.

Prevod v nemščino: Vom Glasberg, ATU 516

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Objava: Von Prinzen 1962, str. 201–208.

Od španskiga princa, ATU 516

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašpar Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/73.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir in Kroje Telban 2020, str. 330–347, št. 109: Španski princ.

Kraljevič in mačeha, ad ATU 5I6

Zps.: Ivan Skuhala (J. S. Gombarov).

Objava: Ljudska knjižnica II, 1886: Iz mladih dni – za mlade ljudi, str. 165–166, št. 14.

Nadangel Gabriel, ad ATU 5I6 + 934

Objava: Naš dom 11/24 (15. 12. 1911), str. 371–374.

Ad Jožefa, kako je šu v deveta dežela po Šestaleno, ATU 5I6

Kraj: Šentvid pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Zps.: Milko Matičetov, 30. 11. 1950.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek 5: Št. Vid pri Stični, št. 43, str. 7–21.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, str. 169–173, št. 13.

ATU 517 Fant, ki je razumel ptičjo govorico / The boy Who Understands the Language of Birds

Oče vpraša sina, kaj ptiči pojejo. Sin, ki razume ptičjo govorico, mu pove, da so ptiči napovedali, da bo oče služil svojemu sinu (da bo prinesel sinu vodo in mu umil roke ipd.). Užaljeni oče kaznuje sina s tem, da ga spodi od doma (ga porine v vodo, ga skuša ubiti).

Sin se reši in dobi službo pri sosednjem kralju. Ker pa razume ptičjo govorico, kralja reši nevarnosti, ki mu grozi, in v zahvalo ga kralj nagradi. Poroči ga s princeso in mu da polovico kraljestva. Ko sin, ki je zdaj vladar, obišče svoje starše, ga ti ne prepoznajo in ga strežejo, kot je bilo prerokovano.

Prim.: ATU 671.

Literatura: Dokumentirano v: Sedem grških modrecev (620–550 pred Kr.); v 14. stol. Johannes Gobi (Scala coeli, no. 520); Grimm 33; Chauvin 1892: VIII, 193; BP I, 322–324; Tubach 1969, no. 636; Röth 1998; EM 10 (2002), 1413–1419: Prophezeiung künftiger Hoheit.

Trije sinovi, ATU 517

Kraj: Suhor, Bela krajina.

Zps.: Anton Žlogar, 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/225, 35.

Nek oče je imel tri sinove. Da bi se kaj naučili, pošlje vse tri v bližnje mesto v šolo. Prišedši na počitnice, izprašuje oče, kake vednosti so si pridobili. Stareja mu gladko bereta in lično pišeta, mlajšega pa vpraša:

»No, kaj si se pa ti naučil?«

Sin odgovori: »Kaj ptice pojejo, pesi lajajo, žabe regljajo.«

Oče se čudi tacemu odgovoru. »Pa naj bo,« si misli, »bo se že še kaj drugega naučil,« ter pošlje vse tri zopet v šolo.

Ko v drugo pridejo na počitnice, zopet vpraša skrbni oče svoje sinove, kaj da so se naučili. Prva dva ravno tako kakor prvič, kar zahteva, lepo bereta i pišeta, a mlajši zopet odgovori: »Kaj ptice pojejo, psi lajajo, žabe regljajo.«

Očetu se to smešno vidi ter sklene več ga ne šolati. Po počitnicah odideta res le starejša zopet v mesto, mlajši pa ostane doma, da bi se poprijel kmetijstva.

Nekega dne gre oče z njim v goro drv sekati. Ko sekata, slišita lično pisano ptičico, skakljajočo po šibkih vejicah, žvrgoleti.

»No, povej mi zdaj, kaj ona tica poje, ker si se učil,« reče oče.

»Ta tica poje,« pravi mirno mladenič, »da mi boste vi oče še enkrat rekli gospod.«

»Kaj,« se zadere oče, »jaz bom tebi rekel gospod!« In ga začne drviti z dervnico med bukovjem.

Zdaj sklene oče pognati ga od hiše, naj si kruh služi, kakor hoče, ker se je toliko naučil. A ni ga treba s silo poditi. Veselo zveže culico ter odide. Dolgo dolgo potuje čez lepe ravnine ob prijaznih gričkih i pride v silno velik temen gozd. Sam ne ve, na katero stran bi se obrnil, vendar gre zmirej dalje in dalje i zagleda daleč pred sabo lep, velik grad i prosi grajščaka, naj ga vzame med svoje slugе. A gospod mu pove, da je pred malo časa vzel si hlapcev, da zdaj drugih ne potrebuje. Gospa pa reče:

»Naj ostane še ta, bo pa psom polagal.«

Gospod nima nič zoper to, mladenič je zadovoljen in ostane v gradu. Drugi dan opoldne gre pesom polagati. Mlajšim da po polno skledico dobrih jedil, a staremu pa slabih, smrdljivih ostankov, kakor mu je bilo naročeno. Mlajši čisto pojedо i poližejo skledice, a stareji ni zadovoljen ter jame ob verigi lajati i skakati. Deček nasluhne i kaj čuje:

»O, ko bi gospod vedel, da jaz varujem toliko denarjev, da jih skoro ni mogoče prešteti, gotovo bi meni več boljih jedil dajal kot onim, ki nič ne čuvajo.«

Mladenič se nasmehne. Gospa pa ga z visocega okna opazuje.

»Kaj se smeješ?« ga vpraša.

»Kako se ne bi smejal, milostljiva gospa, ker so psi tako lepo skledice polizali, da mi jih ni treba omivati.«

Drugi dan zopet nese jest. Stareji pes zopet tako laja kot včeraј, kar mladenič razume i se smeje. Gospa to videti se čudi, kaj bi to bilo. Nekaj družega je, ne samo to, da mu čisto skledice posnažijo. Zato ga zopet popraša:

»Zakaj si pa tako vesel?«

»Kako ne bi bil vesel, milostljiva gospa, ker so psi skledice tako lepo polizali, da mi jih ni treba omivati.«

»To ni res,« pravi gospa, »ti se zaradi nekaj družega smeješ, le poveј!«

Naj bo, si misli, bom pa povedal. »Nekaj prav veselega je, milostljiva gospa! Ta stari pes vselej, ko mu dam slabo jed, laja in razgraja ter pravi, da ko bi gospod vedel, da on čuva toliko denarjev, da jim skoro števila ni, bi mu gotovo boljša jedila dajali kot onim, ki nič ne čuvajo.«

Gospa se oveseli, pove sopругu to novico, i on koj veli kopati na omenjenem mestu. In gleј čuda! Komaj nekoliko odkopljejo, se zablišči narlepši, čistejši zlato i srebro, da ga kar v čebrih nosijo spravljati. Koliko bogastva je pridobil zdaj

grajščak in mladenču je dal, Bog ve, koliko tisučev v dar. Narboljo službo mu ponuja v gradu i veselo življenje, ali mladenič neče več tu ostati, ampak pravi, da gre še po svetu pogledat.

Ob lepem svitu jutranjega solnca se napravi na pot. Ptički ga spremljajo prepevaje svoje miloglasne pesme. Od marsikatero čuje, da bo še srečen na svetu.

Že ko se solnce nagiblje k zatonu, dospe v drugi grad in najde vse žalostno, ker edina hči bogatega grajščaka umira in nobeno zdravilo več ne pomaga.

»Kaj čem tukaj,« si misli, »ker je vse žalostno, šel bom dalje, denarja imam dovolj. Obrne se ter odide. Solnce je ravno zatonilo. Žabe jamejo regljati blizo grada v kalu. Deček nasluša i kaj čuje. Bližnja žaba reglja:

»Kaj se ti ljudje trudijo zastonj! Ko bi z mojim srcem gospico pomazali trikrat na sercu, mahoma bi ozdravela, sicer umre gotovo. Srečen bi bil, ki bi to storil.«

Mladenič se nič ne pomišlja, stopi z eno nogo v vodo ter zgrabi regljajočo žabo. Serce jej izterga, verne se v grad in vpraša, če hote, da jim ozdravi bolno gospodično.

Vsi se čudijo, kako bi on zdaj pomagal, ko je vsaka človeška poskušnja zastonj, a vendar mu z veseljem dovole. Zdaj migne mladenič okolo stoječim, naj gredo v drugo sobo. Približa se bolnici, prekriža jo trikrat nad srcem i zdajci zdrava i vesela vstane, kliče očeta ter ga jesti prosi. Veselja objokan objame in poljubljuje zdaj drago hčerko, zdaj mladeniča, ki jo je ozdravil. Narlepše plačilo čaka mladeniča. Grajščak ga vzame za svojega sina in mu da svoje krasne hčere belo ročico v sveti zakon. Kako je vesel, bogat, velik gospod! Najbolj ga pa zadovoljuje nježno srce milene deve, ki ga iskreno ljubi v plačilo i hvaležnost.

Velikanske so priprave za ženitovanje. Grajščak vabi vse svoje znance i prijatelje k veselemu gostovanju. Radostni dan so obhajali z vsemi slovesnostmi. Mila rožica, ki ni zvenela za vselej, razbistri starcu stemneli obraz, ki je radosti pijan. Vse izroči mlademu, novemu sinu, ki postane neizrečeno bogat. Zadovoljno živi s svojo soprogo.

Zmisli se tudi, da bi šel pogledat k svojemu očetu, kako se mu kaj godi. Narčilejše konje veli zapreči ter se odpelje s svojo soprogo.

Tretji dan šele se pripelje do kočice svojega očeta. Grajščak stopi iz kočije in vpraša že priletnega i spoštljivo se odkrivajočega moža, ali bi tu prenočil.

»Ah, milostljivi gospod, pri meni ni mogoče, je vse grdo i za vašo milost ni dosti prostora.«

»No, le poskusite, za to noč bo že,« reče grajščak i se ne da pregovoriti.

Mož pripravi, posnaži, kar je najbolj mogoče. Gospod in gospa gresta v sobo. Mož vpraša, kaj bi za večerjo pripravil, ker tu je vse borno, kmetsko. A grajščak pravi, da mu ni treba nič pripravljati, ker ima že sam seboj jedila, ukaže slugi prinesiti steklenice i jedi ter se jame z možem razgovarjati.

»Milostljivi gospod, kam ste pa namenjeni, da po tako odljudnem kraju potujete?«

»Oče,« reče grajščak, »sem vam povedal, da mi boste rekli gospod.«

Oče sam svojim očem in ušesom ne verjame, ali je prav slišal ali ne.

»Da, oče, jaz sem vaš mlajši sin.« Rekši ga poljubi, ravno tako njegova gospa. Razgovarjajo se še dolgo v noč. Vjutró vzame grajščak očeta na voz i ga odpelje po želji svoje blage soproge v grad, kjer je živel zadovoljno i mirno še dolgo.

»Kako se je godilo pa starejšima sinoma, ki sta se šolala?« vprašam pripovedujočega moža.

»Oba sta bila gospoda (duhovna),« mi kratko odgovori.

ATU 518 Velikani se prepirajo za čudežne predmete / Men Fight over Magic Objects

Mladi mož na svoji poti sreča tri može (velikane), ki se prepirajo, komu pripadajo določeni čudežni predmeti (plašč, v katerem je tisti, ki ga obleče, neviden; škornji, ki prekoračijo velikanske razdalje; leteča preproga ipd.), ki so jih podedovali. Mož se ponudi, da jim bo pravično razdelil predmete, toda najprej jih hoče preizkusiti. Ko si nadene plašč in obuje škornje, zbeži z njimi in jih pozneje uporabi za izpolnitev težkih nalog.

Opomba: Ta pravljica je le redko samostojna. Večinoma je le odlomek v drugih pravljicnih tipih.

Literatura: Grimm 92; BP II, 318–335; BP III, 406–417, 424–443; Scherf 1995 I, II; Röth 1998; EM 12 (2007), 1370–1375; Streit um Zaubergegenstände.

Od fanta, ATU 518

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/3.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 195, št. 50: Fant.

Enkrat je bil en fant, je imel eno žensko rad; potlej ji je pa rekel, da jo bo vzel, da ga mora eno leto čakati. Potlej je pa šel tisti fant po svetu, ona pa v eno mesto.

Potlej jih je pa videl – tri sinove, ki jim je oče umrl; jim je pa pustil en plašč, tak, da če se v njega zavije, ga nobeden ne vidi; pa eno tako palico, da kamor udari, vse odbije. Potlej jim je pustil take čevlje, da sto milj en bart daleč stopiš v njih. Potlej so se pa na enem velikem griču kregali tisti sinovi, od katerega bi to bilo. Tisti fant je šel, jih je pa videl, ko so se kregali, je pa šel k njim, je pa rekel: »Kaj delate?«

So mu povedali, je pa rekel: »Jaz bom pa tako naredil, da bo vse eden imel.« Je pa rekel: »Jaz bom pa tale kamen tja dol po drči vrgel; kateri ga bo najprej gor prinesel, od tistega bo vse.«

Oni so vsi za kamnom leteli, ta je pa v plašč stopil, pa čevlje obul, pa palčko v roko in je šel.

Oni so pa nazaj prišli, pa ni nobeden nič dobil.

Potlej je ta pa šel po svetu pa pride do ene mičkene hišice za jerperge prosit. Tam so bili pa coprniki in coprnice, je pa za jerperge prosil, je pa ona rekla: »Ne smem jerpergovati, moj mož je coprnik, te bo kar ferderbal.«

Potlej je pa rekel: »Saj je vseglіh, se ga nič ne bojim.«

Potlej je bil pa tam vseglіh čez noč. Potlej pa pride domov tisti coprnik, ga je pa precej ovohal. Potlej je pa rekel tisti coprnik, kam da pojde, ta mu pa reče, da v to in to mesto. Je pa rekel tisti coprnik: »Jaz tudi pojdem, pometat, jutri, preden bo dan, mora biti vse pomeđeno po mestu, bo bal.«

Potlej pa gresta, je pa ta sto milj daleč stopil, je bil pa kar tam; coprnik je pa zacopral, da je bil tudi, sta bila pa vkup tam. Potlej se je pa bal začel, je pa šel tja; ko je kelnarica ta prvo rihto na mizo prinesla, jo je pa kar po roki udaril, je pa precej na tla vrgla, pa ni nobeden videl, da jo je udaril; potlej pa spet drugo prinese, jo je pa spet po roki udaril, pa spet nobeden ni videl, in tako je bilo tretjo, četrto, peto, šesto in sedmo bart. Nazadnje je šla pa sama nevesta, pa jo je po roki udaril, potlej jo pa k sebi potegnil, ko jo je po roki udaril, jo je pa k sebi poklical, je rekel: »Tak, zdaj se boš možila?« Potlej je pa rekel: »Povej svatom: 'Enkrat sem imela en zlat ključek, potlej sem ga pa zgubila, sem pa srebrnega dala narediti; zdaj, kateri je boljši? Ta zlati ali ta srebrni?'«

So rekli, da ta zlati, vsi so rekli, da je ta zlati boljši.

Potlej je pa rekla: »Naj pa bo ta zlati boljši, pa naj oni gre s poti.«

Potlej so pa s tem ohcet opravili, potlej me je pa en godec v rit brcnil, da se še zdaj to lažem.

en bart: naenkrat; **prvo bart, drugo bart:** prvič, drugič; **coprnik:** čarovnik; **coprati:** čarati; **jerperge:** prenočišče; **jerpergovati:** prenočevati; **ferderbati:** ubiti, uničiti; **vseglіh:** vseeno; **vkup:** skupaj; **bal:** družabna prireditve s plesom; **kelnarica:** natakarica; **rihta:** ena ali več jedi, zlasti kuhanih; **ohcet:** praznovanje ob poroki

ATU 530 Princeza na stekleni gori / The Princess on the Glass Mountain

A: Na družinskem vrtu vsako noč izgine jabolko (je vsako noč polje opustošeno). Oče pošlje sinove drugega za drugim ponoči na stražo. Starejša dva zaspita, mlajši pa ostane buden in ujame tri čudežne konje, ki mu obljubijo, da mu bodo pomagali, ko jih bo rabil, če jih izpusti.

B: Umirajoči oče naroči svojim trem sinovom, naj tri noči zapovrstjo (vsako noč drugi) stražijo na njegovem grobu. Starejša se izogneta straži in pošljeta namesto sebe najmlajšega, ki prejme od očeta vsako noč čudežnega konja z opremo (bronasto, srebrno, zlato).

Kralj obljubi, da se bo njegova hči poročila s tistim, ki bo s konjem prijezdil na stekleno goro, poljubil princeso ali dobil njen zlati prstan.

V nekaterih variantah mora s konjem skočiti do princeze, ki sedi pri najvišjem grajskem oknu, in ji sneti prstan.

Najmlajši brat se obleče v srebrno opravo in na srebrnem konju osvoji njen prstan, nato pa hitro odjaha domov, da ga nihče ne more ujeti. To ponovi naslednjič še v zlati in nato diamantni opravi.

Poslanci iščejo neznanega junaka (tekmeci korakajo mimo princeze), nazadnje pa junaka prepoznajo po znamenju ali praski, ki mu jo je prizadejala princesa.

Literatura: Grimm 196; BP III, 111–114; Krohn 1931, 96–99; Vries 1954, 60–63; EM 10 (2002), 1343–1351: Prinzessin auf dem Glasberg.

Stekleni most, ATU 530

Kraj: Sv. Duh pri Lučah.

Zps.: J. Krenčnik.

Objava: Slovenske večernice 51 (1898), str. 127–128.

Ponatisa: Bolhar 1959, str. 39–41; Bolhar 1964, str. 67–68.

Živel je nekdanji oče, ki je imel tri sinove, dva sta bila pametna, tretji pa je bil podpečnik. Ta je namreč vedno sedel v podpečku, zato so ga sploh tako imenovali. Oče zboli na smrt. Pokliče svoje tri sinove ter jim reče:

»Po dediščino si pa morate priti tretji večer na moj grob. Prvi večer naj pride starejši, drugi večer srednji, tretji večer pa najmlajši!«

Ko starček umrje, si starejša dva ne upata na pokopališče, češ naj gre najmlajši, da ga oče raztrga. In res odide najmlajši na očetov grob.

Nato pride oče in reče: »Ali si ti tukaj?« In mu dá oreh, ki naj ga dobro shrani. — Drugi večer mora spet iti najmlajši namesto srednjega in oče mu dá spet oreh, ki ga shrani k prejšnjemu. Tretji večer pa pride vrsta nanj; zato spet odide na pokopališče in oče mu reče: »Ali si ti tukaj?« — »Da, jaz sem,« odgovori sin in oče mu spet dá oreh, ki ga shrani k prejšnjima v pokopališčnem zidu. Ko pride domov, ga brata vprašata, kaj je prejšnja večera videl na pokopališču.

Nekaj časa mine po tem dogodku, ko dá bližnji kralj svojo hčer, ki je bila godna za možitev, za stavo. Narediti dá velik steklen most; kdor prejezdi ta most, dobi kraljestvo in kraljično.

Stekleni most, © Maksim Gaspari (Bolhar 1952).

Starejša brata si kupita imenitna konja, kajti vsak je hotel poskusiti svojo srečo. Ko starejša brata odjezdita, gre Podpečnik na pokopališče in vzame oreh, ki ga je bil dobil prvi večer namesto starejšega brata. Stre ga in najde v njem vojaško obleko in lepega konja. Nato se brž preobleče v vojaka, zasede konja in zdirja proti mostu. Pred mostom je bilo zbrano že veliko imenitne gospode in veliko hrabrih junakov je že poizkusilo svojo srečo, a nobeden ni zmagal; vsak se je s konjem povaljal po mostu. Konj našega vojaka pa je skočil kvišku in, kakor bi trenil, je bil na drugi strani, in kakor blisk je spet izginil, da nihče ni vedel, kam.

Zdaj kralj ni vedel, kdo je dobil stavo. Zato dá spet razglasiti, da kdor preskoči most, dobi, kar je že obljubil. Spet gre najmlajši na pokopališče in stre oreh srednjega brata. V njem najde obleko za častnika in srebrnega konja. Hitro odjezdi k mostu. Tudi zdaj je dobil stavo on, medtem ko nihče drug ni mogel čez. Spet je izginil, da kralj ni vedel, kdo je dobil stavo. Zato dá še enkrat razglasiti, kdo more preskočiti most. Mlajši gre zdaj po svoj oreh, in ko ga stre, najde v njem obleko za kraljeviča in — zlatega konja. Brž ga zasede ter odjezdi proti mostu. Tu ga že vsi pričakujejo in žele, naj bi on prvi poskusil srečo. On pa odvrne: »Zadnji sem prišel in zadnji tudi poizkusim svojo srečo.«

Vsi so poizkusili, a nihče ni mogel čez. Ko pa je poizkusil Podpečnik, je bil kakor blisk na drugi strani mosta. Nato je hotel brž pobegniti, pa pristopi kraljična in mu pritisne na čelo svoj kraljevski pečat, da bi ga v prihodnje takoj spoznala. Ko spet mine leto in se nihče ne oglasi, razpošlje kraljična vojake okoli, da bi poiskali tistega, ki ima na čelu njen pečat. Ti res pogledajo vsakega mladeniča na čelo, a noben ni imel pečata. Ko pa pridejo v hišo treh bratov, prideta starejša brata praznično oblečena. Ko ju vojaki pogledajo in ne najdejo pečata, ju še vprašajo: »Ali imate koga drugega pri hiši?« — »Nikogar razen Podpečnika, ki tu pod pečjo sedi.« Ko mu pogledajo na čelo, najdejo na njem kraljičnin pečat. Ročno mora z njimi v kraljevi grad in čez nekaj dni ga kronajo za kralja.

Prevod v nemščino: **Die Glasbrücke**, ATU 530

Kraj: Sv. Duh pri Lučah.

Zps.: J. Krenčnik (1898).

Objava: Byhan 1958, str. 48–50.

Kobilica, ATU 314 + 530

Kraj: Gorenjska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenska bčela 3/46; 47; 48 (11. 11.; 18. 11.; 25. 11. 1852), str. 369–372; 377–380; 386–388.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 44–53, št. 16.

O vilah (Jedan princez ...), ad ATU 530

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenski glasnik 2/7 (1. 10. 1858), str. 119–120.

Ponatisa: Brenkova 1985, str. 176–180: Vila in trije bratje; Valjavec / Popit 2004, str. 37–38: Vila je svetovala fantu.

Vile prosu popasle, ATU 530

Kraj: Maruševce, pri Varaždinu, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 300–302.

Ponatis: Valjavec / Popit 2007, str. 42–45: Vile so popasle proso.

Tri brati, ATU 530

Kraj: Mursko polje.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 613–614, št. 70.

Trije sinovi, ATU 530

Kraj: Šmartno v Tuhinju.

Zps.: Anton Mali, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/163.

Objava: Kroje 1995, str. 215–216.

Ponatis: Podbrežnik Vukmir, Šinkovec Rajh, Štorman 1999, str. 51–54.

Od štavvarja, ATU 530

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/13.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 132–138, št. 29: Štalar.

Neumni Janž, ad ATU 530

Objava: Slovenski gospodar 15/5 (3. 2. 1881), str. 37–38: Za poduk in kratek čas: Neumni Janž.

Trije bratje, ad ATU 505 + ad ATU 530

Objava: Vrtec 13/11 (1. 11. 1883), str. 162–167.

Ponatis: Nedeljko 1889, str. 67–76.

Pripovedka od fanta, ki je z mačkami oral, ATU 530

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Objava: Ljubljanski zvon 4 (1884), str. 421–426.

Ponatis: Nedeljko 1889, str. 85–95.

O fantu, ki je z mačkami oral, ATU 530

Priredil: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 106–110.

Prevod v angleščino: The Youth Who Ploughed With Cats, ATU 530

Objava: Kavčič 1969, str. 100–113.

O mačjem orači, ATU 530

Zps.: J. K. P.

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 73–81.

Pepelúhar, ATU 671 + 530

Kraj: Temljine.

Zps.: Jožef Kenda.

Objavi: Ljubljanski zvon 10 (1890), str. 217–220 in 288–291; Kenda 1896, str. 13–26, št. 1.

Ponatis: Gabršček 1910, str. 309–326, št. 42.

Od bikec Markeca, ad ATU 314A + ad ATU 530

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Velik kalendar za 1915, str. 120–130.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 39–53: O bikcu Markcu; Bolhar 1964, str. 34–50; Kühar /

Novak 1988, str. 230–240; Šmitek 2005, str. 28–38, št. 18.

Prevod v nemščino: Vom Stierlein Marcec, ad ATU 314A + ad ATU 530

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Byhan 1958, str. 51–70.

Ankæt je imu an oče tri sinove ..., ATU 571 + 530

Kraj: Podgorica pri Šmarju, pri Grosuplju.

Povedal: Tone Boh.

Zps.: Milko Matičetov, ok. 1949.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Tone Boh.

Prepis pravljice je pod pravljčnim tipom ATU 571.

Skok čez jarek, ATU 530

Kraj: Vrsnik pri Soči, Pod skalo, pri Bovcu.

Povedal: Joza Kravanja - Marinčič.

Zps.: Milko Matičetov, 14. 7. 1956.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Joza Kravanja - Marinčič.

Objava: Von Prinzen 1958, str. 144–149.

Ponatis: Štefan 2011, str. 154–159.

Prevod v nemščino: Der Ritt über den Graben, ATU 530

Kraj: Vrsnik pri Soči, Pod skalo, pri Bovcu.

Povedal: Joza Kravanja - Marinčič.

Zps.: Milko Matičetov, 14. 7. 1956.

Objava: Von Prinzen 1958, str. 144–149.

Ot trej kralovskih sinof, ATU 530

Kraj: Bogojina, Prekmurje.

Povedal: Vinci Nemec Aužerov, p. d. Lopertov Vinci.

Zps.: Milko Matičetov, 11. 12. 1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Prekmurje.

Od trijeh sinu, ATU 530

Kraj: Legen, pri Slovenj Gradcu, Golavabuka.

Povedal: Gustelj Fišer, p. d. Grabnarjev Gustelj.

Zps.: Milko Matičetov, 14. 3. 1957.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Grabnarjev Gustl, str. 10–19.

Objavi: Kropelj Telban, Dapit 2018, 92–95: O treh sinovih; Štefan 2019, str. 215–220.

ATU 531 Pametni konj / The Clever Horse

Reven mladenič (kraljev krščenec) se odpravi na dvor iskat službo. Na poti si pridobi naklonjenost pametnega čudežnega konja, ki mu obljubi pomoč. Spotoma zagleda zlato pero (zlat las), ki ga pobere in vzame s seboj, čeprav mu konj to zelo odsvetuje. Na kraljevem dvoru se zaposli kot oskrbnik konj. Izdajalski služabnik (lažni spremljevalec) pove kralju, da ima mladenič pero zatega ptiča (las zlatolase princese), in kralju svetuje, naj mladeniču naroči, da mu pripelje ptiča in princeso.

S pomočjo čudežnega konja mladenič izpolni ukaz in kralj se hoče poročiti z zlatolaso princeso. Toda princesa zahteva, da kralj pred poroko da mladeniču odsekati glavo (da skoči v vrelo mleko ipd.), nato pa ga oživi in mladenič je še lepši kot prej. Tudi kralj želi biti lepši in mlajši, toda ko mu odsekajo glavo (ga vržejo v vrelo mleko), umre in princesa ga ne oživi, pač pa se poroči z mladeničem.

Literatura: Basile, *Pentamerone* (III,7); Straparola, *Piacevoli notti* (III,2); Madame d'Aulnoy, *La Belle aux cheveux d'or*; Grimm 126; Chauvin 1892ff, VI, 133, no. 286; BP III, 18–37; Bottigheimer 1987; Röth 1998; Marzolph, Van Leeuwen 2004, no. 471, 472; EM 4 (1984), 1011–1021: Ferdinand der treue und F. der ungetreue.

Konjiček in stekleni grad, ad ATU 531

Kraj: Pusti Javor, Dolenjska.

Povedal: Lojze Adamle - Pirovec.

Zps.: Milko Matičetov, 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Št. Vid pri Stični 11.

Objava: Štefan 2011, str. 205–211.

Živel je siromak, je delal zdaj pri enem, zdaj pri drugem kmetu, majhno hišico je imel, otrok pa že sedemnajst. Potem se mu pa še eden rodi, tisti je bil pa osemnajsti. Povsod je povpraševal za botra, da bi otroka krstil, pa ga ni mogel dobiti.

Potem je šel pa enkrat v hosto po suha drva. Ko jih je nosil domov, je srečal neko staro, suho žensko. Pravi ženska:

»Kako, da ste vi, mož, tako žalostni?«

»E,« pravi, »kaj ne bom žalosten ... Otrok imam že sedemnajst, zdaj imam pa še sinčka, ki je star že tri mesece, pa še zmeraj ni bil krščen. Nobenega botra ne morem dobiti zanj,« pravi. »Mogoče bi pa vi, teta, šli?«

Tista stara ženska pravi:

»I, kaj bom jaz, ko sem stara in revna. Saj mu ne bom mogla dati nič.«

»Teta,« pravi siromak, »tudi če nič ne daste. Da bi le šli!«

In mu je res obljubila, da pride, in je prišla in je nesla sinčka h krstu. Čez kakšen teden je prinesla še darilo. Prignala je konjička, čisto majčkenega, v pesti je držala pšeničko in je rekla:

»Vsak dan mu dajte po tri zrna te pšenice pa bo imel zadosti. Ne bo nič drugega jedel!«

Tako so imeli zdaj pri tisti hiši še konjička in je bil konjiček vsak dan lepši in močnejši. Začeli so voziti z njim in so kmalu zaslužili toliko, da so vsi dobro živeli.

Ko je fant dopolnil petnajst let, pa je odšel po svetu in je konjička vzel s seboj. Med potjo, ko je šel, je prišel v neko hosto. Notri v hosti je bila koč, pred koč vrtiček, v vrtičku je pa neka stara ženica rožice plela. Pa pravi fant:

»Vi, teta, bi dali vi meni to rožico?« Neka plava rožica je bila.

»Bolje, fant, da je ne vzameš,« pravi tista teta. »Ta ti lahko še nesrečo prinese.«

Fantiček pa misli:

»Kaj mi bo takale roža nesrečo prinesla?!« In jo utrga in vzame s seboj.

Gre in jaha tistega konjička – gresta, kakor bi ju veter nosil. Zvečer, ko se je ravno delal mrak, pa prideta do nekega velikega gradu. Fant razjaha in stopi na dvorišče. Tam se postavi pred graščaka in pravi:

»Bi mogel jaz pri vas dobiti službo? Jaz in tale moj konjiček?«

»Kaj boš s tem konjičkom?« pravi grof. »Saj ne more nič peljati.«

»O,« pravi fant, »ta konjiček je močnejši od vseh vaših konj!«

»No, če je tako, pa ostani!«

In fant odžene konja v hlev, ga priveže in mu da pšenico. Rožo posadi pod jasli in gre spat.

No, bil je v tistem gradu kakšna dva meseca, ko so začeli hlapci govoriti, kaj neki mora biti, da je ta konjiček tako lep, ko nič drugega ne je kot tri pšeničke na dan. Nekoč, ko so bili vsi hlapci zdoma, je šel sam graščak v hlev, da ga pogleda. Stopil je h konjičku in našel notri pod jaslimi tisto rožo, ki je ni poznal. Vzel jo je in odnesel v grad. Tam jo je postavil na okno in gledal, kako je lepa. In je zagledal, da se skozi to rožo vidi vse tja do devete dežele, steklen grad je zagledal in neko prav lepo kraljično, ki se je sprehajala po njem. Počakal je, da se je fant vrnil domov, potem ga je poklical k sebi in dejal:

»Veš kaj? Tisto kraljično iz devete dežele, iz steklenega gradu, moraš pripeljati k meni. Če ne, boš pa glavo izgubil!«

Fant nesrečen! Šel je h konjičku, jokal, ni vedel, kaj bi.

»Ne jokaj,« je rekel konjiček, »se bova že kako rešila. Kar zajahaj me in greva. Ko prideva do morja, skočim v vodo in postanem čoln. V ta čoln se usedi. In ko prideva do tistega gradu, bo prišla kraljična na obalo gledat, kdo se pelje. Takrat jo primi in potegni k sebi. Potem bo vse dobro, potem ostaneva živa.«

Res prideta do morja, konjiček skoči v vodo in postane čoln. Fant se usede, že sta jadrala čez morje. Prideta do gradu, takrat pa ravno pogleda kraljična čez okno in vidi, da se nekdo pelje, lep mladenič, čeden fant. Priteče na obalo pa jo potegne fant v čoln, že so jadrali na drugo stran. In ko so prišli do suhega, je iz čolna spet nastal konjiček.

»Le name oba, se mudi!« je rekel. »Da ne pridejo zmaji za nami!« In je šel potem kot veter, srečno so prišli nazaj.

No, pripelje fant kraljično pred graščaka, pravi:

»Nate, tu jo imate!« In je mislil, da je rešen. Pa je bilo drugače.

Graščak je bil vesel, kraljična pa ne. Je rekla:

»Jaz te ne vzamem! Jaz ne bom živela tu pri tebi, tu v tem gradu! Prinesi še moj grad, stekleni grad! Potem te bom pa vzela za moža!«

Graščak pogleda fanta, pravi:

»Si slišal? Prestavi mi še grad. Kakor mi ga ne prestaviš, tako glavo izgubiš!«

Fant gre v hlev in stopi do konjička, joka.

»Nič ne jokaj,« pravi konjiček. »Se bova že poskušala rešiti. Ampak pazi. Ko prideš do steklenega gradu, imej kladivce, da boš košček tistega gradu odbil. In glej, da boš zadosti hiter. Če boš počasen, te dobijo zmaji.«

Fant res zajaha konjička, gresta kot blisk, že vidita stekleni grad. Prideta do gradu, zleti fant h gradu in odbije košček stekla. Beži nazaj, a vtem se zmaji prebudijo – ravno toliko, da jim je ušel. Kajti ko je bil v čolničku, niso imeli zmaji več moči nad njim.

Kot blisk sta šla nazaj in sta prišla h graščaku. Zdaj je fant vprašal kraljično, kje hoče imeti grad. Potem je spustil stekelce na tla in res je zrasel grad, strašansko velik, ves steklen. Kaj naj zdaj kraljična? Ni hotela starega graščaka, pa ga je pogledala in rekla:

»Ko si mi prestavil grad, prestavi mi še jezero, da se bom kopala v njem!«

In graščak, seveda, spet pokliče fanta. Pravi:

»Prestavi sèm še jezero, če ne, boš glavo izgubil.«

Fant gre v hlev, joka pri konjičku, konjiček pa spregovori:

»To je pa strašansko težka naloga. Tam,« pravi, »na deveti gori raste hruška in vrh tistega drevesa je eden od sadežev rdeč – tistega moraš utrgati. Devet orlov ga pazi in če boš tako srečen, da te ne bodo raztrgali, bova rešena.«

Gresta spet kot blisk, konjiček in fant. Prideta do obale pa mu pokaže konjiček:

»Glej, tisto drevo, tamle je! S tistega drevesa moraš vzeti sad. Pazi,« pravi, »da te orli ne dobijo!«

Gre fant, pride do drevesa in utrga sad. Že se vrača, gre nazaj, ko se zbudijo orli. Dvignejo se za fantom – tak veter se je delal, da se je tresel ves hrib –, a ga niso ujeli, srečno je prišel do čolna.

Ko prideta v grad, pravi fant:

»Zdaj pa pokažita, kje hočeta imeti jezero!« Potem stisne hruško, da padejo na tla tri kaplje, in že nastane lepo, strašansko lepo jezero. Tedaj pravi graščak:

»Dobro. Prinesel si kraljično, prinesel si mi grad, prinesel si mi jezero, zdaj mi moraš pa še svojo botro pripeljati! Kako mi je ne pripelješ, tako ti glavo vzamem!«

Fant pravi:

»Kako naj jo pripeljem, svojo botro, če je sploh ne poznam?«

»Če je ne pripelješ, si ob glavo!«

Gre fant h konjičku in mu vse pove. Tedaj pa pravi konjiček:

»Veš, ko ti je tista ženska rekla, da ti roža ne bo nič dobrega prinesla? Ravno tista ženska, ki si ji rožo vzel, tista je tvoja botra. Skoči name,« pravi, »grev.«

In sta zdirjala in sta jo našla. Tista ženska je bila pa smrt. Šla je z njima v grad in je nevidna stala zraven, ko se je graščak zadr:

»No, kje jo imaš, svojo botro? Kakor mi je ne pripelješ, da je jaz ne vidim tukaj v eni uri, tako glavo izgubiš!«

Takrat se tista stara ženska oglasi in pravi:

»Ukradel si mu kraljično. Ukradel si mu grad. Ukradel si mu jezero. Zdaj bi mu pa še življenje rad vzel. Ampak ne bo tako! Fant bo živel, ti boš šel pa z mano.«

In ga je vzela.

Potem sta se mladenič in kraljična poročila in so imeli ohcet na steklenem gradu. Tudi mi smo bili tam. Smo jedli in pili, še iz rešeta smo dobili piti, z loparjem pa po riti, da se nam še zdaj pozna.

Kraljevi sin, ATU 531

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek III; Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/183.

Objavi: Kropelj 1995, str. 194–195; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 14–16.

Kraljič in tolovaj, ad ATU 531

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, ok. 1840.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek II, Stare medljudne pesmi, zložene pred devetnajstim stoletjem.

Objava: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 17–18.

Dečak imel vilinskoga konja, ATU 303A + ad 531

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Valjavec 1858, str. 21–29.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 77–82, št. 23: Fant je imel vilinskega konja.

Od kobilce in pa od pobča, ATU 531

Kraj: Ročinj, pri Vipavi, Primorska.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/117.

Objavi: Kroje 1995, str. 179–182; Pegan / Černigoj 2007, str. 97–106, št. 17.

Od zlate kobile, ATU 531

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Objava: Križnik 1874, str. 15–16.

Od sončne princezinje, ATU 531

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: Jaka Korenta, 20-letni čevljarski pomočnik.

Zps.: Gašpar Križnik, 1874.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/18.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir in Kroje Telban 2020, str. 146–147, št. 32: Sončna princezinja.

Od gvaževnate gore, ATU 461 + 554 + zadnji motiv iz ATU 531

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, 1877.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/20, ŠZ 3/86.

Objavi: Kroje 1995, str. 209–210, št. 40; Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 149–153, št. 34: Glaževnata gora (različica št. 1).

Od jagra, ATU 531

Kraj: Vransko.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/12.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 130–131, št. 28: Jager.

Od zlate kobile, ad ATU 531

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/11.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 203–204, št. 58: Zlata kobilica.

Zlatovláska, motiv iz ATU 673 + 554 + motiv iz ATU 531

Objavi: Nedeljko 1884, str. 39–42; Nedeljko 1894, str. 47–50.

Prepis pravljice je pod pravljčnim tipom ATU 673.

Cigan držan za kraljevskoga sina, ad ATU 531

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 87–89, št. 39.

(Dvanajst bratov in čudežni konj), ad ATU 327B + ad ATU 531

Kraj: Sveti Vid, nad Cerknico (Lešnjaki).

Povedal: Fr. Baraga.

Zps.: Izidor Modic, ok. 1904.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/228.

Prepis pravljice je pod pravljčnim tipom ATU 327B.

Kuh in zlatolaska, ATU 531 + 670

Kraj: Špitalič, občina Kamnik.

Zps.: Franc Kramar, 1910 (prepisal iz zbirke vojaka Fr. Birka).

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/2, 2.

Začarani mladenič, ad ATU 531

Kraj: Tolmin, Primorska.

Zps.: Ciril Drekonja.

Objava: Drekonja 1932, str. 45–47.

Ponatisi: Brenkova 1985, str. 48–51.

Botra smrt, ad ATU 332 + ad ATU 531

Kraj: Pohorje.

Objava: Tomažič 1942, str. 29–34.

O steklenem gradu / Vom gläsernen Schloss, ad ATU 531

Kraj: Pusti Javor, Temeniška dolina na Dolenjskem.

Povedal: Lojze Adamle - Pirovec.

Zps.: Milko Matičetov, 7. 12. 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Matičetov, Prevodi slovenskih pravljic v nemščino.

Krščeni soldatje, ad ATU 531

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 23. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 33 C.

ATU 537 Junak in hvaležni ptič / The Flight on the Grateful Eagle

Mladenič, ki služi v graščini, zagleda nekega dne leteti nad seboj nenavadno velikega ptiča in pomeri vanj. Ptič, ki ima zlomljeno krilo, ga prosi, naj ga ne ustreli, ampak odnese domov in ga hrani, dokler ne bo ozdravel. Mladenič ga nese h gradu in tam se odločijo, da bodo tega izjemno velikega ptiča hranili in skrbeli zanj. Toda ker je ptič preveč pojedel, so ga konec tretjega leta odslovili.

A: Mladenič ga odnese v gozd in tu mu orel pove, da je uklet v ptiča in da ima dve sestri. K njima naj ga pelje in mu na pragu njune hiše odseka glavo, da bo odčaran in se bo spet spremenil v človeka. Sestri mu bosta dali za plačilo zlato jabolko, ki ima čudežno moč. Če bo lačen, naj jabolko vrže v zrak in dobil bo jesti in piti, kolikor bo hotel; če pa bo prišel do vode, se mu bo razprla, da bo lahko šel čez. S tem jabolkom hodi po svetu in ima vsega dovolj, toda jabolko pade v roke čarovniku, kateremu bo moral služiti.

B: Mladeniča hvaležni orel odnese v svoje kraljestvo in orlov oče mu da čudežno skrinjico, ki pa je ne sme odpreti, dokler ne pride domov. Mladenič prekrši pravilo, odpre skrinjico in pred njim nastane grad. Zdaj mora mladenič obljubiti vragu (čarovniku) svojega še nerojenega otroka, da bi spravil grad nazaj v skrinjico.

Opomba: Ta pravljica se pogosto nadaljuje s pravljичnim tipom ATU 313.

Literatura: Motiviko te pravljice najdemo že v babilonskem Etana mitu (18./17. stol. pr. Kr.); BP IV, 103; Haavio 1955; Levin 1966; Novotny 2001; EM 4 (1984): Etana.

Siromak, ATU 537 + 313

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, ok. 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek III; Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/177.

Objavi: Kropelj 1995, str. 192–193; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 28–31.

Neki pobič, ki ni imel nobenega svojega, je šel po svetu in prišel v neko graščino. Pri graščini ga vprašajo, ali bi on hotel služiti. On odgovori, da rad hoče služiti, če mu le potrebni živež in obleko preskrbé. Ko je on pri gradu služil, je živino pasel. Enkrat prosi, da naj mu puško dajo, on bi rad streljal. Ko gre tedaj s puško v gozd, prileti en prav velik ptič; pobič pomeri in ga hoče ustreliti. Ptič spregovori: »Nikar me ne ustreli, le priveži me pa domu pelji živega, saj pojdem s tabo, če me hočete doma preživiti. Toda jaz bom veliko pojedel; prvo leto sto volov, drugo leto dvesto volov in tretje leto tristo volov.«

Pobič pelje ptiča h gradu; vse se je čudilo ptiču. In ker je bil posebno velik pa lep, so ga hoteli imeti pri gradu. Pobič razloži, koliko bo ta ptič pojedel, pa ni nič zaleglo; ptiča so hoteli imeti in preživiti. Ptič je torej prvo leto pojedel sto, drugo dvesto in tretje leto tristo volov.

Pa grajskim se je zadosti zdelo, ker je ptič preveč pojedel, in so ga konec tretjega leta odpravili. Pobič pelje ptiča v neki gozd, tam se usede ptič na eno bukev in pravi: »Dol pod to skalo, ki tukaj leži, si boš nabral denarjev, kolikor hočeš; jaz pa sem uklet ptič. Pelji me k mojim sestrām, oni imata vsaka eno zlato jabolko. Če ti ena zlato jabolko dá in ti meni glavo na hišnem pragu odsekaš, bom jaz rešen, da se bom spet v človeka spremenil.« Siromak pelje ptiča k njegovim sestrām in prosi starejšo za jabolko, da bi odrešil tega ptiča; pa ga ni hotela dati.

Potlej gre mlajšo prosit. Le-ta je vzela svoje zlato jabolko, dala, in on pelje ptiča na hišni prag, mu odseka glavo in prècej je bil ptič spet v človeka spremenjen. Rešeni brat dveh sester pravi svojemu rešitelju: »Vzemi ti zlato jabolko s seboj; kamor boš prišel in jabolko zalučal kvišku, se ti bo dalo dovolj piti in jesti; če ga čez kako vodo vržeš, se ti bo razgrnila, da boš lahko šel čez po suhem.« Siromak gre srečno s tem jabolkom dalje; ali enkrat vrže jabolko čez neko vodo in, glejte si, zgubilo se mu je v vodi.

On joka okoli vode, kar en gospod pride in pravi: »Kaj ti je, da se jokaš?« Siromak razloži, kakšno jabolko je izgubil, in gospod pravi: »Če boš čez sedem let k meni v službo prišel, ti hočem jaz zgubljeno jabolko najti.« Siromak obljubi in gospod mu je jabolko našel.

Vesel hodi zdaj siromak s svojim jabolkom po svetu okoli in v nekem mestu se mu je pokazala priložnost za ženitev. Ko je bilo pa že vse pripravljeno za poroko, se spomni, da je že osmo leto, kar je bil nekemu gospodu obljubil priti

v službo. Prosi za odlog še eno leto, da bi préd opravil obljubljeni službo. Gre iskat gospoda, kateremu je obljubil služiti, pa ni vedel, kam. Hodi okoli ene vode, kjer se je kopalo dvanajst deklíc. Sede k njih oblekam, ki so jih imele zraven vode. Vse so prišle k njemu iz vode po obleke, le najmlajša ne.

Ko stopi nekoliko stran, je tudi ta prišla. Ker on žalostno hodi okoli, ga je vprašala, kaj bi rad. On pripoveduje, da je pred sedmimi leti nekomu obljubil služiti, pa ne ve, komu.

Ona pravi: »Ti si pa gotovo mojemu očetu obljubil služiti. Čudnega gospodarja si našel, pa nič ne maraj, jaz te bom na dom peljala in ti bom na skrivnem potlej pomagala službo opravljati.«

Siromak pride pred gospoda, ta se pred njim kaže nejevoljnega, ker že préd ni prišel, saj je zdaj že osmo leto, kar mu je bil obljubil priti. Ko ga ta gospod sprejme v službo, pravi: »Za plačo ti bom dal denarjev, kolikor boš hotel.«

Zdaj mu prvo delo naloži, rekoč: »Tisti gozd, ki tam leži, moraš posekati nocoj, preorati tla, posejati pšenico; do jutri zjutraj, ko vstanem, že mora biti pšenica zrela in kruh iz nje pečen, da ga bom jedel.«

Hlapec gre žalosten stran, sam pri sebi med potjo zdihuje, da je to nemogoče.

Ali glej, mlajša gospodova hči pride, pravi: »Kaj ti je?«

On ji razloži. In ona pravi: »Nič ne maraj, vse to bo.«

Ker ona se je bila skrivaj od očeta izučila čarovništva, je storila vse to.

Gospod gre ponoči poslušat, kaj se v gozdu godi, in ko sliši delanje, pravi: »Bo že, moj hlapec pridno dela.«

Ko je zjutraj vstal, pravi: »Ali je kruh že pečen?«

Siromaški hlapec pravi: »Je že.« In mu ga da.

Zdaj pravi gospod: »Ko si to storil, mi pa do jutri eno barko naredi, da se bom jutri zjutraj po morju v nji peljal.« Spet gre siromak žalosten od njega, ali kmalu ga je mlajša hči potolažila, da se ni nič bati. Hoče mu k temu pripomoči in s svojimi učenostmi mu je čez noč barko naredila. Ko zjutraj gospod njega vpraša, ali je že barka narejena, hlapec pravi: »Še kljuko bom pribil za klobuk obesit.«

Ko mu je to izpolnjeno, pravi gospod: »Ker si mi to dvojce spolnil, kar sem ti do zdaj bil ukazal, mi moraš še eno delo do jutri storiti. V hlevu imam kobilo, katere nihče ne more ukrotiti, še jaz ne. Njo mi moraš do jutri ukrotiti, da jo bom jezdil.«

Hlapec misli: spet to je čudno delo in jaz ga ne bom opravil. Ali kmalu ga je mlajša gospodova hči spet potolažila, da se bo le-to lahko zgodilo. Peljala ga je k debeli golí od nekega drevesa in pravi: »Vzdigni jo, če jo moreš.«

On poskusi, pa mu ni šlo, da bi jo pridvignil. Hči ga z nekim mazilom premaže in je gol nekoliko privzdignil. Še bolj ga premaže in on je lahko dvigoval gol. Šel je s to goljo h kobili, kakor mu je svetovala mlada prijateljica, in vrgel je gol

pred kobilo, da je padla. Potlej jo je s to goljo tudi nekajkrat udaril, da je ležala kot poginjena. Drugi dan zjutraj pride gospod vprašat siromaka.

»Ali si ukrotil kobilo?«

On odgovori: »Ukrotil sem jo, če je še celo ubil nisem, ker se več ne gane.«

Gospod gre h kobili in jo vso krotko najde. Ko mu je to vse izpolnjeno, pravi gospod: »Kaj češ imeti za plačo?«

In hlapec odgovori: »Mlajšo hčer.«

Ali gospod pravi: »Le-te ti ne dam préd, razen če jo boš spoznal, katera da je. Ko bom vseh svojih dvanajst hčera pomešal, ti jo bom dal, pa trikrat jih bom vse pomešal in trikrat moraš ti to pravo spoznati.«

Mlajša hči ga spet poduči in pravi: »Me smo vse sestre enakega obraza, pa tista bom, ki ji bo en tanek zlat lasek pri strani dol visel.«

Vse to se je zgodilo trikrat in vselej je hlapec pravo izbral. Dasiravno je mati ni bila voljna dati, jo je gospod, kakor je obljubil, dal.

Ko gre hlapec zvečer s svojo lepo in mlado nevesto spat, mu reče ona: »Midva morava od tod pobegniti.«

Pa ker sta bila v spalnico trdo zaklenjena, je storila nevesta, da sta na oknu pustila znamenje, kakor da bi bila notri. Ona je namreč pljunila na okno, rekoč: »Pljunek kašljaj!«

On se je moral na okno usekniti, rekoč: »Smrkelj smrči!«

In potlej sta po nevestinem nauku oba, tanka kot niti, pri ključavnični luknji venkaj zlezla in naglo šla naprej. Zjutraj pride nevestina mati poslušat, ali še spita, in ker je smrčanje in kašljanje slišala, je menila, da sta še notri. Ker ju pa dolgo ni hotelo biti iz spalnice, gre proti poldnevu mati noter, pa ni nobenega našla. Vsa nejevoljna gre h gospodu, rekoč: »Ali ti nisem pravila, da namesto onega pritepenega hlapca vse dela najina najmlajša hči? Poglej, zdaj sta pa še celo ušla.«

Gospod sede brž na hudo kobilo in gre za njima v skok. Siromakova nevesta kmalo zasliši kobilji ropot in pravi svojemu ženinu: »Moj oče gredo za nama. Pa jaz se bom spremenila v cerkev, ti bodi pa mašnik, da boš šel v cerkev maševat.«

Tako se je hitro zgodilo. Gospod pride do cerkve in vpraša mašnika, ali je kaj videl enega moškega in eno žensko iti tu mimo.

Mašnik odgovori: »Nič nisem videl.«

Gospod se domov vrne in pove, da ju ni mogel najti, da je vprašal nekega mašnika pri eni cerkvi, ali ju je videl mimo iti, pa ju ni videl.

Žena pravi: »Ravno tisti mašnik je bil hlapec, ona je bila pa cerkev.«

Gospod jo nazaj udere, pa med tem časom sta mlada ženina že naprej šla. Gospod dirja za njima, pa nevesta je spet začutila svojega očeta in brž pravi svojemu ženinu, naj se on spremeni v pastirčka, ona hoče biti pa kravica, da jo bo pastirček pasel. Ko oče pride do njiju, vpraša pastirčka, ali je kaj videl eno žensko

in enega moškega iti mimo. Pastirček pravi, da nič ne. Spet se oče vrne domov in pove svoji ženi, da je nekega pastirčka po njima vpraševal, pa ju ta ni nič videl. Žena ali nevestina mati pravi: »Ravno tisti pastirček je bil hlapec in krava je bila hči.« Gospod ju je spet odvihral iskat, pa nevesta kmalu spet zasliši svojega očeta in ker sta bila ravno pri neki vodi, se je ona spremenila v ribo, njemu pa naročila iti v prvo mesto, ki je bilo blizu, in ji vsak dan kot ribici prinesiti eno žemljo za živež. Pa v mestu je bil nanjo pozabil, ker ga je želela imeti kraljeva hči. Mislil se je že zaročiti z njo. Ali ko so bili svatje že skupaj in je bila pojedina, se je njegova prva nevesta ribica spremenila v lepo deklico in šla v mesto, kjer so pripravljali pojedino za svate, in v kuhinji prosi ženske, naj ji dovolijo, da pripravi ženinu ribo za jed. To se je zgodilo. Ko ženin ribo na mizo dobi, se spomni svoje prve neveste. S svatbe s kraljevo hčerjo je pobegnil k ribici, se k prvi nevesti podal in ker se je ona spremenila v lepo deklico, je z njo ostal zaročen in šel na svoj rojstni dom, kjer sta bogato in srečno živela.

ATU 545B Obuti maček / Puss in Boots

Maček (petelin) želi pomagati svojemu revnemu gospodarju in ga rešiti lakote. Odpravi se v svet in se na dvoru bogatega grofa (kralja) predstavi kot služabnik imenitnega plemiča, ki ima veliko bogastvo. Pripelje mu tudi čredo zajcev in prašičev, ki da so last njegovega gospodarja. Nazadnje se maček (petelin) dogovori s kraljem, da mu bo pripeljal še svojega gospodarja, da bi se poročil s princeso. Res se odpravita na kraljevi dvor, tik pred gradom pa naroči maček gospodarju, naj malo počaka v gozdu, da mu bo preskrbel lepo obleko.

Maček se sam odpravi na grad in pove kralju, da so gospodarja napadli roparji, mu ukradli denar, kočijo in celo obleko. Prosi, naj kralj pošlje ponj svojo kočijo in še obleke povrhu.

Ko pride maček s svojim gospodarjem na dvor, kralj ponudi mladeniču princeso v zakon. Po poroki pa da bodo šli na ženinov dvor.

Ko se peljejo skozi gozd, veli maček (petelin), naj malo počakajo, steče do roparskega dvorca in prestraši tolovaje, češ da prihaja truma orožnikov. Razbežijo se, maček pa pripelje svate na njihov grad, kjer najdejo tudi veliko zlata.

Literatura: Basile, *Pentamerone* (II,4); Straparola, *Piacevoli notti* (XI,1); Perrault, *Le Maître de Chat ou le Chat botté* (1697); Grimm 33 (1812); BP I, 325–334, III, 487; Levin 1966; Escarpit 1986; Uther 1991; EM 7 (1993), 1069–1083; Katter: Der gestiefelte K.

Hvaležen kokotek, ad ATU 545B

Kraj: Borejci, Prekmurje.

Povedala: Jožefa Goričanova.

Objava: Kontler, Kompoljski 1923, str. 37–45.

Ponatis: Kavčič 1968, str. 44–46: Hvaležni petelin.

Hvaležni petelin

Živel je siromak, ki ni imel drugega premoženja pri hiši kakor samo kokota. Imel ga je pa prav rad ter je delil ž njim vsak grižljaj. Kokotek je bil pa jako domač in prav hvaležen svojemu gospodarju. Vedno se je sukal okrog njega.

Pa se zgodi, da siromaku poide živež. Bil je silno lačen. Zato se odloči, da zakolje kokota.

»Gospodar, pusti mi vendar življenje!« poprosi kokotek siromaka, ki je že držal v rokah nož, da ga zakolje.

»Preskrbeti ti hočem več denarja, kakor je pa vredno moje meso.«

»Dobro,« mu odgovori siromak. »Spravi se mi pa le urno izpred oči, da me ne premaga glad in te ne zakoljem, čeprav nerad.«

Kokotek se odpravi po svetu.

Pa sreča zajca.

»Kam pa, boterček, kam?« ga vpraša zajec.

»K zlatemu studencu.«

»Kaj pa boš pri zlatem studencu?«

»E, kaj! Noter skočim, pa bom zlat.«

»Joj!« se začudi zajec, ki bi bil tudi rad zlat. »Jaz bi šel tudi s teboj, boterček. Ali me vzameš s teboj?«

»Zakaj pa ne,« mu odgovori kokotek. »Lahko greš, ampak s seboj vzemi še petdeset svojih tovarišev, da bode nam krajše.«

Kokotek malo počaka. Zajec pa odbeži v goščo. A kmalu se vrne in žene z bičem v prednji tačici pred seboj res petdeset svojih tovarišev.

Tako potujejo skupaj po svetu in pridejo nekoč do kraljevega gradu. Kokotek pusti zajce na dvorišču, sam pa gre naravnost pred kralja.

»Gospod kralj! Petdeset zajcev imam na prodaj, če jih kupite. So prav lepi.«

»Od kod pa imaš ti zajce, kokotek?« se začudi kralj.

»Eh, moj gospodar jih ima doma še stokrat več, za njega jih tržim.«

Pa se pogodita. Kokotek dobi za zajce dva zlata. Enega da zajcu poveljniku, z drugim pa gre naravnost proti domu.

»Prinesel sem ti zlatnik,« pravi kokotek gospodarju siromaku. »Mislim, da si zadovoljen z menoj.«

Seveda je bil siromak zadovoljen. Nakupil si je za zlat živeža in tako sta živela nekaj časa s kokotkom prav zadovoljno. Pa kaj! Slednjič je živež le pošel in gospodar zopet hoče v sili zaklati kokotka.

»Pusti mi vendar življenje, o gospodar!« ga zopet poprosi kokotek. »Zopet ti hočem preskrbeti več denarja, kakor je pa vredno moje meso.«

Siromak mu zopet prizanese. Kokotek pa se drugič napoti po svetu. Pa sreča divjo svinjo.

»Kam pa ti, kokotek?« zakruli svinja.

»K zlatemu studencu, strina.«

»Kaj pa hočeš pri zlatem studencu?«

»E, kaj! Noter skočim pa bom zlat,« se možato odreže kokotek.

»Glej, glej! To pa ni napačno. Jaz bi tudi rada šla s teboj, če ti je po volji,« pravi svinja, ki bi seveda tudi rada bila zlata.

»Zakaj pa ne?« ji odgovori kokotek. »Lahko greš, ampak vzemi s seboj še petdeset svojih tovarišev, da bode nam krajše.«

On zopet nekoliko časa počaka, svinja pa odbeži v goščo. A za kratek čas se vrne in žene pred seboj petdeset svojih pajdašic.

Tako gredo naprej. Kokotek je že dobro poznal pot in jih zopet pripelje pred kraljev grad kakor prvič zajce. Svinje pusti na dvorišču, sam pa stopi pred kralja in mu ponudi svinje v nakup.

Kralj si je mislil, da mora biti kokotkov gospodar jako bogat človek, ker lahko proda kar naenkrat toliko svinj. Zato nekaj časa premišlja, potem pa pravi, da kupi svinje, a naj gre vprašat kokotek svojega gospodarja, če hoče poročiti kraljevo hčer.

Kokotek se takoj obrne in odhiti proti svojemu domu.

»Gospodar! Odpravi se takoj na pot, greva h kralju!«

»Pa kaj bi jaz pri kralju!« se čudi siromak.

»Svojo hčerko ti da za ženo.«

Siromak se izprva brani, a kokotek ga toliko časa nagovarja, da se res odpravi na pot in gresta. Ko pa prideta v gozd blizu grada, pravi kokotek siromaku, naj on tam počaka, da gre sam do kralja.

In pri tem je ostalo.

»No, kako se je odločil tvoj gospodar?« vpraša kralj kokotka, ki je bil nekam potrť.

»Oh, nesrečo sva imela!« vzdihne kokotek.

»Kakšno nesrečo?«

»Pomislite! V gozdu so naju napadli roparji in so vse odnesli mojemu gospodarju. Vzeli so kočijo in še celo njegovo dragoceno obleko. Revez je moral ostati v gozdu, ker si tak ne upa med ljudi. Jej, jej, joh!« si briše kokotek debele solze, ki so mu polzele po kljunu in podbradku.

»Nič ne de,« ga potolaži kralj, »samo da je ostal živ in zdrav. Svojo obleko mu posodim in najlepšo kočijo pošljem po njega.«

Tako je tudi bilo. Ko se je siromak preoblekel v lepo kraljevsko oblačilo in sedel v mehko kočijo, bi vsakdo mislil, da je pravi kraljevič, tako zal mladenič je bil. Vesel ga je bil kralj, še bolj vesela ga je pa bila njegova hčerka, lepa kraljičina.

Pa so se pričeli pripravljati k poroki. Napravili so veliko gostijo in povabili na njo mnogo gostov in vitezov pa tudi priprostega ljudstva. Vse je bilo zadovoljno in veselo na gostiji. Le ženin je bil zamišljen in potrť, odkar je odločil kralj, da gresta ženin in nevesta po gostiji na ženinov dom.

Na njegov dom! Kam pa? V tisto borno bajtico naj pelje kraljevo hčer pa še morda kake goste in spremstvo! Lepo kašo mu je skuhal ta preklicani kokotek!

Ženinu je kar vroče prihajalo in lasje so se mu ježili od strahu.

»Kar nič ne skrbi!« ga je tolažil kokotek. »Jaz že napravim, da bode prav.«

Po končani gostiji se odpeljeta ženin in nevesta na ženinov dom. S seboj vzameta le majhno spremstvo in pa seveda kokotka, ki je sedel pri kočijažu posebno ponosno in mu kazal pot. Vozili so se že več dni in prišli slednjič do velikega gozda. Tam pa pravi kokotek, da naj počakajo, in gre on sam pogledat, če je varno potovati po tistem obširnem gozdu.

V tistem gozdu so pa imeli roparji svoj grad. Kokotek gre do roparskega gradu, zleti na vrh strehe in zakriči: »Bežite, cela truma orožnikov gre! Zvedeli so za vaš dom.«

Ravno tega je bilo treba tolovajem, seveda.

Tako so se prestrašili te novice, da so bežali na dvajset strani, čeprav je bilo samo štirinajst roparjev.

»Samo nazaj ne pridite!« se je drl za njimi kokotek. »Jaz nikomur ne povem, kam ste zbežali.«

Nato pa gre kokotek v roparski grad, ki je bil poln zlata in srebra. Vse pregleda in sobe zaklene. Potem si pa misli, da mora biti pri dobri hiši tudi mnogo živine. Zato gre po gozdu in pride do pastirja, ki je pasel veliko čredo.

»Beži, prijatelj!« pravi kokotek pastirju. »Štirinajst roparjev prihaja. Tebe zakoljejo, živino pa odženo. Ubrani se jim ne moreš. Še vedno je boljše, da zbežiš in si vsaj rešiš življenje, kakor pa da storiš tako strašno smrt.«

Pa zbeži pastir, kar so ga noge nesle in pusti svojo čredo.

Kokotek pa žene čredo h gradu in gre po svojega gospodarja in njegovo mlado ženo. Ko pridejo v grad, najdejo polno bogastva.

»Grad ni posebno lep,« pravi nekdanji siromak svoji ženi. »Nisem se name-raval tako hitro oženiti. Sicer pa imava denarja dovolj pa si postaviva, kakršnega si pač želiš.«

»Pa čemu?« mu odgovori žena. »Moj oče ima tako zadosti gradov. Ostal je sedaj sam na stara leta. Dolgčas mu je. Tu itak ne ostaneva dolgo. Vrneva se kmalu k njemu.«

In tako je tudi bilo. Nekaj dni so ostali v tistem gradu, potem so pa pobrali denar in se vrnili h kralju.

Tudi nazaj so dolgo potovali. Med potovanjem pa je postal kokotek tih in otožen. Čutil je, da se mu bliža zadnja ura. Hoteli so ga razveseliti, pa ga niso mogli.

»Moje delo je končano,« je zašepetal svojemu gospodarju na uho. »Ko se vrnete v kraljev grad, mene ne bo več med živimi. Pošteno me pokoplji, saj sem tudi jaz pošteno služil tebi. Na grob mi postavi spomenik.«

Kokotek je res umrl, še predno so dospeli v kraljev grad. Gospodar ga je pa vzel s seboj in ga pokopal na kraljevskem vrtu. Na grob mu je postavil kamen z napisom:

»Tu počiva svojemu gospodarju hvaležen kokotek.«

Ako pridete do tistega gradu, lahko še zdaj vidite ta spomenik, če se še ni podrl, seveda.

Prevod v angleščino: **The Grateful Rooster**, ATU 545B

Kraj: Borejci, Prekmurje.

Objava: Kavčič 1969, str. 38–45; prevod pravljice iz: Kavčič 1968.

Obuti maček, © Zvonko Čoh (Obuti maček 2018).

ATU 545D* Mladenič, ki je grah pobiral / The Pea King

Mladeniča pošlje oče v svet službo iskat, naroči pa mu, naj vse, kar bo spotoma našel na cesti, pobere in nese s seboj. Ko pride do nekega gradu, prosi za prenočišče. Sprejmejo ga in mu dodelijo sobo, kjer bo lahko prenočeval. Grofica naroči stražarju, naj celo noč opazuje, kako bo mladenič spal – če bo spal trdno celo noč, pomeni, da je utrujen klatež, če pa se bo celo noč premetaval, pomeni, da je plemiškega rodu in bi se lahko poročil z njeno hčerko. Zjutraj ji stražar pove, da fant celo noč skoraj ni zatisnil očesa. Mladenič si je namreč dal pod vzglavje torbo z grahi, ki so padali ven, on pa jih je sproti pobiral.

Grof in grofica ga poročita z grofično, čez čas pa želijo videti ženinov grad. S kočijo se peljejo do gozda, tu pa se ustavijo in ženin se umakne v gozd, da bi končal svoje življenje, da bi se rešil sramote. Tedaj pa sreča belolasega starca (velikana, vraga), ki mu pokaže pot do nekega gradu, kamor lahko pelje grofično in njene starše. Zabiča pa mu, da lahko tam živi le nekaj časa; ko se bo grad začel vrteti, ga mora takoj zapustiti. Rešil bi se lahko le, če bi znal rešiti vse uganke (s praviimi odgovori in dejanji), sicer bodo vsi umrli. Ko se čez leto dni začne grad vrteti, mu neka stara žena pove, kako mora ravnati, da se bo rešil. Sledil je njenim navodilom in rešil svojo družino, da so lahko ostali na gradu.

Literatura: BP III, 332; Scherf 1995 II, 838–840.

Od dečka, kak je graj pobirao, ATU 545D*

Kraj: Bogojina, Prekmurje.

Povedal: Ludvik Gutman, p. d. Gujtmanov Lajči.

Milko Matičetov zps.: januarja 1950; posnel: 25. 1. 1964.

Objava: Matičetov 1966, str. 84–89.

Ponatis v knjižni slovenščini: Krolej Telban, Dapit 2018, str. 10–16.

O dečku, ki je grah pobiral

V nekdanih časih je živel oče, ki je imel sina. Sin je lepo rasel in prišel je čas, da je šel k vojakom. Zdaj pride iz vojske domov in oče mu pravi:

»Sin moj, jaz te ne morem več hraniti. Vojsko si že odslužil, zdaj pa pojdi po svetu pa si išči svoj kruh. Pa še to ti povem: kar na cesti najdeš, to poberi in vzemi s seboj!«

Res odide sin in hodi dolgo, dolgo, tri dni. Kar tam pod nekim grmovjem je spal, da ga ni napadel volk ali kakšna druga žival. Tretji dan pride do lepega gradu. Pride noter pa prosi za prenočišče, ker je truden in dalje ne more več hoditi.

Res, ta gospa, grofica, mu precej reče: »Lahko ostanete pri nas.«

On ostane tam, dobro večerjo je dobil pa eno posteljo. Zdaj on je bil v svoji sobi pa se na posteljo uleže. Ej, moja torba, se spomni, to, kar sem jaz našel na poti, kaj mi je oče povedal! To pa mora biti pod mojim vzglavnikom, ker lahko kdo pride pa mi to vzame ven!

Pa se je zmotil in je položil torbo tako, da je bil pokrov doli obrnjen, notri je pa imel tri grahe, ki jih je na poti našel. Tiste grahe je imel s seboj, ker mu je oče pravil, naj vse, kar najde na poti, vzame s seboj pa čuva.

Zdaj je pa grofica mislila, da je neki fini dečko prišel k njim, in si je mislila, da imajo eno hčerko, to hčerko bi ta gotovo rad vzel za ženo. Pa pravi možu, grofu:

»Veš, ti, dajmo mu enega stražarja pod posteljo v njegovo sobo, da bo pazil nanj. Stražar ne sme spati, da bo videl, kaj bo delal ta mladenič, ali je res kakšen klatež ali kakšen siromak. Če bo spal trdno, potem je gotovo, da je utrujen vandrovec, ki se je ulegel, da bi spal.«

No, po tistem pa dečko res torbo vzame in si jo dene pod vzglavje pa se uleže. A kadar se je gnil, je vselej grah ven iz torbe padel. Pa tisti grah pobira pa ga nazaj v torbo daje. Pa malo leži pa se grah ven skotali, pa to je trajalo celo noč. Ni imel nobenega miru, ker je kar naprej grah dajal v torbo, ta pa je ves čas ven drsel. No, ko je že minilo pol noči, tako okrog dveh po polnoči, pa je nazadnje le zaspal.

Zdaj pa je bila grofica radovedna, je čakala, da pride stražar ven.

»Kaj je?« pravi ona.

»Milostljiva grofica, ta dečko celo noč ni spal, šele proti jutru je malo zaspal.«

Ona pravi grofu: »Vidiš, saj sem dobro vedela! To ti je neki veliki bogataš, veliki grof, velikega grofa sin. Pa je prišel, ker je zvedel, da imamo hčer. Pa mi mu ne bomo pustili hitro naprej, ampak ga bomo še dalje preskusili, da vidimo, kdo je, potem pa si on lahko naše dekle vzame.«

Zdaj pa pride druga noč in drugi večer pa pravi grofica:

»Čuješ, ti mladenič, glej, ostani tu pri nas, ti ni treba iti. Odpočij si, kam bi hodil!«

Res on pravi: »Dobro je. Bom pa danes ostal, če je res tako. Sem tako truden pa bom pri vas en čas, potem bom pa šel dalje.«

Zdaj pa res. Povečerjali so, pride on v svojo sobo, pa kakor se je ulegel, takoj je zaspal. Stražar ga je spet opazoval, kaj dela. Celo noč je mladenič spal, zjutraj pa grofica vpraša stražarja:

»No, kaj je?«

»Tako je spal, kot da bi ga pribil, niti enkrat se ni ganil. Tako mirno je spal, da ni niti smrčal ali da bi se mu kaj sanjalo in bi kaj govoril. Tak odličен dečko je, tako je mirno spal, kakor je treba!«

»No,« pravi grofica grofu, »vidiš, kako sem jaz dobro vedela: to ti je nekega grofa sin, samo da se noče izdati. Zadržimo ga tukaj, ne pustimo ga oditi.«

No, dobro zdaj. Res mladenič ostane in drugo jutro, ko pozajtrkujejo, pravi grofica:

»Čuješ, ti, ti pa več nikamor ne pojdi, ampak si našo hčer za ženo vzemi pa boš srečen. Vidiš, kako lep grad imamo. Pa vem, da ti je naše dekletе všeč!«

Dobro, on je že imel na jeziku, da bi vse povedal, pa jim le ni mogel povedati, da ne more ostati pri njih in si njihovo hčer za ženo vzeti, ker je on navaden berač, siromak, da njegov oče nima drugega kot eno malo, staro hišo!

Sam Bog mu je pomagal, da tega ni povedal. Nič ni povedal, niti besede, tisto je vse zase zadržal.

Dobro, ostal je tam, hitro je dobil še lepšo sobo.

Kmalu so tudi njo vprašali, če bi ga vzela za moža. Rekla je, da ga bo vzela, da je dober dečko. On ji je pa tudi govoril, da se bosta vzela. Hitro so razglasili zaroko, v cerkvi pa so trikrat oklicali, potem pa so pripravili lepo svatbo. Pa veliko grofov pa drugih je prišlo skupaj. Tisti grofovski sinovi so ga gledali in se spraševali:

»Od kod je prišel ta lepi mladenič, ta lepi dečko, ki si je to lepo dekletе vzel?«

Niso mogli uganiti, iz katerega kraja je:

»Grofe vse poznamo, po celi državi, ta mora biti gotovo iz rdeče dežele!«

No, zdaj res svatba mine in, kot je navada pri takšnih mladih, se hitro naveličajo. Pa stari se tudi naveličajo. Zdaj pa bi radi vedeli, kako ima on doma, kaj ima njihov zet. Zdaj pa stara mati, grofica, nekega dne pravi:

»Dobro bi bilo za vaju, če bi zdaj šla na tvoj grad. Pa tudi tvoji starši bi te gotovo radi videli.«

On pa pravi: »Dobro je, lahko greva!«

Precej je začel pakirati skupaj vse, oves za konje, hrano za njiju, pa štiri konje je napregel pa gori na kočijo je vse naložil pa svojo ženo je vzel s seboj pa sta se odpeljala.

Peljala sta se tri dni pa tri noči. Na četrti dan, ko sta se peljala in je bila že tema, pravi ona:

»Čuješ, strašno dolgo se voziva. Kje pa je tvoj dom? Ali ga nimaš? Sva že skozi pol sveta šla, pa še nisva prišla na tvoj dom!«

On je bil v veliki težavi, ni vedel, kaj naj zdaj stori. So bili že na tem, da pridejo v en velik gozd, pa tam on stopi doli, ona je zaspala, ker je bila utrujena. Doli stopi iz kočije pa puško vzame s seboj pa se je hotel tam ustreliti. Da bi se ustrelil, zato ker ni vedel, kam naj jo pelje.

V tistem pa mu pride naproti en beloglavec pa pravi:

»Ti dečko, kaj pa hočeš storiti?«

Pravi mladenič: »Tako pa tako sem zabredel. Vzeli so me za zeta, za grofa, zdaj pa sta mi stara mati pa oča, njena starša, rekla, naj greva na moj dom. Zdaj pa nimam nikjer doma, kam naj zdaj grem, kam naj jo peljem? Zdaj sem si puško vzel, ker se hočem ustreliti.«

Beloglavec pa pravi: »Ne tako, ne! Pojdi nazaj k svoji ženi pa se usedi in nedaleč od tod najdeš en lep, lep grad. Samo to ti povem, to si zapomni: prej, kot se izteče leto dni, moraš oditi ven iz gradu. Zato ker takrat, ko se grad zavrti, bo po tebi pa po tvoji ženi tudi. To si zapomni!«

Dobro, on se lepo zahvali: »Lepa hvala, ker ste tako dobri!«

Pa res, gre nazaj, na kočijo se usede pa konje požene, no, ona se zbudi, nista še daleč, ko vpraša:

»No, ali morava še daleč?«

»Vidiš, tu je zdaj ta lepi grad. Tu je najin dom.«

Dobro, tam čaka pred vrati straža, odpre vrata pa notri v hiši je bilo vse sorte za jesti in za piti, najboljše, kar je bilo mogoče. Pa lepe postelje sta dobila, vse sobe so bile lepe. Tako je bil vesel, pa ona še bolj.

Ona pravi: »Čuješ, tvoj grad je dosti lepši kot od mojega očeta!«

»Ja, res je zelo lep, le da je daleč!«

No, zdaj so pa dnevi minili, tedni so minili, meseci so minili, prišlo je novo leto. Samo enkrat se zavrti grad. Ej, tu je zdaj tista ura, se on spomni, kaj pa, da jaz nisem šel prej na njen dom!

Zdaj pa se grad še enkrat zavrti. On pa beži pa išče svojo ženo.

Žene pa nikjer ni bilo, ni je mogel več najti. Zdaj teče v eno sobo, v drugo sobo, v tretjo sobo. V eni najde neko momico pa ji pravi:

»Draga moja momica, povejte mi, kje je moja žena?«

»No,« pravi ona, »sinek moj, da si me tako lepo za momico imenoval, ti povem: tvoje žene ti prej ne boš našel, preden ne spečeš dvanajst kolačev kruha. Pa tisti kruh mora biti iz takšne moke, ki je iz sedemkrat zmletega in presejanega žita, pa iz tiste moke naj ti peki brž spečejo kruh, ker pride tisti beloglavec, da bo tisti kruh odgovarjal namesto tebe. Tako boš dobil nazaj svojo ženo.«

Res, on brž teče notri k pekomo pa jim pove, kakšen kruh naj spečejo. Ti začnejo precej mesiti, kuriti peči in peči. Ni minilo par ur, ko je bil kruh že pečen.

Še toplega ga nese on pred železna vrata in ga tam doli položi. Pa res, ko je bil tisti kruh tam, pride beloglavec pa pravi:

»Dveri, odprite se!«

Kruh pa pravi: »Ne odpremo se zato, ker mi imamo svojega gospodarja!«

Pa beloglavec ponovi: »Dveri, odprite se!«

»Ne odpremo se, ker mi imamo svojega gospodarja!«

Pa v tretje beloglavec ponovi: »Odprite se, dveri, svojemu gospodarju!«

»Ne odpremo se, ker mi imamo svojega gospodarja!«

Tedaj se je pa beloglavec zaletel v vrata tako močno, da se je čisto razdrobil.

Ta mladi grof, ta dečko, ta siromak, ta je pa šel nazaj v svoj grad pa je tam našel svojo ženo v eni sobi, vso veselo, pa on je bil tudi vesel skupaj z njo.

Pa mene sta tudi povabila, jaz sem tudi dolga leta živel tam, potem sem pa prišel nazaj v naš kraj, kjer sem zdaj.

O treh grahih, ad 545D*

Kraj: Poznanovci, Prekmurje.

Zps.: Eva Zökševa.

Objava: Kontler, Kompoljski 1923, str. 23–33.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 78–84; Bolhar 1964, str. 76–82; Kavčič 1968, str. 14–17;

Brenkova 1985, str. 103–109; Unuk 2008, str. 138–143.

Prevod v nemščino: Die drei Erbsen, ATU 545D*

Kraj: Poznanovci, Prekmurje.

Objava: Byhan 1958, str. 124–132.

ATU 550 Ptič, konj in princesa (Zlata ptica) / Bird, Horse and Princess

A: Vsako noč neznan tat ukrade zlato jabolko iz kraljevega vrta. Starejša kraljeva sinova na straži zaspita, najmlajši pa s puščico zadene zlatega ptiča, ki je kradel jabolka; ptič odleti, toda odpade mu zlato pero.

B: Kralj zboli in izve, da ga lahko ozdravi le petje zlatega ptiča. Svojim sinovom ukaže, da ga gredo iskat.

Trije bratje se odpravijo iskat zlatega ptiča. Starejša brata sta neprijazna do lisice, ki ju prosi za hrano. Kljub njenim svarilom se ustavita v krčmi, kjer napravita ves denar; nazadnje ju zaprejo v temnico.

Najmlajši je prijazen z lisico, sledi njenim nasvetom in dobi zlato ptico v zlati kletki, ker pa prebudi stražarje, je obsojen na smrt, razen če jim pripelje zlato princeso. Tudi to dobi s pomočjo lisice, a ga tudi tukaj ujamejo stražarji in zahtevajo zlatega konja. Princ dobi tudi zlatega konja in z njim zbeži, spotoma pa odpelje še princeso in ptiča.

Na poti domov ne posluša nasveta lisice in odkupi brata, ki so ju hoteli obesiti. Skupaj se vračajo domov, toda brata ga ubijeta, da bi sama požela slavo.

Lisica oživi najmlajšega kraljeviča z vodo življenja in kraljevič se srečno vrne na dvor, kjer ga prepoznajo konj, princesa in ptič, ki šele zdaj začne peti. Najmlajši kraljevič se poroči s princeso, brata pa kaznujejo.

Opomba: Ta pravljica je pogosto v kombinaciji s pravljичnim tipom ATU 551, s katerim se rada prepletata. Nekatere variante je težko ločiti.

Literatura: Grimm 57, 64 (1812); Afanasjev / Propp 1957, št. 168; Carjevič Ivan; Chauvin 1892ff. VI, 5f. No. 182, 8f. No. 273; BP I, 503–515; Sorlin 1993; EM 14 (2014), 283–289; Vogel, Pferd und Königstochter.

(Od treh bratov 2), ATU 550*Kraj: Motnik, pri Kamniku.**Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.**Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/2.**Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020,
str. 193–194, št. 49: Slepi oče in trije sinovi.***Slepi oče in trije sinovi**

Enkrat je bil en oče, je imel tri sinove, je bil pa oče slep; potlej je pa poslal ta najstarejšega sina, da naj gre po takega tiča, da bo »pukfon« pel, potlej mu je dal sto goldinarjev. Je prišel do ene oštarije, je pa vse zapil. Je pa ta drugega poslal, mu je pa spet sto goldinarjev dal; potem sta pa prišla vkup, sta pa spet vse zapila; očetu se je pa doma čudno zdelo, kaj da ju toliko časa ni. Potem je pa spet najmlajši brat rekel: »Naj grem še jaz.«

Mu je pa spet sto goldinarjev dal. Je pa šel čudno daleč pa pride do ene hoste; gre nekaj časa po hosti pa ga je srečal en zajec, je rekel: »Kam greš?«

Je pa rekel: »Po takega tiča, da bo pukfon pel.«

Je pa rekel zajec: »Jaz pa vem za njega, le pojdiva.«

Sta pa prišla do ene hiše, je pa rekel zajec: »Pojdi noter, tu noter je tak tič. No, pa ena lepa ženska, potlej pa en lep konj.« Je pa rekel: »Tiča zagradi, pa ga ven prinesi, pojdi noter po tisto lepo žensko, jo ven pripelji.« Potem je rekel: »Pojdi po tistega lepega konja, ga ven pripelji.«

Potlej je rekel: »Zdaj sva pa vse dobila, zdaj pa le pojdiva domov.«

Gresta en čas po hosti, je rekel zajec: »Zdaj si pa ti mene rešil!«

Potlej je pa človek gratal, je pa ta človek rekel: »Zdaj pa pojdi ti domov, jaz pa tudi.« Potlej je še rekel: »Od obešenega mesa ne smeš kupovati!«

Pa gre, je pa prišel naprej, pa je prišel do svojih dveh bratov, ki sta bila namenjena, da bosta obešena na gavage. Potlej je pa rekel tistim, če sta še za odkupit, so pa rekli: »Še.«

Ju je pa odkupil. Potem so pa šli vsi trije bratje domov. Potlej sta mu pa onadva vzela tiča, žensko pa konja. Potlej sta ga pa v šterno vrgla. Tedaj je pa prišla veriverica, ki mu je rekla:

»Saj sem ti povedala, da nimaš od obešenega mesa odkupovati. Zdaj se pa ti mene primi za rep; če te ven potegnem, bova oba zveličana, če pa ne, bova oba pogubljeni.«

On se jo prime za rep, ga je pa ven prinesla, je pa spet iz veriverice človek gratal, potlej sta šla pa vsak na svoj dom. Potlej pride domov, sta pripeljala onadva tiča, žensko in konja. Tič ni hotel nič peti, ženska je bila žalostna, konj pa ni hotel nič drugega jesti kot samo pšenico. Ta najmlajši brat pride domov, pride, gre v štalo, je videl tistega konja, je rekel: »Zakaj mu pšenico dajete, saj ga slama gvera?«

Mu vrže tisto, en škopenk, ga je z luštom pojedel. Hitro grejo k očetu povedat, da je en tak človek prišel, ki mu je škopenk vrgel, pa ga je konj kar pojedel. Oče je rekel: »Kar peljite ga gor, da ga jaz pošlatam; ga ne vidim, ne.«

Potlej pride tisti tja gor v cimer. Kakor hitro je v cimer stopil, je tič žvižgati začel; potlej je pa oče precej videl, potlej je ženska vesela bila, potlej so pa ona dva brata obesili, potlej je pa ta tisto žensko vzel, potlej so pa ohcet imeli, potem so pa meni dali iz fingreta jesti, z rešeta piti pa z loparjem po riti, imam še zdaj graben na riti. Potlej sem pa šel po svetu, sem pa pravil, kako se mi je godilo. Kdor govori, je norec, kdor posluša, je pa še bolj. Zdaj je pa konec.

pukfon: gramofon; **gratati:** postati; **gavge:** vislice; **šterna:** vodnjak; **gverati:** preživeti; **škopenk:** večji snop slame; **lušt:** slast; **pošlatati:** potipati; **cimer:** soba; **fingret:** naprstnik

(Od duha sta si izvolila meče), ad ATU 550

Kraj: Lenart v Slovenskih goricah.

Zps.: Janez Lorbek, 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/45,2.

V neki grašini je bil en oče z svojimi tremi sinovi. In vsak, kateri se je tam narodil, je mogel v eno hošo iti in je vsak si mogel od duha, kateri je takrat prišel, si kako milost izprosti. In res ti trije sini so tudi morali iti in vsak, kateri je noter šel, je mogel to 20. leto prehoditi. Ta starejša dva greta vesela noter, ti mlajši pa žalosten. Ko noter pridejo, oče gre ž njimi, poterka na ene vrate in oče gre ven. Zdaj pride duh in ti starši sin mu reče, naj mu en meč da, s katerim bo on vse premagal, ti drugi si tudi en meč sprosi, s katerim on vse premaga in njega noben meč zadati ne more, in je tretji na versto prišel, on reče duhi, spoberi se od me, jas od te nič ne potrebujem, in je pobegnil. Zdaj oče pride in vpraša tega mlajšega, zakaj si ni on nič izprosil, in sin reče, jas ne potrebujem ne mečev in druga nič. Potem so sinovi po svetu šli. In v en gost pridejo, tam jim pride en lev nasproti; ta starejša dva sta mu nasproti šla in ga ubila. Zdaj pa govorita, kaj bi s tem mlajšim naredla. Eden reče: Pustima ga tukaj, on bo tedaj mogel od glada vmreti ali ga bo kaka zver raztergala. To sta za toga voljo storila, da bi po očetovi smerti ona vse dobila in si bogastvo razdelila. In res, ona ga zapustita in sta hodila po svetu. Ti mlajši je žalosten po gozdu hodil in je ni ven priti, in ko neki dan eno divjo zverino vidi, splazi na visoko drevo in zdaj je tukaj vidil, da bo skoraj iz gozda prišel. Ko on vidi, da je ta zverina že daleč od njega, gre iz drevesa in na večer pride srečno iz gozda. In ker je že noč bila, splazi se na neko drevo in prenoči tam. Drugi dan

se zbudi in gre dalje po svetu. Ko on enkrat zasliši, da je njegov oče zlo bolan, se je napravil na pot proti. Ko on domo pride, vidi svojega očeta zlo bolanega in kušne svojega očeta in oni vprašajo, kje sta unadva, on jim vse pove. Oče so potem čes nekoliko dni umerli in pustijo njihovo življenje temu sinu. Ko to ta starejša zaslišita, se naredita proti domi, da bi brata umorila. In ko sta taj v gost prišla, kje sta brata pustila, je opadnejo tati in sta hotela svojima mečema tate ubiti, sta jih ne več imela in tak sta se morala vdati. Potem so je v gozdu vsakega pri enem drevesu privezali in je tak zaglati pustiti. In ti mlajši je doma srečno živel. Tak je tima starejšima nobenega haska prineslo, kaj sta si te meče izprostita, ampak sta hude smerti umerla, s kako smertjo sta svojega brata hotela. In brat je doma srečno živel in si je duha nič ni izprosil.

Zlata tica, ATU 550

Kraj: Srednja Bela, pri Preddvoru.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Slovenska bčela 3 (1852), str. 266–269.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 5–13; Zlata ptica; Bolhar 1959, str. 5–12; Bolhar 1964, str.

5–12; Kavčič 1968, str. 65–70; Brenkova 1985, str. 86–93; Popit 2002, str. 31–36;

Kropej 2008, str. 185–188; Unuk 2002, 2008, str. 178–185.

Prevod v angleščino: The Golden Bird, ATU 550

Kraj: Srednja Bela, pri Preddvoru.

Objava: Kavčič 1969, str. 15–24.

Prevod v nemščino: Der goldene Vogel, ATU 550

Kraj: Srednja Bela, pri Preddvoru.

Objava: Byhan 1958, str. 27–37.

Zlatoperi ptič, konj zlatogrivec in volk, ATU 550

Kraj: Poljane, pri Kolpi.

Zps.: Podgoriški.

Objava: Slovenski glasnik 1863, str. 44–50.

Ponatis: Nedeljko 1889, str. 19–30.

Zlati ptič, ATU 550

Kraj: Štajerska.

Zps.: Anton Knez.

Objava: Mravljica 4 (1864).

Zlata ptica. © Ančka Gošnik-Godec (Brenkova 1985).

Od zlate princezje, ATU ad 550 + ad 461 + ad 562 + ad 756B

Kraj: Vransko.

Povedal: Anza Jegovnik, delavec, star 40 let.

Zps.: Gašper Križnik, 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/55, ŠZ 3/79; Arhiv JAZU 4.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Krolej Telban 2020, str. 248–257, št. 91: O zlati princezinji.

Od tiča celga sveta, ad ATU 550

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/97.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Krolej Telban 2020, str. 64–69, št. 9: Tič celega sveta.

Od lep'ga tiča, ad ATU 505 + ATU 550

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašpar Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/71.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir in Krolej Telban 2020, str. 311–317, št. 107: Lepi tič.

Pernat škrat, ATU 550 + 461 z motivi iz ATU 475 + 561 + 551

Objavi: Nedeljko 1884, str. 23–31; Nedeljko 1894, str. 28–37.

Zlati ptič, ATU 550

Zps.: Ivan Skuhala (J. S. Gombarov).

Objava: Ljudska knjižnica 2, 1886, str. 178–181: Iz mladih dni – za mlade ljudi.

Peklenski grad, ATU 550 + 461 + 551

Objava: Nedeljko 1887, str. 1–6; Nedeljko 1894, str. 28–37; Nedeljko 1908, str. 53–60: Zdravilno sadje.

Nehvaležna brata, ATU 550 + motiv 613

Objava: Nedeljko 1887, str. 68–71; Nedeljko 1908, str. 47–52: O zlatem ptiču.

Pripovedka od glažovnatga moža in od zlate princezinje, ATU 461 + 550

Objava: Koroške bukvice 1 (1887), str. 7.

O zlatih jabolkih, ad ATU 550 + ad ATU 560

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Pukmajster (J. P. Planinski) 1892, str. 61–64, št. 16.

Zdravilno jabolko, ATU 550

Kraj: Štajerska.

Zps.: Josip Freuensfeld.

Objavi: Slovenske večernice 43, 1889, str. 115–118; Freuensfeld 1894, str. 30–36.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 21–25; Bolhar 1964, str. 18–22; Brenkova 1985, str. 135–139.

Prevod v nemščino: Der heilsame Apfel, ATU 550

Zps.: Josip Freuensfeld.

Objava: Byhan 1958, str. 38–42.

O zlatem ptiči, ATU 550

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Objava: Ljubljanski zvon 10, 1890, str. 488–495.

(Živel je graščak, bogat ...), ad ATU 550

Kraj: Sv. Vid, nad Cerknico.

Povedal: Franc Rot od Lešnjakov.

Zps.: Izidor Modic, ok. 1904.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/239.

O zlatem ptiču, ATU 550

Objava: Nedeljko 1908, str. 47–52.

O čudodelnem vrelcu, ad ATU 613 + 550

Objava: Nedeljko 1908, str. 64–68.

O zlatem ptiču, najhitrejšem konju in od Morskega dekleta, ATU 550

Kraj: Rimske Toplice.

Zps.: Maks Šnuderl, 1914.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/198.

Objava: Krolej 1995, str. 249–251.

O začaranem vrtu, ATU 550

Kraj: Vidonci, Prekmurje.

Povedal: Lojze Hajdič.

Objava: Kontler, Kompoljski 1923, str. 61–83.

Olje mladosti, ATU 550

Kraj: Beltinci, Prekmurje.

Povedal: J. K.

Objava: Kontler, Kompoljski 1928, str. 3–14.

Prepis: Franc Senekovič; objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 138–141, št. 47; ponatis: Brenkova 1985, str. 202–208.

Zgodba o kraljevi vinski trti, ATU 550

Objava: Flere 1931, str. 84–90.

Zakleti grad, ATU 550

Zps.: Jože Malenšek.

Objava: Zadružni koledar za leto 1939, str. 73–75.

Hiša vse sreče, ATU 550

Kraj: Podjuna, avstrijska Koroška.

Povedal: Vincenc Pečnik - Bicelj.

Posnel: Milko Matičetov, 1958.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 6/II, 257–648.

ATU 551 Voda življenja / Water of Life

Bolnega kralja lahko ozdravi le voda življenja (jabolko, ki pomladi, ptič feniks). Njegovi trije sinovi se odpravijo v svet, da bi jo našli. Starejša brata sta neprijazna do starčka (lisice, volka ipd.), ki ga srečata na poti, zato jima ne uspe. Najmlajši sin pa je prijazen in starček mu pokaže pot ter mu tudi svetuje, kako mora ravnati, če želi dobiti vodo življenja. Mladenič sledi navodilom in prispe do začaranega gradu, v katerem vsi spijo in se odpre le za eno uro na dan. Najde vodnjak z vodo življenja in tudi spečo princeso, s katero se spolno združi, nato pa ji napiše sporočilo, kje ga bo lahko našla. Ko odide, se grad zopet zapre.

Na poti domov sreča brata, ki mu odvzameta vodo življenja, njega pa se znebata. Ko se vrneta na dvor, se predstavita kot rešitelja, ki sta dobila vodo življenja, ki pomaga kralju ozdraveti. Najmlajši brat se s pomočjo čudežnega pomočnika reši iz jame, kjer sta ga pustila brata, in se vrne na dvor.

Medtem princesa v začaranem gradu rodi dečka in odkrije sporočilo, ki ji ga je pustil kraljevič. Odpravi se na njegov grad in zahteva, da ji pripeljejo njenega rešitelja. Starejša brata se predstavita kot prava junaka, toda ne uspeata priti prek preproge (mostu), ki jo je pogrnila princesa. Zdaj se poda po preprogi še najmlajši princ in pride do princese. Oče spozna pravega rešitelja, najmlajši princ in princesa pa se poročita in zavladata velikemu kraljestvu.

Literatura: Grimm 97; BP II, 394–401; Schöll 1890; Chauvin 1892ff. VI, 7f. No. 183, 72ff. No. 239; Wünsche 1905; Wesselski 1925, No. 28; Tubach 1969, No. 5214; Sorlin 1993; EM 14 (2014), 509–514: Wasser des Lebens.

O steklenej gori in zakletem gradu, ATU 551

Zps.: Matilda Kurnik.

Objava: Slovenski gospodar 25/27 (2. 7. 1891), str. 221; 25/28 (9. 7. 1891), str. 230; 25/29 (16. 7. 1891), str. 238.

Imel je oče tri sine. Oče je oslepel, joče se ubožec in tarna. Sliši pa o steklenej gori in zakletem gradu, v katerem je zavdana kraljčina; a kateri njo reši, dobi njo za ženo in vse njeno veliko bogastvo.

V gradu se tudi nahaja živa voda, rabljiva za vse bolezni. Zaklestvo kraljičine pa pravljica takole opisuje: »Kraljičina se omoži z mladim in poštenim kraljevičem, s katerim je upala, da bode v miru in lepi zastopnosti do smrti živel. Bil je pa tekmeč, ki drugače ni mislil, kakor da ga bo vzela za soproga. Mislimo si nemalo jezo onega gospodiča, ki pa ni bil onemu jednak ne v pridnosti ne poštenosti. Ni čuda, da ne mara zanj. V tej jezi je toraj premišljeval, kakó se osvetiti; na njegovo veselje mož one kraljičine umrje, a tudi dalje naprej se prepriča, da ona ne mara zanj. Sedaj je pa jeza tudi njegove matere, stare čarovnice, prikipela do vrhunca. Zaklela je torej kraljičino in vtem nastane steklena gora in v gradu vse zakleto. Kdor bi si upal rešiti, mora s seboj imeti tri leskovice, natančno pol leta stare, s temi naj kraljičino vdari in čez nekaj časa se gotovo predrami iz zaklestva ona, kakor tudi vse, kar je v gradu, in steklena gora se spremeni zopet v poprešnji stan.«

Oče pošlje staršega sina iskat steklene goré. Dá mu na pot zalega konja, vina, živeža in mnogo denarja. Bil je že daleč. Vino mu gre posebno v slast; tudi beli kruh in meso mu diši. Sreča pa berača, ki ga prosi za skorjico kruha, a požrešnež mu ne dá niti drobtinice. Vendar še ga berač vpraša, kam namerava. »Po živo vodo za mojega slepega očeta, gori nekam na stekleno goro!« je bil odgovor visokoletečega gizdalina, zapravljevca. »Naravnost rečeno,« pravi berač, »nikdar ne bodeš plezal po steklenej gori. Z Bogom!« No, to ga takó razjari, da še tem bolj jame zapravljeti denar, ki mu ga je oče le za potrebo dal; a na slepe oči očeta ni mislil. Tako brez uspeha primenca domú. Oče se ga razveseli iz kraja, a tudi razžalosti, kadar izvé, da sin, katerega je prisrčno ljubil, ni ničesar opravil, ampak še brez potrebe je denar potrosil. Povedal mu jih je nekaj prav gorkih.

Sedaj prosi srednji sin očeta, naj ga pusti v svet. Se ve, da s težavo dobi dovoljenje, ker že prvi ga je mnogo oškodil; vendar sila kola lomi; za svitlobo oči bi vsaki dal zadnji vinar.

Tudi ta se vrne brez uspeha domu.

Konečno prosi najmlajši – Ivan za dovoljenje, da poišče živo vodo. On pravi: »Morda se meni posreči dobiti zaželeno zdravilo.« Oče mu po veliki prošnji dovoli, a seboj mu ni dal zalega konja, ne vina in ne okusnih jedil; nego nekaj malo denarja in hleb ovsenjaka. Pri odhodu se mu brata rogata: »Ha, ha! Ti neumnež trapasti boš kaj opravil, kar niti midva nisva nič izpeljala, ko sva vendar pametneja kakor ti, pritlikovec.« Ivan se sluša razžaljivih besed svojih dveh bratov.

Vesel hiti Ivan po prašni cesti naprej ter vsakega berača po mogočnosti obdaruje, sam si pa pritrjuje jedi in pijače. Konečno se zablišči steklena gora pred njim in on proti nji pohiti z veseljem. Ali nato mu kmalu otemni sicer ponosno čelo misel: Kakó splezati tu gori na to visočino! Ta misel mu vznemirja srcé.

Zopet sreča berača, ki ga nagovori, kam namerava. Ivan beraču lepo razloži namen prihoda in ga obdari. Ta berač je bil angelj. Berač: »Bodi brez vse skrbi.

Ker si tako priden mladenič in imaš blago, usmiljeno srce, hočem ti na vsak način pomagati. A brez moje pomoči, in da bi kazal neusmiljeno srcé, bi ne prišel gori do zaželenega cilja niti do sodnjega dne; ne rešil bi zale kraljičine in ne dobil žive vode za tvojega slepega očeta. Na, tukaj ti dajem že pripravljene tri poluletne leskovice, s katerimi treba trikrat kraljičino udariti in gotovo, preden bodeš na svojem domu, prebudi se iz zaklestva. Dobil ti bodem dalje orjaškega orla, ki te ponese gori na to visočino; samo priskrbeti mu morava dovolje hrane in vode. Potem sfrčita na goro in orel te počaka, da te ponese nazaj na to mesto, kjer si sedaj.« Ivan se s solznimi očmi zahvali za dobroto, ki se mu je baš sedaj storila, kakor da bi se bilo v sanjah zgodilo.

Berač vzame piščalko iz žepa in zapiska, a glej, tam sem od daleka zagleda Ivan velikanskega ptiča, ki postaja vedno večji, čim bližje prihaja. Tukaj je. Berača vpraša, kaj želi tako nenavadno od njega. Berač mu ukaže, da naj ponese brez odloga tega mladeniča na stekleno goro, ker želi rešiti zaklete ubožce notri v gorskem gradu in da prinese iz sinovske ljubezni živo vodo očetu, da si pridobi zopet ljubi vid.

Ivan se vsede na orla in ta vzleti in drvi z Ivanom kakor lukamatija. Na vrhunci sta. Orel se poda k počitku, a Ivan hajdi v zakleti grad in stopi v prvo sobo, ki je bila pisarna. Tukaj najde pisarje pri mizi sedeti, v rokah peresa držeč; nekateri so pa, kakor bi pisali; bili so zakleti. Malo se je zbal tega prizora in hitel je v hlev; tamkaj najde hlapce, kakor bi konje snažili in ostalo živino, imajoč v jaslih predloženo seno. Bila je zakleta. Sedaj se ohrabri in gre zopet v grad ter najde v jednej sobi že omenjeno kraljičino. Sedela je pri mizi – zakleta zala deklica, belo rudečega lica, okroglega obraza in kostanjevih las; ti so se razpleteni vili po tilniku in ramah. Zraven na mizi je ležala lepa zavrtnica, razdeljena na dve polovici; eno vzame on sedaj s seboj za poroštvo. Sedaj napiše drobno pismo in pristavi svoj nadpis ter ga skrije v kot; udari z leskovicami kraljičino trikrat, z nado, da jo reši.

Pri vsem tem bi skoraj pozabil na živo vodo, s katero se poda proti domu. Orel ga ponese nazaj, kjer je berača pustil. Beraču se mladenič dostojno zahvali za pomoč, ta osupnjenemu Ivanu zgine izpred oči.

Ko je Ivan domú prišel, prideta mu takoj naproti nagajiva brata ter ga pregovorita, da jima da živo vodo. Oče je že dalje časa željno pričakoval Ivana; a sedaj se nanj razjezi, ker mu stareja brata podata zdravilo in se nalažeta, da sta onadva dobila to tekočino, Ivan pa jima je ni pustil podati očetu.

Pustimo ubogega Ivana in poglejmo v zakleti grad na steklenej gori! Kraljičina je postala iz zaklestva rešena. Vtem začno pisarji zopet pisati, hlapci snažiti živino in konji rezgetati po hlevu. Steklена gora dobi prvotno podobo nazaj. – Iz zatona je imela kraljičina že tudi sinka, kojega je mati skrbno odgojevala in ga naučila vseh potrebnih vednosti.

Ko fantič toliko odraste, da že sam skaklja po hiši, iztakne nekega dne eno pisemce, s katerim vesel k materi pohiti, rekoč: »Kako lep popirček je to!« Kraljičina prebravši one vrstice, objame fantiča in takoj odpravi poslanca našega Ivana iskat. Sel pride v hišo Ivanovih roditeljev. Takoj tirja, da mu Ivana dajo. Resno reče: »Lepa kraljičina na poprejšnji steklenj gori se hoče ž njim poročiti; ako ga ne dobim s seboj, vam gorjé!«

Mislino si nemalo žalosti in strah starega očeta, ker zna, da je odpodil morda le nedolžnega svojega sina Ivana. V skrbéh pokliče modrega sina in mu razloži nevarnost, v kateri se nahajajo. Sin reče: »Nič se ni bati, bodem se pa jaz za Ivana izdal!« Kar zgovorjeno tudi storjeno. Šel je s poslancem na goro. Tamkaj ga kraljičina željno pričakuje; a zadi stojé, o groza, vislice. Ostro ga pogleda in odurno vpraša: »Si ti Ivan, rešitelj moj?« »Sem!« »Zato mi v poroštvo vrni polovico moje zavrtnice!« Pri tej tirjatvi je postal grdi lažnik rdeč kakor kuhan rak, in ni vtegnil dalje premišljevat, že zagrmí razjarjena kraljičina: »Primite grdega lažnika in mu pokažite, koga bi rad osleparil.« Takoj priskočijo štirje močni hrusti, ga popadejo ter brez usmiljenja obesijo. Kraljičina pošlje vdrugeč poslanca z naročilom, da naj takoj Ivana pripeljejo.

Sedaj se napoti srednji sin s poslancem na goro, kateremu se je enako zgodilo kakor prvemu.

V tretje gre ukaz do Ivanovih. Odloga samo tri dni. Potem bi pridrlo številno ljudi in sežgali bi poslopje ter uničili vse. Oče prebledi pri tem poročilu. Vtem pride šumar, stari znanec, in ga vpraša po vzroku žalosti. Ko izve, zakaj da je hodilo, reče: »Sosed, nikar se bati, Vaš Ivan živi.«

»O Ivan, Ivan, dete moj! Prosim Vas, moj stari prijatelj, požurite se in poiščite ga, čim hitrej, tem boljše; ker opasnost je velika.« Šumar takoj odide Ivana iskat ter ga lahko najde, ker je zanj dobro vedel. Ni minilo tri ure, oče in sin sta se že objela, a zraven stoji oveseljeni šumar.

Ivan je takoj šel s poslancem. Od kraljičine vpraša, milo odgovori: »Da, Ivan, Vaš rešitelj sem, v poroštvo imam tukaj polovico Vaše zavrtnice, katero Vam vračam!« Kraljičina se od veselja razjoka ter mu poda roko.

Čez tri tedne je pa spremil rešeno kraljičino pred altar.

Zlate jabelka, ATU 551

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, 1859.

Objava: Novice 17, 1859, str. 133; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 10–13.

Pernat škrat, ATU 550 + 461 z motivi iz ATU 475 + 561 + 551

Objava: Nedeljko 1884, str. 23–31; Nedeljko 1894, str. 28–37.

Dan kraj anu njaga tarji sinuvi (Kralj in njegovi trije sinovi), ATU 551*Kraj: Bila / S. Georgio, Rezija / Val Resia.**Zps.: Jan Baudouin de Courtenay.**Objava: Baudouin de Courtenay 1895, str. 3–11.***Od zaklete kraljičine, ATU 307 + 551***Objava: Nedeljko 1908, str. 76–81.*

Ubogega pastorka očim pošlje past svinje. Odide v gozd in tam sreča starčka, ki mu pokaže pot v kraljevo mesto. Kralj ga sprejme med svoje vojake in ga pošlje stražiti v cerkev kraljično v krsti. Stražilo jo je že mnogo vojakov, pa nobenega ni bilo nazaj. Polasti se ga groza, odvrže orožje in hoče zbežati. Tedaj zasliši glas, da naj se skrije na prižnico. Tik pred polnočjo uide pred preganjalko. Drugič se po nasvetu skrije za lesenega svetnika, tretjič pa v kraljičnino krsto in noče ven. Opolnoči kraljična, ki ne more nazaj v krsto, oživi. Na dvoru slavijo poroko in fant postane kralj.

Čez čas se napoti v rojstni kraj, da bi obdaril starše. Spotoma se v gostilni komaj reši pred razbojniki, zamenja obleko z beračevimi capami in se tak vrne domov. Nihče ne verjame njegovi zgodbi. Zaskrbljena kraljica gre z vojsko ponj. Ko v gostilni prenočuje, njena vojska premaga razbojnike. Ko pride na možev dom, ga najde v veliki revščini. Ostro kaznuje očima, ki je kriv za to, materi pa da denar roparjev. Kraljica se z možem vrne in modro vladata svojemu ljudstvu.

(Lisica pomaga najti čudežno zdravilo), ATU 551*Kraj: Bloke, pri Cerknici.**Zps.: Izidor Modic, ok. 1904.**Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/258.**Objava: Krolej 1995, str. 189–190.***Hroma lisica, ATU 551***Zps.: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, po letu 1908.**Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 133–138, št. 46.***Zvatə hrad na hvažownastī horə (Zlati grad na stekleni gori), ATU 551***Kraj: Slovenji Plajberk, Rož.**Zps.: Josip Šašel.**Objava: Šašel / Ramovš 1936, str. 21–22, št. 22.**Ponatis: Šmitek 2003, str. 18–20, št. 6.*

Zdravilni grozd, ATU 55I

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1944b, str. 16–23.

Zdano mesto, ATU 55I

Kraj: Mežica.

Povedal: Ivan Jelen.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1946, str. 166–175; Möderndorfer / Šašel 1972, str. 57–63:

Zakleto mesto.

O začaranem vrtu, ATU 55I

Zps.: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 20–26.

Kralj, ki se mu eno oko joče, drugo pa smeji, ATU 55I

Kraj: Števanovci, Porabje.

Povedal: Janoš Dončecz - Brgauncin.

Zps.: Karel Krajczar, 1965.

Objavi: Krajcar 1990, str. 50–55; Krajczar / Stanonik 1996, str. 33–38.

Kralj, kateremu se je eno oko jokalo, drugo pa smejalo / Krau, ka se mu je eno okau djaukalo, eno pa smejalo, ATU 55I

Kraj: Števanovci, Porabje, 12. 1. 1970.

Povedala: Károlyné Oreovecz.

Posnel: Milko Matičetov, 13. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T II.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Krolej Telban 2017, št. 11.

Zdravilna roža / Sasti roža, ad ATU 55I

Kraj: okolica Novega mesta, romska pravljica.

Objava: Šajnovič 2005, str. 15–28.

Od zlatega tička, ATU 55I + 610

Kraj: Hudi Vrh – Kot pri Ribnici.

Zps.: Domen Češarek, 2003.

Objava: Češarek 2019, str. 60–61.

Zakleto mesto, © Gvido Birolla (Möderndorfer, Šašel 1972).

AaTh 551** Trije bratje iščejo bogastvo / Three Brothers Seek Riches

Trije bratje se odpravijo v svet, da bi našli bogastvo. Starejša pridobita zlato in srebro, tretji pa prejme čarobni predmet od stare žene ali moža (najde zdravilno vodo v deveti deželi).

Trije bratje, AaTh 551**

Kraj: Kropa.

Zps.: Radivoj Poznik.

Objava: Ljubljanski zvon 1880, str. 266–267.

Ponatis: Nedeljko 1889, str. 76–77.

Nek oče je imel tri sine, katerim je na smrtnej postelji tole sporočil: »Blaga vam nimam dati, pojte torej po svetu sreče iskat.« In pri teh besedah umre. Ko so sinovi očeta pokopali, razidejo se po svetu, vsak po svojem potu. Prvi je kmalu prišel do svoje sreče: našel je studenec, iz katerega se je samo zlato izlivalo. On si ga hitro celo breme naloži, odide proti domu, tam si zlato hišo sezida in se oženi, ter vse prijatelje na gostovanje povabi in srečno dalje živi.

Srednji brat tudi ni dolgo sreče po svetu iskal, temveč najde jo pri studenci, iz katerega je samo srebro curljalo. Tudi on si ga na rame naloži, kolikor ga je le nesti mogel, pa si tudi on hišo sezida iz srebra in se, kakor starejši brat, oženi ter v sreči vživa svoje dni.

Najmlajši brat pa je šel daleč po svetu, pa ni našel niti srebernega niti zlatega studenca. Vendar je tudi njemu sreča mila in pripelja ga do starega puščavnika, ki je ravno umiral. Stari puščavnik mu reče: »Sam Bog te je poslal, ljubi kristijan. Lej! Moje ure so pri kraji. Jaz bom skoro umrl. Bodi toraj tako dober, da me boš po smrti pokopal. Za plačilo pa doboš tale prt, to palico in te bukve, ki ti bodo vsako željo spolnile. Le vselej prt razgrni, bukve nanj položi in iz njih beri, s palico pa po prtu udari, pa bo pred teboj stalo, kar si poželed.« Ko je puščavnik té besede izgovoril, je dušo izdihnil in v Bogu zaspal. Mladenič pa ga je lepo pokopal, potem pa vzel prt, palico in bukve ter se proti domu napotil. On je videl brata srečna in oženjena in tudi on se je nameril oženiti. Izbere si nevesto in mnogo gostov na ženitovanje povabi. Ti res vsi pridejo, pa niso videli nobene priprave. Ko po poroki iz cerkve domov pride, razgrne mlajši brat prt po mizi, odpre bukve in

začne iz njih brati ter s palico po prtu udari in reče: »Hiša naj bo zlata, na omizji pa pečena prata,

zraven kruh in pogača, pa najboljša pijača, race, kure in gosi,
vse naj samo na naše mize prileti.«

Res je bila hiša naenkrat zlata in mize so se kar šibile od samih jedi in pijač. Zdaj so začeli gostovati, da ni bilo ne kraja ne konca.

(O živi vodi), AaTh 551**

Kraj: Štajerska.

Zps.: Janez Majciger.

Objava: Kres 3 (1883), str. 603–604, št. 29, 9. odstavek v poglavju:

Voda in njene moči v domišljiji štajerskih Slovencev.

Znamenita prikazen v narodnih pravljicah je tudi ta, da se vodi pripisujejo moči, ki bolnike zdravijo, slepcem pogled dajejo in mrtve k življenju budijo. Narod jo imenuje živo vodo. Po njo je bil že Adam svoje sinove poslal in radi tega je tako dolgo živel.

Pripoveduje se tudi, da je ubožen oče imel tri sine. Na smrtnej postelji jih pokliče k sebi in jim pravi: »Otroci! Denarja, blaga in bogastva vam nimam dati, a sporočim vam, kar imam: svoj blagoslov. Če boste pridni in miroljubni, prinese vam srečo.« Sinovi so očeta pokopali ter se odpravili v tujino, da bi se z delom preživili. Najstarejši sin pride skozi veliko goščo v neznano deželo, kjer je sadje lepše rastlo in cvetlice prijetnejše duhtele nego domá. V sredi polja pa je šumljal studenec, iz katerega je curljalo čisto zlato. Grad, ki je v najlepšem kraju stal, bil je tudi zlat, in v njem je prebivala prekrasna gospodična, katero je najstarejši sin za ženo vzel in tako srečo našel.

Drugi brat je bil po velikih mukah in trpljenji dospel v popolnoma tuje kraje. Tam ni bilo hiš niti drugih stanovanj, ampak srebern grad. Na dvorišči je žuborel vir, iz katerega je teklo srebro; v prekrasnih dvoranih pa je našel kraljično in s to se je oženil.

Mlajši brat pa ni našel ne zlatega ne srebernega studenca. Dospel je bil daleč v deveto deželo, tja, kjer solnce vzhaja in hudo pripeka. Vročina ga je silno mučila, ali on ni našel ne drevesa ne grma, da bi se ohladil. Slednjič začuje med kamenjem šumljanje čiste vode. Te se napije in čuti se popolnoma prerojenega. Da bi ne opešal med potjo, naliže si čutaro ter maha dalje. Kmalu se začno lepši kraji prikazovati, pa ni stanovanj, mest, trgov in vasij. Daleč tam pa je grad devetodeželnega kralja, ki je neki silno bogat, pa ima bolno hčer. Prijazno je popotnika

sprejel ter mu pokazal svojega že skoro umirajočega otroka, katerega nobeden zdravnik ne more ozdraviti. Tú se spomni mlajši brat vode v čutari in jo ponudi bolnici. In glej! Komaj je vode pokusila, začne se že smehljati in je zdrava vstala. Taka je bila moč vode življenja, katero je bil mlajši sin vsled očetovega blagoslova našel. Devetodeželni kralj je potém kmalu umrl, sporočivši svojo hčer njenemu rešitelju, in mu dal vse svoje imetje.

Zakaj obkroža morje zemljo?, ad AaTh 551**

Objava: Brezovnik 1894, str. 96–97, št. 70.

Ponatis: Kosi 1897, str. 234.

Ad trejoh bratø, ad AaTh 551**

Kraj: Brest, pri Tomišlju.

Zps.: Franc Kramar, 23. 10. 1913.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/115.

Objava: Kropelj 1995, str. 229–230.

Trije gozdarji, ad AaTh 551**

Zps.: Vladimirjev A.

Objava: Angelček 1914, str. 166.

Drvarji se usmilijo revne starke in ji dajo drva. Starka, potomka Salomona, jim ponudi za plačilo, da si iz njene torbe izberejo bogastvo, lepoto, srečo ali moč. Vsak si nekaj izbere, za najboljšo pa se odloči tretji, ki izbere mladost.

Tri brátrø, ad AaTh 551**

Kraj: Rož / Rosental, avstrijska Koroška.

Zps.: Josip Šašel.

Objava: Šašel / Ramovš 1936, str. 24, št. 25.

ATU 552 Sestre, poročene z živalmi / The Girls Married Animals

A: Brat poroči svoje tri sestre z ženini, ki so zakleti v živali (grof poroči svoje tri hčere z ženini, zakletimi v medvede) in odpeljejo jih v svoje gradove. Brat se pozneje odpravi v svet, da bi našel svoje tri sestre, in izve, da so njegovi svaki gospodarji treh živalskih kraljestev. Vsi trije ga prijazno sprejmejo in mu dajo svoje pero ali dlako za na pot. Če se bo znašel v težavah, jih bo lahko priklical na pomoč. Brat z njihovo pomočjo opravi zahtevne naloge in se nazadnje poroči s princeso. Toda čarovnik (čarovnica) ga ubije in mu odvzame grad. Oživijo ga njegovi trije svaki, ki ubijejo čarovnika in mu vrnejo ženo in grad. Zdaj so tudi vsi trije svaki odčarani.

B: Tri dekleta se v obupu zarečejo, da se bodo poročile s komer koli, tudi če je snubec žival. Mimo pridejo tri živali in si vzamejo deklice za žene. Ko njihov oče obišče svoje hčere, je prijazno sprejet in njegovi zeti poskrbijo, da je miza bogato pogrnjena. Oče doma tudi sam poskusi pričarati hrano, a mu ne uspe.

Literatura: Basile, *Pentamerone* (IV,3); Grimm 82 (1812), 163, 197; BP II, 190–199, III, 424–429; Röth 1998; EM 113 (2010), 632–637; Tierschwäger.

Trije zakleti bratje in sestra, ad ATU 552

Kraj: Podgorica pri Šmarju, pri Grosuplju.

Povedal: Tone Boh.

Zps.: Milko Matičetov, 1948.

Objava: Slovensko berilo IV, Ljubljana: DZS 1951, str. 112–115.

Ponatis: Štefan 2011, str. 184–190.

Nekoč je bil grof, ki je imel tri hčere. Nekega dne je šel na lov in je ustrelil zajca.

Ko ga je ustrelil, pride pa medved k njemu in pravi:

»Kaj si mi brata ustrelil! Požrl te bom ali pa mi daj svojo hčer za ženo!«

In je tako zazeval proti njemu, kot da ga bo požrl! Grof je premišljal.

»No,« je rekel, »ti jo bom pa dal!«

»Prav,« pravi medved, »čez šest tednov pridem ponjo.«

No, grof prinese zajca domov, prav žalosten je bil.

»Kaj si tako žalosten?« je rekla žena.

»Kaj ne bom žalosten,« je rekel on. »Bojim se povedati, kaj sem naredil.«

»Le povejte, kaj ne bi povedali!« so prosile tudi hčere.

In je rekel najstarejši hčeri:

»Tebe sem obljubil medvedu za ženo. Če ne, bi me požrl.«

»No,« je rekla deklica, »prav ste naredili, da ste le živi. Bom pa medveda vzela.«

Mine šest tednov, pride tisti čas, pa se zasliši godba in kopita konj, ki so leteli s kočijami. Pridejo na dvorišče pa stopi iz kočije lepo opravljen mladenič in gre naravnost h grofu.

»Dajte mi hčer za ženo,« pravi.

»Ne morem je dati,« pravi grof, »medvedu sem jo obljubil.«

»Kaj bi jo dajali medvedu?! Medved naj vzame medvedko, meni pa dajte hčer!«

»No,« je rekel oče, »ti jo bom pa dal.«

In so napravili svatbo, malo popili, pojedli, pa je prišla tista ura, ko je ženin ukazal:

»Ala! Napreči! Gremo!« In so se odpeljali. Komaj so se odpeljali, že je postal medved. V skalovju je imel svoj dom.

Šel je grof drugič na lov in je ustrelil ptiča. Prileti orel, zakrili nad njim in pravi:

»Kaj si mojega brata ustrelil! Požrl te bom ali pa mi daj drugo hčer za ženo! Potem te bom pustil!«

Grof je premišljal – in jo je dal.

»Čez šest tednov,« je rekel orel, »bomo imeli svatbo!«

Šest tednov mine pa se zasliši spet godba in kopita konj, ki so vlekli kočije. Pridejo na dvorišče pa stopi lep mladenič iz kočije in gre naravnost h grofu.

»Dajte mi drugo hčer za ženo!« je rekel.

A grof:

»Jaz sem jo orlu obljubil, orel bo prišel ponjo!«

»Kaj jo boste orlu dajali?! Orel naj vzame orlico, meni mladeniču pa dajte hčer!«

In jo je dal. Potem so naredili svatbo, malo so jedli, pili, plesali – ko je prišla tista ura, pa je ženin ukazal:

»Brž! Napreči!« In so se odpeljali. Komaj so odšli, že je postal orel. Malo je bil orel, malo mladenič, ta ženin, hišo pa je imel notri v hosti, na hrastu narejeno.

Po tistem je grof rekel:

»Zdaj ne grem več na lov, grem raje ribe lovit. Ko grem na lov, sem zmeraj nesrečen!«

In je šel ribe lovit. Ujame eno in jo ven povleče, že jo drži v rokah, ko iz vode pogleda velika riba in pravi:

»Kaj si mojo sestro ujel?! Požrla te bom ali pa mi daj tretjo hčer za ženo!«

Spet je premišljal, potem pa spet obljubil.

»Čez šest tednov pridem ponjo!« je rekla riba.

Šest tednov mine – spet se sliši muzika, spet konjska kopita. Pripeljejo se na dvorišče, pa skoči iz kočije lep mladenič in gre h grofu.

»Dajte mi tretjo hčer za ženo!« pravi.

»Ja,« je rekel grof, »jaz je ne morem dati. Sem jo obljubil ribi!«

»Kaj jo boste ribi dajali?! Dajte jo meni, ki sem čeden mladenič! Riba pa naj vzame ribo!«

»No, prav,« je rekel oče in so pili, jedli, malo poplesali – že so prišle tiste ure, ko so morali napreči in se odpeljati. Čim so odšli, že je ženin postal riba. Živel je notri v ribniku, v vodi.

Tako je bil grof ob vse tri hčere, potem pa mu je Bog dal še sina. Sin je zrasel in izvedel, da je imel tri sestre.

»Eno je vzel medved,« mu je rekel oče, »eno je vzel orel, eno pa riba.«

»Potem jih grem iskat,« je rekel sin.

Pripravili so mu malo popotnice in je odšel po svetu.

Išče po hosti, išče in najde votlino v skalovju. Malo se je kadilo iz nje, pa je stopil noter. Prišel je v kuhinjo in je zagledal dva medvedka, kako se igrata z neko ženo. Ko ga je žena zagledala, je rekla:

»Kaj delaš tu? Zdaj zdaj pride moj mož! Beži, dokler si še živ!«

»Nikamor ne bom bežal,« je rekel. »Kajti – ti si moja sestra.«

»Nisem.«

»Si. Jaz sem prišel na svet potem, ko tebe ni bilo več doma.«

»Jezes,« pravi ona, »in prav zdaj prideš, ko prihaja moj mož domov! Skrij se, da te ne požre!« In ga je skrila pod korito.

Takrat prilomasti v votlino medved in pravi:

»Po človeškem mesu diši. Kje imaš koga?«

Ona je tajila, da nima nikogar.

»Če ne poveš, ga najdem sam.«

Začel je iskati, išče, išče, a ravno takrat, ko je prišel do korita, je spet postal človek. Potem so se lahko po človeško pomenili. Ta, ki je bil pol človek in pol medved, je rekel:

»Vidiš, mi smo trije zakleti bratje, še sestro imamo in tudi ona je zakleta. Lahko nas rešiš. A zdaj pojdi naprej do svoje druge sestre, tiste, ki živi pri orlu. Tam izveš, kako naprej.«

In sin se je odpeljal naprej v kočiji, ki je bila kot orehova lupina – naenkrat je bil tam pri hrastu. S polenom je udaril po njem, pa se je vrh hrasta prikazala njegova sestra.

»Kdo trka?« je rekla.

»Jaz sem, tvoj brat!«

»Jaz nimam nobenega brata.«

A on:

»Le spusti vrv, da me gor potegneš.«

Res ga je potegnila na drevo, on pa je začel pripovedovati, kdo je in da je bil že pri prvi sestri.

»Zdaj sem pa še sem prišel,« je rekel in pogledal dva orlička, ki sta se igrala z njo.

»Dobro,« je rekla, »a zdajle se boš moral skriti. Orel bo kmalu doma. Kar notri v tisti mah se zakopli.«

Komaj se je zakopal v mah, že je priletel orel.

»Po človeku diši,« je rekel. »Kje imaš koga?«

Nič mu ni povedala, pa je začel iskati sam. A ravno takrat, ko je imel priti do mahu, je spet postal človek. Potem so se lahko pošteno pomenili in orel je rekel:

»Zdaj moraš iti še do tretje sestre. Njen mož ti bo povedal, kako nas lahko rešiš. Pojdi do ribnika in kjer boš videl, da se bo kadilo iz njega, kar skoči – naravnost v kuhinjo boš priletel.«

Dal mu je kočijo in fant se je odpeljal. Pride k ribniku, res vidi dim in skoči. Naravnost v kuhinjo je priletel.

Sestra se je pa tako ustrašila!

»Jejs!« je rekla. »Kaj hodiš tod okrog?! Riba pride in te bo požrla!«

»Ne,« pravi, »ne bo me. Kajti – ti si moja sestra.«

In sta se začela pomenkovati, kaj in kako.

»Sem bil že pri oni,« je rekel, »ki ima medveda, in pri oni, ki ima orla, zdaj sem pa še sèm prišel.«

A sestra pravi:

»Skrij se, kmalu pride riba.«

Skril se je in komaj se je skril, že je prišla tista strašno velika riba.

»Po človeku diši,« je rekla. »Kje imaš koga?«

Ona je trdila, da nima nikogar, a riba je rekla:

»Bom pa sama poiskala.«

In je začela iskati – a preden ga je našla, je spet postala človek. No, potem so se lahko vse pomenili: kako je bilo pri onih dveh in kako je prišel do tod. Pa pravi ta, ki je bil včasih človek in včasih riba:

»Zdaj je čas, da rešiš našo sestro. Tam pri čarovniku leži v mrtvaški krsti. Tja boš moral iti. Gori na lipi zlat ključ visi, s tistim ključem boš odprl vrata. Prišel boš v prvo sobo – tam bo sam led. Prišel boš v drugo – tam bo sam ogenj. Prišel boš v tretjo – bodo same kače. Potem bo pa bolje. V sedmi sobi leži moja sestra, pa tisti čarovnik je z njo. Nad krsto visi trobenta, to trobento snemi in pihni vanjo pa bo.«

On gre – res, vse je bilo tako, kot mu je rekel ta, ki je bil riba. Že v šesto sobo je prišel, ustavil se je pred vrati in poslušal.

»Me boš vzela?« je tam za vrati rekel čarovnik.

Deklica pa:

»Ne!« In je spet zaspala.

Ala. Fant odpre nalahno vrata v tisto sobo, vzame trobento z žeblja in zatrobi. Vse se je razsvetlilo. Vsi so bili rešeni: bratje, sestra, čarovnika nikjer več, grad je pa ostal. Skupaj so se odpeljali k očetu in je bil srečen stari grof in oni z njim. Potem so naredili svatbo, osem dni so pili in plesali in godba je igrala. Še jaz sem bil tam in sem dobil iz naprstnika jesti, iz rešeta piti, z lopato pa po riti.

Grof prodal svoje tri čeri, ATU 552 + 306 + 307

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 143–146: Narodne pripovedke, št. 42.

Od zakletih bratov, ATU 552

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1889.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/52.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 242–246, št. 89: Zakleti bratje.

O zakletih bratih in o izdanih gospodičnah, ATU 552

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Objava: Ljubljanski zvon 11 (1891), str. 557–561.

Graščak, ki je imel tri hčere, je zapravljal večino premoženja. Nato je srečal zakletga moža in mu je dal v zameno za veliko denarja eno od svojih hčera za ženo. Ko graščak znova zapravi ves denar, da še eno hčer za ženo drugemu zakletemu bratu; tretjo hčer pa da v zakon še tretjemu zakletemu bratu.

Zdaj mu ostane le še grad in sin, kateremu pove, da je dal hčerke v zakon trem bratom, zakletim v slona, orla in soma. Graščakov sin gre iskat svoje tri sestre. Najde najprej sestro, ki je bila poročena s slonom, ki se je občasno lahko spremenil v človeka. Ko se je odpeljal naprej, je v gozdu grmelno in skale so letele proti njemu. Splezal je na drevo in našel orlovo gnezdo, v njem pa veliko mesto. Tudi orel ga je spremenjen v človeka pogostil. Ko se je peljal od njega, je v ribniku zagledal veliko mesto, v katerem je živela tretja sestra pri somu. Som ga je poslal v stekleno jezero in mu dal navodila, kako lahko vse tri reši.

Brat je z orlovim peresom zletel na goro, po jezeru je plaval kot som, odsekal je somu glavo. Spremenil se je v orla in odsekal tudi orlu glavo, nazadnje je odsekal glavo še slonu. Iz vseh so zleteli beli golobčki. Nato se je brat sešel s sestrami in jih odpeljal domov.

Ti ke prōdal try hčeri, ATU 552

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 24. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 C.

AaTh 553 Krokar kot pomočnik / The Raven Helper

Mladenič ustrelji s puščico krokarja (orla), ki je kradel zlata jabolka iz vrta. Odpravi se v svet z odstreljenim peresom. Ko pride v krokarjevo (orlovo) kraljestvo, ozdravi ranjenega ptiča in v zahvalo dobi čarobne predmete (pero, dlako živali, čudežni prstan). S pomočjo teh predmetov reši princeso in se poroči z njo (si postavi grad in odžene sovražno vojsko).

Literatura: Grimm 62; BP II, 22.

O zlatih jabolkih, ad AaTh 553

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Pukmajster (J. P. Planinski) 1892, str. 61–64.

Ponatis: Bolhar 1952, str. 26–29; Bolhar 1964, str. 22–25.

Oče in mati sta imela tri sinove. Prebivali so v lični hišici, poleg katere je bil vrt, kjer so zorela zlata jabolka. Ko so že dozorevala, se je vsako noč eno izgubilo. Kdo jih je hodil krast, niso mogli dognati. Zato reče oče sinovom, naj jih gre vsako noč eden stražit.

Prvo noč pošlje starejšega. Mati mu speče potico, oče pa mu da bokal vina, da bi se ponoči krepčal in ne zaspal.

Ko se znoči, gre starejši sin na vrt, sede pod jablano, se najé in napije, potem pa zadremlje in trdno spi vso noč.

Ko pride zjutraj oče na vrt in prešteje jabolka, vidi, da je – kakor po navadi – eno manj. – »Slabo si stražil,« ga ozmerja oče, »ko je eno jabolko zopet izginilo.«

Drugi večer pošlje oče srednjega sina na vrt. Tudi temu speče mati potico, oče pa mu da vina s seboj, da bi laže bedel ponoči.

Ko pride srednji sin na vrt, sede, pojé in popije, potem pa zadremlje in spi vso noč.

Drugo jutri, ko pride oče pogledat na vrt, je eno jabolko zopet izginilo.

»Vidva mi že ne bosta več stražila jabolka!« se jezi oče.

In mlajši sin pravi: »Oče, nocoj pojdem jaz na vrt; videli boste, da ujameva tatu, ki nam krade jabolka.«

»Še starejša dva nista ničesar opravila, kaj boš le ti!« pravi oče.

Ko se znoči, vzame mlajši sin nekaj črnega kruha in vode s seboj, vrže puško čez ramo in gre na vrt. Tu sede pod jablano, nabaše puško in oprezuje za tatom.

Okoli polnoči prileti črn ptič, krokar, naravnost na jablano. Mladenič pomeri in ustrelji. Z drevesa padeta jabolko in ptič. Ta pa se takoj zopet pobere in odleti v bližnji grad.

Ko pride drugo jutro oče pogledat in prešteti jabolka, zapazi, da zopet eno manjka.

»Sinko, slabo si stražil,« ga kara oče.

»Oče, ne jezite se,« pravi mladenič. »Dobro sem stražil in tudi videl, kdo hodi naša jabolka krast. Opolnoči je priletel črn ptič in utrgal jabolko; ustrelil sem, nato sta padla ptič in jabolko. Toda ptiča sem samo obstrelil; kakor bi trenil, se je spet pobral in odletel v grad. Ali dobiti ga moram, oče, prej ne odneham.«

Mladenič se res napoti naravnost v grad. Tu vpraša, kje imajo tistega ptiča, ki hodi na njihov vrt jabolka krast. Povedo mu, da v gradu nimajo nobenega ptiča. »Imeti ga hočem,« pravi mladenič, »dobro sem videl, kako je odletel z našega vrta naravnost v naš grad.« – »Če boš molčal,« mu reče hišna, »ti ga pokažem. Bolan je in leži zgoraj na postelji ves krvav.« Nato ga hišna odvede v sobo, kjer je ležal ptič.

»Zakaj si kradel naša jabolka?« pravi mladenič. »Zato te zdaj ubijem.«

»Pusti me,« ga prosi ptič, »dam ti zato lep grad, z bakrom pokrit.«

»Nič mi ne boš dal, ker tudi ničesar ne maram. – Ubijem te!«

»Dam ti še en grad – s srebrom pokrit – samo, da me pustiš živega,« ga prosi ptič.

Toda mladenič se ne meni za obljubljeni gradove, temveč mu še vedno grozi, da ga bo ubil.

Ptič ga prosi: »Dam ti še en grad – z zlatom pokrit, če mi ne storiš žalega.«

Ker se mladenič le ne da pregovoriti, mu obljubi še zlat prstan. – »Kadar ga na prstu trikrat zasučeš, boš imel, kar koli si izvoliš: jedi in pijače. Če ga zopet zasučeš, boš imel vojakov, kolikor jih boš hotel.« Obljubi mu tudi zlato kočijo, zlato konjsko vprego in konje, če ga pusti živega.

Mladenič je zadovoljen in črni ptič mu da vse, kar mu je obljubil.

Mladenič je imel sedaj tri lepe gradove, razen tega čudodelni prstan, s katerim je dobil vse, kar koli si je želel.

Nekega dne pa pride njegov sosed, ki je imel tam blizu svoj grad, z vojaki pred njegov grad in navali nanj. Mladenič se jih nič kaj ne ustraši, temveč zasuče prstan na roki in pravi, naj pride toliko vojakov, kolikor je sovražnikov. Toda njegova vojska je preslaba, sovražniki zmagujejo. Zasuče drugič prstan in pravi, naj pride še enkrat toliko vojakov. Tudi to se zgodi, toda še vedno ne morejo zapoditi sovražnikov od gradu. Tretjič zasuče prstan in pravi, naj jih pride desetkrat toliko. Zdaj šele se mu posreči, da jih premaga.

Ko naposled pobegnejo, zapreže in se pelje domov k očetu in materi. Domači ga ne spoznajo. Pa jih prosi, da bi smel pri njih prenočiti. Oni pa se branijo, češ da so ubožni in nimajo prikladnega ležišča za takega gospoda. Ko pa on pravi, da je zadovoljen, samo da bo pod streho, ga sprejmejo.

Pomenkujejo se o tem in onem in domači mu tudi potožijo, da so pred nekaj leti izgubili najmlajšega sina, o katerem ne vedo, kam bi bil prešel. – »Ali bi ga še spoznali, če bi sedaj prišel?« vpraša tujec – »Kako bi ga ne spoznali,« mu odgovore, »če ne po drugem, spoznali bi ga po rem, da nima enega prsta na roki.«

Nato sname tujec rokavice z rok in roditelji spoznajo svojega sina.

Vprašajo ga, kaj želi večerjati, on pa odgovori: »Nič ne skrbite za to.« Trikrat zasuje prstan na roki in miza je polna najslajših jedi in pijač.

Pili so in jedli in bili dobre volje; celo meni so dali nekoliko piti, da imam še zdaj moker jezik.

Prevod v nemščino: **Von den goldenen Äpfeln**, ad AaTh 553

Zps.: Janko Pukmajster (1892).

Objava: Byhan 1958, str. 43–47.

ATU 554 Hvaležne živali / The Grateful Animals

A: Popotnik sreča tri živali (iz vode in zraka ter s kopnega), ki so v težavah, in jim pomaga. Ker jih je rešil, mu obljubijo, da mu bodo pomagale, ko bo v težavah on.

B: Trije bratje se odpravijo na pot. Starejša sta neprijazna do živali, ki jih srečajo na poti, najmlajši pa jim pomaga (popravi mravljišče, ki sta ga starejša razdrla, poškodovanim živalim pomaga, da se jim zacelijo rane ipd.).

Nadaljuje pot in prispe do kraljestva, kjer se želi poročiti s princeso, toda njen oče mu zastavi tri nemogoče naloge, ki jih mora prej opraviti. S pomočjo živali mu uspe vse tri naloge izpolniti in nazadnje se poroči s princeso.

Opomba: V ta pravljичni tip so uvrščene različne pravljice, v katerih hvaležne živali priskočijo na pomoč junaku.

Literatura: Grimm 16 (1812), 17, 62; BP I, 131–134, II, 19–29, III, 426–429; Wesselski 1931, 70–73; Röth 1998; Marzolph, Van Leeuwen 2004, št. 380, 383; EM 3 (1981), 286–299: Dankbare (hilfreiche) Tiere.

Pastirček, ATU 554

Kraj: Tolmin.

Zps.: Ciril Drekonja.

Objava: Drekonja 1932, str. 32–36.

Ponatisi: Brenkova 1985, str. 36–40.

Živel je nekoč deček – pastirček, ki je imel zelo siromašne starše. Sam si ni mogel veliko prislužiti, pa sklene, da gre po svetu za kruhom in srečo. Napravi se, se poslovi od očeta ter od matere in gre od doma.

Potuje po cesti, s ceste stopi na stezo, po stezi pride na polje, s polja zaide v gozd. Globoko v gozdu naleti na puščavnika, ki je živel v skalni duplini in se je hranil z divjimi sadeži ter s koreninicami. Puščavnik ga sprejme z lepo besedo in ga vpraša, kam je namenjen. Deček mu pove, da je revnih staršev sin in da

je pastirček, ki se je namenil po svetu za kruhom in za srečo. Starček pogosti pastirčka z bornimi dobrotami, ki jih je imel, in se mu ponudi za vodnika, da ga izpelje iz gozda. Pred odhodom stopi mož v duplino ter prinese iz nje piščalko in stekleničico vode pa pravi pastirčku: »Tu imaš piščalko, ki ima moč, da jo poslušajo živali. Ko boš zapiskal nanjo, bodo živali brž priletele k tebi in bodo šle za tabo, kamor boš hotel. In v tej steklenički je čudodelna voda, ki ozdravi vsako bolezen. Vzemi piščalko in stekleničico z vodo, morda boš kdaj oboje potreboval.« Sedaj pelje puščavnik pastirčka iz gozda in mu pokaže pot v svet.

Deček hodi dalje po poti pa zagleda kraj ceste drobno miško, ki bega sem ter tja in ne more najti luknje, da bi se skrila. Deček jo vpraša: »Miška, kaj ti je?« Živalca mu odgovori: »Oslepela sem in sedaj ne vidim ne dneva in ne luknjice, da bi se skrila.« Pastirčku se miška zasmili, seže v torbo po stekleničico in ji opere oči z zdravilno vodo. Živalca spregleda, se zahvali, usmiljenemu dečku pa pravi: »Kadar boš v stiski in boš potreboval moje pomoči, pokliči me in pridem, da ti pomagam.« Miška zbeži nato v luknjo, deček pa gre dalje po potu.

Hodi dalje po poti in pride do čebelice, ki brca z nožicami sredi ceste in se ne more zganiti z mesta. Tudi sedaj vzame deček stekleničico iz torbe ter opere čebelico. Živalica ozdravi v hipu. Zahvali se mu prelepo ter pravi: »Kadar boš v stiski in boš potreboval moje pomoči, pokliči me in pridem, da ti pomagam.« Čebelica odleti in deček gre dalje po potu.

Zopet hodi po cesti, kar zagleda na veji vrana, ki se ne more dvigniti v zrak. Deček vidi, kako poveša žival krila; zasmili se mu pa ga vpraša: »Kaj ti je, vran?« In vran mu odgovori: »Perut imam zlomljeno pa ne morem v zrak.« Deček izvleče iz torbe stekleničico in opere vranu perut z zdravilno vodo. Vran je takoj zdrav; zahvali se dečku in mu še pravi: »Kadar boš v stiski in me boš rabil, pokliči me in pridem, da ti pomagam.« Ko to reče, odleti v zrak, deček pa gre dalje po poti.

Dolgo še potuje po cesti in naposled pride v glavno mesto, kjer je bil kraljev grad. Vprašuje pri ljudeh, če bi ga hoteli sprejeti v službo, a svetujejo mu, naj stopi pred samega kralja, ki rabi prav sedaj dobrega pastirja, in naj se mu ponudi v službo. Deček uboga, gre do kralja in ga prosi, če bi ga hotel za pastirja. Kralj je zadovoljen in mu obljubi, da ga vzame v službo; le to mu pove, da bo moral pasti tristo ovac in bo moral paziti nanje, da jih ne izgubi ali da katere ne raztrga divja zverina. Pastirček zagotovi kralju, da bo skrbno čuval ovce in da ne bo nobene zgubil pa da ne bo pustil, da bi mu katero raztrgala divja zver.

Že drugi dan žene deček ovce na pašo. Skrbno jih varuje in ko se hočejo nekatere oddaljiti, zapiska na piščalko in živali pritečejo brž k njemu. In ko se nagne dan, zbere ovce okrog sebe ter jih pelje domov.

Tako pase leto in dan. Kralj je zadovoljen s pridnim pastirčkom in rad ga ima bolj ko druge služabnike. Kraljeva naklonjenost do mladega pastirja pa ni po

godu služabnikom. Posvetujejo se torej, kako bi ga mogli očrniti pri gospodarju, pa sklenejo, da mu pokradejo na skrivaj nekaj ovac in jih ubijejo. Mislijo si: ko bo kralj videl, da je pastirček izgubil nekatere živali, se bo razsrdil nanj in ga ne bo več maral; morebiti ga bo še zapodil iz službe ali pa ga bo drugače kaznoval.

Nekega dne gredo služabniki na pašnik in odženejo skrivaj nekatere ovce, da bi jih ponoči ubili. Skrijejo jih globoko v gozdu in jih privežejo k drevesom. – Zvečer, proti mraku, ko je bil čas, da bi se ovce vrnile s paše domov, vzame pastirček piščalko iz torbe, jo nastavi na usta ter zapiska; in glej, vse živalce prihite k njemu. Tudi tiste, ki so v gozdu, slišijo glas piščalke, odtrgajo se od dreves ter hitijo k čredi.

Služabniki uvidijo, da tako ne morejo dečku škodovati, pa si izmislijo drugo zvijačo. Gredo pred kralja in tožijo pastirčka, češ da hoče veljati več ko kralj pa da pravi, da lahko omlati vse vladarjevo žito v eni sami noči. Kralj se razhudi, ker misli, da se je pastirček v resnici prevzel. Veli ga poklicati predse in mu pravi: »Nocoj to noč moraš omlatiti vse moje žito. Ako dela ne izvršiš, boš kaznovan s smrtjo.«

Potr gre deček izpred kralja. Zvečer leže zgodaj spat in premišlja ves žalosten, kako bi delo izvršil, pa se spomni drobne miške; pokliče jo in živalica se že prikaže. Vpraša ga: »Kaj ti je in kako naj ti pomagam?« Pastirček ji pripoveduje, kaj mu je rekel kralj in kakšno delo mu je naložil. Miška mu odgovori: »Nič se ne boj, le mirno zaspi, poprej ko bo jutri dan, bo vse delo izvršeno.« Deček zaspi, miška pa skliče veliko število svojih sester; tako se lotijo dela ter znašajo zrnje na en kup, slamo pa na drugi in še pred dnem je bilo delo končano ter žito omlačeno.

Ko pogleda kralj drugo jutro v skedenj, se zelo začudi, ker najde žito omlačeno in očiščeno. Pohvali dečka in mu nič žalega ne stori.

Sedaj so bili služabniki še bolj jezni na dečka; zopet sklenejo, da ga zatožijo pred kraljem. Gredo in povedo gospodarju in vladarju, češ da pravi deček, da zamore sezidati v eni noči mnogo lepši grad, kakor je njegov. Kralj veli zopet poklicati dečka predse in mu pravi: »Slišal sem, da zamoreš sezidati v eni noči grad, ki je lepši od mojega. Pomni, ako nocoj tega ne storiš, boš kaznovan s smrtjo.«

Pastirček gre potr od kralja. Zvečer se odpravi zgodaj spat in premišlja svoje težave, kar se spomni čebelice, katero je bil ozdravil na poti. Pokliče jo in živalica pribrenči v hipu ter ga vpraša: »Kaj ti je in kako naj ti pomagam?« Pripoveduje ji, kaj mu je ukazal kralj. Čebelica mu odgovori: »Nič se ne boj, le mirno zaspi, poprej ko bo jutri dan, bo grad postavljen.« Deček zaspi, čebelica pa odbrenči in skliče skupaj premnogo rojev svojih tovarišic; vse pričnejo zidati grad iz samega voska in še pred dnem je bil grad gotov.

Kralj se drugo jutro začudi prelepemu gradu iz samega voska. Pohvali dečka in mu nič žalega ne stori.

Služabniki so bili še bolj hudi in jezni na dečka. Še v tretje poskusijo, da bi ga očrnili pred kraljem. Gredo do gospodarja in vladarja ter mu pripovedujejo o hudobiji, češ da je pastirček rekel, da zamore priplezati po lepem zidu do kraljičinega okna. Kralj se razhudi in veli poklicati dečka pred se pa mu pravi: »Slišal sem, da znaš plezati po golem zidu; zato ukazujem, da priplezaš nocoj do kraljičinega okna tam, kjer je grad najvišji.« Pastirček gre potrto od kralja in ne ve, kako naj bi si pomagal. Pa se spomni bolnega vrana, katerega je na poti ozdravil; pokliče ga in ptič je v hipu pri njem. Vran ga vpraša: »Kaj ti je in kako naj ti pomagam?« Deček mu pripoveduje, kaj mu je naložil kralj, in vran ga potolaži ter mu pravi: »Nič se ne boj, ko bo čas, ti bom že pomagal.«

Zvečer gre deček pod kraljičino okno, ki je bilo visoko gori v najvišjem nadstropju, pa prileti jata vranov. Dvignejo ga na perutih v zrak pa ga nesejo v velikem loku okoli gradu ter ga naposled posadijo na kraljičino okno.

V sobi sta čakala kralj in kraljična in ko zagledata dečka pred sabo, se zelo začudita. Kralj stopi k pastirčku, ga pohvali in mu ponudi za njegova dejanja kraljično v zakon in še mu obljubi, da bo po njegovi smrti on vladar v deželi.

Potem je bila poroka. Po poroki sta se preselila deček in kraljična v vošчени grad, kjer sta živela srečna in zadovoljna. Deček je poklical k sebi svoje revne starše in nič več niso trpeli pomanjkanja. Po kraljevi smrti pa je bil on vladar v tisti deželi.

Tri brati, ATU ad 613 + 554

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Novice 14/68 (23. 8. 1856), str. 273 (kajkavska pravljica).

Kak se je izpunila senja, ATU 725 + motiv iz ATU 554

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Novice 18/6 (8. 2. 1860), str. 44–45.

Narodna pripovedka, ad ATU 613 + 554

Kraj: Čerenčovci, Madžarska.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov (M. Kr.).

Objava: Slovenski glasnik 1863, str. 155–156 (na Ogrskem priobčuje M. Kr. za izgled, kako se v Čerenčovcih na Ogrskem slovenščina govori).

Ponatis: Štefan 1994, str. 77–78.

Vüšja slanina (Ušja slanina), ad ATU 554

Kraj: Dragotinci, Štajerska.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Izvestja varaždinske gimnazije 1875, str. 13.

Ponatisi: Brenkova 1985, str. 93–97; Štefan 1994; Valjavec / Popit 2002, str. 356–358; Štefan 2011, str. 118–123: O pastirčku in debeli uši.

Od gvaževnate gore, ATU 46I + 554 + zadnji motiv iz ATU 53I

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, 1877.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/20; ŠZ 3/86.

Objavi: Kropelj 1995, str. 209–210, št. 40; Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 149–153, št. 34: Glaževnata gora (različica št. 1).

Od gvaževnate gore, ATU 46I + 554

Kraj: Šent Ožbalt, pri Trojanah.

Povedal: fant, star 18 let.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/87.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 154–158, št. 35: Glaževnata gora (različica št. 2).

Trije sinovi, ad ATU 6I3 + 554

Kraj: občina Šoštanj.

Zps.: T. Godomerski.

Objava: Popotnik 5/4 (25. 2. 1884), str. 60–62: Narodno blago, XXII.

O čudodelni vodi, ad ATU 6I3 + 554

Objava: Nedeljko (Dominicus) 1887, str. 9–12.

Zlatovláska, motiv iz ATU 673 + 554 + motiv iz ATU 53I

Objavi: Nedeljko 1884, str. 39–42; Nedeljko 1894, str. 47–50.

Prepis pravljice je pod pravljičnim tipom ATU 673.

Trije bratje, ad ATU 6I3 + 554

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 25–26.

Blažek in njegovi trije krajcarji, ATU 571 + 554 + 592

Kraj: Sveta Ana v Slovenskih goricah.

Zps.: Alojzij Vakaj.

Objava: Slovenski gospodar 24, št. 27 (3. 7. 1890), str. 214; št. 28 (10. 7. 1890), str. 222; št. 29 (17. 7. 1890), str. 230.

Koža od uši, ad ATU 554

Kraj: Šempeter, Goriško.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/20,1.

Zps.: Jožef Cejan, ok. 1900.

Objava: Krolej 1995, str. 187.

O dvanajstih bratih in sestrah, ATU 303A + 554

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik.

Objava: Ljubljanski zvon 11 (1891), str. 295–298.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 85–89; Bolhar 1959, str. 91–96; Bolhar 1964, str. 89–94.

O čudovitem povodci, ATU 554 + 313 + 314

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Pukmajster (Planinski) 1892, str. 55–61, št. 15.

Morska roža, ad ATU 554, literarno predelana pravljica

Objava: Freuensfeld 1894, str. 80–88.

Trdež in Bogomil, ATU 613 + 554

Zps.: Zorán.

Objava: Vrtec 30/7 (1. 7. 1900), str. 122–125: Kaj so nam pripovedovali naš dedek?

Pripovedka o treh bratih, ATU 613 + 554

Kraj: Pohorje.

Objava: Slovenski gospodar 37/52 (1903), str. 4: Božična priloga.

Pavunica, ATU 400 + 554

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Ivan Šašelj.

Objava: Šašelj 1906, str. 234–237.

Trije bratje, ATU 554

Zps.: Janko Leban.

Objava: Vrtec 51/5-6 (maj-junij 1921), str. 63–66.

Račke, mravlje in čebelice, ATU 554

Kraj: Borejci, Prekmurje.

Povedala: Ana Pintarič.

Objava: Kontler, Kompoljski 1928, str. 37–43.

Zaklete deklice, ATU 554

Objava: Flere 1931, str. 61–66.

Butec, ATU 571 + 554

Napisal: France Bevk.

Objava: Vrtec 69/7 (1938/1939), str. 196–199.

Pastir in vile z Menine planine, ATU 554 + 313

Kraj: Savinjska dolina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1957, str. 28–31.

Ad ačieta, k se je na en aku juokav, na enga pa smejav, ATU 554

Kraj: Šentvid pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Posnel: Milko Matičetov, 29. 4. 1959 v Ljubljani.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Trak 8.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, str. 157–164, št. 11.

ATU 555 Ribič in njegova žena / The Fisherman and His Wife

Reven ribič reši (ulovi) čudežno ribico (v ribo zakleto kraljično, nadnaravno žival ali bitje). Na njeno prošnjo jo vrže nazaj v vodo, v zahvalo pa mu ribica uresniči željo. Toda ribičeva žena nikoli ni zadovoljna, zahteva vedno več, dokler ribica ne vzame nazaj vseh darov, ki jih je dala nenasitni ženi. Ribič in njegova žena izgubita vse in zopet živita v stari revni koči.

Literatura: Grimm 19; BP I, 138–148; Wesselski 1925; Rölleke 1978; Röth 1998; EM 4 (1984), 1232–1240: Fischer und seine Frau.

Martin in Maruša, ATU 555

Kraj: Veliki Dol, Krško.

Zps.: I. L.

*Objava: Učiteljski tovariš 24/2 (15. 1. 1884), str. 26–27: Opis Krškega
okrajnega glavarstva (Dostavek k spisu »Velika dolina.«).*

Pri bistrem jezeru sta živela Martin in Maruša. Imela sta majhno leseno hišo. Martin je bil ribič, Maruša pa uboga predica. Martin je nekoliko nalovljenih rib zase porabil, druge pa prodal. Necega dné je šel Martin ribe lovit, toda ni nič vlovil. Rekel je: »Še enkrat hočem trnek v vodo vreči.« In ko trnek v vodo vrže, prikaže se mu majhna pa čudna ribica in ta spregovori: »Jaz sem zakleta kraljeva hči, pusti me, vsaj od mene ne bodeš veliko dobička imel.« Ko je Martin prišel domov ter vse to Maruši povedal, ga je ona karala, rekoč: »Kaj nisi nič od nje zahteval? Jutri moraš zopet iti ter reči, da bi rada imela lepo veliko zidano hišo in okoli nje lepe vrte.« Drugi dan gre ribič zopet k ribici in reče: »Ribica brez imena! K tebi me pošlje moja žena; kar ona od tebe želi, to moja želja ni.« Ribica reče: »Le pojdi domov, tam boš videl lepo hišo.« In ko Martin domov pride, v resnici zagleda lepo zidano hišo; okoli nje lepe vrte. Nekaj časa je imel mir domá, toda zopet ga Maruša nadleguje, naj zopet gre in reče, da ona hoče imeti lep grad, okoli njega lepe vrte, polje ter veliko živine in vinogradov. Drugo jutro se zopet Martin napoti in ribico pokliče: »Ribica brez imena! K tebi me pošlje moja žena; kar ona od tebe želi, to moja želja ni.« Ribica spregovori: »Le pojdi domov, tam boš videl na griči lep grad in lepe vrte ter sadno drevje in vinograde.« Ko Martin

domov pride, vidi na griči lep grad in okoli polje in vinograde, a na vrtu v svilnati obleki svojo ošabno Marušo, ki se sim ter tja sprehaja. Nekoliko časa je bil mir, toda zopet ga nadleguje, da ona hoče biti kraljica, on pa naj bi bil kralj. Toliko časa ga je nadlegovala, da je moral iti zopet k bistremu jezeru. Toda tisti dan je bilo oblačno in ni bilo tako lepo jutro kakor navadno poprej. Ko k jezeru pride, ne najde več tako čistega, bilo je kalno, in zopet pokliče ribico brez imena: »K tebi me pošlje moja žena; kar ona od tebe želi, to moja želja ni.« Ribica se zopet v velikih valovih prikaže in reče: »Pojdi domov v svojo staro bajto!« Ko pride Martin domov, videl je svojo Marušo za pečjo sedeti in bridke solze točiti.

»Kdor z malim zadovoljen ni, velicega vreden ni.«

Zlata ribica, ad ATU 555

Zps.: P. Brašlovac.

Objava: Slovenska bčela 1852, III, str. 206.

Ponatis: Bolhar 1952, str. 63–65; Bolhar 1964, str. 63–66.

Nezadovoljna žena, ATU 555

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Novice 18/12 (21. 3. 1860), str. 93–94.

Ribar Dudelde, ATU 555

Kraj: Križevci, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Kres 5 (1885), str. 402–403, št. 56.

Zlata ribica, ad ATU 555

Kraj: Pohorje.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1942, str. 209–214.

Prevzetna drvarka, ATU 555

Kraj: Pohorje.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1943, str. 147–157.

Vrag v sodu, ATU 33I + 555

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1944a, str. 29–36.

Ženska, ki hotela biti Bog, ATU 555

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 B.

Ta z ribo, ATU 555

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 B.

ATU 559 Govnač (Princesa se nasmeji) / Dungbeetle (The Princess Made to Laugh)

Sin revnega kmeta, ki ga imajo za norčka, (kovač, vojak ipd.) se odpravi v svet in na poti se mu pridružijo različne živali, kot so miš, hrošč, govnač, cvrček, bolha, čebela ipd. (prejme od nadnaravnega bitja živali s čudežnimi lastnostmi). V spremstvu teh živali pride pred kraljevi dvor, kjer je kralj obljubil svojo melanholično hčer za ženo tistemu, ki jo bo spravil v smeh. Ko pride mladenič s svojimi živalmi, ki počneje vse mogoče zabavne stvari, se princesa nasmeji. Toda kralj ga ne sprejme za ženina in ga vrže v ječo, od koder ga rešijo njegove živali, ki za povrh odženejo princesinega kraljevskega snubca, tako da govnač s svojimi iztrebki zamaže rjuho (ga mučijo tri noči tako, da se ne dotakne princeze ipd.). Kralj zdaj pošlje princa proč, mladenič pa se poroči s princeso.

Literatura: Basile, *Pentamerone* (III,5); BP II, 454; Propp 1939; Sherf 1995 I, 244–247; Röth 1998; EM 9 (1999), 717–722; Mistkäfer.

Dan bôt na bâ na mâtî an dan sîn / Enkrat je bila mati in sin, ATU 559

Kraj: Črneja / Cergneu, Terska dolina / Valle del Torre.

Povedal: 12-letni deček.

Zps.: Niko Persic, pozimi 1945/46.

Objava: Persic / Matičetov 1951, 354–357 (2. pravljica).

Dàn bôt na bâ na mâtî an dan sîn. An zât te sîn o stòu sîmpri tjè za óñan. Dàn dàn o se impensòu ke mâ jeti lédat prinčipèsu. An zât o lùožuu dan hljebac tu dan žake an o šou. Po cjesti o je obrjeduu kopàrina Grilina an o mu gàu kân o rè. On o gàu ke rè lédat prinčipèsu; o gàu ke rè še on. An o a lùožuu tu žakej, ma o mu gàu za ne jésti pincu ko mâ tu u žakej. An zat o je obrjeduu bótru Mišicu an na mu gála kân o rè. An o ji gàu: »Prinčipèsi.« An o ju lùožuu tu žakej še tu. An zât so mu rozeàli pincu. On o ni cúu žakej o mjeu pòune ùhe pèpula. An zât o je obrjeduu kopàrina Zmjardàrja an o a lùožu tu žakej. An zât o paršòu tu dan país. An o je obrjeduu duà rukèla an o stuoruu dan čarùč. An o upnèu Grilina an Zmjardàrja to u tamòn, an Mišicu ta sprèj. An zât o šòu or po pòti. A prinčipèsa na bâ or na nin cúkacu ke na mjea né paláč. An zât onè so hodili or; a on za ji storti smeàti o pràvu: »Gi, gi, uòlt, uòlt!« An onà

na se posmeàla. A or onà na mjeła na ápitàniha. An zàt, zake na ne a uzòme, o je luožu tu u paražon ušè štiri. Pòten Gri ponočè o šòu na balkòn grilât. A prinčipèsa na gâla: »Če ljeпо ántà te Gri!« — Ma jà! — o gâu ápitàni an o je zaspàu. Gri o šòu dòu u paražon spèt, an zàt o šòu Zmjardâr or cárvat drek uòn z riti ápitàniha. Drui dân so mjełi ušù osrànu pastèu. An zàt déjklice so opràle. An prinčipèsa na gâla ápitàniha: »Ne stui sràti tu pastèu. Če ne te níčin.« Drúu nuoč o šòu or Gri spè grilât. An o zaspàu, an zàt o šòu or Zmjardâr spè cárvat drèk z riti ot ápitàniha. Drui dân prinčipèsa na mu gâla ke če stòre še nu nuoč kompàno ke na ée a poslâti tà. Drúu nuoč o šòu spè Gri grilât, an o je zaspàu. An zàt o šòu Zmjardâr spè, ma ápitàni o luožu dan tapòn u rèt. Zmjardâr ni mûoru storti nèč. An zàt o šòu an povjedou Mišici. An onà na šlà tu pévar an na se ljeпо impeverâla an na šlà or, an na mu pasàla pot nuos. An zàt, kadà rešpiròu, o je kíhnou, an mu šòu uòn tapòn. An zàt o šòu or Zmjardâr: o ljeпо spè pocárkou. A drui dân prinčipèsa na a tjeła več. An na je uzèla tèa ko ju je stûrouu smeâti.

Gospodična se nasmeji, ATU 559

Zps.: Gregor Dupelnik, četrtušolec (Grega Dupelnik, štrtošolc).

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/4.

Objava: Mravljica 1861, spisali dijaki celjske gimnazije.

Dan bôt so bê tãrje sînuvje / Enkrat so bili trije mladeniči, ad ATU 563 + ad ATU 559

Kraj: Črneja / Cergneu, Terska dolina / Valle del Torre.

Zps.: Niko Persic, pozimi 1945/46.

Objava: Persic / Matičetov 1951, str. 354, 1. pravljica.

5

Čudežni predmeti

Magic Objects

560–649

ATU 560 Čudežni prstan / The Magic Ring

Deček kupi psa, mačko in kačo od otrok, ki jih hočejo ubiti, da bi jim rešil življenje (reši kačo pred ognjem). Za plačilo dobi od kačjega kralja čarobni prstan, ki mu lahko uresniči vsako željo. S tem prstanom si čez noč sezida grad, steklen most, voščeno cerkev ipd.

Poroči se s princeso, ki pa ima ljubimca. Ukradeta mu čarobni prstan in se z gradom vred preselita na oddaljen otok. Mladenič se ponovno znajde brez vsega. Tedaj pa se pes in maček ponudita, da mu prineseta nazaj čarobni prstan. Odplavata na otok in s pomočjo miši dobita čarobni prstan, ki pa jima na poti nazaj pade v vodo. Zdaj jima priskoči na pomoč riba in ga prinese z morskega dna. Mladenič s čarobnim prstanom dobi nazaj grad in princeso ter kaznuje ljubimca.

Literatura: Grimm 104; BP II, 451–458, BP III, 426–429; Aarne 1908, 1–82; Krohn 1931; Röth 1998; Schmidt 1999; Marzolph, Van Leeuwen 2004, no. 380; EM 14 (2014), 1189–1194; Zauberring.

Vsemogočna ura, ATU 560

Kraj: Gorica.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/59.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 64–67, št. 11.

Živel je na enem hribu vstric neke graščine drevar. Imel je zadnji rep pri hiši, malo kravico, še to je peljal na semenj, dasiravno je stara mati silno godrnjala, ker je kravo rada imela. Ali on je sklenil – tako in nič drugače, tako je moralo biti! Kravico je na semnju kmalu prodal, potegnil je petindvajset goldinarjev in se proti domu podal.

Na poti sreča otroke, ki so staro mačko ubivali. Njemu se je mačka smilila. Vpraša jih, koliko čejo imeti zanjo. Rad bi jo kupil, da bi jo le smrti rešil. Otroci mu pravijo, naj jim da, kolikor hoče, saj tako mačka ni dosti vredna. On pa, ker ni drobnega denarja imel, da jim celi petak, da je le mačko rešil. Mirno roma po poti naprej.

Ali ni še dolgo hodil, že ugleda pastirje, ki so starega ovčarskega pesa kamnjali. Ali njemu se je žival smilila, ni mogel gledati, da bi bili psa ubili. Zato je dal tudi tem pet goldinarjev, da je le psa dobil.

Zdaj pride z mačko in s psom do nekega popotnika, ki je molavarja ubival. On, se ve, da tudi tega kupi. Dal je zanj kakor za prejšnja dva celi petak. Djal ga je v nedra, pes in mačka sta pred njim hodila.

Zdaj je začel misliti, kako ga bo stara mati vesela, kadar bo videla, da je tri živali in še deset goldinarjev domov prinesel.

Kadar domov pride, pokaže vse to materi. Mačke in psa je bila še mati vesela, ali kadar je molavarja iz neder privlekel, letela je, kar se je dalo, ker se je bala, da bi jo pičil. Vpila je, da naj ga ubije. Ali komaj kuščar to zasliši, spregovori in pravi: »Ker me že moraš pobiti, le ubij me! Ali preden me ubiješ, postavi me v žerjavico, potlej pa me razkosaj še na hišnem pragu na tisoč kosov in v moji glavi boš našel uro, ki ti bo vse spolnila, kar koli jo boš vprašal.«

Ta res gre in ga dene v žerjavico, kakor mu je bil ukazal, potlej ga razkosa na domačem pragu in res najde pod kožo v glavi lepo srebrno uro, ki jo hitro vzame in jo odpre. Ura spregovori: »Kaj bi rad?«

»E – kaj bi rad? Denarja dosti, lepo hišo, dosti hlapcev in dekel bi rad imel,« pravi ta.

Komaj pa to izreče, že se pred njim vse naenkrat spremeni. Njegove bajtice ni bilo nikjer več, namesto nje je stal pred njim lep in bogat grad. Bil je še dosti lepši nego graščakov na hribu. Okoli in okoli so grozno lepi vrti, v katerih so rasle rože vsake vrste. Dobil bi bil noter človek, kar koli bi si bil izbral. Na sredi je bil še celo tak studenček, ki vodo meče, kar je le pri visocih gospodih po mestih navada. In v graščini ni spet ničesar manjkalo. Vsega je bilo dosti, vsega preveč. Hlevi so bili polni živali, konj in volov. Hlapcev je bilo, da je strah, dekel ni manjkalo, z eno besedo, bilo je tako narejeno, da še cesar nima tako.

Zdaj pridejo hlapci in dekle in ga vprašajo, kaj da jim zaukaže. On določi vsakemu svoje delo, potlej se pa napravi v svojo navadno sobo, kjer je stanoval, dokler je še bajtica stala. Tudi ta, se ve, da je bila vsa spremenjena. Vse je bilo noter lepše, vse bolj po gosposko narejeno. On dene zlato urico na skrinjo in začne misliti sam s sabo: »Aha, Jože – zdaj si pa bogat, zdaj pa že lahko snubiš graščakovo hčer. Rajši bo tebe vzela kakor kakšnega bahača iz devete dežele, ki nima drugega kakor hlače na sebi.«

Ženila se je pa takrat tistega graščaka hči z enim drugim škricem; grozno rada bi ga bila vzela. Osem dni je čakal Jože, dokler je videl, da je odšel oni škric iz grada. Zdaj se napravi tudi on in snubi graščakovo hčer. Graščak se začne izgovarjati, da ima njegova hči že ženina, ali on ga začne prigovarjati, da naj jo da rajši njemu kakor onemu škricu, od katerega ne ve, kdo da je in od kod da je. Graščak se je še en čas branil, nazadnje pa reče: »Saj skoraj prav praviš. Bog ve, če ima kaj več

premoženja ko škornje in srajco na sebi. Ti vsaj lahko kaj pokažeš, oni pa ne more. Naj bo, tebi jo bom dal, če mi narediš mostovž od mojega poslopja noter do tvoje hiše, ki bo iz samega čistega zlata. Če mi to narediš, bo v osmih dneh poroka.«

»O, to pa že, to,« pravi Jože in gre domov k svoji urici. Hitro jo odpre. Ura ga vpraša: »Kaj bi rad?«

»Ej, zlat mostovž mi naredi, od graščine na hribi noter do mojega gradu.«

In ko da bi ustrelil – zgodilo se je tako!

Graščak se je temu grozno čudil. Mislil je, da je coprnik. Najrajši bi bil svojo hčer doma obdržal, ali ker mu jo je že obljubil, moral jo je dati.

Čez osem dni je bilo ženitovanje. Napravili so bili tako kosilo, da je kaj, pa saj so tudi lahko, saj so imeli s čim. Pili so ga, da je kar od mize teklo, in jedli so najboljše reči, ki se na svetu dobe.

Zdaj je imel Jože vsega zadosti, bil je bogat in imel je lepo ženo in vsega, kar si le človek na svetu želi. Vendar njegova žena je onega škrica rajši imela ko njega.

En dan gre k uri in ji reče, da bi se rada pri onem škricu znašla, zato naj njo in ves grad k nje ljubemu prenese. In kar naenkrat – zgodilo se je tako. Jožetov grad je zginil, kakor da bi pihnil, mostovža ni bilo nikjer več in žene tudi nikjer.

Jože je bil ravno v gozdu, ko se je to zgodilo. Šel je bil z graščakom na lov. Tudi njemu se je puška naenkrat v sekiro spremenila, tako da sta se oba temu grozno čudila. Kadar pa pride graščak domov in ne najde ne hčere ne gradu več, začne nad njim kričati in ga da zapreti, ker ga je ob hčer pripravil. Se ve, da je bil Jože pri tej slepariji čisto nedolžen, ali kaj je hotel, pomagati si ni mogel. Zaprli so ga v temnico in dali so mu suhe skorje glodati.

En dan, ko je tako žalosten pri oknu čepel, se prikaže njegova mačka. In mu prinese kuhanega raka. Ukrala ga je bila kuharici v graščini, ko je šla na vrt zelenjave nabirat. Vprašala ga je, zakaj je tako žalosten. In kadar ji pove, kaj da se je zgodilo, mu reče: »O, nič ne bodi žalosten, nič. Bom že jaz poskrbela, da boš vse nazaj dobil. Boš videl, boš, prav kmalu ti bom tvojo ženo nazaj pripeljala; tvoj grad in vse boš nazaj dobil.«

Jože se je branil, ni je pustil od sebe, ker se je bal, da bo še mačko zgubil. Rekel ji je: »Kako jo boš našla, ker še veš ne, kje je?«

Ali ona je toliko časa silila, dokler jo je pustil.

Zdaj poišče mačka še psa in se odpravista naravnost proti morju. Čez morje sta morala plavati. Kar ju ugledasta mladi gospod in mlada gospa. Prikličesta ju k sebi, ker sta pes in mačka obema dopadla. Sultan jima je moral zdaj hišo varvati, maček je pa po hiši miši lovil.

Neki dan je tudi tako miši lovil, kar zavoha pod neko skrinjo tik-tek vsegamogočne ure. Koj pokliče vse miši skupaj in jim grozi, da jih na mestu vse poduši, če mu skrinje ne zglojejo.

Miši so se bale, spravijo se precej na delo in kmalu je bila v skrinjici taka luknja, da se je mačica lahko po uro spravila. Zagrabila jo je hitro in psu zažvižgala in hajd! Bežala sta, kar sta mogla, iz grada.

Kadar pridesta do morja, skočista brž v vodo in plavasta proti domu. Ali mačka se je kmalu utrudila, zato da uro psu, naj bi jo nesel. Zdaj je mačka lahko plavala, ker ni nič nosila. Bila je zmeraj kakih pet sežnjev pred psom, tako da je bil ta že jezen, ker je ni mogel dohajati. Poklicati jo je hotel, naj bi ga počakala. Ali komaj gobec odpre, že mu ura v vodo cmokne in se potopi. Zdaj začne on kričati in zmerjati mačko, zakaj ga ni počakala, ona pa pravi: »Ej, kaj boš kričal, zdaj to nič ne pomaga. Najprej morava gledati, kako uro nazaj dobiva. Ja, zdaj menda res to drugače ne bo šlo, kakor da spijsva vso to vodo, ki je v morji vidiš, potlej jo znabiti vendar nazaj dobiva.«

Kader to ribe v morju zaslišijo, se prestrašijo in pravijo: »Oh, jej! Zdaj bo vso vodo spila, pojdimo rajši me in prinesimo mački uro nazaj.«

In res so šle, so uro poiskale in so jo mački prinesle. Zdaj jo je mačka do doma v gobcu nosila.

Oj, jej! Kako je bil Jože vesel, kadar je svojo uro nazaj dobil. Precej jo odpre in pravi, da bi rad vse tako, kakor je pred bilo. In res, komaj je to izrekel, že je stala prejšnja grajščina pred njim, zlat mostovž se je svetlil od njegove hiše noter do grada na hribu in žena njegova je prišla zopet nazaj.

Nato so naredili velike gostije, tudi pes in mačka sta bila svata.

Še celo mene niso zabili. Imeli smo se prav lepo.

Jože in njegova žena sta pa še mnogo mnogo let uživala srečo zakonskega stanu in menda še živista, če še nista umrla.

Čudotvorni lokot [Čudodelna ključavnica obešenka], ATU 560

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Valjavec 1858, str. 186–191.

Ponatisi: Hubad 1887, str. 10–17; Popit 2002, str. 165–169, št. 84: Čudežna ključavnica.

Prevod s komentarjem: Dolgan 2021, str. 132–134: Čudodelna žabica.

Pastir, ATU 560, pesem

Spesnil: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Glasnik slovenski 4/6 (1. 12. 1859), str. 165–169.

Ponatisi: Valjavec / Smolej 1980; Pastir (slikanica, Ljubljana: Mladinska knjiga 1958, ilustrirala Marlenka Stupica; natisnjeno tudi v nemškem in angleškem jeziku).

Pastir, © Marlenka Stupica (Valjavec, *Pastir* 1958).

Prevod v nemščino: **Der Hirt**, ATU 560

Objava: v prozi s komentarjem: Scherf 1982, str. 211–214.

Vsmiljeni pastir, ATU 560

Zps.: U. L.

Objava: *Popotnik* 1/19 (10. 10. 1880), str. 296–299.

O zlatih jabolkih, ad ATU 550 + ad ATU 560

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Pukmajster (J. P. Planinski) 1892, str. 61–64, št. 16.

Dobromil, ad ATU 560

Zps.: Zoran.

Objava: *Vrtec* 30/5 (1. 5. 1900), str. 89–92.

Čudežna torba, ATU 560

Objava: Flere 1931, str. 32–41.

Železni prstan, ATU 560

Kraj: Tolmin.

Zps.: Ciril Drekonja.

Objava: Drekonja 1932, str. 11–13.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 30–38; Bolhar 1964, str. 26–33; Brenkova 1985, str. 19–26.

Prevod v nemščino: Der eiserne Ring, ATU 560

Kraj: Tolmin.

Zps.: Ciril Drekonja (1932).

Objava: Byhan 1958, str. 101–112.

Kačji kralj / Sapikano kralji, ad ATU 560

Kraj: okolica Novega mesta, romska pravljica.

Objava: Šajnovič 2005, str. 50–63.

Čudodelna piščalka pa meč, ad ATU 560

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 112–115, št. 7.

ATU 561 Aladin / Aladdin

Čarovnik naroči fantu (Aladinu), da mu prinese svetilko iz jame, polne zakladov. Izroči mu čarobni prstan, ki odpira in zapira jamo. Aladin najde svetilko, toda ko hoče zapustiti votlino, se vrata ne odprejo (čarovnik jih je zaprl). Ko obupani fant podrgne svetilko, se prikaže ustrezljivi duh in ga pelje ven.

Zdaj si mladenič zaželi bogastvo in grad, kjer bosta živela z mamo (očetom), in duh mu izpolni tudi to željo. Zdaj si mladenič zaželi, da bi se poročil s kraljevo hčerko, in tudi ta želja se mu izpolni. Toda čarovnik pride na njegov dvor in zamenja staro čarobno svetilko za novo svetilko brez čudežne moči. Zaželi si, da bi bil grad skupaj z njim in princeso prenesen na drug konec sveta, kjer Aladina zapre v ječo. Princesa zastrupi čarovnika in Aladin se s princeso in gradom vrne nazaj v svoj rodni kraj.

Opomba: Pravljica tipa ATU 561 in ATU 562 sta si podobna.

Literatura: Galland 1704–1717 (Tisoč in ena noč); Grimm 85 (1812); Chauvin 1892ff. V, 37 ff, no. 365, 55ff, no. 19, 221ff, no. 130; Aarne 1908, 1–82; Littmann 1921 ff II, 659–791, VI, 650, 685f; BP II, 547–549; Marzolph, Van Leeuwen 2004, no. 346; EM 1 (1977), 240–247: Alad(d)in.

Zlati vrtec, ATU 561

Kraj: Sveta Ana v Slovenskih goricah.

Zps.: A. V-j. (Alojzij Vakaj).

Objava: Slovenski gospodar 21/3 (20. 1. 1887), str. 21–22 in 21/4 (27. 1. 1887), str. 29–30.

Bil je nekdanj čevljar z imenom Matej, imel je sina Jožeta. Živel sta v veliki revščini. Neki dan reče oče sinu svojemu: »Ljubi sin, znaš, da veliko pomanjkanje trpiva, in jaz sem že star ter si ne morem več kruha služiti, hodi toraj križem sveta, morda doboš pri poštenih ljudeh dela, da se lože preživiva!« Sin takoj uboga očeta in se poda na pot.

Nečega dne, zjutraj je bilo, solnce je ravnokar izhajalo, ko pride mladenič do visoke planine. Tu sreča imenitnega gospoda, ki vpraša Jožeta, kam namerja. »Oh, ljubi gospod,« ihti, »imam ubogega starega očeta in silno pomanjkanje trpiva, ne moreva si prislužiti toliko kruha, da bi izhajala!«

»V srce se mi smilita,« reče sedaj tujec, »a če me hočeš ubogati, godi se vama na tem svetu lahko dobro. Ako mi toraj izpolniš, kar ti naročim, imaš se gotove sreče nadjati.«

»O preljubi gospod, rad izpolnim, kar mi naročite, da le utešim starega očeta.«

»Pojdi,« pravi gospod, »v to goro, pred katero stojiš; našel boš – zlati vrtec in v njem različno ovočje in druge reči iz – zlata. Na sredi vrtca visi pa zlata svetilnica in ta ti je dovoljena vzeti, – družega nič! A le pazi, da se ne dotakneš prepovedanih reči, drugači ne najdeš sam pota nazaj. Pojdi toraj v to goro, ki se ti bo sedaj takoj odprla.« Gospod udari s palico po skali in v hipu se je odprla, a Jože zlahkoma in brez strahú vanjo stopi. Gospod pa zgine urnih korakov po veliki cesti naprej. Omeniti še moramo, da je bil ta gospod čarovnik.

Jože pa je stopal urno po poti, ki pelja do zlatega vrtca. Ni ravno dolgo hodil, ko mu zablišči zlati vrtec nasproti. Našel je v njem mnogo lepega ovočja; jabelk, orehov, hrušek, sliv itd. To ga je izvanredno razveselilo, da ni znal, česa bi se najpopred lotil, a končno še vidi v nekem kotu zlati prstan ležati. Vse se mu je sicer dopadlo, vzel je pa samo zlati prstan, katerega si je na prst nataknil, in nekaj sliv ter se ni spomnil gospodovih besed. Te se glasé: »Ne jemlji družega kakor svetilnico v sredi vrtca, sicer ne najdeš sam pota nazaj!« – Konečno, ko se hoče vrniti, spomni se tudi na svetilnico. Takoj hiti na sredino, jo vzame ter skrije pod telovnik, a tukaj ni dobro storila, rajši jo na vrvico zveže in čez rame obesi. Jože je sicer težko zapustil lepi in veseli kraj, a spomni se očeta svojega, ki morda gladú umirajo.

Ko premišljuje lepoto vrtca in stan svojega in očetovega položaja, se jame ozirati na vse strani, a nikjer ne ugleda izhoda.

Strah ga obide.

Popred veliko veselje uživati, a sedaj v hipu se v tej nesreči videti: da ne najde pota nazaj, groza ga spreletava po vseh udih. Misli si: Sedaj bom pa moral tukaj gladú umreti, in moj – oče – – –. Ni se nadjal tega položaja. Ozira se s strahom in trepetom, kamo bi se podal, da bi prišel nazaj v ljubo domovino svojo. Naposled, ko že misli, da je vse iskanje zastonj, ugleda v daljavi visoko smreko. K tej smreki torej kakor besen hiti in spleza na-njo, misleč raz nje ugledati mili svoj domači kraj. A niti najmanjšega sledú mu ni bilo možno zapaziti o domovini svoji.

Ko je bil v tem strašnem premišljevanju, sliši od daljave bučeče gromenje in huda nevihta se bližuje. Jože pregleduje pogubonosne oblake na kvišku. V tem opazi na vrhuncu drevesa ptičje gnezdo; in slišal je mlade ptice žalostno čivkati, ker so se bali hude nevihte. Nevihta se vedno bližuje in kmalu začnó padati debele kaplje na zemljo. Jože se tolaži, morda ne bo nič hudega, a toča je jela rožljati po drevju in grom treskati, da je bilo groza. Joža pa se vleže čez gnezdo in je s tem činom mlade ptiče obvaroval gotove smrti.

Toča in nevihta poneha in od daljave sliši starega ptiča prileteti, mladi so žalostneje začivkali. Stari mislijo, da že poginjajo gladi in hudega vremena, saj ne vedó, da imajo dobrega rešitelja. Medtem nevihta popolnoma poneha in solnce se pokaže izza črnih oblakov. Stari ptič je že tudi tukaj, a naš znanec je čisto blizu omotice ter ne misli druga, kakor da je gotova njegova smrt, ker ptič je bil izvanredno velik. Ali vse drugače je bilo. Stari ptič pravi popolnoma pohlevno: »Sedem let mi že toča mlade pobija, a letos si mi jih ti obvaroval in rešil gotove smrti; hvala lepa za to ljubav; vse, kar si želiš od mene, izpolnim ti.« Jože odgovori: »Druzega ne želim, kakor da vidim domovino svojo, očetnjava svojo, mili mi domači kraj.« – »Veliko tirjaš,« nadaljuje ptica, »a radi velikega truda zaslužiš, da te ponesem v domovino tvojo. A to, česar na potovanju potrebujeva, imaš ti priskrbeti, namreč: sodec vode in jednega pitanega vola!«

Jože priskrbi.

In tako sta bila pripravljena na odhod. Za rano zjutraj se napotita čez hribe in doline, čez zelene senožeti in preko širokega morjá. Med potom je Jože skrbljivo stregel dobrotniku svojemu.

Necega dne proti večeru, ko je solnce zadnje žarke svoje razlivalo po ljubi materi zemlji, dospela sta srečno na njegov ljubi dom, kjer ga je oče srčno pozdravil in vesel objel ter tako nagovoril: »Ljubi sin! Kje te vendar ljuba previdnost Božja vodi, da tako dolgo časa ni duha ni sluha po tebi?« In Jože je potem očetu verno razložil dogodke svoje v pretečenih – sedmih letih. Toliko, sedem let je namreč minulo, odkar je Jože zapustil domači kraj, a njemu pa se je v primeri dozdeval seveda krajši čas. –

Prstan in svetilnico je doma skrbno hranil, slive je pa nosil vsak dan po nekatere v bližnji trg na prodaj, in vselej jih je jedna in ista gospodična kupila. A končno se zgodi, da sta sklenila se poročiti, kar se je tudi zgodilo. Imeli so potem veselo gostovanje. Gospá je imela lep grad, v katerem sta naposled stanovala, in tje sta tudi starega očeta s seboj povabila.

Necega dne gre Jože po zlato svetilnico, da bi tudi ženi pokazal, a bila je prašna, toraj jo začne drgati in snažiti, a kaj se zgodi? V hipu pristopi k Jožetu šest brhkih mož in ga vprašajo, kaj želi od njih, ker mu hočejo spolniti. Jože odgovori: »Ničesar druzega, kakor oni zlati vrtec bi naj tu pred mojim gradom stal!« Drugo jutro, ko se zaročenca vzbudita, je že vse lesketalo pred okni od zlatega vrtca, katerega se nista naveličala gledati.

Pa nijedno veselje ni brez žalosti.

Enkrat odide mož od doma in gospá je bila sama doma. Zdaj se prikrade od nekod že zgoraj imenovani čarovnik in se hoče maščevati radi tega, ker je Joža več kakor svetilnico vzel, gospá pa ga ni poznala. Čarovnik se ozira po hiši, toda vidi na steni viseti vsakovrstne svetilnice. Ker se mu je srednja najbolj dopadla,

bila je zlata, zatoraj gospó prosi za njo. Gospá, ne vedóč skrivnosti svetilnice, se dá pregovoriti in mu jo podari. A kaj se zgodi? Drugo jutro ni bilo več zlatega vrtca pred njunim gradom.

Žalost za zaročeni par. Zdaj še imata le prstan za tolažbo.

Enkrat gre Jože po prstan, da bi si ga na prst nataknil, kar v hipu pred njim stojijo trije gospodje in Jožeta prašajo, kaj bi od njih tirjal, ker mu to hočejo spolniti. »Zlati vrtec, ki je popred pred mojim gradom stal, vas prosim, prinesite mi nazaj.«

Pripravljeni so storiti in se takoj napotijo proti zlatemu vrtcu. Kadar pa pridejo do morja, se spremené: jeden v raco, drugi v miš in tretji v muho. Miš in muha zlezete raci pod peruti ter so tako srečno preplavali morje in prišli do zlatega vrtca, katerega so ponoči na tihoma odnesli in ga pred grad zaročencev postavili.

Drugo jutro je bilo v gradu zopet vse židane volje!

Mlada zaročenca sta še dolga leta v lepem miru in zadovoljnosti v tem gradu živela in se v zlatem vrtcu sprehajala, rožice trgala in se veselila!

Pernat škrat, ATU 550 + 46I z motivi ATU 475 + 56I + 55I

Objava: Nedeljko 1884, str. 23–31; Nedeljko 1894, str. 28–37.

Ad čudežne ləhtierne, ATU 56I

Kraj: Št. Vid pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Zps.: Milko Matičetov, 8. 9. 1950; posnel 29. 4. 1959 v Ljubljani.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek 5: Št. Vid pri Stični, št. 28, str. 31–62; T 8.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, str. 122–143, št. 8.

Ta z luminon, ATU 56I

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 23. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 33 D.

ATU 562 Duh v kresilu / The Spirit in the Blue Light

A: Mladenič (vojak) pridobi čarobno kresilo (luč, skrinjico, karte ipd.), po katero ga je poslala čarovnica (čarobni predmet dobi od demona na straži, kjer straži). Ko odkrije čarobno moč predmeta, ukaže duhu, ki se prikaže, da mu tri noči zapovrstjo pripelje princeso. Kralj ukaže služabnikom, da ugotovijo, kam odhaja princesa vsako noč, ter zaznamujejo vrata. Ko duh opazi znamenje, nariše isti znak na vse hiše. Tretjo noč stražarji vendarle odkrijejo, kam nesejo princeso, in mladeniča zaprejo v ječo.

B: Vojak pridobi čarobni vžigalnik, s katerim lahko prikliče tri močne pse, da izpolnijo njegove ukaze. Ko naroči vsak večer enemu od psov, da spečo princeso prepelje v njegovo sobo, ga tretji dan izsledijo in obsodijo na smrt.

Na dan, ko naj bi bil obešen, naprosi nekega dečka, da mu prinese iz hiše čarobno kresilo. Ko stoji pod vislicami, prosi, da mu izpolnijo zadnjo željo, da bi še zadnjič v življenju pokadil cigaro. Ukreše kresilo in duh ga osvobodi, kralja pa prisili, da mu dovoli poroko s princeso.

Opomba: Pravljicična tipa ATU 561 in ATU 562 sta si podobna.

Literatura: Grimm 116; H. C. Andersen, Fyrtøiet / Tinderbox / Vžigalnik, 1835; Aarne 1908, 3–83; Wesselski 1925, 244; BP II, 535–549; Uther 1987; Röth 1998; Röhrich 2001, 214; Marzolph, Van Leeuwen 2004, no. 412–545; EM 5 (1987), 928–933; Geist im blauen Licht.

Kresivna priprava, ATU 562

Zps.: J. Langerholz.

Objava: Torbica jugoslovanske mladosti 3/2 (7. 12. 1863),

str. 69–71 in 3/3 (30. 1. 1864), str. 115–116.

Necega vročega poletnega dne gre po velikej cesti vojak, obložen na hrbtu s torbo in na strani s svitlo sabljico. Maha v domačijo. Na potu ga sreča ostudna babura ter ga pozdravi z »dober večer«. »Kako imaš lepo sabljo in kako velika ti je torba,« nastavi še dalje. »Moreš pa tudi imeti toliko denara, kolikor si ga poželiš.« Babura pokaže s prstom na neko drevo, rekoč: »Ali vidiš votlo drevo,

splezi vanj. Privezala te bom na vrh, da te bom lahko nazaj potegnila, če boš klical. Denara si naberi, kolikor le moreš, zakaj vedi, da, ko boš k dnu prišel, stal boš v toku; tam je popolnoma svitlo, ker gorí 100 svetilnic. Vidil boš troje vrata, ki jih smeš odpreti; v vsacih tičí ključ. Ako greš v prvo shranbo, zagledal boš v sredi izbe omaro in na omari psa, ki ima oči kakor čajne skledice. Nikar se ne vstraši! Dala ti bom svoj modrocveten prepas seboj, katerega razgrni in nanj psa poleži. Potem se pa z denari osuj. Če imaš pa raje srebro, pojdi v drugo shranbo. Tam sedi pes z očmi kakor mlinske kolesa. Ne boj se, ampak stori, kakor sem popred rekla. Če pa hočeš zlata, tudi ga lahko dobiš. Pojdi v tretjo shranbo in stori ravno tako.« »Ta bi ne bila slaba,« pravi vojak. »Kaj bom pa tebi dal, starka, saj vem, da boš hotela tudi kaj imeti?« »Ne vinarja nočem,« pravi babura, »prinesi mi samo staro kresivno pripravo, katero je tam pozabila moja stara mati, ko je bila zadnjič notri.« »No, če je pa taka,« pravi vojak, »mi pa le urno naveži vrh okoli života.« Baba vse to stori.

Vojak vboga baburo ter gre in pride, kakor mu je pripovedovala.

Odpre prve vrata. Ko vojak psa zagleda, prime ga ter ga dene na opasnik in si nabere toliko denara, kolikor je le mogel spraviti. Ko zopet skrinjo zapre, gre v drugo izbo. Tete šmentaj! Tukaj je sedel pes, ki je imel oči kot mlinske kolesa. »Le nikar me tako grdo ne glej,« pravi vojak, »te bodo še oči bolele.« In zopet je djal psa na opasnik. Ko tu zagleda toliko srebrnega denara, vrže vse svoje bakrene vinare od sebe ter si napolni žepe in telečak (Tornister) s srebrom. Zdaj stopi v tretjo izbo. Tukaj zagleda zopet strašnega psa.

»Dober večer!« pravi mu vojak in si kapico popravi. En čas ga gleda in potem ga postavi na tla in odpre skrinjo. Bog in svet križ božji! Koliko je ležalo tukaj zlata! To je bil zaklad! Vrže vso srebro od sebe in osuje se z zlatom. Psa dene na skrinjico, zalobutne vrata in zakriči v drevo: »Potegni me kviško, ti starka!« »Ali imaš kresivno pripravo?« vpraša ga ta. »Lejte!« pravi vojak, »to sem pa pozabil.« Gre nazaj in tudi kresivno pripravo kmalo dobi. Stara mamka ga izvleče in on stoji na cesti poln denara.

»Kaj boš pa počela s kresivno pripravo?« vpraša jo vojak. »Nič te ne briga!« pravi coprnica, »ti si dobil svoje, daj tedaj meni moje.« »Kaj še,« pravi vojak, »pri ter priči mi povej, čemu ti bo, če ne, ti s sabljo glavo prekoljem.« »Ne povem,« odgovori mu ona. Zdaj zgrabi vojak svojo sabljo in ji prekolje glavo. Zaveže svoj denar v njen opasnik, vrže ga čez ramo in gre naravnost v mesto. Ostane v najlepši gostivnici, v kateri zahteva najlepšo izbo in najboljše jedila. Strežniku, ki mu je čevlje snažil, zdelo se je sicer, da so to za tacega gospoda pregrdi čevlji. Prihodnjega dne dobi vso novo obleko. Zdaj je bil imeniten gospod in pripovedovali so mu o znamenitostih mesta, o kralju in kako lepa kraljičina je njegova hči.

»Kje bi jo mogel videti?« popraša vojak.

»Ta se ne more videti,« so vsi djali, »ker stanuje v velikem bakrenem gradu. Samo kralj sme k njej iti, ker jej je prerokovano, da se ima omožiti s prostim vojakom, in tega kralj neče.«

Vojak je pa le svoje mislil.

Medtem je veselo živel, hodil je v gledišče, vozil se je v grajski vrt in vbogim je pomagal. Da je vbogajme dajal, ni čudo, zakaj vedil je iz izkustva, kako slabo se človeku godí, če nima vinara v žepu. Ker je pa vsak dan izdajal denar in ni nikdar nič potegnil, ostaneta mu zadnjič še samo dva vinara; zatoraj je moral lepo stanovališče, kjer je bival, zopet zapustiti in naseliti se v malo sobico pod streho. Moral si je čevlje sam snažiti in šivati; nihče njegovih prijatlov ni prišel več k njemu, bilo je do njega preveč stopnic.

Nekega večera ni imel svečave. Domisli se, da v žepu leži še mali konček sveče. Vzame tedaj kresivno pripravo in kreše, pa kakor enkrat kresne, pokažejo se iskre in vrata se odprejo. Pred njim stoji pes z velicimi očmi ter vpraša: »Gospod, kaj želite?« »Hentajte vendar,« misli vojak, »to je pa dobro. Pripravi mi denara!« reče psu. Pes zgine in koj se vrne s težko mošnjo med zobmi. Zdaj je šele spoznal vojak, kako kresivno pripravo ima; ako je kresnil enkrat, prišel je pes z bakrenim denarem, ako je kresnil dvakrat, prišel je tisti, ki je imel srebrni denar, in ako je kresnil trikrat, prišel je tisti z zlatom.

Koj si spet lepo stanovanje vzame, lepo se obleče in dosti prijatlov pribavi.

Necega dne premišljuje: »To je vendar čudno, da se lepa kraljčina ne more videti. Pravijo, kako je lepa; pa kaj jej pomaga vsa njena lepota, ker zmiraj le v bakrenem gradu sedi. Kje je moja kresivna priprava?« Kresne z jeklom ob kamen in pri tej priči prileti pes z očmi kot čaše za čaj. »Res, da je že noč,« reče vojak, »pa vendar bi rado lepo kraljičino vidil, če je mogoče.« Pes odleti in preden se vojak dobro oddahne, bila je kraljčina na pasjem hrbtu že pred njim. Spala je in bila je kaj lepa. Vojak si ni mogel kaj ter jo – poljubi. Zdaj je dirjal pes z lepo kraljičino zopet nazaj. Drugo jutro, ko sta kralj in kraljica pri kavi sedela, jima je hčerka pripovedovala, da je sanjala o nekem psu in o nekem vojaku. Rekla je, da je psa jezdila in da jo je vojak poljubil.

»To je lepa reč!« pravi kraljica. Vsi so se bali, da se ne bi prerokovanje spolnilo. Prihodnjo noč je morala že priletna dvorska gospa pri kraljičinej postelji buditi, češ da bi vidila, jeli kraljčina res sanja ali kaj.

Vojaka je mikalo lepo kraljičino zopet viditi; zatorej je prišel ponoči pes ter vzel kraljičino na svoj hrbet in odletel je ž njo, kakor hitro je mogel.

Pa stara dvorska gospa hitro je nepremočljive čevlje obula in ravno tako letela kot pes. In ko je v velikej hiši zginil, si je mislila: zdaj vem, kje da je! Naredi s kredo križ na vrata. Potem gre domu in se vleže k počitku; pes pak čez nekaj časa prinese kraljičino nazaj. Ko pa zapazi, da je na hiši, kjer biva vojak, križ narejen,

vzame tudi on košček krede in je načrtal križe na vse hišna vrata; to je pametno ravnal, ker dvorska gospa zdaj ni mogla pravih vrat najti, ker bili so na vsacih vratih križi.

Za rano družega jutra so prišli kralj, kraljica, stara dvorska gospa in vsi častniki, da bi vidili, kje je bila kraljičina ponoči.

»Tukaj je!« pravi kralj, ko je prve vrata z belim križem opazil. »Ne, ljubi mož,« pravi kraljica, ki je zagledala druge vrata z belim križem, »tukaj je le.«

»Lejte, tukej je križ in tam križ!« kličejo vsi. Videli so, da bi bilo vse preiskovanje zastoj. Kraljica je bila pa umna in prebrisana gospa, ona je umela več kakor po ekvipažah se voziti. Vzela je zlate škarje in je raztrigla celi kos svile in je naredila iz malih koščkov malo vrečico, katero je napolnila z nardrobnejšim ajdovim zrnem, jo je privezala kraljičini na hrbet, in dovršivši to, naredi v vrečico malo luknjico, tako da je zrnje ven letelo, če se je kraljična le količkapj premaknila. Ponoči je prišel zopet pes, si je naložil kraljično na hrbet in je letel ž njo k vojaku. Pes ni nič zapazil, da je vsa pot od grada do vojakovega stanovanja z zrnjem posuta. Zjutraj sta kralj in kraljica dobro vedela, kje je bila njih hči. Zgrabili so toraj vojaka in ga trdo zaprli.

Tako je sedel v ječi! Oj kako je bilo tukaj temno in dolgočasno in vrh tega so mu djali: »Jutri boš obešen!« To pač ni bilo prijetno slišati in zraven je bil pa še kresivno pripravo v gostivnici pozabil. Drugo jutro je videl skozi železno mrežo malega okna, kako so sulji ljudje iz mesta, da bi videli, kako ga bodo obesili. Vse ljudstvo dere ven. Zagleda naš vojak tudi čevljarskega fanta z usnjatim prepasom in šlebedri, ki je tako strašno letel, da mu je šlebeder iz noge ravno proti zidu odletel, za katerim je vojak sedel in skozi železno mrežo gledal.

»He, fantalin!« zakliče. »Ni ti potreba tako leteti, saj vendar poprej ne bo nič, preden ne pridem jest. Ali bi ne hotel ti v moje stanovanje iti in mi mojo kresivno pripravo prinesiti? Ako to storiš, ti dam 4 vinarje. Pa glej, da boš hitro in dobro opravil!«

Čevljarski fant je rado zaslužil 4 vinarje, leti toraj po kresivno pripravo in jo zvesto vojaku skoz okno zroči.

Zunaj mesta so bile napravljene visoke vislice, okoli in okoli je stala velika množina vojakov in veliko veliko ljudi. Kralj in kraljica sta sedela na veličastnem prestolu nasproti sodnikom in vsim svetovavcem. Vojak je že stal na zadnji stopnji lestvice. Ko so mu že hoteli vrv okoli vrata djati, poreče, da je navada, da se vbogemu grešniku, preden nastopi svojo kazen, še kaka nedolžna želja dovoli. Rekel je dalje, kako rado bi skadil pipico tobaka, saj pravi, to bo zadnja pipa, ki jo bom pokadil na tem svetu.

Kralj mu te želje ni hotel odreči. Vzame torej vojak svojo kresivno pripravo in kresne enkrat, dvakrat, trikrat ob kamen in pri tej priči so stali pred njim vsi

trije psi. »Pomagajte mi zdaj,« zakriči, »iz zadrege, da ne bom obešen!« Zdaj so se zagnali vsi tri psi nad sodnike in svetovavce, enega so zgrabili za noge, družega za nos in metali so jih ob tla. »Mene ne, mene ne!« je vpil kralj. Pa največi pes je zgrabil kralja in kraljico in jih je ravno tako obdelal kot druge. Zdaj se prestrašijo vojaci in ljudstvo je klicalo: »Vojak! Vojak! Ti imaš biti naš kralj in lepo kraljično imaš dobiti za ženo!« Posadè vojaka v kočijo in psi skakajo pred vozom in kličejo: »Hura!« in vsi vojaki ga pozdravljajo. Tudi pride kraljična iz bakrenega grada in bila je kraljica, kar jej ni malo dopadlo. Ženitvanje je trpelo osem dni. Navzoči so bili tudi psi in delali so strašno velike oči.

O vučjem pastiru, ATU 562

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Novice 16/10 (10. 3. 1858), str. 77.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 142–145, št. 63: Volčji pastir bo povedal, kam je izginil grad.

Od zlate princezje, ad ATU 550 + ad ATU 46I + ad ATU 562 + ad ATU 756B

Kraj: Vransko.

Povedal: Anza Jegovnik, delavec, star 40 let.

Zps.: Gašper Križnik, 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/55, ŠZ 3/79; JAZU 4.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 248–257, št. 91: O zlati princezinji.

Od treh žnidarskih snov, ad ATU 562

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1886.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/102.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 92–94, št. 14: Trije žnidarski sinovi.

Od kresala, ATU 562

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: Anza Jegovnik.

Zps.: Gašpar Križnik, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/78; JAZU: Istorija od kresala no od kamna.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir in Kroje Telban 2020, str. 362–369, št. 113: Kresilo.

Štrijon, ATU 562

Kraj: Beneška Sloveija.

Objavi: Gabršček 1896, str. 20–33, št. 4; Gabršček 1910, str. 107–123, št. 14.

Železni mož, ATU 562

Kraj: Kobarid.

Objava: Kenda 1896, str. 56–60, št. 8.

Ponatis: Gabršček 1910, str. 359–364, št. 48.

Vojak postane kralj, ATU 562

Kraj: Bedenj, Bela krajina.

Povedala: Kata Jankovič.

Zps.: Ivan Šašelj.

Objava: Šašelj 1909, str. 219–221, št. 4.

Vojska na Italijanskem, ad ATU 562

Kraj: Podgorje, pri Kamniku.

Povedal: Franc Bergant - Jefar.

Zps.: Marija Makarovič, 1951/1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.

Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 411.

Vojak in kraljična, ATU 303

Kraj: Števanovci, Porabje.

Povedal: Janoš Dončecz - Brgauncin.

Zps.: Karel Krajczar, 1965.

Objava: Krajczar 1990, str. 29–35.

ATU 563 Mizica, pogrni se / The Table, the Donkey and the Stick

Reven mož dobi od nadnaravnega pomočnika (čarovnice, živalskega pomočnika) mizico (prtiček), ki se sama napolni z jedmi. Na poti domov se ustavi v gostilni in gostilničar mu zamenja čarobno mizico z navadno. Ko pride revež domov, se mizica ne napolni s hrano. Vrne se k darovalcu, ki mu da zdaj osla (konja, putko ipd.), ki daje zlatnike. Tudi tokrat mu gostilničar zamenja čarobnega osla z navadnim. Ko pride mož tretjič k darovalcu, dobi vrečo, v kateri je palica, ki pretepe vsakogar, ki vrečo odveže. Ko gostilničar odpre vrečo, ga palica tepe toliko časa, dokler ne vrne revežu ukradenih predmetov.

Literatura: Grimm 36; Chauvin 1892ff. V, 257ff, no. 154, 261ff, no. 154; Aarne 1909; BP I, 346–361, II, 104–106; Scherf 1995 I, 229–233, 286–289, 368–370, II, 104–106; Röth 1998; EM 13 (2010), 676–682: Tischleindeckdich.

Od treh bratov, k so per hudič služil, ATU 563 + 325

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedal: Anza, delavec.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/100.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020,

str. 79–84, št. 12: Trije bratje, ki so pri hudiču služili.

Enkrat je bil en oče, ki je imel tri sinove; zdaj ko so gor zrastle, jim je rekel: »Pojdite si službe iskat po svetu, da si kaj zaslužite, saj vidite, da doma nimamo drugega, kar zaslužimo.«

Šel je ta najstarejši po svetu, gre po eni poti, ga sreča en gospod: »Mladenič, kam si se na rajžo podal?«

Mladenič mu odgovori: »Jaz grem po svetu službe iskat.«

Gospod mu reče: »Greš k meni v službo, da boš duše obračeval.«

On odgovori: »Zakaj ne za dober lon.«

Peljal ga je ta gospod na svoj dom; kakor ga pripelje do doma, ročno mu je dal duše, da jih je obračeval; dobro je delal tam, da je minil firkeljc leta in zdaj

je rekel: »Gospod, prosim za svoj lon, kar sem zdaj zaslužil v teh treh mesecih, da bi dobil, da bi potlej kar domov šel.«

Gospod pravi: »Bodi še tri firkeljce leta, da boš eno leto; jaz ti bom tak lon dal, da boš ti zuffrieden z njim.«

No, ga je pa pregovoril, da je bil še tri firkeljce leta, toliko cajta, da je bilo eno leto. Zdaj ko je leto minilo, ga prosi mladenič spet za lon: »Kar sem zaslužil.«

Gospod mu je plačal in dal mu za lon eno tako mizo, da kadar je hotel, je rekel: »Miza, rihtaj se, kar moje srce poželi za piti in za jesti.« Vse se je zgodilo, vse je bilo gor na mizi. On gre s to mizo zdaj preke domu, noč ga je došla, gre v eno oštarijo, tam prosi za jerperge in so mu rekli: »Le ostani!«

On je bil tam, se usede dol za mizo in vpraša kelnarica: »Kaj zašafajo?«

Mladenič odgovori: »Čisto nič ne nucam, še za njih ni treba nič pripravljati, boste imeli pri meni dosti večerje.«

Čudili so se mu, ko ni drugega imel kot tisto mizo, pa da bi mogel jesti dati! Zdaj vzame svojo mizo pred sebe in je rekel: »Miza, rihtaj se, kar moje srce poželi za piti in za jesti!«

Vse je bilo na mizi, kar je kdo poželet, vsi so imeli dosti za piti in za jesti. Ko se napijejo in najejo, so šli spat. Zdaj je šla gospodinja in je zamenjala mizo, ko je glih tako imela, kakor je bila od tega mladeniča. Kar jim je zvečer ostalo od večerje, je na to mizo zdevala in je vse tako tiho naredila, da nobeden od onih ni čul. Drugi dan, ko vstanejo, mladenič vzame svojo mizo, poda se naprej, da pride domov. Doma vso žlahto povabi vkup; se mu je tako dobro zdelo, ker je tako mizo zaslužil. Zdaj pride vsa žlahta vkup, ker so mislili, da bojo dobre volje, in potem reče mladenič: »Miza, narihtaj se, kar moje srce poželi za piti in jesti!«

Nič ni bilo. V drugo tako izgovori in v tretje se zadere na njo: »Miza, rihtaj se, kar moje srce poželi za piti in jesti!«

Miza se ni hotela narihtati, žlahta ga je začela za norca imeti, ker so videli, da s to mizo nič ne bo, da se narihtala ne bo. Žalosten je bil, celo leto je za njo služil, pa vendar mu ne nuca nič; jeza ga zagrabi, vrže tisto mizo tja za vrata, da se je razletela. Šla je žlahta, vsak na svoj dom, in so se menili, kako jih je našmiral: »Le nikar več ne ubogajmo takih lumpov, da bi nas za norca imeli.«

Zdaj je rekel ta srednji fant: »Pojdem pa jaz služiti, bom videl, če bodo tudi mene tako našmirali.«

Rihtik, gre zdaj od doma po eni poti in sreča ga en gospod in ga vpraša: »Mladenič, kam greš?«

On odgovori: »Jaz grem službo iskat.«

Gospod pravi: »Pojdi k meni služiti, da boš duše obračeval.«

Mladenič pravi: »Zakaj ne, za dober lon, če se zmeniva.«

In zdaj sta šla vkup noter, kakor je bil ta gospod doma, ga pripelje do tistih duš, da jih je obračeval; bil je potem pol leta pri njem in zdaj ga je prosil za svoj lon: »Kar sem zaslužil.«

In gospod ga je prosil, da bi še pol leta bil pri njem, je dejal: »Tebe ne bo grevalo, ti bom dal takšen lon, da ga boš vesel.«

Ko leto mine, ga spet prosi za lon, pa mu je dal enega kozla, ki mu je moral reči: »Heri, meri, denarje seri!«

Kakršno posodo mu je podstavil, vsaka je bila polna denarjev. Zdaj gre proti domu, na poti ga je noč obšla, gre v eno oštarijo, prosi za jerperge in mu rečejo ostati čez noč. Kelnarica ga vpraša: »Kaj zašafajo za večerjo?«

»Napravi nobel in drago, kakor hočeš!« In zdaj so jo napravili tako, da je veljala dvesto goldinarjev. On ni imel denarja toliko, gre noter v štaló in kozla v cimer pelje in mu reče: »Heri, meri, denarje serji!«

Napolnil mu jih je en klobuk, plača tistih dvesto goldinarjev in peljá kozla nazaj v štaló in ga priveže in gre nazaj v cimer, se uleže na svojo posteljo in zaspi. Ponoči je šla gospodinja v štaló, premenjala mu je kozla in gre nazaj v svoj cimer in leže dol in zaspi. Zjutraj, ko se dan naredi, vstanejo, mu napravijo frušteek. Ko se nafruštkuje, plača in gre noter v štaló, vzame svojega kozla in ga žene domov. Ko ga domov prižene, pokliče žlahto vkup: »Pridite, boste videli, kaj sem jaz zaslužil to leto, vam bom razšenkil denarja dosti, nisem tak, kakor je moj brat.«

Takrat pridejo žlahta vkup, on pripelje svojega kozla v hišo in mu reče: »Heri, meri, denarje serji!« Kozel ni hotel denarjev srati; mu v drugo in še v tretje reče: »Heri, meri, denarje serji!«

Pa jih ni hotel, žlahta ga je začela za norca imeti kakor ta prvega; jeza ga je prišla, zagradi eno sekiro, mahne kozla po glavi, da je tja padel. Vsi so ga za norca imeli, da ni nič zaslužil drugega kot enega kozla. V tistem je ta rekel ta mlajši: »Zdaj bom pa jaz šel služiti; bom videl, ali bom kaj zaslužil ali nič.«

Vzame nekaj gvanta in se poda na rajžo. Gre po eni poti, ga je srečal en gospod in vpraša ga: »Mladenič, kam pojdeš?«

Mladenič mu odgovori: »Jaz grem službo iskat.«

Gospod mu reče: »Pojdi ti k nam, boš duše obračeval!«

Je rekel mladenič: »Zakaj ne, za dober lon, če se zmeniva.«

Zdaj ga peljá gospod do tistih duš, je začel jih obračevati; bil je pri njem tri firkeljce leta in zdaj ga je prosil za lon, da bi šel domov. Gospod ga pa še prosi: »Bodi še en firkeljc leta pri meni, jaz ti bom dal dober lon, da boš zufrieden z njim.«

Bil je tisti firkeljc leta pri njem, da je minilo eno leto. Zdaj ga vpraša gospod: »Kaj hočeš imeti zdaj za en lon, ko si bil eno leto pri meni?«

On odgovori: »Jaz bi najraje en tak kic, da bi rekel *kic*, *bite*, da bi vse pobil.«

Zdaj mu gospod da in gre naravnost preke svojemu domu; pride, ko ga je noč obšla, na en bircaus, tam prosi za jerperge in so mu tudi rekli ostati in je ostal. Tisti kic vrže noter pod klop in ga vpraša birt, za kogá mu je ta kic: »Ali boš šel drva razbijat ali kogá boš delal?«

Mladenič mu odgovori: »Vi ne smete vedeti, za kogá je.«

Prišla je kelnarica pred njega, ga vpraša, kaj zašafa za večerjo, on odgovori: »Kar imate kaj takega?« In dali so mu za večerjo tudi nekaj piti in potlej so šli spat. Ko ležejo dol in pospijo, tista gospodinja je pa šla tisti kic obračevat in ogledovat, kakšen da je. Kic je začel tolči jo, da je en majhno živa ostala; vpiti je začela, da se je ta mladenič zbudil in pravi: »Kic, holt! Nikar več ne bij, pred da bo treba!«

V tistem je kic nehal tolči in komaj je gospodinja v svojo posteljo zlezla, da je potlej zaspala. Zjutraj, ko vstanejo, je rekel mladenič: »Vi, gospodinja, ki ste tako štakljivi, vse hočete stakniti, gvišno ste vi mojima bratoma mizo in kozla pretavšali; zdaj pa ahtajte, da mi precej poveste, če ne vas bo kic moj pobil.«

Tedaj je gospodinja silo srdita postala in je začela: »Torej misliš ti, da sem jaz kaka goljfica?«

Mladenič odgovori: »Nič se ne kregajte z menoj, saj veste, da se vas ne bojim; če mi zlepega ne daste, bom pa rekel: Kic, bite!«

Kic je začel tolči po njej, tako da je en majhno živo pustil; prinesla mu je gospodinja mizo nazaj in tudi kozla mu je pripeljala. Rekel je: »Miza, narihtaj se! Da se bom najedel!«

Miza se je narihtala, da se je najedel. No, zdaj je rekel kozlu: »Heri, meri, denarje seri!«

In jih je tudi sral; plača, kar je bil dolžan, in se poda naprej s temi tremi rečmi. Gre tako daleč, da pride domov in zdaj povabi vso žlahto vkup in ji je rekel: »No, boste videli, kaj sem jaz zaslužil v enem letu.«

Nobena žlahta ni hotela priti, ker so mislili, da jih torej plahta, kot sta jih onadva, pa jih je vendar spravil vkup s hudo mujo. V tistem, ko so bili vsi dobre volje vkup, in je rekel: »Miza, rihtaj se, kar moje srce poželi!« in »Heri, meri, denarje seri!«

Zdaj sta brata videla, da ima tiste stvari, ki sta jih onadva služila; sta ga začela prositi, da bi jima te reči nazaj dal: »Ko sva jih midva tako težko zaslužila!«

Je rekel: »Ko bi jih jaz ne imel, bi jih vidva tudi ne imela.«

Zdaj ga je žlahta začela spraševati, zakaj ima tisti kic, in on je odgovoril, da ne sme povedati: Kic, bite! Kic je začel tolči in so ga začeli vsi prositi, da naj neha biti, in on je rekel: »Kic, nehaj biti!«

V tistem je nehal in zdaj so prav dobre volje bili vkup, ker je toliko srečen bil, da je take reči zaslužil. Žlahta je šla, vsak na svoj dom, ti trije bratje, oče in

mati so dalj časa vkup živeli. V glavo je padlo temu staremu bratu, spet je šel po svetu službo iskat; gre po eni poti, sreča ga en gospod in ga vpraša: »Mladenič, kam greš?»

On odgovori: »Grem službo iskat.«

Gospod mu reče: »Ali greš k meni? Da boš bukvice ometal?»

On je rekel: »Zakaj ne, za dober lon?»

Gospod ga vpraša: »Ali znaš brati?»

»Dobro,« mu mladenič odgovori.

No, zdaj ga pelje gospod pred tiste bukve in mu jih da čez in mu je rekel: »Ti jih ometaj po platnicah, ne po platelnih!«

Bil je ta fant tam, da je bukvice ometal, firkeljč leta, potlej ga prosi za lon: »Če sem kaj zaslužil.«

Gospod mu odgovori: »Bodi še tri firkeljce leta pri meni, da boš eno leto; jaz ti bom dober lon dal.«

Bil je še pri njem tiste tri firkeljce leta, da je bil eno leto. Zdaj ko leto mine, ga zopet prosi za lon in gospod mu je rekel: »Drugega ti ne morem dati kakor te smeti, kar si jih dol z bukvic namedel.«

Mladenič je bil žalosten in si je mislil: Jaz sem vedno en ubog siromak zmerom na svetu. Čemu mi bodo te smeti? On jih vseglah v varžet pobere; ko na ta svet pride, so sami zlati gratali; pride domov k svojima bratoma in ju vpraša, kako jima gre doma. Ta mlajši odgovori: »Prav dobro!«

Ta starejši pa: »Meni pa še bolje, ko imam polne varžete zlatov.«

»Kaj ti bojo nicali ti zlati, ko jih boš kmalu zapravil. Vendar so moje tri reči boljše kot tvoji zlati. Če rečem: Miza, rihtaj se!, lahko pijem in jem, kar se mi poljubi; in imam kozla, mu rečem: Heri, meri, denarje seri! Imam tak kic, da mu rečem: Kic, bite! In kic bije.«

Vtem se ta srednji brat oglasi: »Torej, zdaj sem jaz najbolj ubog in zato pojdem po svetu, da bom kaj zaslužil.«

Podal se je na rajžo, šel je po poti, sreča ga en gospod in ga vpraša: »Mladenič, kam greš?»

Mu odgovori: »Grem službo iskat.«

»Greš lahko k meni v službo.«

»Zakaj ne, za dober lon.«

Vpraša ga gospod: »Če znaš brati?»

On odgovori: »Dobro.«

Zdaj ga peljál je pred svoje bukve in mu rekel ometati po platelnih. Bil je eno leto pri njem; ko leto mine, pa pravi mladenič: »Pomeniva se za lon.«

Gospod je rekel: »Jaz ti drugega nimam dati kakor te smeti.«

Mladenič jih nabere v varžete in ko pride na ta svet, so zlati gratali. Ko pride domov, pravi svojima bratoma: »Zdaj sem pa tudi jaz nekaj zaslužil, da bom imel kako pomoč.«

Zdaj pravi ta mlajši: »Zdaj bom pa še jaz šel služiti.«

Popoka svojo gvant vkup in se poda na rajžo. Gre po tistem potu in ga sreča tisti gospod in ga vpraša: »Mladenič, kam pa greš?«

On mu odgovori: »Jaz grem službo iskat.«

Gospod ga vpraša: »Znaš kaj brati?«

Pravi: »Jaz se še nikoli nisem učil, kako bom znal brati in pisati.«

Gospod odgovori: »Takega bi že jaz zdavnaj rad, da bi moje bukvice ometal.«

No, zdaj ga pelje s seboj in ko prideta na dom, mu reče, ko mu pokaže bukve: »Ti moraš te bukvice ven držati!«

In je šel gospod svoj pot, on je pa bukvice ometal prav počasi in se je coprati učil. Eno leto je bil pri tem gospodu, da se je dobro coprati naučil, in zdaj je prosil gospoda za svoj lon. Gospod mu odgovori: »Jaz ti ne morem boljšega lona dati, naberi si te smeti!«

Nabral in naložil si jih je polno okoli sebe. Ko na ta svet pride, so tako težki zlati gratali, da jih ni mogel del nesti naprej. Dobil si je enega furmana, da ga je peljal na njegov dom in pa tudi zlate. Ko se domov pripelje, je rekel svojim bratom: »Jaz sem najbolj srečen, kamor se podam, sem največ zaslužil.«

Zdaj očeta predse pokliče in oče ga vpraša: »Kaj bi ti, moj sin, rad?«

Sin odgovori: »Jaz bom šel noter v štaló, noter bom konj gratal in potlej me ženite na sejem. Kakor me boste šacali, tako me boste predali. Pa uzde ne smete zraven predati, drugače bom jaz nesrečen; ker bo prišel tisti gospod mene kupovat, kakor sem služil pri njem, zato, kolikor me boste šacali, za toliko me boste prodali!«

Rihtik, zdaj ko je bil sejem, gnal je oče tega konja na sejem. Kupcev je ročno dosti imel, ko je bil konj neizrečeno lep, pa vendar, ker je imel preveliko ceno, štiristo goldinarjev. Zdaj je prišel tisti gospod kupovat ga in vpraša gospodarja: »Koliko šacujete konja?«

»Štiristo goldinarjev.«

Gospod mu jih našteje in je konja vzel. Birt pravi: »Uzde ne dam, imam še glih enega takega konja noter v štali, da mu je ta uzda prav.«

Ta gospod je rekel: »Jaz uzde ne pustim, dam še raje štiristo goldinarjev za njo,« in mu jih je naštel.

Zdaj je peljal gospod konja h kovaču in mu je rekel, da mu mora take žeblje narediti, da bodo pri kolenu ven pogledali. Tam okoli so pa otroci letali in en pob je z roko potegnili po konju in ga pobožal: »Ti ubogi konj, koliko boš ti trpel, ko boš take žeblje imel noter v nogo zabite, da bodo žebli na kolenu ven pogledali.«

V tistem je iz konja en grliček zletel; gospod je noter pri kovaču en maseljč vina pil, ko je zagledal tega grlička, da je ven iz konja zletel. Gospod je pa gratal en vran in je zletel za njim, ker je mislil, da ga bo dobil. Grliček je zletel noter čez eno okno k eni frajli, ki je štrikala pri oknu, in ji je rekel: »Daj me brž v foglovž; prišel me bo en gospod kupovat, pa me ne smeš prodati danes, reci, da jutri me boš!«

Dala ga je noter v foglovž in precej gospod noter v cimer pride in vpraša, če prodaja tiča, in je rekla: »Danes ne, jutri.«

Tedaj gre gospod stran in tič je gratal zavber fant. Zdaj je govoril s to frajlo: »Jutri ob devetih me pride ta gospod kupovat, pa me ne smeš prodati za nobene denarje. Po tistem bo mislil me gospod kar iz foglovža vzeti, pa ti ne smeš pustiti. Kar za foglovž primi, bom prstan gratal in bom skočil k tebi gor na prst in ti moraš imeti en pehar prosa pripravljenega, ga zagrabi in vrzi dol na hof, da ga bojo kokoši zobale. In tisti gospod bo gratal petelin in bo tudi tisto proso zobal. Tedaj bom iz prsta skočil noter v proso in se bom zamešal in bom lisica gratal, bom zagrabil petelina za glavo in ga bom ferderbal.«

Drugi dan ob devetih pride gospod tiča kupovat, pa frajla ga ni hotela predati. On ga je hotel kar po sili vzeti, frajla prime za foglovž, prstan ji gor na prst skoči. In vzame tisti pehar prosa, ga nese dol na hof, ga vsuje tja; prstan se je zmešal noter v proso, gospod je petelin gratal; ko je začel proso zobati, prstan je gratal lisica; zagrabila je petelina in ga je ferderbala; in je bil rešen pob. In je šel domov k svojemu očetu, so dobro živeli doma, vsega dosti so imeli, bili so torej vedno vkup, da jih je razločila smrt.

rajža: potovanje; **obračevati:** obračati; **ročno:** hitro; **firkeljč:** četrtna, četrtninka; **lon:** plačilo; **zufrieden:** zadovoljen; **cajt:** čas; **rihtati se:** urediti, pripraviti se; **preke:** proti; **jerperge:** prenočišče; **kelnarica:** natararica; **zašafati:** naročiti, ukazati; **nucati:** potrebovati, koristiti; **glih:** ravno; **žlahta:** sorodniki, sorodstvo; **vkup:** skupaj; **našmirati:** prelisičiti, ogoljufati; **rihtik:** dobro; **grevati:** kesati se; **nobel:** imeniten, gosposki, dober; **štala:** hlev; **cimer:** soba; **fruštek:** zajtrk; **šenkati:** podariti; **rajža:** potovanje; **gvant:** obleka; **kic:** kij; **bite:** prosim; **bircaus:** gostilna; **birt:** gostilničar; **kogá:** kaj; **holt:** stoj; **štakljiv, stakljiv:** radoveden; **stakniti:** najti, odkriti; **gvišno:** gotovo; **tavšati:** menjati; **ahtati:** paziti; **goljfica:** goljufivka; **plahtati:** goljufati, varati; **bukvice, bukve:** knjižica, knjiga; **dati čez:** predati, izročiti; **platel:** list; **namesti:** pomesti; **varžet:** žep; **zlat:** zlatnik; **gratati:** postati; **reči:** naročiti; **furman:** voznik s konjsko vprego; **štala:** hlev; **šacati, šacovati:** ceniti, oceniti; **predati:** podati; **ročno:** hitro; **maseljč:** četrtna bokala, tričetrtna litra; **frajla:** dekle, gospodična; **štrikati:** plesti; **foglovž:** kletka; **zavber:** čaroben, lep, postaven; **hof:** dvorišče; **gratati:** postati; **ferderbati:** uničiti, ubiti

Trije darovi, ATU 563

Zps.: B. S.

Objava: Slovenska bčela 3/28 (8. 7. 1852), str. 225–227, št. 1.

Škatla, daj jesti no piti, a ti, klabük, vudri zdaj!, ATU 563

Kraj: Štajerska.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Novice 16/35 (1. 9. 1858), str. 277; Slovenski gospodar 19/34 (20. 8. 1885), str. 269.

Ponatis: Štefan 1994, str. 68–70; Valjavec / Popit 2002: str. 335–337.

Od palce šurk'n, ATU 1753 + 563

Kraj: Vransko.

Zps.: Gašper Križnik, 13. 4. 1899.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/9.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 120–122, št. 25: Palica, švrkni.

Steklena gora, ATU 563

Kraj: Hrvaška, narodna pravljica.

Zps.: Ivan Toman.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/168.

Sin in hudič, ATU 563 + 569

Kraj: Žužemberk, Dolenjska.

Zps.: Ivan Toman.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/169.

Sever dobrotnik, ATU 563

Kraj: Štajerska.

Zps.: Janez Majciger.

Objava: Kres 4 (1884), str. 451.

Ponatis: Nedeljko 1904, str. 93–94.

Ker je prve dni meseca marca veter s severa hudo pihal, je poslal oče svojega najstarejšega sina, naj zadela luknjo, iz katere piha. Sinu pa se je Sever smilil in ga je pustil. Za darilo je dobil od njega škatlico, v kateri ni nikdar zmanjkalo denarja. Krčmar, pri katerem je prenočil, mu škatlico zamenja. Drugi dan gre na pot drugi brat, tudi ta se je usmilil Severjevih prošenj in je dobil za to zlatega osla, ki je same zlate kihal. Prenočeval je v isti gostilni kot starejši brat in krčmar je tudi njemu zamenjal osla. Najmlajši brat pa je dobil od Severja palico, ki je

začela sama od sebe tolči vsakogar, kdor jo je v roke vzel. Tudi to poskuša krčmar zamenjati, a palica ga začne neusmiljeno pretepati, in da bi se rešil, vrne najmlajšemu čudežno škatlico in osla, ki je zlate kihal, nazaj.

Kij – bij, ATU 563

Kraj: Maribor.

Zps.: Ivan Weixl.

Objava: Popotnik 7/9 (10. 5. 1886), str. 140–142.

Pripovedka od mize, od konja in od palice, ATU 563

Kraj: Pohorje.

Zps.: Gorski.

Objava: Koroške bukvice 12 (1889), str. 369–372.

Burja, ATU 563

Zps.: Z. Ž.

Objava: Vrtec 20/9 (1. 9. 1890), str. 143–144.

O Pavličku in vetru, ATU 563

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Pukmajster (J. P. Planinski) 1891, str. 1–13, št. 1.

Od čarne kokoši, ATU 563

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Velik kalendar za 1926, str. 17–22.

Ponatis: Kühar / Novak 1988, str. 263–267.

Kako je Tomaž meso nosil v pekel, ATU 460B + 563

Objava: Flere 1931, str. 125–131.

Palica iz torbe!, ad ATU 563

Objava: Slovenski gospodar 73/22 (31. 5. 1939) in 73/23 (7. 6. 1939).

Dan bôt so bê tårje sînuvje / Enkrat so bili trije mladeniči, ad ATU 563 + ad ATU 559

Kraj: Črneja / Cergneu, Terska dolina / Valle del Torre.

Zps.: Niko Persic, pozimi 1945/46.

Objava: Persic / Matičetov 1951, str. 354, 1. pravljica.

Pravljica o burji, ATU 563

Kraj: Podgorica pri Šmarju, pri Grosuplju.

Povedal: Tone Boh.

Zps.: Milko Matičetov, 26. 1. 1949.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek EM Tone Boh.

Objava: Matičetov 1950, str. 379–381.

Piška, stresi se! ATU 563

Kraj: Vrh nad Ostrožnikom.

Zps.: Milko Matičetov, 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Mokronog, 1951, str. 5–20.

Objava: Štefan 2019, str. 106–113.

Pugca, stresi se! / Gallina, ATU 563

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 24. 10. 1966 in 19. 8. 1967.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 D; T 39 B.

Prtič, pogrni se / Stolnjek, prestri se, ATU 563

Kraj: Gornji Senik, Porabje, 12. 1. 1970.

Povedal: János Deutch (pd. Djauklin Djanči).

Posnel: Milko Matičetov, 12. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Trak I.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 10.

Pravljica o Faul Hanzlu, ATU 563

Kraj: Vogrče / Rinkenberg, avstrijska Koroška.

Zps.: Marija Stanonik.

Objava: Osem stoletij Vogrč. Uredila Marija Makarovič. Celovec 1995, str. 384–385.

Bàrkula, ATU 563

Kraj: Carso e Isonzo / Kras in Soča.

Zps.: Giulia Sandrin.

Objava: Sandrin 2010, str. 51–53.

Mačoleta peta (Palica - švrk) / Il bastone picchiatore, ATU 563

Kraj: Terska dolina / Valle del Torre.

Objava: Balloch 2018, str. 80–85.

Veter, daj moko nazaj, ATU 563

Kraj: Hrovača.

Zps.: Domen Češarek, 2019.

Objava: Češarek 2019, str. 64–66.

ATU 564 Vreča daj! / The Magic Providing Purse

Nadnaravni pomočnik (kralj krokarjev in vran, vrag) podari revežu vrečo, ki njega in njegovo družino oskrbi z veliko količino hrane. Nekaj časa je njegova družina preskrbljena s hrano, toda kmalu mu bogati sosed (brat) ukrade (zamenja) vrečo in revež ponovno ostane brez živeža.

Odpravi se nazaj h kralju vran, ki mu tudi tokrat podari vrečo, le da iz te vreče skočijo biriči, ki udrihajo po zbrani družbi. Revež podari to vrečo bogatinu (bogatin mu jo izmakne), ki povabi celo sosesko na gostijo. Toda ko odpre vrečo, iz nje skočijo biriči, ki zbrano družino pretepejo s palicami. Bogatin mora revežu vrniti obe vreči, da ustavi pretepanje.

Opomba: Pravljični tipi ATU 563, 564, 565 in 569 so si podobni in pogosto med seboj prepleteni.

Literatura: Basile, *Pentamerone* (V,2); Aarne 1909; Krohn 1931; Asmussen 1965; Scherf 1995 I, 420–423, II, 1202–1204; Röth 1998; EM 10 (2002), 1450–1454; Provianttasche.

Kralj vseh vran in gavranov, ATU 564

Kraj: Vidonci, Prekmurje.

Povedal: A. Hajdič.

Objava: Kontler, Kompoljski 1928, str. 24–33.

Ponatis: Brenkova 1985, str. 214–218.

Siromak je oral s kravicama na njivi.

Okrog njega so letale črne vrane in iskale živeža.

»Lačne smo, prijatelj!« se oglasi ena izmed njih.

»Pa jejte, ako ste lačne; jaz vam ne branim,« ji odgovori siromak, ki je dobro vedel, kako hudo je biti lačen.

»Vse smo že pojedle, kar je za naš kljun, a vendar smo še vedno lačne. Daj nam svoji kravici! Naš kralj te dobro poplača.«

»No, če ste res tako hudo lačne, pa pojejte v imenu božjem eno kravico. Jo bom že kako utrpel. Ena naj pa meni ostane.«

Pri tem je ostalo. Z glasnim krakranjem sede cela jata vran na ubogo kravico, jo kljuje in mrcvari, da kmalu ne ostane drugega nego nekaj do golega obranih kosti.

Siromaku se je dobro zdelo, ko je gledal, s kako slastjo obirajo sestradane vrane kravico. Ko so pa vrane že odletele, se zmisli na dom in ženo in nič kaj prijetno mu ni bilo pri srcu. Komaj si upa domov in stopi na dvorišče prav lepo tiho, da bi ga ne opazila žena. Pa se ji le ni mogel izmuzniti.

»Kje pa imaš še drugo kravo?« ga vpraša žena.

»Vranam sem jo dal.«

»A tako! Vranam si jo dal, ti tepec, ti! Čakaj, jaz že posvetim tvoji neumni butici!«

Žena zagrabi metlo, da bi možu vtepla pamet. Siromak je pa ne čaka, ampak jo pobriše zdoma in gre po svetu.

Za vasjo sedi na stari vrbi vrana in gleda potrtega siromaka.

»Kra, kra, prijateljček naš!« se oglasi vrana. »Kam pa tako žalosten?«

»Po svetu, ako me žena preje ne dohiti in me ne ubije.«

»Čemerna je radi krave, vem, a ti se nikar ne boj. Ne pride za teboj, ampak te čaka doma. Ti pa ne pojdi domov, ampak kar naprej tja, kamor vrane proti večeru letijo. Vse drugo že poizveš sam o pravem času.«

Siromak si vse dobro zapomni in potuje dalje. Sedmi dan pride do velikanske črede samih krav.

»Čigave so te krave?« vpraša pastirje.

»Naš gospod je vranski kralj.«

»No, potem sem pa na pravem potu,« si misli siromak in nadaljuje pot. Čez sedem dni in sedem noči pride do velike črede konj.

»Čigavi so ti lepi konji?« vpraša pastirje.

»Naš gospod je vranski kralj.«

»Na dobrem potu sem,« si zopet misli siromak in gre dalje. In zopet je sedemkrat zašlo solnce, ko pride do zlatega gradu in v tistem gradu do samega vranskega kralja.

»Koga iščeš, prijatelj?« ga vpraša kralj.

»K vranskemu kralju so me napotili, gospod. Pa ne vem, sem li prišel ali ne.«

»Prav si prišel, prav. Jaz sem kralj vseh vran in gavranov.«

»Tvojim podložnikom sem dal kravico. Lačni so bili. Pa so rekli, naj se zglasim pri tebi, da mi jo plačaš.«

»Aha, ti si tisti siromak!« se razveseli kralj. »Že vem, kako je bilo. Tri dni ostaneš moj gost. Potem mi pa poveš, česa si želiš.«

Kralj ukaže svojim služabnikom, naj siromaku dobro postrežejo ter mu naj dajo jesti in piti, česar koli in kolikor koli si poželi.

Siromak je en dan jedel, drugi dan pil, tretji dan pa noč in dan spal. Zadnjo noč se mu je pa tako sanjalo, da naj ne prosi ničesar drugega kakor za mali možnarček, katerega kralj nosi vedno pri sebi v žepki.

Četrtega dne se zglosi siromak na vse zgodaj pri kralju.

»No, koliko krav si želiš?«

»Prav nobene. Saj bi jih ne mogel spraviti tako daleč domov.«

»Dam ti konjev, kolikor hočeš. Moji konji so hitri in vzdrže pot do tvojega doma.«

»Nimam ne krme ne ovsu za konje, o kralj.«

»Izvoli si denarja, zlatega ali srebrnega! Dam ti, kolikor hočeš!«

»Umoril in oropal sem bogatina, bi pravili ljudje, če bi se vrnil jaz siromak s tolikim denarjem. Še v ječo bi me vrgli.«

»Torej nočeš ne enega ne drugega, kar ti jaz ponujam. Zdaj pa povej sam, kaj bi rad!«

»Tako se mi je sanjalo, o kralj, daносиš ti v žepki majcen možnarček. Tistega mi daj pa bom poplačan.«

Kralj se silno začudi tej želji siromaka. Na vse načine mu odgovarja in ponuja vse mogoče druge stvari. Toda siromak se ne da ne pregovoriti ne preprositi, ampak ostane pri možnarčku.

»Torej dobro,« pravi slednjič vranski kralj. »Dam ti možnarček, ker nočeš ničesar drugega. Ampak pazi nanj, silno pazi! Zakaj če ti ga kdo vzame, potem boš prav tak siromak, kakor si bil doslej.«

Siromak spravi možnarček v žepko, se kralju lepo zahvali za postrežbo ter se napoti proti domu.

»Kra, kra, prijateljček! Kje je tvoj možnarček?« se oglasi s prve vrbe zopet tista vrana, katera ga je bila napotila k vranskemu kralju.

»V žepko sem ga skril.«

»Pazi nanj! Če te kdo zanj poprosi, potem te sreča zapusti.«

Komaj vrana to izgovori in odleti, že pride po cesti nasproti popotnik z velikim batom v roki. Pozdravita se, kakor se spodobi, ter drug drugemu povesta, kam sta namenjena.

»Ti,« pravi človek z dolgim batom, »jaz bi pa menjal s tvojim možnarčkom. Dam ti zanj svoj bat. Ta bat je namreč takšen, da vsakega namlati, če mu reče gospodar: 'Udri, batek!' Dajva, menjajva!«

»Če je tako, dobro. Jaz ti dam možnarček za bat.«

Res menjata.

»Tvoj možnarček je več vreden kakor sedem takih batov,« pravi popotnik in si ogleduje možnarček. »Tvoj možnarček ima namreč tako moč, da mi da jesti, piti, denarja, sreče, sploh vsega, česar si poželim, ako mu zapovem.«

»Dobro, da si mi še o pravem času to povedal. Torej: Udri, batek!«

In bat začne mlatiti po tistem sleparskem popotniku, da je kar cvilil. Bil ga je tako dolgo, dokler ni vrnil siromaku možnarčka.

Potem nadaljuje siromak pot ter pride srečno domov. Doma ga vsi izprašujejo, kod je hodil in kaj je delal toliko časa. On jim pa ničesar ne odgovori, ampak sede za mizo in ukaže možnarčku: »Gosposke hrane nam daj, ljubi možnarček!«

Komaj to izgovori, že se pogrne miza z belim prtom in razpostavijo se beli krožniki z juho, pečenko in gibanci, da je bila prava slast vse to gledati, kaj šele jesti.

»No, piti in jesti že bo,« si misli siromak. »Ali kaj bo s hišico? Premajhna in preubožna je za tako gosposko hrano.«

Pa komaj mu pride to na misel, že se uborna hišica izpremeni v velik gosposki grad.

»Piti, jesti in lepo hišo že imamo,« si spet misli siromak, »samo godcev nam še manjka.«

Pa se oglasijo v drugi sobi godci in zagodejo, da je veselje.

»Zdaj pa povabite vse moje dobre sosede! Pili, jedli in veselili se bomo toliko časa, dokler ne izve sam turški kralj, kako dobro se nam godi.«

No, še tako dolgo ni bilo treba čakati, kakor si je mislil siromak, in že pride pismo z rdečim pečatom. V pismu piše turški kralj, da naj mu siromak vrne čudodelni možnarček, ker mu je bil pred leti ukraden.

»Kar sam pridi ponj, ako je res tvoj!« Tako je odpisal siromak turškemu kralju.

In res, kmalu pride turški kralj. Pa ne sam, ampak z vso svojo vojsko.

Sosedje, ki so se gostili pri siromaku, se strašno prestrašijo. Žal jim je bilo za lepo in dobro življenje.

»Kar jejte in pijte, prijatelji!« jih potolaži gospodar. »S temi Turki že opravi sam.«

Pa gre in vzame bat ter pravi: »Udri, batek!«

Bat plane nad Turke in mlati vse povprek. Pred nobeno puško se ne ustavi, nobene krive sablje se ne ustraši, ampak bije vsakogar, kogar doseže, pa najsi je priprost vojak ali pa visok general.

»No, in kako je bilo dalje?«

»Kdor je tako radoveden, naj si pa sam naprej izmišljuje.«

Kralj vseh vran in gavranov, ATU 564

Prepisal: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, po letu 1908.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 116–118, št. 31.

ATU 565 Čudežni mlin / The Magic Mill

Deček (deklica) dobi od starega moža (žene, nadnaravnega bitja) mlinček (lonček ipd.), ki melje (skuha) vse, od denarja do hrane, kar si bo zaželel, le s pravimi besedami mu mora ukazati, da začne mleti, in s pravim ukazom ga tudi ustaviti. Doma s čudežnim mlinčkom (lončkom) namelje (nakuha) denarja, hrane, kaše, soli ipd., kolikor si zaželi.

A: Ko pa nekega dne dečka (deklice) ni doma, ukaže mati (zavistni brat, ki je lonček ukradel) lončku, naj skuha kašo, a ga ne zna ustaviti. Kaša zalije celo hišo in še sosednjo, nato pa celo vas, razliva se, dokler se ne vrne domov hčerka in ustavi mlinček s pravimi besedami.

B: Kapitan ladje mlademu mornarčku ukrade mlinček in mu ukaže, naj namelje zlatnike, hrano in sol, s katero bo posolil hrano, toda zdaj ne zna ustaviti mlinčka, ki melje in melje sol, dokler se ladja ne potopi na dno morja, kjer še danes melje; zato je morje slano.

Literatura: Grimm 103; Aarne 1909, 67, 80; Krohn 1931, 48–53; BP II, 438–440; Jason 1988; Röth 1998; EM 14 (2014), 1053–1056; Wundermühle.

Zakaj je morska voda slana?, ATU 565

Objava: Brezovnik 1894, str. 97–101, št. 71.

Ponatis: Slovenski gospodar 73/23 (7. 6. 1939) in 73/24 (14. 6. 1939).

V starih časih je živel priden deček, ki je imel samo slepo babico in mirno vest. Ko je dovršil šolo, je z drugimi dečki vred stopil v službo na neki ladji. Njegovi tovariši so imeli obilo denarja, on pa nič. To ga je žalostilo. Nekoč je potožil svoji babici, da ga drugi zaradi revščine zasmehujejo. Babica mu je podarila mlinček na veter.

»Če boš rekel mlinčku:

‘Mlinček, mlinček, melji, melji,
svetle denarčke mi namelji!’

tedaj bodo padali iz mlinčka tolarji; če pa porečeš:

‘Mlinček, mlinček, ustavi se,
zdaj denarja dosti je!’

bo mlinček takoj nehal delovati. Tudi vse druge reči lahko zahtevaš. Samo ne govori o tem prav nikomur, ker bi ti to bilo v nesrečo!»

Deček se je zahvalil in poslovil. Podal se je na ladjo. Ko so se drugi mornarji spet bahali z denarjem, se je postavil v kot in rekel:

‘Mlinček, mlinček, melji, melji,
svetle denarčke mi namelji!’

Mlinček mu je namlel cel kup svetlih tolarjev, ki so padali v njegovo kapo. Ko je bila kapa polna, je rekel:

‘Mlinček, mlinček, ustavi se,
zdaj denarja dosta je!’

Mlinček se je takoj ustavil. Zdaj je bil deček med vsemi mornarji najbogatejši. A ni se bahal. Če je bil kdo v stiski, mu je rad pomagal. Ko pa je zmanjkalo na ladji hrane, kar se je često zgodilo, ker je bil kapetan, poveljnik ladje, silno skop, je samo rekel:

‘Mlinček, mlinček, melji, melji,
dobra jedila nam namelji!’

Mlinček je na te besede namlel toliko jedil: kruha, mesa, klobas in drugega, da je bilo dovolj za vse. Deček je jedi lepo razdelil. Tovariši so ga izpraševali, od kod dobiva jedila, a on jim je vedno odgovoril, da tega ne sme povedati.

Kapetan je naposled izvedel za stvar. Nekega večera je poklical dečka v svojo kabino in mu rekel:

»Stopi k svojemu mlinčku in mu naroči, naj mi namelje pečene piščance.«

Deček je ubogal. Kmalu je prinesel kapetanu poln krožnik sveže pečenih piščancev. S tem pa hudobni kapetan ni bil zadovoljen. Dečka je tepel tako dolgo, dokler mu ni prinesel mlinčka in ga poučil, kako mora z njim postopati. Kapetan se je zaprl v kabino in si je dal namleti toliko denarja in jedil, da je lahko napolnil veliko vrečo.

Medtem je zunaj zadivjala strašna burja. Valovi so pljuskali preko ladje. Mornarji so hitro spustili rešilne čolne v vodo in so odpluli proč od ladje.

Deček je nenadoma zaklical:

»Kapetan je še na ladji!«

Klicali so ga, a on ni odgovoril. Sedel je v kabini. Poleg sebe je imel kupe denarja, pred seboj na mizi pa polno dobrih jedil. Naenkrat je opazil, da nima soli. Rekel je:

‘Mlinček, mlinček, melji, melji,
belo sol mi brž namelji!’

Mlinček je začel mleti belo sol. Ko je bila solnica polna, je ukazal kapetan: ‘Dosti je, dosti!’

Mlinček pa je mlel naprej. Kapetan je bil pozabil, kaj je treba reči, da se mlinček ustavi. Kričal je in kričal, toda soli je bilo čimdalje več. Vzel je kladivo in je razbil

mlinček na drobne kose. A zastonj. Iz vsakega kosa je nastal cel mlinček in vsi so mleli belo sol. Ladja se je napolnila s soljo, pretežka je postala in se je potopila z mlinčki in kapetanom vred.

Mornarji so se rešili. Deček se je vrnil k babici in ji vse povedal. Ona je odvrnila:

»Aha, zato je zdaj morska voda slana. Naorskem dnu stojc vsi tisti mlinčki in meljcjo noč in dan belo sol.«

Povzetek:

Babica da dečku mornarčku mlinček na veter. Če mu je rekel: »Mlinček, mlinček, melji, melji!« so padali iz mlinčka tolarji, če pa je rekel: »Mlinček, mlinček, ustavi se, zdaj denarja dosti je!« je mlinček nehal mleti. Tudi druge reči je lahko zahteval, če je želel.

Deček z mlinčkom pomaga vsem tovarišem na ladji, dokler ga kapitan ne prisili, da mu da mlinček in pove, kako je treba ravnati z mlinčkom.

Kapitan ukaže mlinčku, da nameljc mnogo denarja in jedi, nato pa opazi, da nima soli. Tudi to naroči mlinčku. Medtem pa se naredi huda nevihta, kapitan pozabi, kako je treba ustaviti mlinček, zato ga razbije, toda iz vsakega kosca nastane nov mlinček, ki meljc sol tako dolgo, da se ladja s kapitanom vred potopi.

Deček se vrne k babici, zdaj jc, zakaj jc morjc slano.

Sladka kaša, ATU 565

Vir: Angelček 1/1 (1887), str. 42.

Stara žena podari ubogi deklici lonček, ki mu je bilo treba reči »Lonček kuhaj!« – pa je kuhal sladko kašo, in »Lonček stoj!« – pa je nehal kuhati. Deklici in njeni materi odslej ni bilo treba več stradati.

Nekoč, ko je bila deklica zdoma, pravi mati lončku, naj kuha, ni pa vedela, kako naj reče, da bo nehal kuhati. Lonček je kuhal in kuhal, da je napolnil vso hišo, sosedovo hišo in ulice v vasi s kašo. Noben ni znal zaustaviti lončka. Nazadnje je prišla deklica domov in je zaklicala: »Lonček, stoj!« in lonček je nehal kuhati. Ljudje so si pa morali pot prejesti, če so hoteli priti v mesto.

Sladka kaša, ATU 565

Zps.: Podkrimski F. G.

Objava: Vrtec 21/8 (1. 8. 1891), str. 132.

Pravljica o šivilji in škarjicah, ad ATU 565

Zps.: Dragotin Kette (Siluška).

Objava: Angelček 4/9 (1. 9. 1896), str. 133–136.

Piskrček, © Ančka Gošnik Godec (Štefan 2011).

Pravljica o lončku, ATU 565

Zps.: Ksenija Prunkova.

Objava: Vrtec 58/4 (1927-1928), str. 55–57.

Vražji rep, ad ATU 565

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1944a, str. 44–51.

Vilinska krava in čudežni kabliček, ATU 565

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1944a, str. 92–96.

Ta z močnikom, ad ATU 565

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 8. 1967.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 38 C.

ATU 566 Čudežni predmeti in sadje / The Three Magic Objects and the Wonderful Fruit

Trije bratje (vojaki) dobijo čudežne predmete od nadnaravnega bitja, pri katerem so delali: torbo, ki je vedno polna hrane in pijače; mošnjo, ki se sprti polni z denarjem; plašč, ki ponese lastnika, kamor želi; piščal, ki prikliče vojake, ipd.

Eden od bratov (vsi trije) prispe v neko mesto (kraljestvo). Krčmarica (princesa) mu ukrade čarobni mošnjiček. Najmlajši brat to odkrije in jo ogrne s čudežnim plaščem ter ukaže, da ju odnese na stekleno goro. Toda ona mu izmakne plašč in odleti nazaj v svoje kraljestvo (mesto). Mladenič na stekleni gori sreča dva velikana, ki se prepirata za čudežne škornje, s katerimi je mogoče prekoračiti več milj. Ponudi se jima za razsodnika in si, medtem ko tekmujeta, obuže čudežne škornje, ki ga ponesejo v nek kraj, kjer rastejo čudežna jabolka: tistemu, ki jih poje, zrastejo rogovi. Na drugem drevesu pa rastejo hruške: ko jih poješ, ti rogovi odpadejo. Krčmarici (princesi) ponudi najprej jabolka in zahteva, da mu vrne ukradene čudežne predmete; šele ko to stori, ji ponudi zdravilne sadeže, nato pa s čudežnimi predmeti odide domov.

Literatura: Gesta Romanorum, no. 120; Grimm 36 (1815), 122; Chauvin 1892ff. VI, 166, no. 371E; Aarne 1908, 83–142; Wesselski 1952, no. 44; BP I, 464–485, III, 3–9; Scherf 1995 I, 458–462, 755–758, II, 989–990; Tubach 1969, no. 2153; EM 5 (1987), 7–14; Fortunatus.

Trije bratje, ATU 566

Kraj: Vrtojba.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/31.

Zps.: Jožef Cejan, ok. 1900.

Objava: Krolej 1995, str. 186–187.

Nekdaj so živeli trije bratje. Bili so vsi trije vojaki. In sicer: eden je bil častnik, eden desetnik, eden prostak. Prostak je delal svojima bratoma zmirom nadleže in raznovrstne prestopke. Mislil je namreč, da ga ne bodeta kaznovala, če se kaj pregreši proti njima, ker sta brata. Ali brata sta bila tudi že sita in želela sta, da bi ga spravila na kak način izpred oči. Zmislila sta se, da je v bližini čez reko

velik most. Na tem mostu je bila tudi vojaška straža. Nikdo pa se ni upal iti na stražo na ta most, ker vsakteri stražnik, ki je prišel stražit ponoči na ta most, bil je zjutraj mrtev in na drobne kosce raztrgan. Brata skleneta, da pošljeta brata stražit na ta most. Brat se je moral pokoriti povelju in je šel stražit. Ko je stal na straži prvo noč, zagleda velikanskega moža, kateri gre proti njemu in nese na rami ogromni kanon. Prostack se zelo prestraši, a vendar ne izgubi poguma. Ko pride velikan do njega, mu reče grmeče: »Pomagaj mi sneti!« Prostack mu odgovori: »Kdor ti je pomagal zadeti, ta naj ti pomaga tudi sneti!« »Pomagaj mi sneti!« zagrmí pošast zopet nad prostakom. A ta mu zopet odgovori mirno: »Kdor ti je pomagal zadeti, ta naj ti pomaga tudi sneti!« Nato vrže pošast kanon na tla in reče: »Pomagaj mi zadeti!« Prostack odgovori: »Kdor ti je pomagal sneti, ta naj ti pomaga tudi zadeti!« Nato se pošast razveseli in reče: »Blagor tebi, ker si bil tako srčan! Veliko jih je bilo tu, a vse sem umoril, ti se imaš zahvaliti le svoji srčnosti, s katero si me rešil groznih muk.« Nato mu da kos vrvi, rekoč: »Kedar koli potreseš to vrv, začeli ti bodo padati sami cekini.« Nato izgine pošast.

Ko napoči dan, se vrne prostack k svojima bratoma. Ta sta mislila, da je že mrtev, kako se pa začudita, ko ga zagledata pred seboj živega in zdravega. Prostack jima pokaže čudodelno vrvico, s katero bo dobival cekine. Ko vidita ona to, sklene desetnik, da pojde prvo noč on stražit. Prostack mu pove vse, kako naj se obnaša. Ko straži desetnik na mostu prvo noč, zagleda tudi on kakor prostack tistega velikana s kanonom na rami, ki gre naravnost proti njemu. Ko pride do njega, mu reče: »Pomagaj mi sneti!« Desetnik mu odgovori: »Kdor ti je pomagal zadeti, ta naj ti pomaga tudi sneti.« »Pomagaj mi sneti!« zakriči zopet pošast nad njim, ali desetnik odgovori zopet mirno: »Kdor ti je pomagal zadeti, ta naj ti pomaga tudi sneti!« Nato vrže pošast kanon na tla in reče: »Pomagaj mi zadeti!« A desetnik odgovori: »Kdor ti je pomagal sneti, ta naj ti pomaga tudi zadeti!« Nato mu da pošast čudodelno suknjo. Ako se je kdo ogrnil s tisto suknjo, bil je v hipu tam, kjer je le hotel. Vesel sè svojim darom vrne se zjutraj desetnik k svojima bratoma, ki sta ga že težko pričakovala. Ko vidi častnik, da sta bila obdarovana oba brata, sklene, da gre tudi on stražit eno noč. Njemu se je prigodilo na straži kakor prvima dvema. Za dar je vdobil velik klobuk. Kedar koli bi postavil klobuk na glavo, bil bi mogočnejši kakor kralji in cesarji.

Ker so postali bratje s svojimi darovi tako mogočni, so začeli hoditi »se ženit« k neki cesarični. Tej tudi povedo, kakšne darove imajo. Ta jim vzame skrivaj vse tri darove ter jih skrije. Nekega dne se priplazi prostack v grad. Tu najde suknjo. S tisto suknjo gre k cesarični, jo ogrne ter jo odnese na neko visoko goro. Tukaj pa zaspi, ker je bil zelo utrujen. Ko vidi cesarična, da je zaspal, vzame mu suknjo, se ogrne in zleti domov, prostaka pa pusti samega v neznanem mu kraju. Ko se prebudi prostack, menca si oči in razmišlja, kje bi mogel biti. Kmalu pa se zmisli, da je prišel sem s cesarično, da je potem zaspal in da je ona ušla med tem časom in ga pustila samega.

Razmišljal je, kam bi se obrnil, ker ni vedel, od katerega kraja je prišel. Slednjič jo udari po hribu v dolino. Tu najde neko jablano. Ker je bil zelo lačen, si hitro vtrže nekoliko jabolok in jih začne jesti. Ko jih sne nekoliko, zapazi naenkrat, da so mu zrasli rogovi. Misleč vzrok temo jabolke, pogleda na jablano še enkrat prav pazljivo in tu vidi, da je zapisano na njej: »Kdor jé te jabolke, mu zrastejo rogovi.« »Na, zdaj pa imaš radi tvoje požrešnosti, zdaj si postal pravi peklenšček!« si reče prostak sam pri sebi in gre dalje. Kmalu najde drugo jablano. Na tej je bilo zapisano: »Kdor jé te jabolke, mu odpadejo rogovi.« Ves vesel si prostak vtrže nekoliko jabolok ter jih sne, nakar mu rogovi naravnost odpadejo. Ko si nabere toliko prejšnjih in teh jabolok, gre dalje. Ko hodi nekaj časa, zagleda dva hudiča, ki se prepirata za eno njivo in se ne moreta pogoditi. On stopi k njima ter se jima ponudi, da jima razdeli njivo on. Hudiča sta bila zadovoljna. Nato vzame prostak dolgo vrv ter razdeli njivo na dva enaka dela: eden del enemu, drugi drugemu hudiču. Hudiča sta s to razdelitvijo zadovoljna in ga vprašata, kaj za eno plačilo vpraša za trūd. Prostak jima odgovori: »Za plačilo pa ne vprašam drugega, kakor da me neseta v oni grad, kjer sem bil jaz poprej, če vesta, kje je!« Hudiča ga primeta in naenkrat je bil v domačem kraju. Tu se preobleče ter gre kot tuj trgovec »na drobno« v grad s tistimi jabolkami, ki je imel, in drugo šaro; jabolke je vzel pa samo take, po katerih rastejo rogovi. Tam kriči: »Kupite, hoj, kupite jabolke, kupite, hoj!« Ko ga zasliši cesarična, ga pokliče k sebi in vzame (op. pisca: vzame = kupi) nekoliko jabolok. Ko pojedjo te jabolke cesar, cesarica in cesarična, vidijo, da so jim zrasli naenkrat rogovi. Poklicali so vse zdravnike, da bi jim odpravili rogove, ali nihče jim ni mogel pomagati. Nekega dne pride zopet prostak v grad. S seboj prinese nekoliko soka od jabolok, po katerih odpadejo rogovi. Stisnil je namreč že doma sok iz jabolok. Ko vidi, da imajo vsi cesarski rogove, ponudi se jim, da jih on ozdravi. Cesar se je razveselil in mu je obljubil silno veliko plačo, če jih ozdravi. Nato reče prostak: »Torej pojdemo v kako sobo. Tam se mi dodobra spovejte vseh vaših grehov in jaz vas ozdravim.« Vesel gre ž njim cesar v majhno sobo in se mu spove vseh svojih grehov. Nato mu da prostak nekoliko jabolčnega soka, da spije. Ko spije, vdari prostak nekoliko po rogovih, kateri pa niso odleteli proč. To pa je storil nalašč prostak, ker mu je dal samo nekoliko soka, da bi mu dal več, bi mu hitro odleteli. Nato reče prostak cesarju: »Nekoliko tresejo se že, a vendar nočejo iti preč, ker imate gotovo še kak greh na sebi. Dokler se ne spoveste popolnoma, ne pojdejo vam rogovi preč!« Misлил je in misлил je ubogi cesar, kaki greh bi moral še imeti. Slednjič se domisli še nekega greha in se hitro spove. Zdaj mu da prostak še nekoliko soka, pa nekaj več ko prej. Ko ga nato vdari po rogovih, mu ti hitro preč [odlete] in na glavi ni ostalo niti znamenje več o njih. Ko je videl cesar, da je ozdravljen, bil je zelo vesel. Zdaj pride na vrsto cesarica. Ko se mu tudi ta spove, da ji le nekoliko soka ter jo vdari po rogovih, da strašno zakriči uboga cesarica. Rogovi so namreč stali trdo, ker je hotel tako prostak, radi česa je

dal ji samo nekoliko soka. Reče ji: »Vi morate imeti še kakšen greh, drugače bi vam hitro odpadli rogovi.« Ona mu res pove še nekatere grehe. Nato ji da več soka in jo vdari po rogovih. In glej, tudi njej so hitro odpadli. – Zdaj je prišla na vrsto cesarična. »E,« si misli prostak, »to bom pa trpinčil.« Ko se mu tudi ona spove svojih grehov, da ji nekoliko, pa prav malo soka in jo močno vdari po rogovih, da je uboga cesarična skoraj omedlela. Nato ji reče prostak: »Vi morate imeti še kak greh na sebi, povejte mi le vse grehe, drugače vas ne morem ozdraviti.« Ona mu pove nekaj grehov, katerih se je izmislila, nakar ji on zopet nekoliko, a zopet malo soka piti dá. Zdaj jo močno vdari po glavi. Pa ker ji je dajal soka le po malem, ji niso hoteli odpasti rogovi in uboga cesarična je zopet mnogo trpela, da ni hotela niti več ostati. Pa starši so jo silili in prigovarjali, da naj ostane in pove vse grehe, ker gotovo tudi njo ozdravi. In tako se zopet vsede in ostane. Prostak ji spet pravi, da mora imeti še kake grehe. Ona mu pove, da je vzela trem bratom tri čudodelne reči ter jih skrila. Zdaj zagleda prostak na zidu visečo čudodelno vrstico, suknjo in klobuk. Hitro reče cesarični: »Dajte meni tiste tri stvari tam na zidu.« »O, le vzemite si, samo prosim vas, ozdravite me!« Nato ji dá piti več soka, vdari po rogovih in ti ji naenkrat odpadejo. Nato vzame suknjo, vrže jo na cesarično in jo odnese na neki visok hrib, kjer je morebiti še zdaj, če ni umrla.

Čudni aržet, ATU 566

Kraj: Poženik, pri Cerkljah.

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan, 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek III; Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/185.

Objava: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 19–21.

Čudotvorna torbica, ATU 566

Kraj: okolica Varaždina, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Slovenski glasnik 4/5 (1. 11. 1859), str. 137–140: Narodne pripovedke iz Varaždinske okolice.

Ponatisi: Krek 1885, str. 100–115, št. 49; Brenkova 1985, str. 151–157: Čudodelna torbica; Valjavec / Popit 2007, str. 172–175.

Od frišnih fig, ATU 1000 + 570 + ad 513B + 566

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedala: žena, prodajalka posode.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/80; Arhiv JAZU 3.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 370–379, št. 114: Frišne fige.

Trije bratje vandrovci, ATU 566*Kraj: Mežiška dolina.**Objava: Mir 5/9 (10. 5. 1886), str. 70 in 5/10 (25. 5. 1886), str. 78.*

Trije bratje uidejo od vojakov (žolnirjev). Pri nekem gozdu se ustavijo, zakurijo in se dogovorijo, da bo ponoči prvi stražil Jošt. Sredi noči pride črn mož prosit, če bi se lahko pogrel pri ognju. Nato jih vzame v službo kot vrtnarje, Joštu pa da kamnito kroglo, ki se bo sama kotalila naprej in jih bo pripeljala do njegovega doma pod zemljo.

Čez tri dni se bratje naveličajo vrtnariti in terjajo plačilo. Jošt dobi tak klobuk, da če ga postavi na glavo, ni bil ne žejen ne lačen; Kutin tako suknjo, da ga nese, kamor je želel; Bric pa mošnjo, ki je bila zmeraj polna denarja.

Jošt in Kutin se na križpotju ločita od Brica, ki odkupi suknjo in jima da zanj polne žepe denarja. S čudežno suknjo se da prenesti v kraj, kjer je bil rojen. S prijatelji zahaja v krčmo in krčmarica mu zamenja čudežno mošnjo za navadno. Toda Bric jo zavije v svojo suknjo in se z njo vred prenese na stekleno (glaževnato) goro, od koder navaden človek ne more več nazaj. Zvita krčmarica pa začne jokati, da jo zebe, Bric ji posodi svojo suknjo in ona mu takoj uide domov.

Bric v stiski prosi Boga za pomoč, tedaj zagleda dva hajda, ki se prepirata zaradi čudežnih čevljev, s katerimi se lahko z enim korakom prekorači tristo milj. Bric se ponudi za razsodnika. Medtem ko hajda tečeta za kamnom navzdol, obuje čevlje in v trenutku prispe v neko mesto. Tu kupi taka jabolka, da so tistemu, ki jih je jedel, zrasli rogovi, in take hruške, da so rogovi odpadli. Ko se vrne domov, da krčmarici jesti jabolka, in ko krčmarica vidi, da so ji zrasli rogovi, se tako prestraši, da mu takoj vrne mošnjo in suknjo. Zdaj ji da še hruške in rogovi ji odpadejo.

Bric pa je šel po svetu in dobro se mu je godilo, saj je imel vedno dovolj denarja.

Dva brata vojaka, ATU 566*Objava: Nedeljko 1887, str. 25–29; Nedeljko 1908, str. 106–112: Hudobni brat.***Svinjski pastir postane kralj na Španskem, ATU 725 + 566***Kraj: Livek, pri Kobaridu.**Objava: Gabršček 1910, str. 266–277, št. 34.**Prepis pravlјice je pod pravlјičnim tipom ATU 725.***O treh bratih, ad ATU 566***Kraj: Podgorje, pri Kamniku.**Povedal: Franc Bergant - Jefar.**Zps.: Marija Makarovič, 1951/1952.**Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.**Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 413.*

ATU 567 Čudežno ptičje srce / The Magic Bird-Heart

Brata ujameta čudežnega ptiča. Eden poje njegovo glavo in postane kralj, drugi pa srce in najde vsako jutro pod vzglavjem zlatnik. Pride v neko mesto in bogato živi, vanj se zaljubi princesa in se poroči, toda njena mati mu želi izmakniti ptičje srce. Skuha mu napitek, po katerem mladenič izbljuva srce. Zdaj poje srce princesa, njega pa spodita. V tuji deželi najde čarobno zel: tisti, ki jo poje, se spremeni v osla. Zraven pa raste še druga zel: ko jo spremenjeni v osla poje, dobi človeško podobo nazaj. Nabere obe rastlini in spremeni princeso in njeno mater v oslici ter ju pusti v tej podobi, tako da morata težko delati.

V nekaterih variantah ju spremeni nazaj v človeško podobo, on pa odide v bratovo kraljestvo.

Literatura: Somadeva, Kathāsaritsāgara; Grimm 60, 122; Polivka 1900a; Aarne 1908, 53–200; Krohn 1931, 45–48; BP I, 528–556, III, 3–9; Ranke 1934, 113–130; Schwarzbaum 1968, 90; Röth 1998; Marzolph, Van Leeuwen 2004, no. 61, 380, 475; EM 4 (1984), 450; EM 14 (2014), 292–295; Vogelherz, Das wunderbare V.

Mati i či postale oslice, ATU 567

Kraj: Budinščina, pri Varaždinu.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 249–250.

Tak je bil jen otec, bil je jako siromašni, imel je čudaj dece i išli su po svetu. Kad su došli vu jenu šumu, našel je najmlajši vtiča i nesel ga je sobom i kad je došel vu varaš, išel je mimo apoteke a apotekar pital ga je, dali oče vtiča prodati. On veli, da je; a kad ga je apotekar kupil, pogledal je pod perje i videl je napisano, da koj pojé glavu ovoga vtiča, da bu kralj postal, a koj pojé srce, da bu našel saku noč sto cekinov pod svojom glavom. Mislil si je, da bu pojel glavu a žena mu bu pojela srce. Zel je takaj i onoga maloga dečeca i njegovoga brata k sebi, da budu pri njem živeli, dok ne budu vmrli. A kad je kuharica vtiča temfala, pazili su ti dečki, pa kad je odišla v špajzu, zeli su glavu i srce, starejši je pojel glavu a mlajši srce, pa su odišli. Tak je došel mlajši vu jen varaš i išel je v oštariju i dal

si je jesti donesti, a kad se je najel, legel je na klup i zaspal je a kad se je v jutro zbudil, našel je pod glavom sto cekinov. Onda si je taki kupil konje i kučiju i živel je kak jen grof. Či birtaša se je vu njega zaljubila i oni su se ženili. Mati njegove žene furt je študirala, kak bi mogla srce vun zeti, kajti je bilo vuvek vu njem celo, i skuhala je drač i dala mu je piti, a on je srce vun zbluval a ona je zela srce i dala svojoj čeri a od vezda je ona vuvek našla sto cekinov pod svojom glavom. Jen put su rekli, da se idu malo na vodu vozit, i kak su tam došli, rekli su, da naj ide on prvi unuter v ladju, i on je išel a kak je v ladju došel, porinuli su ju i on je sam na vodi odletel i pol leta je na vodi živel i došel je do zakletoga vrta. Tam je bil jen stari človek a kad ga je on videl, rekel mu je, da naj slobodno vse jé, samo one šalate ne. A on neje štel posluhnuti pa je jel, a kak je pojel, taki je bil osel. Onda mu je rekel starec: Zakaj me nisi posluhnul? Nek za ov put ti naj bu. I dal mu je druge šalate i taki je postal opet človek. Onda ga je prosil za obodve šalate i odišel je v on varaš, gde je bila njegova žena i punica, i prodal je ovim ovu šalatu, a kad su one počele jesti, bile su oslice. Onda je on rekel njim: Dajte mi ono srce, onda bute opet ljudi. One su mu dale srce, a on je rekel: Samo vi ostante osli. Kupil si je kola i vozil se je z ovimi osli i išel je brata si iskat, koj je bil kral, a kad ga je našel, živel je pri njem, dok nisu 'si vumrli'.

Povzetek

Oče je imel mnogo otrok, šli so po svetu. Najmlajši je nekoč v gozdu našel ptiča in ga je odnesel s seboj v mesto. Lekarnar je ptiča odkupil, dečka in njegovega brata pa je obdržal za svoja. Ptič je imel pod perjem napisano: Kdor poje glavo, bo kralj, kdor poje srce, bo našel vsako noč 100 cekinov pod svojim vzglavjem. Lekarnar je mislil pojesti glavo, ženi pa bi dal srce. Ko pa je kuharica pripravljala ptiča, je starejši brat pojedel glavo, mlajši pa srce in sta odšla. Mlajši pride v gostilno, z denarjem si kupi konje in kočijo ter živi kakor grof. Gostilničarjeva hči se zaljubi vanj in se poroči. Njena mati pa hoče dobiti srce, ki je bilo še celo v njem. Skuha mu dračo (paliurus spina-christi), da ga zbljuva. Srce zdaj poje njena hči, njega pa pahneta v vodo.

Pod vodo je prišel mladenič v zakleti vrt, kjer mu zakleti človek pove, da lahko vse je, le neke solate ne. Ni ga ubogal, pojedel je solato in postal osel. Starec se ga je usmilil in mu dal še druge vrste solato, nakar se je spremenil nazaj v človeka. Mladenič prosi za obe vrsti solate in se vrne v mesto. Tašči in ženi da solato in spremenita se v oslici. Zdaj zahteva, da mu vrneta srce, kar tudi storita, on pa ju pusti, da ostaneta oslici. Mladenič je odšel k svojemu bratu, ki je bil kralj.

ATU 569 Vreča, klobuk in rog / The Knapsack, The Hat and the Horn

Najmlajši (srednji) do treh revnih bratov dobi od nadnaravnega bitja čudežne predmete: prt, ki se pogrnen napolni s hrano (mošnjiček, ki je vedno poln denarja); pas, ki lastnika odnese, kamor želi; klobuk, s katerim je mogoče priklicati na tisoče vojakov (vrečo s celo armado vojakov, rog, ki prikliče vojsko).

A: Doma mu kralj (brata) ukrade čudežne predmete, a jih mladenič z vojsko izpod klobuka pridobi nazaj. Kralj vidi, da je mladenič nepremagljiv, in mu ponudi hčerko v zakon.

B: Kralja napade sovražna vojska, ki jo mladenič s svojim čudežnim predmetom premaga, nakar se poroči s princeso.

Opomba: Ta pravljica je sorodna pravljicnima tipoma ATU 564 in ATU 563.

Literatura: Grimm 37 (1812), 54; BP I, 464–485; Scherf 1995 I, 397–403, II, 966–969, 1398; Röth 1998; EM 11 (2003), 213–219; Ranzen, Hütlein und Hörnlein.

Čudodelni prt, ATU 569

Kraj: Kobarid.

Zps.: Josip Kenda.

Objava: Kenda 1896, str. 45–49, št. 5.

Neki oče je imel tri sine. Bil je velik revež; živiti so se morali le ob tem, kar so si prislužili. Zdajci zboli oče na smrt. »Ničesar vam nimam zapustiti, razven te uborne koč. Molite in Boga prosite; on vam že dá za potrebo.« Te besede so bile zadnje iz njegovih ust in oče je za zmirom zatisnil oči. Sinovi ga pokopljejo in gredo po svetu sreče iskat.

Prvi dan najdejo velik kup denarja. »Kaj bomo dalje hodili in po svetu blodili!« pravi starejši brat. »Tu napolnimo svoje vreče, vsi imamo dovolj. Če nam poide, pojdemo pa še po svetu sreče iskat.« In starejši brat napolni svojo vrečo ter se vrne domov, kupi lepo hišo, odpre krčmo in se vrhu tega še bogato oženi. —

Mlajša brata pa gresta dalje. Drugi dan najdeta zopet velik kup denarja. Srednji brat pravi: »Čemu bi hodila dalje! Tu napolniva svoji vreči pa se vrniva domov. Denar ne leži za vsakim grmom.« In srednji brat napolni svojo vrečo ter se vrne domov. Tu kupi lepo hišo, odpre krčmo in se bogato oženi.

Mlajši brat gre pa le dalje sreče iskat. Še tistega dne sreča lepo oblečenega gospoda. Gospod ga vpraša: »Kam se ti tako mudi?«

»Sreče iskat!« odgovori mladenič srčno.

Gospod ga dalje izprašuje: »Kakšno srečo bi imel ti najrajše?«

Mladenič mu reče: »Najrajše bi imel takšen prt, na katerem bi bile vsakeršne jedi in pijače, kader bi nanj potrkal.«

»Imej, česar želiš!« reče mu gospod, dá mu prt in izgine.

Mladenič se zelo razveseli prta, a hoče se tudi takoj prepričati, ali res kaj velja. Razgrne ga po travi in potrka nanj. V tem hipu je na prtju vse polno najboljših jedij in pijač v zlatih posodah. Ko se dobro okrepča, ne vrne se domov, ampak nameni se daleč po svetu. Videl je lepa mesta, rodovitne dežele in druge znamenitosti.

Ko potuje nekda po velikem in samotnem gozdu, sreča vojaka, ki komaj hodi. Mladenič ga veselo ogovori: »Kaj se držiš tako kislo, kakor bi bob pekel! Vesel bodi, saj si še mlad in poleg tega vojak.«

Vojak mu odgovori: »Kako bom vesel, ker sem lačen, da se skozi mene vidi.«

Mladenič mu veli: »Vsediva se, da se okrepčava, če si res lačen.« Oba sedeta in mladenič razgrne prt ter potrka nanj. Veselja se zablisne vojaku oko, ko ugleda na prtju najboljših jedij in pijač v zlatih posodah. Ni mu bilo treba dvakrat veleti, naj privzdigne in pije.

Ko potolaži vojak prazni svoj želodec, vpraša mladeniča: »Kje si dobil to?«

Mladenič mu pové, kako je iskal z bratoma sreče in jo tudi našel.

»Tudi meni je dal neki gospod veliko srečo,« reče vojak. »Dal mi je tako mošnjo, iz katere pride toliko vojakov, kolikor ukažem, če jo odprem.«

Mladenič mu reče: »To je tudi lepa sreča, ki je ne prodaja vsak krošnjar. Menjajva, ako ti je ljubo!«

»Zakaj ne,« odgovori mu vojak. »Čemu mi bodo vojaki, ako imam prazen želodec. Le menjajva!«

Ko se dodobra okrepčata, menjata si vsak svojo srečo ter gresta vsaksebi. Pa nista še bila daleč vsaksebi, ko odpre mladenič svojo mošnjo ter ukaže, naj pride četa vojakov iz nje, da napadejo vojaka in mu vzamejo prt. Vojaki hitro storé, kar jim je ukazal novi gospodar. Zdaj ima mladenič oboje, prt in mošnjo; zato se napoti domov.

Ko izve srednji brat, da je mlajši doma, ga povabi na kosilo. Isto stori tudi starejši brat. Zdaj se spodobi tudi mlajšemu, da povabi svoja brata na kosilo. To je tudi storil. Starejša brata sicer nista tega zahtevala in tudi ne pričakovala,

ker sta mislila, da je brat brez uspeha iskal sreče po svetu in ju ne more z ničemer pogostiti, ker je oblečen tako ubožno. Ali radovedna sta bila vendar, s čim ju pogosti. — Napovedani dan prideta v borno rojstveno kočo, kjer je stanoval mlajši brat. Mlajši brat ju prijazno vsprejme in se ž njima pogovarja. Bilo je že proti poldnevu, ko še ognja ni zanetil. Temu se brata čudita in se skrivaj jezita, mislé, da se brat le šali ž njima. Mlajši brat opazi njiju nevoljo, zato jima reče: »Nič se ne jezita; kosilo bo že pripravljeno o pravem času.« Ko odzvoni poldan, vzame prt iz postavca, ga razgrne po mizi in potrka nanj. Bratoma veli prisesti k mizi. Na prtju so najokusnejše jedi in pijače v zlatih posodah. Brata se ne moreta temu dovolj načuditi in prehvaliti bratove sreče. Ko se poživé z jedmi, kakeršnih še nista jedla starejša, in napijó vina, kakeršnega še nista pila, pelje ju na bližnji hribec ter jima reče: »Vidva še nista videla vsega, kar imam. Zdaj vama pokažem še jedno.« Nato vzame vrečo, odpre jo in veli: »Iz te mošnje pridi toliko vojakov, da se napolni vsa dolina, ki se razprostira pred nami.« In bilo je toliko lepo oblečenih vojakov, da je vse mrgolelo. Ko jim veli iti zopet v mošnjo, slušajo ga pohlevno. Brata sta kar strmela. Kaj takšnega nista še nikoli videla, niti slišala o tem.

O vreči izvé tudi sam cesar. Pokliče ga pred se. Ko pride mlajši brat pred cesarja, zahteva tisti prt in mošnjo od njega. Mladenič mu odgovori: »Čemu bosta vam prt in mošnja? Saj imate vojakov, kolikor hočete! Jest in piti imate tudi dovolj.« Ničesar mu neče dati, ker se ga tudi nič ne boji. Dolgo se pričkata. Naposled mu napove cesar vojsko.

Cesar skliče vse svoje vojake pod orožje ter pelje celo vojsko proti jednemu samemu mladeniču. A ta se še zmeni ne za vse cesarske vojske. Ko razvrsti cesar svojo vojsko in ji ukaže, kar je potrebno, gre na hribček gledat, kako njegova vojska potepta sovražnika. Ali to pot se je močno prevaril. Tudi mladenič pride s svojo vojsko na isti hribček kakor cesar. Vpričo cesarja odpre vrečo in reče: »Jaz ukažem, naj pride iz te vreče toliko vojakov, da oklenejo in polové vso cesarsko vojsko!« Kakor veli, tako se tudi zgodi. Zdaj spozna cesar, da mu ne more ničesar; zato se pogodi ž njim: dá mu hčer za ženo in zraven dobi še kraljestvo po kraljevi smrti.

Tako je bil najmlajši brat najbogatejši, najmogočnejši in najsrečnejši svojih bratov, vendar ni nikoli pozabil Boga.

Trije bratje, ad ATU 569

Zps.: -č.

Objava: Vrtec 13/11 (1. 11. 1883), str. 162–167.

Sin in hudič, ATU 563 + 569

Kraj: Dolenjska.

Zps.: Ivan Toman.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/169.

Kučarski pastir in vražja vojska, ATU 569

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944a, str. 36–41.

ATU 570 Zajčji pastir / The Rabbit-Herd

Kralj ponudi svojo hčerko v zakon tistemu, ki mu bo uspelo pasti njegovo čredo zajcev, ne da bi katerega od njih izgubil. Najmlajši od treh bratov je prijazen s staro ženo, ki jo sreča na poti, in v zahvalo mu podari čarobno piščal, s katero bo lahko priklical vse zajce.

Da bi preprečil poroko princeze z neustreznim ženinom, pošlje kralj k pastirju člane kraljeve družine (dvorjane), da bi odkupili katerega od zajcev. Pastir jim obljubi, da jim bo dal zajca, za plačilo pa zahteva od njih neprimerno dejanje (skakanje po eni nogi, princesa ga mora poljubiti ali spati z njim ipd.). Ko pa je dejanje izpolnjeno, zapiska na piščal in zajec se vrne k čredi.

Kralj zdaj zahteva od pastirja, da napolni vrečo z lažmi, toda ko sliši, da so »laži« njihova neprimerna dejanja, hitro ustavi pripovedovanje, češ da je vreča že polna, ter privoli v poroko.

Literatura: Grimm 165; Köhler / Bolte 1898 ff. I, 428, 464; BP III, 267–274; Scherf 1995 I, 574–577, II, 1277–1280; Röth 1998; EM 6 (1990), 558–563; Hasenhirt.

Sto zajcev, ATU 570

Kraj: Temljine, Tolminsko.

Zps.: Josip Kenda.

Objava: Kenda 1898, str. 36–40, št. 3.

Neki kralj je imel poleg drugih obilnosti tudi sto zajcev, za katere je imel posebnega pastirja. Gorje pa pastirju, ki bi bil izgubil katerega zajca! Kdor ni prignal vseh sto zajcev domov, njemu so odsekali glavo.

Pod tistim kraljem je živel mož, ki je imel tri sine. Ker kralj ravno ni imel zajčjega pastirja, zato je ponudil oče najstarejšega sina kralju za pastirja. Kralj mu obljubi lepo plačilo, ako jih bo pasel leto dni; pa mu tudi zapreti, da izgubi glavo, če izgubi le jednega zajca. Toliko da prižene najstarejši sin zajce na pašo, že se mu razkropé na vse strani. Ko pride zvečer domov brez zajcev, odsekajo mu glavo.

Zdaj pošlje oče kralju drugega sina, da bi pasel sto zajcev. Ko se napoti h kralju, sreča ženo, ki ga vpraša: »Mladenič, kam greš?«

»E, kaj tebe to briga! Naj grem, kamor hočem!« odvrne jej mladenič prevzetno.

Žena mu žalostno odgovori: »Ker mi nisi hotel povedati, kam greš, tudi ti ničesar ne opraviš.« In šla je svojo pot.

Tudi drugi sin je izgubil takoj prvi dan vse zajce in zvečer so mu odsekali glavo.

Zdaj pošlje oče še tretjega sina, toda jako žalostnega srca. Ko je najmlajši sin na poti h kralju, sreča ga ubožna ženica in ga vpraša: »Mladenič, kam greš?«

Mladenič jej pové vse, kaj se je zgodilo ž njegovima bratoma, in pristavi žalostno: »Kjer sta umrla oba brata, tam naj umrjem tudi jaz!«

Ženica, ki je bila sama Mati božja, ga potolaži, rekoč: »Nič se ne boj! Ker si se tako ponižal, da si mi razodel svoj namen, zato ti tudi pojde vse po sreči. Tudi tvoja brata bi lahko bila srečna, ako bi ne bila tako prevzetna. Na, to pišchal ti dam, s katero lahko skličeš zajce, če bi se tudi razkropili na vse vetrove.« Nato Marija blagoslovi mladeniča in se posloví.

Ko pride najmlajši sin pred kralja, vsprejme ga ta prijazno in mu reče: »Če bodeš pasel mójih sto zajcev leto in dan in jih srečno varoval, dobiš mojo hčer za ženo. Glej pa, da ne izgubiš katerega, sicer izgubiš glavo.«

Ko je prignal prvi dan zajce na pašo, hitro se mu razkropili na vse kraje; sam pa je molil in izrezaval svete podobe, kakršnih se je učil doma. Ko se približa večer, zapiska na piščal, katero mu je dala Mati božja. Kakor bi trenil, skupaj so vsi zajci. Pastir prižene vesel vseh sto zajcev domov. In tako je bilo dan za dnevom, dokler ni minilo deset mesecev.

Zdaj se je kralj zbal, da bo moral dati zajčjemu pastirju hčer za ženo; zato je premišljeval, kako bi prevaril zajčjega pastirja, da bi mu ne bilo treba dati hčere. Takoj drugo jutro pošlje jednega svojih služabnikov k zajčjemu pastirju vprašat, ali proda zajca. Zajčji pastir pravi: »Pet cekinov sem in zajec bo vaš!« Služabnik mu našteje pet cekinov in odnese zajca. Pod večer zapiska pastir na Marijino piščal in vseh sto zajcev priteče k njemu. Tudi tisti zajec pride, katerega je prodal služabniku, ker mu je ušel, ko je zaslišal piščal svojega pastirja. Drugo jutro pošlje kralj drugega služabnika k zajčjemu pastirju, ali bi mu prodal zajca. Pastir zahteva deset cekinov za zajca, ki pa zopet uide služabniku, ko zasliši znani glas piščali. Nato pošlje kralj prvega svojih služabnikov k pastirju, da kupi od njega zajca. Služabnik je moral dati za zajca petnajst cekinov, pa zajec mu je ušel prav takrat, ko ga je imel prinesiti domov.

Kralja je bolj in bolj skrbelo, da bo moral dati hčer zajčjemu pastirju; zato je tudi čedalje bolj premišljeval, kako bi prevaril pastirja. Zdaj pošlje svojo hčer k pastirju kupovat zajca; toda pošteti je morala celih sto goldinarjev za zajca. Dasi ga je dobro zvezala in zavila v predpasnik, jej je vender vse raztrgal in utekel, ko je zaslišal piščal, in pritekel k svojemu pastirju.

Prišel je zadnji dan službe zajčjega pastirja. Zdaj se kralj sam napravi in gre k pastirju kupovat zajca. Zajčji pastir mu pokaže starega, že na pol mrtvega konja

in mu reče, da mora tega konja po hribu navzgor z nosom potiskati, ako si hoče zaslužiti zajca. Kralj se upira z nosom v konja in ga potiska navzgor, ali konj je vedno le na mestu. Ko sprevidi pastir, da se kralj zastonj trudi in upira, reče mu, da je že zaslužil zajca, četudi ni spravil konja na hrib. Ali kralj še ne pride do pol pota, ko zasliši zajčjega pastirja piščal; zajec mu smukne iz rok in teče k svojemu pastirju.

Zdaj je kralj spoznal, da ni drugače, nego dati zajčjemu pastirju hčer za ženo. Zato napravi drugi dan velike gosti ter povabi tudi zajčjega pastirja v gosti. Vse je napivalo in nazdravljalo zajčjemu pastirju, tako da je bil sam kralj nevoljen. Nato reče zajčjemu pastirju: »Ako hočeš dobiti mojo hčer za ženo, moraš napolniti vrečo samih resnic.«

Pastir se malo zamisli in začne: »Ali mi niste poslali služabnika, kateri mi je dal za zajca pet cekinov, a zajec mu je zopet ušel?«

»Res je bilo tako!« pritrди kralj.

Zajčji pastir vzame vrečo, jo odveže in reče: »Jedno resnico že imam, smuk v vrečo!« Zdaj zopet vpraša: »Ali niste poslali k meni drugega služabnika, kateri je kupil od mene zajca za deset cekinov, pa zajec mu je utekel?«

»Res je tudi to!« reče mu kralj.

Pastir je imel že dve resnici v vreči. Dejal je dalje: »Ali niste poslali k meni svojega tretjega služabnika, kateremu sem prodal zajca za petnajst cekinov, pa zajec je ušel tudi temu služabniku?«

»Res je!« pravi kralj, »le zaveži jo v vrečo!«

Pastir zopet vpraša: »Ali niste poslali svoje hčere k meni na pašo, da bi kupila od mene zajca, in dala je zanj sto goldinarjev, pa zajec jej je ušel?«

»Tudi to je res!« pravi kralj.

Pastir je imel že štiri resnice v vreči in je rekel: »Ali niste prišli sami k meni zajce kupovat in ste morali namesto denarjev pošteti z nosom ...«

»Dovolj, dovolj! Vreča je že polna resnic!« pristriže mu kralj besedo, da bi gostje ne zvedeli, da je moral z nosom starega konja potiskati v hrib. Nato je dal zajčjemu pastirju hčer za ženo in zraven še mnogo cekinov.

Čudna služba, ATU 610 + 570

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan, 1838.

Vir: NUK, Ms 3483, zvezek III; Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/186.

Objave: Kropelj 1995, str. 195–196, št. 28; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str.

19–21; Kropelj 2008, str. 172–173.

Od frišnih fig, ATU 1000 + 570 + ad 513B + 566

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedala: žena, prodajalka posode.

Zps.: Gašper Križnik, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/80; Arhiv JAZU 3.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 370–379, št. 114: Frišne fige.

Trije bratje so se šli namški vüčit, ATU 1697 + 300 + 570

Kraj: Stara cesta, Štajerska.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 4/12 (1. 12. 1884), str. 611–613, št. 32.

Zlata hruška, ATU 317 + 570, literarna pravljica

Objava: Milčinski 1917, str. 113–121.

Ovčar in kraljičina, ATU 570

Kraj: Kobarid.

Objava: Gabršček 1910, str. 233–240, št. 30.

Od treh bratof, ATU 570

Kraj: Bogojina, Prekmurje.

Povedal: Lajči Gutmanov.

Zps.: Milko Matičetov, 22. 1. 1950.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Lajči Gutmanov, Bogojina.

Prevod v nemščino v rokopisu: Von den drei Brüdern, ATU 570

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: rokopis v nemščino prevedenih pravljic, ki jih je zbral Milko Matičetov.

Tristo zajcev, ATU 610 + 570

Kraj: Vrh nad Ostrožnikom.

Povedala: Zefka Kofol - Potolovčeva.

Zps.: Milko Matičetov, 26. 10. 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek 6, Mokronog.

Objava: Štefan 2019, str. 196–207.

Prevod v nemščino v rokopisu: Von den dreihundert Hasen, ATU 610 + 570

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: rokopis v nemščino prevedenih pravljic, ki jih je zbral Milko Matičetov.

Tristo zajcev, © Ana Zavadlav (Štefan 2019).

Ad tristu zajcu, ATU 610 + 570

Kraj: Št. Vid pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Posnel: Milko Matičetov, 2. 5. 1959 v Ljubljani.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Trak 10.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, str. 143–148, št. 9.

ATU 571 Zlata goska / »All Stick Together«

Kraljično, ki se še nikoli ni nasmejala, obljubi kralj v zakon tistemu, ki bi jo uspel spraviti v smeh. Najmlajši od treh bratov, ki se tudi potegujejo za njeno roko, sreča na poti starega moža (nadnaravno bitje). Ker mu pomaga, dobi za zahvalo od njega zlato gosko (ali čudežni predmet, npr. zlati voz).

Na poti prenočuje v gostilni in gostilničarjevi hčerki bi radi izpulili goski zlato pero (ali utrgali zlato rožo z voza), toda ko se primeta peresa (rože), se ne moreta več odlepiti. Ko mladenič naslednji dan nadaljuje pot, se tudi nekateri drugi ljudje ali živali prilepijo drug na drugega. Ta čudna četa paradira mimo princesinega okna in ko jih princesa zagleda, se prvič v življenju nasmeji. Mladenič pa se poroči z njo ali dobi polovico kraljestva.

Literatura: Grimm 64; BP II, 39–44; Scherf 1995 I, 506–509, 546–548; Röth 1998; EM 8 (1996), 700–707; Klebezauber.

Ankæt je imu an oče tri sinove, ATU 571 + 530

Kraj: Podgorica pri Šmarju, pri Grosuplju.

Povedal: Tone Boh.

Zps.: Milko Matičetov, 1949.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek: Tone Boh 6.

Ankæt je imu an oče tri sinove. Dej je pa an grof dau razguasit: »Termi se bo meja hčer nasmejaua, bom dau graščino in pa hčer.« Ala, pol pa prau ta starji: »Dejte men 300 goldinarju.« Pa mje dau oča. Pa je šu nakupet nek ane otročarije. Potlej pa je razuušu tam na miza. Pa se nej tua neč nasmejat. Pa damou pride.

Ta druh prau: »Dejte men pa se bo men.« Je spet nakupu pa je spet nesu. Pa se nej tua neč nasmejat.

Potlej je pa – tretjega so imel mau za neumnega – je zmerej tak mačka imeu napreženega pa je drevešček naredu pa je orau po peč. Pol pa präu ta tretji: »Dejte men stu goldinarju.« – »E,« oča je reku, »sej še ta nejsta neč naredua, boš pa ti!« – No, pa je le prosu, pa mje uänder poj dau. Pa je spet nakupu otročarije, samo mau, pol pa nese pa gre čez an must. Not u uod se pa oguas: »Pomagaj mi!« – »Kaku ti m pomagou, ke neč ne vidim.« Pa pride Marije uen z uode pa mi da ana šibca: »Dej pa ke boš na un krej musta pršou, pa po tleh udar.« Rejs, je pa udaru,

pride pa ana strašnu lepa kočije uən pa an par kuj pa kočjaž. Na usacm kolesi je biu tak lejp pušele neizrečensko, da nej bu na celmi svejti tacga.

Potlej pa gre. Dej pa ga nuč zauoti, je pršu pa do ane gostilne, je ba pa uduva pa 4 punce imeua. Potle so pa kočija u šupo zapelal pa so šli not u hiša. Mau piua, mau jeua. Potle so šli pa spat pa je reku tistim puncam: »Pa ne smej nobeden pušlc uzet!« Tiste punce so pa navadno u samih srajcah ležale zvečer. Ala, ponoč se prebudi je pa pravje: »Pejmo usaka an pušlc uzet, sej ne bo neč vejdu!« Pa so letejle. Pa zgrabjo usaka an pušlc, pa stran nejso mogle it. Zjutrej gospodija ustane pa jim fruštik skuha unim dvejma. Pol gre pa une punce klicat. Pa jih nej buu na postli. Hala, pol so pa šli u šupa, pa so se use 4 držale. Hala, pa kočija uən, pa zapregu, pa sta se useua gor, pa zapodiua. Punce pa za jim – hejduh je leteu!

Potlej so pa – gospud pa mežnar sta šua u ano vas obhajaj. Pa so damu šli potlej. Dej sta pa srečaua tista kočija. So pa ano punco pahnili gospoud: »Kaj letiš tukej, bejš damu!« So se pa še gospud prjel, so pa še gospud letejl. Mežnar kliče: »Gospud, pejte nazaj, kaj letita?« Gospud nej mogu ustran jet. Zdej pa tam z groble grabi, buat drgne cejstar. Dej ga vidi tist, ki leti, pa udari župnika ke pa rit s tista grobla, zdej pa še zogar poj leti. Hej, je bua velika precesja! Zdej je pa zogarji jermen puoču. So huače pa dol šle umej nogami. Pol pa čez ano vas letijo, poj pa ana glista prlezua iz riti, je pa petelin zagledau takle na vasi. Hej, skoči najo, je pa še petelin prjeu se. Je pa usega opraskou dol po bodelnih, da je use kri tekua.

Hala, prletijo u grad. Punca je bua gor na ganki, tu se je tak smejaua, kar ob kolena je toukua. Pa so se anih trikrat po duorišči zavftli pa so šli damu. Ke pridejo tist do musta, pa kar kočija zgin pa so šli pol usak seb damu. Damu pride, pa nej neč povedou.

Potle je pa oče zbolu in umřu. Pa je prejt reku: »Tukej ne morem vam doto dat, na britof pritite pa bom sam dau usak večer anmu.« Zdej so ga pa pokopal. Zdej bi meu ta starij it ta parvu. Zviečer je reku ta družmi: »Ha, ne grem. Pejva raj na uas, bomo ana zapell!« Pa sta šua. Ta mal se je pa oprau, je pa šu na britof. Pa odmoli ane očenaše tam na očetovem grob, pa se grob odprè, pa pride uon. Prav: »Si ti pršou, nej unga?« Pa mi da an zuat oreh, pa präu: »Kadar bo huda siua, pa rec, da nej kèj zuat rata, pa bo.« Ta drug večer b mogu pa ta drug jet, pa tud ta drug nej tou jet. Sta šua spet na vas. Pol se pa spet ta mal sprau, gre pa spet ta mal. Spet mau moli pa se grob odpre. Pa pride uən oča, prau: »Na, tu imaš srebrn oreh, boš reku Kej ratej, pa bo kej ratou srebrn. Te bo prou pršuo.« Ta tret večer je pa na ta malga vrsta pršua. »Hej,« sta rekua, »ta bo pa lejzu.« Sta pa spet unadva šua na vas, ta mal je pa šu. Pa spet moli an mau, pa se spet grob odpre. »No,« prau, »zdej si pa ti pršou, boš pa imu za use tri dedščina.« Mje dau pa kufrast oreh, je pa kufrast kej ratou.

No, zdej pa nej tu neč povedat unim dvejma, kar tih je biu. Dej so pa grofje prejt uojskval se, vejste, je pa grof uojskvou se. Zdej unadva sta šua not u uojška,

ta je biu pa doma. Dej pa hadu premaguje tega grofa. Je pa zuat orh u roke uzeu ta fant, preu »Kej ratej!«, se je zajahou pa je šu u uojska. Pa je taku neizrečensku grmeu in pokau, da je souražnik prec začeu nazaj pomikat se. Deleč deleč ga je nazaj pahnu. No, pol je pa damu šou. Zdej se pa un souražnik spet opomore, je pa spet začeu premikat se. Tak de b biu hmal use uzeu. Un je uzeu pa srebrn orh u roke pa je spet letu s kojem. Pa je spet premagou, grmeu, pokou, pa je spet deleč prrinu ga, pa gre damu. Ala, pol se pa spet opomore souražnik, pa spet uzeme kufrast oreh jegou, pa je kufrast koj ratou. Pa je šu. Hej, pokou tako nemilen, da ga je porinu čez grenco, pol se je pa podau uni pa fano uzignu. Pol je bu pa uojske konc.

No, pol so pa damu pršli usi vojaki, kar jih je buu not. Dej je pa grof reku: »Tu nej neč, jest morem kraljestvu dat.« Je pa naredu guažeu must šrok, čez an čez čeu ana dolina. »Zdej pa – kter bo pršu čes ta must, da nə bo neč guaže razbu, tistmu bom pa dau kraljestvu,« je reku, je dau razguasit. Gor na dvorišč je pa obejsu ana rinka taka želejzna. »Kir bo ta rinka uzeu, tist bo pa ta prau,« je reku.

Hala, unadva sta dobiua usak anga koja na pusada pa še družih fantu je bu dosti tam, ke so prletejl do musta, naprej pa si niso upal. Ta je uzeu pa zuat orh u roke: »Ala, kej ratej!« Pa kej ratou je pa usu se najga pa je letu. Hej-duh, ke prleti do musta, uprašči, pa je čez skoču, pa gor u grad, pa je prjeu tista rinka pa je dol spulu, se mau zavrtu pa je šou dam. Potlej pa unadva prideta damu. »Hej,« sta rekua, »ke bi midva tacga koja imeua!« Hala, poj pa rinke nej bu tam, je uzeu je, pa zguasu se nej neč, je pa vezit naprau grof. Po useh hišah de morjo previstirat, kej je rinka. In tud tukej so pršli h tej hiš. Un je imu pa posle, gor na peč – tak an zapeček – pa je zmerej z mačkam orau. Ke so ankrat po usi hiš previzitiraval pousod, so pa še tejn rekli: »Zdej pa mormo še tle gor mau pogledat, kaj je tle gor.« Zdej sta pa rekua unadva: »Bejšte bejšte, ta je mal neumen!« So ga pa dol segnal s peč pa so tista posle dol potegnili pa je rinka na tua paua.

No, potle je mogu pa kraljestvu preuzet. Pol se pa noben nej upou več jet uojskovat ž nem. Pol so pa uojscet imel pa poroka anih 8 dni. Jest sem dobiu pa z rešeta pet pa z lopato po rit, pa se še zdej grabn pa rit pozna. Pa je konc.

Die goldene Gans / Zlata gos, ATU 571

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 65–66, št. 94.

Prevod v slovenščino: Schlosser / prevod Trifunović 2015, št. 94: Zlata gos.

Zlata gos

Nekje na Štajerskem je nekoč živel kajžar, pred čigar hišo je stal velik hrast. V tem hrastu je prebival hudič, ki je užival v tem, da mu je moral ubogi možakar vsak večer prinašati hrano. Nekoč je kmetu rekel, da si lahko za plačilo za dobro nego nekaj zaželi. In ko možakarju v njegovi skromnosti nič ni prišlo na um, mu je dal hudič zlato gos. Z njo se je hotel kajžar odpraviti po svetu. Pripravil si je culico, vtaknil gos pod roko in se odpravil na pot.

Zvečer je prispel do gostilne, kjer je nameraval prenočiti. Tri gostilničarjeve hčere so se brigale bolj za gosko kot za svojega gosta, in ko je padla noč in se je kajžar odpravil spat, so se splazile v njegovo sobico, da bi ukradle gos. Komaj pa so se dotaknile peres, jih je čarobna moč pridržala in niso se mogle premakniti z mesta. In ker jih je bilo sram in niso hotele povzročati hrupa, so vso noč ostale tiho pri goski.

Ko se je kajžar zjutraj zbudil, se za dekleta sploh ni zavzel. Plačal je svoj dolg, vzel gos s seboj in nadaljeval pot. Dekleta pa so hočeš nočeš morala z njim. Ni bilo dolgo in že so pešačili skozi vas. Neka kmetica je ravno dajala kruh v pečico in ko je za kajžarjem zagledala deklice, se je ujezila, vzela metlo in ljubosumno začela udrihati po možakarju. Ta ji je pustil, kajti takoj ko se je metla dotaknila gosi, se je tudi ta pilepila obnjo in kmetica je morala prav tako na pot.

Tiste čase je deželi vladal kralj, ki je imel le eno grenko skrb: njegova hči se ni mogla smejati. In ker ga je bodlo v srce, da je bil njegov edini otrok zmeraj tako žalosten, je dal po vsej deželi razglasiti, da bo princeso omožil s tistim, ki jo bo spravil v smeh. Kajžar o tem ni vedel ničesar. Ko je prišel s svojim spremstvom mimo, je princesa ravno sedela ob oknu in s topim pogledom zrla na cesto. Ko je zagledala nenavadni sprevod, se je začela smejati. Smejala se je tako glasno, da jo je bilo slišati po vsej graščini. Kralj ni mogel verjeti svojim ušesom in je nemudoma pritekel k njej, da bi se prepričal, ali je to res njegova hči. Ko je videl, čemu se je tako srčno smejala, je kajžarja in njegovo spremstvo takoj poklical v grad.

Kmalu nato so slavili poroko. Ni jih bilo malo, ki so ubogemu kajžarju zavidali prelepo princeso. Gostilničarjeve hčere in kmetica pa so bile prav tako povabljene na poroko.

(Trije bratje iščejo ženo), ATU 571

Objava: Novice 14/52 (28. 6. 1856), str. 208.

Človek vraga služil, ATU 475 + 571

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 400–402, št. 55.

Le en smehljaj, ATU 57I

Napisal: Ivan Skuhala (J. S. Gombarov).

Objava: Ljudska knjižnica 2 (1886), str. 163–165, št. 13.

O zlatej gosi, ATU 57I

Zps.: J. P.

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 18–19, št. 7.

Prepis: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, 1898; objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 130–131, št. 43.

Blažek in njegovi trije krajcarji, ATU 57I + 554 + 592

Kraj: Sveta Ana v Slovenskih goricah.

Zps.: Alojzij Vakaj.

Objava: Slovenski gospodar 24, št. 27 (3. 7. 1890), str. 214; št. 28 (10. 7. 1890), str. 222; št. 29 (17. 7. 1890), str. 230.

Čudodejni voziček, ATU 57I

Kraj: Kobarid.

Objava: Gabršček 1910, str. 241–248, št. 31.

O kraljični, ki se ni znala smejati, ATU 57I

Kraj: Rimske Toplice.

Zps.: Maks Šnuderl, 1913.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/194.

Objava: Kropelj 1995, str. 241–243.

Butec, ATU 57I + 554

Napisal: France Bevk.

Objava: Vrtec 69/7 (1938/1939), str. 196–199.

Zlata gos, ATU 57I

Objava: Slovenski gospodar 74/10 (6. 3. 1940), str. 14.

Zlata goska, ATU 57I

Kraj: Pohorje.

Objava: Hudales 1968, str. 118–123.

Ponatis: Unuk 2002, 2008, str. 118–123.

ATU 572* Prismojeni ženin / The Barking Dog's Head, the Striking Axe, etc.

Prismojen brat nabere ničvredne predmete (mrtvega vrabca, razbiti lonec, pojoče rastline ipd.) in jih odnese pred melanholično princeso. Ko princesa to vidi, se prvič v življenju nasmeji in se odloči, da se bo poročila z njim, čeprav je norček.

Literatura: EM 8 (1996), 700–707: Klebezauber.

Od treh bratov, ATU 572*

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/1.

*Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020,
str. 192–193, št. 48: Prismojeni brat.*

Enkrat je bil oče, je imel tri sinove. Potem sta se starejša dva brata šla ženit, najmlajši je bil pa malo prismojen, je pa tudi hotel z njima iti. Potlej je letal bos in gologlav za njima, je pa našel enega crknjenega vrabca, je pa rekel: »Počakajta, jaz sem nekaj najdel.«

Potlej jima je pa crknjenega vrabca pokazal in zato sta ga rajtala tepsti, potem sta ga pa pustila. Potem je pa še letal za njima, jima je rekel: »Jaz sem najdel en obroč, počakajta!«

Potlej sta ga spet rajtala tepsti, sta ga spet pustila. Potlej je spet letal za njima, je našel eno ubito špinco, je rekel: »Počakajta, jaz sem spet nekaj najdel!«

Potlej sta ga spet rajtala tepsti, sta ga potem spet pustila. Potem je pa zadaj ostal, onadva sta se šla pa ženit. Potem je pa nevesta rekla: »Kdor me bo napravil, da se bom zasmejala, tistega bom pa vzela.«

Pa od teh dveh je ni nobeden mogel pripraviti, da bi se bila zasmejala. Potem se je pa tisti šel ženit, ki sta ga rajtala tepsti, pa pride noter, je pa vprašal: »Imaš ogenj?«

Je rekla: »Ja.« Potlej je pa rekla: »Kako ga boš pa nugal?«

»Vrabce bova pekla.«

Potem je rekla: »Kje se bo maščoba cvrla?«

Je rekel je: »V špinci.«

Ga je vprašala: Ali jo imaš?»

Je rekel: »Ja.«

Potlej je rekla: »Kaj pa če ti špinca počí?»

On je rekel: »Naj počí, saj imam obroč, jo bom pa nabiral.«

Potlej se mu je pa začela smejati, je rekla: »Čeprav si prismojen, te bom vseglíh vzela!«

Potlej so pa ohcet imeli, sem pa jaz na mizi pod eno skledo ležal, potlej so me pa našli, potlej so mi pa dali iz fingreta jesti, z rešeta piti, potlej so mi pa dali z loparjem po riti, imam še zdaj en velik graben na riti. Potlej je pa rekel en godec: »Kaj bomo zdaj z njim naredili?»

So me pa v en kanon nabasali pa v meglo spustili, sem pa v Motnik priletel, zdaj sem pa to povedal, kako je bilo.

najdel sem: našel sem; **rajtati:** nameravati; **špinca:** pinja (valjasta lesena ali lončena posoda za izdelavo masla); **ubito:** razbito; **zad:** zadaj; **napraviti:** spraviti; **nucati:** rabiti, potrebovati; **vseglíh:** vseeno; **nabirati:** ponovno skupaj dati, sestaviti; **ohcet:** praznovanje ob poroki; **fingret:** naprstnik; **kanon:** top

(Pavluša prodaja telico), ATU 1675 + motiv 572* + 1610

Kraj: Ptujsko polje.

Objava: Recel in Poljanec (l. Recel in Ljudevit Pivko) 1908, str. 20–25, št. 12.

ATU 590 Izdajalska mati / The Faithless Mother

Sin se odpravi na pot s svojo materjo. Spotoma najde predmet (pas, meč, srajco ipd.), ki mu da nadnaravno moč. Prispeta v hišo roparjev, kjer sin vse premaga, le poglavar ostane pri življenju. Sin ne ve, da je poglavar še živ. Medtem ko gre on na lov, mati roparja ozdravi in med njima se splete ljubezenska vez. Želita se znebiti sina, zato mu nalagata smrtonosne naloge. Mati se naredi bolno in naroči sinu, da ji prinese mleko medvedke (volkulje) z mladiči, prinesiti ji mora vodo življenja ipd. Sin izpolni njene želje, pri tem pa medvedke (volkulje) ne ubije in si pridobi njeno naklonjenost. V zahvalo mu podari enega od mladičev, ki postane njegov spremljevalec oz. pomočnik.

Mati izve od sina, v čem je skrivnost njegove nepremagljivosti, in mu odvzame čudežni predmet, njega pa vrže v jamo med pobite roparje (ga ubije). Reši (oživi) ga pomočnica, ki uporabi čarobno zdravilo. Mladenič najde ukradeni predmet, maščuje se materi in njenemu ljubimcu ter se poroči s princeso.

Opomba: Uvodni del ohranja motiv starogrškega Oresta in slovenske ljudske balade Rošlin in Verjanko. Ta pravljica je pogosto v povezavi s pravljicnim tipom ATU 300.

Prim. pravljичni tip ATU 315.

Literatura: BP I, 551–553, III, 1; Laurent Jean, Roschlin und Verjanko. Krainische Volkssage. *Illirisches Blatt* 21/27 (4. 7. 1839), str. 109; Thompson 1951, 113–117; Matičetov 1948; Matičetov 1956a; Uther 1981, 114; Scherf 1995 I, 751–755, II, 1373–1377; Röth 1998; Golež Kaučič 2004; EM 9 (1999), 1057–1064; Mutter: Die treulose M..

(Oče in mati sta imela sina), ATU 590

Kraj: Bloke, pri Cerknici.

Povedal: Zadnik K. od Lužarjev.

Zps.: Izidor Modic, ok. 1910.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/232.

Oče in mati sta imela sina. Bil je vojak, in ko je sin prišel od vojakov, je oče umrl. Prodala sta mati in sin, kar sta imela, kupila si konja in voz in se vozila po svetu. Po dolgih, dolgih letih se pripeljeta enkrat na noč v gozd. Silno se je

tam nekaj svetilo, pa pravi sin: »Grem gledat, kaj je to.« »Le pojdi, samo da se ti kaj ne zgodi,« pravi mati. Odide sin in najde sabljo, na kateri je bilo zapisano: »Srečen, kdor ima mene, vse on poseka.« Vrne se sin k svoji materi. »Samo, da si se zdrav vrnil,« ga pozdravi mati. Odpeljeta se dalje po gozdu in prideta do gostilne, v kateri je bilo 12 roparjev. Šest jih je bilo od teh vedno doma, šest pa na ropu. Vstopita v gostilno in prosita prenočišča in jedi. »Le dobro jima skuhaj pa vsakemu tri človeške prste deni v jed,« zapove kuharju glavar tega oddelka roparjev. Jesta mati in sin, kar so jima roparji dali, kar zajame sin že s prvo žlico tri prste. »To pa ni lepo, da nam daste človeških prstov jesti. Jaz sem tudi človek in človeških prstov ne bom jedel,« se oglasi sin. »Bomo videli, če boš ali ne. Še hudo se ti bo godilo.« Prineso mu na krožniku revolver in nož pa mu zapovedo: »Izbiraj.« »Če hočem, siliti me ne more nihče.« »Kar pripravi se pa kes obudi,« mu reko roparji. »Že prav, samo eno besedo mi pa menda že še privoščite pred smrtjo?« »Tisto pa,« mu odgovore roparji. Sin pa vzame sabljo in z enim mahom vsem šestim glave odseka. Mati in sin pa mrtva trupla odneseta v jamo, kamor so roparji ubite metali.

Pod večer pride drugih šest roparjev. Najvišji poglavar gre naravnost v svojo sobo, drugih pet pa v ono sobo, kjer sta bila naša znanca. Začudijo se, da dobe dva živa tujca v svoji hiši, pa si že mislijo: »So ju že oni pustili, ko so odhajali.« Odšli so namreč vsaki malo pred odhodom drugega krdela. Vprašajo tujca: »Hočete kaj jesti?« »Ni treba, sem ravno odvečerjal,« odvrča sin. Vendar mu prinesejo jesti in spet najde sin prste v jedi. Razhudi se in noče jesti. »Čakaj, boš že jedel,« mu groze roparji in mu spet prineso revolver in nož, da si izbira. »Ne bom nič izbral,« odgovarja sin, poseže po sabljo in vsem poseka glave, jednemu samo se je še malo držala. Nato gre sin v sobo k poglavarju, ki se silno čudi, da so ga pustili njegovi ljudje prav do njega. Pa poseže ropar po revolverju, da bi vsiljivca ustrelil, ta pa ga na mestu razseka. Vse roparje spet pomečeta v jamo, a sin se odpravi, da se popelje v svet. Ko odide, izvleče mati še onega malo živega roparja in ga izleči, da ozdravi. Ropar in mati se poročita pa oba tuhtata, kako bi sinu utajila, da bi se roparju ne bilo treba bati. Pride sin domov in odide spat, sabljo pa odloži. Hočeta mu jo mati in ropar vzeti, pa je imel trak od sablje sin k roki privezan, da ni bilo nič. Ko se sin nekoč umiva, reče mu mati, naj trak odloži, da ga ne zmoči: »To pa že ne, kar pustite mati,« se brani sin. A le sili in sili mati v sina, da odloži trak: »Naj bo, mati. Še vselej sem vas ubogal, vas bom pa tudi sedaj.« Mati pa vzame trak in zavpije: »Sedaj ga pa že imava.« Vzame vilice in mu iztakne oči, pa ga požene po svetu. Sin gre počasi dalje in pride do nekih žensk. Lep je bil, zasmilil se jim je pa reko: »Ozdravimo ga, da se ne bo mučil.« Peljejo ga k studentu, vmijejo ga enkrat one, potem se je pa sam umival. Ko se je trikrat umil, je videl. Vrnil se je sin na svoj dom, pa mati ga ni spoznala, ker je videl,

a odšel je vendarle slep. Prosi sin službe: »Vzemite me za hlapca. Bil sem že v hlevu, videl sem konje, dva belca sta.« »Prav rada! Podobni ste zelo mojemu sinu, samo da je bil ta slep,« odgovarja mati. Služil je za hlapca sin, pa je tudi vedno gledal, kam devata njegovo sabljo, da jo izmakne. Bila je med njima, ko sta ležala, vedno in trak tudi. Vzame sin sabljo pa reče: »No, zdaj vam bom pa jaz pokazal. Tebe bom mučil hudo, vas, mati, pa prav na lahko.« Odseka roparju najprvo nogo, potem roko, a naposled šele glavo. Mati pa ga začne prositi: »Usmili se me, odpusti in pozabi.« »Ne, mati! Kakor ste se vi mene usmili, tako bom tudi jaz vas,« pravi sin in vihti sabljo nad materjo, preseka jo na dvojce ravno pod pazduho, da se je mrtva zgrudila.

Rošlin in Verjanko, ad ATU 590, ljudska pesem

Kraj: Ribniška dolina.

Zps.: Jožef Rudež, 1819.

Objave: SNP I (1895–1898), str. 214–215, št. 139 in 141: Rošlin in Verjanko; SLP V (2007), str. 473–478, št. 274: Pastorek umori očima (Rošlin in Verjanko).

Peter Breborič, ATU 590

Kraj: okolica Varaždina.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objavi: Valjavec 1858, str. 111–116; Novice 16/24 (16. 6. 1858), str. 188–190: O Petru Breboriču in veliki mladi nedelji, dodano je uvodno besedilo o mladi nedelji.

Ponatis: Popit 2002, str. 149–152.

Kraljica in njen sin, ad ATU 590

Kraj: Noršinci, Prekmurje.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Slovenski narod 60 (14. 3. 1874): Listek; Kres 5 (1885), str. 246–247.

Ponatis: Valjavec / Popit 2002, str. 324–325.

Jermen za tristo mož in čudodelni studenec, ATU 590

Objava: Nedeljko 1884, str. 32–39; Nedeljko 1894, str. 38–46.

(Oče in mati sta imela tri sinove), ad ATU 590 + 300

Kraj: Bloke, pri Cerknici.

Povedal: France Baraga iz Ravnika.

Zps.: Izidor Modic, 1904.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/237.

Povzetek je pri pravljичnem tipu ATU 300.

Kraljevič Kunâla, ad ATU 590

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Anton Hren (Kompoljski).

Objava: Vrtec 36 (1906), str. 103–104.

Sin ubije očima, ad ATU 590, ljudska pesem

Kraj: Adlešiči, Bela krajina.

Zps.: Ivan Šašelj.

Objava: SNP I, str. 215, št. 141; Šašelj 1906, str. 28–29, št. 4.

Trgovčev sin in njegova mati, ATU 590

Kraj: Ritkarovci, Porabje.

Povedal: Štefan Tek, 1972.

Zps.: Karel Krajczar.

Objava: Krajczar 1990, str. 92–97; Krajczar / Stanonik 1996, str. 134–140, št. 15.

ATU 591 Goljufivi lonec / The Thieving Pot

Reven mož dobi čudežni lonec, ki hodi k sosedom, kjer se napolni s hrano, denarjem ipd., in se nato poln živil ali denarja vrne h gospodarju. Ko okradeni nekoč lonec ujame in se usede vanj, ga lonec odpelje h gospodarju.

A: Lastniku lonca je odpuščeno.

B: Lonce moža, ki sedi v njem, odnese v pekel.

Literatura: EM 13 (2009), 764–767: Topf: Der stehlende T.

Lonce, ATU 591

Zps.: K. Ewald.

Objava: Slovenski gospodar 65/8 (18. 2. 1931), str. 11–12; 65/9 (25. 2. 1931), str. 11–12.

Nekoč je živel siromašen bajtar. Stanoval je v napol razrušeni bajti na posestvu nekega bogataša-kmeta. Bil je tako reven, da bolj ni mogel biti.

Na svojem domu ni imel ničesar v izobilju razen dece. Bilo jih je petnajst in še brez matere, ker je morala radi prevelikega napora zgodaj umreti.

Morete si misliti, da mu ni bilo lahko živeti. Večkrat je premišljeval, ne bi li bilo bolje, da si da vrv za vrat ter tako konča svoje bedno življenje. Pa ni mogel izvršiti svojega sklepa, kajti vsakdar ga je zadržal kak otrok, bodisi da je baš tedaj kaj zaslužil, bodisi da je moral plačati gospodarju pet zlatnikov za najemnino. Nazadnje pa si je moral vendar zaslužiti prej kak dinar za dostojen pogreb, preden se je smel obesiti.

Nekega dne je šla sključena starka mimo njegovih vrat in ga je naprosila za kozarec vode. Dolgo je že bila hodila in dolga je še bila njena pot. Nič drugega si ni želela kakor požirek vode, pa bi potem odšla zadovoljno.

»Nimamo niti kaplje vode,« je rekel bajtar. »Vedro nam je padlo v studenec in nimamo sredstev, da bi ga potegnili kvišku, ker sem tako reven. Evo, tukaj v čutari je še kak požirek piva. Daj, nagni, za mojo deco je itak premalo. Če popiješ vse, se jim vsaj ne bo treba prepirati, kdo bo pil. Eden si pa le ugasi žejo.«

Starka ga je zahvaljevala tisočkrat in je čutaro izpraznila.

»Ne bo ti žal, da si bil napram meni tako dober,« je rekla starka. »Za to pivo, s katerim si mi postregel, ti bom darovala star glinast lonec.«

Pokazala mu je lonec.

Bajtar je odkimal z glavo in lonca ni hotel.

»Podari ga nekomu, ki ima vanj kaj dati!«

»Le vzemi ga,« je nadaljevala starka ter mu je ponujala lonec. »Več je vreden, nego si misliš. Če ga postaviš na ogenj, boš našel v njem vse, kar si želiš.«

»To mora biti čarovnik v njem,« je menil bajtar s smehom. »Ne razumem, zakaj si sprejela od mene pivo, ko imaš tak lonec.«

»Res je, a nisem imela ognja,« je odgovorila starka in je odšla.

Ko je opoldne deca zagnala vik in krik, ker ni bilo kaj jesti, se je bajtar spomnil na lonec in hotel ga je preizkusiti. Če ne bo nič dobrega, ne bo niti kaj slabega. Prižgal je nekaj suhih vejic, ki jih je bil prinesel iz gozda, in vseh petnajst otrok je stalo okoli ognjišča, da vidijo, kaj bo. Tedaj je začel stari lonec na svojih treh nogah skakati po ognjišču in je zaklical: »Bežim, bežim, bežim!«

»Velik Bog, pomagaj nam!« je rekel bajtar. »A kam hočeš bežati?«

»Bežim, bežim, bežim!« je zopet klical lonec.

In vsakokrat, kadar ga je bajtar vprašal, je tako odgovoril.

»Dobro,« je rekel naposled bajtar, »hajd, v imenu božjem, teci v gospodarjev grad in nam prinesi kaj dobrega z njegove mize!«

Še ni niti prav končal in lonec je že skočil z ognjišča na tla ter ubral pot do gospodarjevega grada. Bajtar in deca kar za njim, a lonec je tekel tako brzo, da ga niso mogli dohiteti. Postali so sredi ceste in gledali za loncem. Ko so se vračali domov, je pritekel lonec za njimi. Napolnjen je bil z izvrstnimi jedmi z gospodarjeve mize. Skočil je na mizo, otroci pa so jo obstopili in strmeli.

Tedaj je rekel lonec: »Bežim, bežim, bežim!«

»Lepa ti hvala! Dosti bo za danes!« je odgovoril bajtar.

Lonec se je ustavil kakor ukopan. Potem so ga izpraznili in postavili jedila na mizo. Nato pa so se gostili kakor še nikoli v svojem življenju.

Tako so delali tudi dalje vse dni v tednu. Polagoma pa si je bajtar domislil, da ni dovolj, če ima človek samo dobro hrano. Hotel je ukazati temu loncu, naj mu prinese še kaj drugega, kar bi potreboval. Zopet ga je postavil na ogenj.

»Bežim, bežim, bežim!« je rekel lonec.

»Dobro! Bodi tako prijazen in mi prinesi iz grada nekaj gospodarjevega perila. Ali najfinejše mora biti!«

Hop! Lonec je že bil zunaj in črez kratko dobo se je vrnil s svileni srajco.

»Bežim, bežim, bežim!« je rekel in čakal.

»Hvala ti tudi danes,« je odgovoril bajtar.

»Oh, kako lepo se mi bo podala tale srajca!«

Odsle je prinesel lonec iz grada vsak dan kaj drugega.

Prinesel je npr. bajtarju pet zlatnikov, katere je bil bajtar dolžan, potem celo gnjat za zimo, dalje razno prikuho, blago za obleko deci t. dr. Poleg tega je prinesel vsako jutro jedila za ves dan.

Gospodar - knez je nazadnje vendar zapazil, da mu kdo krade, pa ni mogel dognati, kdo bi to bil. Obtožil in pred sodišče spravil je vse svoje služabnike. Tam pa so jih spoznali za nedolžne. Postavil je povsod stražnike, a vse zaman.

Nekega dne je poslal bajtar lonec, naj mu prinese cel kup zlatnikov, češ da ga ne bo treba tolikokrat pošiljati.

Gospodarju je bilo zdaj že preveč. Sam je začel čakati tatu.

Slednjič je vendar videl, kako beži lonec na svojih treh nogah proti gradu.

»Hej, kdo si ti?« je zaklical.

»Bežim, bežim, bežim!« je odgovoril lonec.

»To vidim sam,« je menil gospodar. »Povej mi, kam bežiš!«

Tega dne je lonec baš dobil naročilo, naj prinese piva, pa je zato moral v klet. Gospodar je stekel za njim in ga zasačil, kako je stal pod pipo, iz katere je teklo pivo.

»Bežim, bežim, bežim!« je rekel lonec.

»E! Ako bežiš, boš moral tudi kaj nositi,« je kričal gospodar in sedel na lonec.

»Alo – zdaj teci!« je velel.

Lonec steče.

Najprej beži iz kleti čez stopnice, potem čez dvorišče pa dalje po beli cesti.

Gospodar je začel prestrašen klicati na pomoč. Vsi služabniki so pritekli in hajd za loncem. Niso ga mogli dohiteti. Lonec je bil na poti do bajtarjevega doma.

Ubogí bajtar je baš tedaj stal pred vrati svoje hiše in si je oblizoval ustnice, ko se je domislil hladnega piva. Ko pa vidi gospodarja - kneza na loncu, se mu je začelo vse vrteti.

»Bože moj! Bože moj!« se je tresel gospodar na loncu, bolj mrtev ko živ.

Lonec je postal pred bajto.

»Bežim, bežim, bežim!« je rekel.

»Pojdi k vragu!« mu je jezno odgovoril bajtar.

In lonec se je napotil brzo, brzo v pekel in ni ga bilo več nazaj.

Povzetek:

Ubogemu bajtarju je popotna starka za požirek piva podarila star glinast lonec. Rekla mu je, da naj ga postavi na ogenj, nakar bo našel v njem vse, kar si bo želel. Na ognju je začel lonec skakati in kričati: »Bežim, bežim, bežim!« Bajtar mu je naročil, naj teče v gospodarjev grad in prinese kaj dobrega z njegove mize. Tako je delal odslej vse dni v tednu in godilo se mu je dobro kot še nikoli.

Sčasoma pa bajtarju to ni bilo dovolj. Zahteval je od lonca, da mu prinese od gospodarja najfinejše gospodarjevo perilo in nato tudi druge stvari. Gospodar je zalotil lonec pri kraji. Vprašal ga je, kam beži, nato pa sedel nanj in lonec je bežal k bajtarju. Bajtar se je ustrašil, ko je zagledal na loncu gospodarja. Ko se je lonec ustavil pred hišo, mu je bajtar rekel: »Pojdi k vragu!« Lonec se je napotil v pekel in ga ni bilo več nazaj.

ATU 592 Ples v trnju / The Dance among Thorns

Hudobna mačeha odžene od doma svojega pastorka. Na poti mladenič podari ves svoj denar beraču (nadnaravnemu bitju), ki mu v zahvalo na mladeničevo željo pokloni puško, ki zadene vse cilje, in gosli (piščalko), katerih zvok prisili vsakega, da zapleše. Ko mladenič pomeri s puško v ptiča, pride mimo grof (menih), ki se norčuje iz njega, češ da ptiča ne bo zadel. Stavita: če bo fant ptiča ustrelil, bo šel grof ponj. Ptič pade v trnje in grof gre ponj, ko pa stopi v grmovje, začne fant igrati na gosli in grof mora plesati, dokler ni ves krvav. Mladenič je obsojen, ko pa pride do vislic, prosi, naj mu izpolnijo še zadnjo željo, da bi zaigral na gosli. Toda ko zaigra, sodnik in vsi zbrani zaplešejo, fant pa jim pobegne.

Opomba: V slovenskih pravljicah tega tipa je protagonist pogosto Kurent. Večkrat je ta pravljica tudi povezana s pravljичnim tipom ATU 330.

Literatura: Literarne verzije so znane že od začetka 15. stol. dalje, npr. angleška pesnitev *Jak and his Step Dame*; Grimm 110; Köhler / Bolte 1898 ff. I, 88; BP II, 490–503; Bottigheimer 1987, 17, 82, 123–142; Uther 1989, 488; Scherf 1995 I, 635–637, 784–786, II, 878–881, 1168–1171; Röth 1998; EM 13 (2008), 196–201; Tanz in der Dornhecke.

Pravljica o potepuhu, ATU 592

Kraj: Rimske Toplice in Sveta Marjeta.

Zps.: Maks Šnuderl, 1914.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/199.

Saj veste, kaj se pravi imeti grdo mačeho, ki svojega otroka ne more videti. Tako je živel nek deček, ki je imel tudi mačeho take lastnosti, da ni mogla videti svojega moža otroka. Daleč je moral goniti živino na pašo, za jesti pa ni dobil drugega, če kakšno škorjo ali pa ješprenj. To ga je pa v srce bolelo, ker je bil drugače priden in dobrega srca. Tako se je nekoč poleti klatil po hosti, živini pa je prepustil, naj se pase, koder se hoče. Vedel pa ni, da si je v mislih nabral v žep praprotnega semena. Ko je zvečer gonil živino zopet domov, pa naenkrat vidi in sliši, kako se nagne mladi vol k svojemu tovarišu in spregovori! Bila je krasna noč, krasni večer!

»Eno noč še bova skup,« je rekel vol, »potem pa nikoli več!«

Deček je bil radoveden in hitro vpraša: »I, zakaj pa ne?«

Vol ga debelo pogleda in mu reče: »I, kaj ne veš, da me bo jutri tvoj oče ubil? Tebi pa povem nekaj dobrega, ker si bil vedno prijazen z menoj in tako. Lej! Ko bodo parali moj trebuh, pa seži hitro v želodec, da te ne bo nikdo videl. Kar boš notri našel, tisto je tvoje; vzemi in shrani si to, pa ti bo še dobro šlo na zemlji!«

Tako je povedal vol in žalosten legel v hlev, ko so prišli domov. Deček pa je storil to. Ko so drugi razparali trebuh, so šli k mali južini, on pa je naglo segel v želodec in privlekel ven tri reči. Prva stvar je bila vrv, še ne predolga, pa ta vrv je imela to lastnost – tako je bilo pripisano –, da živa duša ne odveže tega, kar se ž njo priveže ali zveže. Drugič je privlekel ven puško, kjer je bilo pisano, da vse zadene, kdor strelja ž njo. Tretje pa so bile gosli, javorjeve gosli. Kdor zaigra na nje, ta upijani vse, ki poslušajo, da začnejo plesati in se vrteti, dokler godejo. Deček poskusi, gosli zapojejo in njegova mačeha, ki je ravno prišla na prag gledat, kaj dela fant, se je začela vrteti in plesati, da je bilo smešno, nehati pa ni mogla. Deček je pobral šila in kopita in odšel v svet.

Pa se mu je dobro godilo po sveti. Godel je, pa je dobil piti in jesti, kolikor se mu je dalo. Ali pa je ustrelil kako zverjad, jo spekel in snedel. Tako je hodil dolgo po sveti in ljudje so mu pravili potepuh. Poznali pa so ga povsod po dolgem in širokem. Kadar so začeli ljudje plesati in skakati, so že vedeli, da gode potepuh, in radi so ga imeli.

Nekoč pa je prišel mimo nekega gradu v širen gozd. Grof je bil ravno na lovu in streljal jerebice, a ni zadel nobene. Potepuh pa ga nekaj časa gleda, potem pa le stopi do njega in mu reče:

»Slabo streljate, gospod! Jaz pa zadenem, kar hočete!«

Grof se silno razjezi in se zadere nad njim: »Potepuh bahati! Če ti zadeneš kako jerebico, pojdem nag ponjo!«

»Zapomnite si, kar ste rekli,« deje potepuh, pomeri, ko je ravno priletela jerebica, sproži, tica se zavrti in pade v največje trnje, ki je rastle v gozdu.

»Zdaj pa le ponjo,« zagrozi potepuh in grof se je moral hočeš nočeš sleči in iti po ptico. S težavo je razgrnil grmovje in hotel pobrati jerebico. Zdaj pa začne potepuh gosti na gosli in, joj, grof je začel plesati po samem trnju! Vpil je od bolečine, se ve, če je bil pa nag, kričal, prosil, a vse ni nič pomagalo, plesati je moral.

»To je za potepuha bahatega, kakor si mi bil rekel, grof!« In je godel in igral dalje. Ko pa je bil grof že ves krvav, je nehal in pustil grofa v grmovju.

Nato je šel dalje v svet. Kmalu pa so ga prijeli in postavili pred sodnika. Nič mu ni pomagalo; ker je užalil grofovsko oblast, so ga obsodili na vislice. Že je stal pod vešali, ogromno ljudi je gledalo. Ko mu povedo, kaj je zadnja želja njegova, je rekel, da bi še rad enkrat zagodel na svoje gosli. Dajo mu jih, ali ojoj! Komaj zaigra, pa se začne vrteti vse ljudstvo, sodniki, grof in rablji; on pa gode in gode, dokler ne

popadajo vsi do smrti zmučeni po tleh. Obljubijo mu, da sme prost hoditi po sveti, da ga nikoli ne bodo prijemale posvetne gosposke, da ima lahko za norca berača in grofa! Potepuh se je nasmejal, spravil gosli in potegnil iz žepa vrvico. Prijel je sodnike, grofa in rablje pa jih privezal k vešalam z vrvico, ki jo ne zna živa duša odvezati. Še sedaj so tam, če se jih potepuh ni usmilil. On pa je šel po svetu, godel in streljal, da je bilo groza. Pravijo pa ljudje na skrivaj, da še sedaj živi ta potepuh, in kadar začnejo ljudje noreti in plesati, da je takrat ta potepuh v vasi.

Sveti Kurent, ATU 592

Kraj: Ribnica, Dolenjska.

Zps.: Anton Rudež in Jožef Rudež, ok. 1828.

Arhiv: NUK: rokopisi, prvi zbornik Korytkove ostaline, str. 198.

Objava: Rudež, Rudež, Zima / Popit 2010, str. 11.

Kovač iz Pasjega brda, ATU 592 + 330

Zps.: J. F. St.

Objava: Novice 26/24 (10. 6. 1868), str. 190–191.

Korent, ATU 592 + ad 330

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, ok. 1840.

Vir: NUK, Ms 483, zv. 11, št. 1; Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/172.

Objava: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 61.

Korant, ATU 330 + motiv iz ATU 592

Zps.: Cerkvnikov Janez.

Objava: Novice 16/31 (4. 8. 1858), str. 245–246: Narodske pripovedke.

Kurent, ATU 592 + 330

Kraj: Podzemelj, Bela krajina.

Povedal: stari mežnar.

Zps.: Janko Barle.

Objava: Vrtec 19/3 (1. 3. 1889), str. 54.

Žid v trnju, ATU 592 + motiv iz ATU 330

Zps.: J. P.

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 22–24, št. 9.

Prepis: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, 1898; objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 175–176, št. 83.

Blažek in njegovi trije krajcarji, ATU 571 + 554 + 592

Kraj: Sveta Ana v Slovenskih goricah.

Zps.: Alojzij Vakaj.

Objava: Slovenski gospodar 24/27 (3. 7. 1890), str. 214; 24/28 (10. 7. 1890), str. 222; 24/29 (17. 7. 1890), str. 230.

»Saj sem rekla, da mu goslij ne dajajte!«, ATU 592

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Pukmajster (J. P. Planinski) 1891, str. 33–36, št. 7.

Kurent, ATU 592 + 330

Kraj: Kobarid, Primorska.

Objava: Gabršček 1894b, str. 48–53, št. 6.

Ponatisi: Gabršček 1910, str. 143–150, št. 17; Kelemina 1930, str. 60, št. 13/II.

Pravljica o smokvah, ATU 750 + 1610 + 592 + 314A

Kraj: Temljine, Primorska.

Objava: Kenda 1896, str. 27.

Ponatis: Gabršček 1910, str. 327, št. 43.

Vod svet'ga Kurenta, ATU 592 + 330

Kraj: Borovnica, pri Vrhniki.

Zps.: Franc Kramar, 1910.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/2,3.

Od Markofica, ATU 592

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Velik kalendar za 1928, str. 35–37.

Ponatis: Kühar / Novak 1988, str. 268–270.

Hlapček, ATU 592

Kraj: Odranci, Prekmurje.

Povedal: Ivan Jerebic.

Objava: Kontler, Kompoljski 1928, str. 15–23.

Svirel povodnega moža, ATU 592

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1944b, str. 3–8.

Čarovnica na Kučarju, ATU 592

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1956, str. 65–87.

Grad na Teru, ATU 592

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1957, str. 32–35.

Huzar, ATU 592 + ad 330, romska pravljica

Kraj: romsko naselje Pušča – Černelavci pri Murski Soboti.

Povedal: Štefan Horvat, 80 let.

Zps.: Pavla Štrukelj, 1961.

Objava: Štrukelj 1976, str. 101–102.

Bog in sveti Peter / Baug pa sveti Peter, ATU 592 + 326 + 330

Kraj: Gornji Senik, Porabje.

Povedal: József Labricz.

Posnel: Milko Matičetov, 16. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Porabje, T III.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 22.

ATU 610 Zdravilni sadeži / The Healing Fruits

Bolno princeso obljubijo za ženo tistemu, ki jo bo znal ozdraviti. Najmlajšemu od treh bratov to uspe, ker je bil prijazen z beračem (staro ženo, živalmi), medtem ko sta ga njegova brata nejevoljno zavrnila in nista hotela odgovarjati na njegova vprašanja.

Toda kralj naloži najmlajšemu bratu pred poroko še nemogoče naloge: zgraditi mora ladjo, ki gre po kopnem in po morju, pasti mora 100 zajcev in prinesiti pero čudežnega ptiča. S pomočjo možica najmlajši izpolni vse naloge in se bogat vrne nazaj na dvor.

A: Ponižani kralj mu da princeso v zakon.

B: Kralj želi priti do enakega bogastva, a ga brodnik na poti čez reko vrže v vodo, da se utopi, Najmlajši brat pa se poroči s princeso.

Literatura: Grimm 165; BP III, 267–274; Wesselski 1931, 162; Scherf 1995 I, 458–462, 574–577, II, 1277–1280; Röth 1998; EM 5 (1987), 443–447: Früchte: Die heilenden F.

Sto zajcev, ATU 610

Zps.: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, 1898.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 160–162, št. 65.

Kristus in sv. Peter sta potovala. Bilo je pozimi. Sv. Peter je imel zelo slabe čevlje, zato je stopil k čevljarju, da bi mu popravil obutelj. Čevljarju sta pomagala pri njegovem delu sin in pa učenec Janezek. Ker so bili čevlji sv. Petra zelo raztrgani, jih ni hotel popraviti mojster sam in tudi sinček je odklonil delo, rekoč: »Naj jih popravi Janezek.« Učenček sešije raztrgano obutev ter popravi čevlje, koliko jih more in zna. Ko dovrši delo, vpraša Peter mojstra za račun. Ta pa noče vzeti ničesar ter pravi: »Vidim, da ste ubožni popotnik, zato mi niste nič dolžni. Ako pa hočete dati kaj mojemu učenčku, vam bode gotovo hvaležen za darilce.« Peter seže v rokav po denar in ga ponudi Janezku. A glej, tudi ta se brani denarja. »Le spravite,« mu pravi, »vi potrebujete novcev bolj nego jaz, ker ste siromašen popotnik.« Nato mu reče sv. Peter: »Ker ne vzameš novcev, izreci vsaj eno željo in izpolnila se ti bode.« Učenček pogleda tujca začudeno,

se zasmije ter reče: »Želim si, da bi bila naša češnja polna zrelih češenj.« Sv. Peter se poslovil ter odide. Zdajci prisopiha čevljarjeva žena v sobo ter pripoveduje vsa zasopla: »Ljudje božji, velik čudež vam naznanjam, naša češnja je na vrtu polna rdečega sadja!« Vsi odhite iz sobe, da bi se na svoje oči prepričali o čudežu, katerega je napravil siromašni popotnik. »Kdo neki je bil?« vprašujejo drug drugega, uživajoč sladki sočni sad. Zdelo se jim je, da so sredi poletja, najsi je zunaj bila ostra zimska sapa. Odslej so se čevljarjevi vsak dan krepčali z okusnim sadjem. Nekega dne se napoti čevljarjev sin v bližnje mesto po usnje. Ko koraka po ulicah, opazi na oglu velik oglas. Na njem je bilo zapisano, da je kraljeva hči na smrt bolna in da jo otmo samo zrele češnje; kdor prinese kralju ta sad zrel in okusen, dobi za darilo tisoč goldinarjev. Sin pohiti vesel domov, tako natrga rdečih češenj ter se napoti v kraljevo palačo. Na poti ga srečata dva popotnika, Zveličar in sv. Peter, ter ga vprašata: »Kaj neseš, deček?« On jima osorno odgovori: »Kaj vama do tega, kaj nesem?« Nato odkoraka naglo v kraljevo palačo. Tam mu pride naproti sam kralj ter ga vpraša, kaj mu je prinesel. »Zrele češnje,« pravi deček, odkrije jerbašček, a ta je prazen. Kralj ga zapodi, češ da se hoče šaliti ž njim. Ves osramočen pride čevljarjev sinko domov. Doma pove, kar se mu je prigodilo. Učenček Janezek, to zaslišavši, brš nabere jerbašček češenj pa se napoti v mesto. Tudi njega srečata dva popotnika, ki ga vprašata, kaj nese. »Zrele češnje nesem kralju,« odgovori deček prijazno, »njegova hči je bolna in ta sad jo uzdravi.« »Idi v božjem imenu,« mu pravita popotnika. Ko stopi Janezek v kraljevo palačo, mu pride naproti kralj in ga vpraša, kaj mu je prinesel. Deček hitro odkrije jerbašček ter pravi: »Tu sem vam prinesel zrelih češenj za vašo hčer.« Kralj se vzradosti, odhiti k hčeri ter ji ponudi zrelih češenj. Kraljična slasno použije nekoliko zrelih češenj in, glej, zdajci ozdravi. Kralj pa ubožnemu čevljarčku ni hotel takoj izplačati obljubljenih tisoč cekinov. »Še eno nalogo mi moraš rešiti,« pravi, »potem dobiš tisoč cekinov in povrh mojo čer za ženo. Sto zajcev bodeš pasel, a zvečer [jih] moraš prignati v najlepšem redu domov, niti eden se ne sme zgubiti.« Britko zajoka Janezek, ko mu dado drugo jutro torbo in pastirsko palico ter pred njim izpuste sto brzih dolgoušnikov. Žalosten gre proti hosti. Tu zapazi kapelico, pred njo poklekne ter goreče moli. »Čemu jokaš tako britko?« se zasliši glas za Janezkom. Janezek se ozre in spozna tujca, oniga potnika, kateremu je pred nekaj tedni popravil raztrgane čevlje. »Oh, kaj bi se ne jokalo,« potoži deček, »kralj mi je ukazal, da moram pasti sto zajcev in zvečer zopet vse prignati domov. Kako naj jih spravim, ker so se mi že zdaj razkropili po hosti?« »Ne bodi v skrbeh zaradi zajcev, dragi moj,« pravi tuji mož, »na piščalko. Nanjo zapiskaj zvečer in vseh sto zajcev bode stalo zvečer v lepih vrstah pred teboj!« Deček tujca lepo zahvali in zvečer res zapiska na piščalko. In glej, vseh sto zajcev priteče pred pastirja ter stoji

pred njim v desetih vrstah, da jih lahko vse pregleda. Pastir ukaže: »Dalje!« In lepo počasi se pomika čudna čreda proti kraljevem dvoru. Janezek pa koraka vesel in zadovoljen za njo. Kralj se zelo čudi temu prizoru. »Še enkrat bodeš pasel,« pravi kralj, »in potem dobiš, kar sem ti obljubil!« Drugi dan izpusti samo devetindevetdeset zajcev. Zajčji pastir niti opazil ni, da so mu bili vzeli enega zajca ter ga dali v zapor, češ da jih Janezek ne bode mogel prignati vseh sto domov. A kaj se zgodi? Ko Janezek zvečer zažvižga zajcem, se uterga zajec doma, priteče, kolikor le more, naravnost v hosto ter se postavi ondi v vrsto svojih tovarišev. Zopet prižene Janezek vseh sto zajcev domov. Tretji dan pa ukaže kralj kuharici, naj enega zajca usmrti ter ga pripravi za večerjo. Zopet žene Janezek devetindevetdeset zajcev na pašo. Ko je pastirček zvečer zažvižgal, se je stoti zajec ravno pekel v veliki ponvi, in sicer celi, samo brez kože in črev. A glej čudo! Na klic Janezkove piščalke se oživi ta zajec, skoči iz ponve ter steče naravnost proti gojzdu v vrsto svojih tovarišev. Napol pečen, masten in gol je korakal v prvi vrsti proti kraljevi palači. Kuharica pa je baje kar omedlela, tako se je prestrašila, zakaj kaj takiga se ji ni bilo pripetilo še nikoli. No, in kaj je bilo potem? Janezek je dobil tisoč cekinov in kraljevo hčer za ženo. Zdaj je baje kralj nekje v deveti deželi. Srečno in zadovoljno živi, dobriga srca kakor takrat, ko je potujočemu sv. Petru brezplačno popravil čevlje. Konec.

Čudna služba, ATU 610 + 570

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan, 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek III, 109–116; Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/186.

Objave: Kropelj 1995, str. 195–196, št. 28; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 19–21; Kropelj 2008, str. 172–173.

Tristo zajcev, ATU 610 + 570

Kraj: Vrh nad Ostrožnikom.

Povedala: Zefka Kofol - Potolovčeva.

Zps.: Milko Matičetov, 26. 10. 1951.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek 6, Mokronog, str. 44–63.

Objava: Štefan 2019, str. 196–207.

Prevod v nemščino v rokopisu: Von den dreihundert Hasen, ATU 610 + 570

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: rokopis v nemščino prevedenih pravljic, ki jih je zbral Milko Matičetov.

Ad tristu zajcu, ATU 6_{IO} + 57_O

Kraj: Št. Vid pri Stični.

Povedal: Anton Dremelj - Resnik.

Posnel: Milko Matičetov, 2. 5. 1959 v Ljubljani.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Trak 10.

Objava: Matičetov / Štefan 2010, str. 143–148, št. 9.

Od zlatega tička, ATU 55_I + 6_{IO}

Kraj: Hudi Vrh, pri Ribnici.

Zps.: Domen Češarek, 2003.

Objava: Češarek 2019, str. 60–61.

ATU 612 Čudežna roža oživi ženo / The Three Snake-Leaves

Mož obljubi svoji ženi, da se bo v primeru, če bo umrla pred njim, dal pokopati z njo ali pa bo stražil pri njenem grobu. Kmalu zatem žena umre in mož, ki straži ob grobu, zagleda kačo, kako s čudežno rastlino oživi mrtvo kačo.

A: Tudi on oživi svojo ženo z isto rastlino. Toda žena se kmalu zatem zaljubi v drugega in skupaj ubijeta njenega moža. Toda zvesti služabnik oživi mrtvega moža, resnica pride na dan, žena in njen ljubimec pa sta kaznovana.

B: V nekaterih variantah mož podari ženi leta svojega življenja, ko pa ga žena prevara, jo prosi, naj mu da podarjena leta življenja nazaj. Ko se to zgodi, ona umre drugič.

Literatura: Zgodnji literarni viri: Apollodorus (III, 3,1); Hyginus, *Fabulae* (136); *Pančatantra* (IV,5); Grimm 16; Chauvin 1892 ff. VIII, 119f, št. 104; BO I, 126–131; Wesselski 1925, 188–192; Tubach 1969, No. 2706, No. 4272; Marzolph, Van Leeuwen 2004, No. 432; EM 12 (2007), 50–54; Schlangenblätter, Die drei S.

Čudovitni nagelček, ATU 612

Kraj: Kamnje, pri Šentrupertu, Dolenjska.

Zps.: Jože Berce, 1874.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/200: Šopek raznih narodnih pripovedk.

Živela sta v mestu N. dva zakonska mož in žena, katera sta imela enga samga sina po imenu Carl ali (Dragotin). Kar je blo mestčanov, bila sta te dva najbolj revna in nista premogla več ko tri tisoč vrednost. Ta sin Carl je pa ljubil že več let eno hišno, Katarino (Cati) po imenu, ki je pri eni gospodi v mestu služila, pa tako, de ona ni nič vedla od tega.

Ko oča in mati se že postarata, nagovarjata sina, de bi se oženil. Ta sin Carl pa pravi: »Kako se čem oženit, ker smo najbolj revni: ena bogata me ne mara, in eno revno pa vi ne pustite.« Nič ne dene, mu pravi oče, čeprav revno vzemeš, samo de se bota lepo zastopila, in potem vama bo Bog že srečo in blagoslov dal,

de bota le pošteno živela. Tedej reče sin Carl: »Vem za eno služabnico, namreč hišno, katera mi najbolj dopade in je že več let rad vidim, in to bi vzel.« Starši mu nič ne branijo, gre res in jo popraša, ako bi se hotla zaročit ž njim. Ta dekle Katarina se čudi in pravi: »Kako to zamore bit, ker jest sim revna služabnica in nimam nikakoršne dedšine ali dote.« Pa Karl ji povej, de je že več let ljubi in de njo hoče vzeti. No, zdej se res zgodi, se zaroči in pripelja svojo nevesto na očetov dom. Prav v lepem zlogu doma živijo skupej in si napravita še eno mejhno tergovino, kar jima tud starši vedno k tem pomagajo.

Ko enkrat Karl gre po svojih beretijah in ga ni blo ene dni domo, zboli mu žena Katarina nanagloma in vmerje. Karl domo pride, mu hiti mati naprot in mu žalostna reče: Ljubi moj sin Karl, nikar se ne vstraši preveč, ker Katarino smo dones zakopali, k'je nanagloma vmerla. Sin Karl se zlo prestraši, kar ni omahnil, in jako žaluje za njo, ker imel je jo posebno rad. Ko se en malo bolj zavej, prosi mater, nej mu gredo grob pokazat, bilo je že pozno na večer. Res gre mati in mu pokaže grob, kjer je bila zakopana, in sin Karl pa poklekne na grob in zlo žaluje in moli za njo. Ko le sin noče zapustit groba, ga mati venderle opomni, naj gre domo, ker je že pozno v noč. Pa ta noče jiti in tako ga mati na grobu pusti in gre domo. Karl pa vedno bol moli in joka na grobu, kar zasliši nekakov šum, se ozre in vidi eno kačo, ktera naravnost prot njemu leze. Ta se jo v naglosti vstraš, pa vender noče bežat. Zdej prileze čisto blizo njega in ga kača nagovori: Na, vzemi ta nagelček, ki ga imam jest na jeziku! Ta se začudi – pa vender noče vzeti, ker se je bal, de bi ga pičila. Tako mu u drugič reče: Vzem ta nagelček. Pa tud zdej noče, in ko mu še v tretje povej, de nej nagelček vzeme, se vender ojači, poseže in res ima nagelček v roki. Nato se z' kače spremeni v eno zalo dekle in reče tista dekle Karlnu: S tem nagelnom namaži in prekrižaj na čelu, na ustih in na persih svojo ženo – pa jo boš obudil. Potem pa dekle zgine. Berš gre po matiko in lopato in kmalo odkopa zemljo, vzeme ven trugo in odpre in tako stori, kakor mu je blo naročeno. Zgodi se in namaže in prekriža jo na čelu – ga je pogledala, namaže in prekriža jo na ustih – ga je ogovorila, in ko je na persih prekriža – mu je roko podala in vstala. Zdej neznano vesel pela svojo od smerti obudeno Katarino domo in tisti nagelček pa dobro shrani. Ko domo pride in na vrata poterka, mu pride mati odpret pa se zlo vstraši, ko vidi Katarino pri njemu. Zatorej si mane oči, ker misli, de se jej sanja, ali s te zadrege ji hitro sin pomaga, ko pravi: »Ne čudite se mati, res je ta prava Katarina, ker sim tolko časa molil, de sim jo k' življenju obudil.« In ji še nadalje pripoveduje, kako se je zgodilo, in na tisto tud oče pride in se tud zlo čudi, gredo tedej vsi skupej noter v hišo in Boga hvaljo, ki je tak čudež dopustil.

Živela sta zdej pol leta prav zadovoljna skupej. Prigodi se pa, de je prišlo neke veliko vojakov v tisto mesto in so se razdelili po hišah. Tudi tukaj pride en častnik ali oficir v stanovanje, kater je prav rad in večkrat pogledval Katarino. Bila je zlo

čedna in tako jo je napravil na svojo plat, brez de bi bil mož Karl kaj za to vedil. Šel je zopet enkrat mož po svojih opravilih in ni ga bilo ene dni domo. Ravno v tem času pa so se vojaki odpravili v eno drugo mesto, zato je tudi ta častnik mogel jiti. Ko ta nezvesta Katarina zdej vidi, de je zdej najbolj pripraven čas, ko moža ni blo doma, pobegniti z'častnikom, pobere svojo oblačilo, nekaj denarjev in zlatino in tako jo potegne z'vojakom. Ko se je pa častnik bal, de bi mož ne zvedel za njo, zatorej poprosi svoje naprej postavlene, de so ga k'enim drugim oddelku v posebno dalno mesto oddali, de je tam bolj brez skrbi z'nezvesto Katarino po svoji volji živel. Ko zdej ta prvi mož Karl domo pride, najde doma še bolj vse v žalostnim stanu ko prvič, ko mu je bla umerla. Oče in mat so tud zdej še bolj žalostni in tud sin ne vej, kaj bi počel, ker mu je žena tako sramoto naredila. Zdej mu čist nič več ni obstanka doma, vzeme puško in gre ven iz mesta, čeravno mu mati in oče hudo branijo, ker sta se bala, de bi si sin od same jeze in žalosti svojo življenje končal. Sin pride kmal nazaj in prinese enga tička, ki ga je bil vstrelil, in ga da svoji materi rekoč: »Vzemite, ljuba moja mati, tega tička za spomin od mene, in kadar bote tička pogledali, takrat se domislite na svojga sina Karlna, ki je tud zdej koker en vsterlen tiček na svetu. Zdej tud ta sin vzeme še enkrat slovo od svojih staršev in vzeme tud tisti nagelček seboj, ki je imel vedno spravlenga, in jo tako na veliko žalost svojih staršev potegne po svet. Pride pa v poglavitno mesto tistega kraljestva in gre tam prostovoljno med vojake služiti, ker je vedno mislil, de bo še kdaj po naključji svojo, čeravno nezvesto ženo videl.

Ta se zdej dobro izuri pri vojaki in tako pride od stopinje do stopinje na večjo vojaško službo in kmalo postane stotnik.

Pripeti se pa, de cesarju ali kralju njegova soproga ali kraljica nanagloma umerje. Kralj seveda tega močno žalosten, pa to nič ne pomaga, in tako zdej ene dni mertva kraljica na mertvaškem odru leži. Zdej se ta stotnik domisli, kako je tud žalosten bil, ko mu je bla žena vmerla, pa se tud spomni na tisti nagelček, s katerim jo je bil obudil, ko ga je vender še imel, in si misli, morebit bi pa tud tej kraljici pomagal k'življenju, ko bi tud tako žnjo ravnal, koker sim z'svojo ženo. Gre k'enim višjemu na kraljevski dvor in mu vse to povej, kako de bi on kraljico k'življenji obudil. Tisti precej kralju to naznani in kralj pusti tega stotnika pred se poklicati in ga tud on od teh reči sprašuje. Ta stotnik mu vse natanko razodene in potem pa poskusi. Gre kje k'mertvaškemu odru, in ko kraljico na čelu pokriža z tistim nagelnom – ga pogleda, ko je na ustih pokriža – spregovori, in ko je na persih pokriža – mu roko poda in vstane. Kdo tega ne bo vesel, če kralj sam ne? In marsikter drug.

Imela pa nista tisti kralj in kraljica nič otrok, zatorej pa od samga veselja in hvaležnosti tistiga stotnika kralj za sina vzeme in ga pusti koker naslednika

častljivo kronati. K tej veselici pa pusti poklicati ta novi kralj na obed vse častnike in kar jih je blo pod njegovo palco na višji stopinji z'ženami vred.

Res pridejo vsi skupej in tudi tisti pride, ko mu je ženo odpelal, in žena – nezvesta Katarina – ž njim. Zdej ta mladi kralj Katarino precej spozna, ona pa njega ne, ker je bil ves drugačen – bol porasten in tud drugač opravljen. Veselijo se vsi skupej prav dobro, pa vender kralj vedno tako ravna, de se z'tisto nezvesto njegovo ženo Katarino najbolj meni, in tako pride marsikaj na pogovor. In tako jo vpričo vseh pri en priložnosti vpraša: »Kaj bi bla ena taka žena vredna, koja svojga praviga moža zapusti in se z'drugim vlačí.« Ta seveda tega si ni mislila, de bi bil ta kralj njen prvi mož Karl, zatorej reče: »Taka žena nič drugiga ne zasluži, de bjo na sred dvora z'šterim konjam rastergali.« Zdej kralj vstane in ji reče: »Poznaš mene – svojga perviga moža Karlna? Ki sim te bil k'življenju obudil in za zahvalo, ki sim te tako ljubil, si mi pa tako naredila; zatorej kar si izvoljila, to boš pa tud prejela.« Pade sicer pred njega na obraz, pa to nič ne pomaga, če ga prav za odpust prosi – precej je bla na skriž z'konjemi razstergana. – In drugi smo se pa med tem časom gostili, tako de bi bli kmal klobučke zgubili.

Molitev sv. Antona, ATU 612

Objava: Nedeljko 1887, str. 52–55.

(Kaj pripovedujejo v Podzemlju o kačah), ATU 612

Kraj: Podzemelj, Bela krajina.

Zps.: Janko Barle.

Objava: Dom in svet 1898, str. 60–61.

Vod dvejəh sinə, ATU 934 + 612

Kraj: Borovnica, pri Vrhnikih.

Povedal: Janez Korenčan, 79-letni Radeckijev veteran.

Zps.: Franc Kramar, 9. 7. 1910.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/8.

Mrtvo srce, ad ATU 612, literarna pravljica

Kraj: Pohorje.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1942, str. 7–19.

ATU 613 Dva popotnika (Pravica in krivica) / The two Travelers (Truth and Falsehood)

Dva moža (brata, popotnika) sta se prepirala, ali je močnejša resnica ali laž (pravica ali krivica). Za razsodbo o tem sta se obrnila na živali ali ljudi, ki so jima prišli naproti. Vsi potrdijo, da je laž (krivica) močnejša, ker vselej prevlada. Tisti popotnik, ki je dobil stavo, spremljevalca oslepi. Slep mož prenočuje pod drevesom, na katero sredi noči priletijo ptiči (vragi, čarovnice), ki se pogovarjajo o tem, da lahko potok, ki teče pod drevesom, ozdravi slepoto. Zjutraj, ko odletijo, si slepi mož umije oči v potoku in spregleda. Na ta način ozdravi slepote tudi princeso in se poroči z njo.

Ko zopet sreča prijatelja, ga ta povpraša, kako je tako obogatel. In ko izve skrivnost, se tudi sam poda pod isto drevo. Toda ptiči (vragi, čarovnice) mislijo, da je on izkoristil njihovo skrivnost, in ga raztrgajo.

Literatura: Chauvin 1892 ff., II; Köhler / Bolte 1898 ff. I, 281–290; BP II, 468–482; Christiansen 1916; Wesselski 1925, no. 14; Scherf 1995 I, 74–78; Röth 1998; Marzolph, Van Leeuwen 2004, nos. 255, 382, 400; EM 14 (2014), 476–483; Wanderer, Die beiden W.

Laž in resnica, ATU 613

Kraj: Podbardo / Cesariis, Terska dolina / Valle del Torre, Italija.

Povedala: Redžina Kramaro - Količesa.

Zps.: Milko Matičetov, 29. 8. 1940.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: rokopis: Slovensko folklorno gradivo iz Tera 1940.

Objave: Matičetov 1950a, str. 266–269.

Ponatis: Matičetov / Ivančič Kutin, Mrvič, Krolej Telban 2022, št. 3.

Sta šla, sta šla dva lonceveza. Potem sta rekla, če je večja laž ali resnica. Potem je eden izmed dveh mož rekel, da je večja laž. Potem je rekel drugi:

»Ne, tovariš,« je rekel, »je večja resnica.«

Potem je prvi rekel:

»Večja je laž.«

»Ne, večja je resnica. Bova vprašala kakega starega, bova videla: če bo večja laž, ti dam svojo krošnjo.«

Potem sta šla, sta šla, potem sta srečala starega (človeka). Potem sta ga vprašala, če je večja laž ali resnica. Potem je rekel:

»Je večja laž.«

Tedaj mu je dal krošnjo, ki jo je bil oni zaslužil. Potem je rekel:

»Glej, resnica je vseeno večja. Zdaj imaš dve krošnji za nositi. Jaz ti dam še možnjič in ves denar, če bo rekel starec, ki ga bova videla, da je večja laž.

Potem sta spet srečala nekoga, ki je bil še starejši. Potem sta rekla:

»Kaj je večje, vi starec, laž ali resnica?«

»Večja laž,« je rekel.

Potem mu je dal novce in možnjiček.

»Na,« je rekel, »saj je vseeno večja resnica. Pojdiva,« je rekel, »jaz ti dam svoje oči, a držal bom resnico.«

Potem sta spet srečala starca, starejšega, kot je bil oni prej.

Potem –

»A je večja laž, starec,« sta rekla, »ali resnica?«

Potem je rekel:

»Večja laž!« je rekel.

»Na, zdaj si zaslužil še moje oči,« je rekel. »Zdaj ne bova nikoli več hodila vkup. Pojdi, jaz moram ostati tu v gozdu, ker ne vidim. Ti pojdi zdaj sam.«

Potem je šel oni.

Ta, ki je ostal v gozdu, je otipal drevo. Potem je to drevo imelo duplo. Potem se je skril noter v duplo.

(Ponoči) so prišle na drevo čarovnice. Največja je rekla:

»Začnimo zborovanje.«

»Da,« so rekle.

»Vse smo, a meni diši krst,« je rekla ena.

Potem je rekla druga:

»Molči, morda smrdimo me zato, ker smo bile osebno tam, kjer smo delale škodo.«

Potem so začele pripovedovati.

»Temu smo razdrle poroko; onega smo spravile v posteljo; kraljični smo naredile, da je zbolela tako, da je noben zdravnik in noben profesor nikoli ne ozdravi: bi li vedel kralj – tri konje in tri rjuhe položiti na konje, potem nagnati konje, da hodijo, dokler se ne spotijo konji in zmočijo rjuhe – deklica bi ozdravela; potem kdor nima oči – bi li vedel, tale voda tu spodaj pod drevesom: ko bi se umil, bi imel svoje oči lepše kot poprej.«

Potem je rekla največja:

»Zdaj se moramo skriti, ker zvoni že dan.«

Potem je ta iz dupla prišel ven.

»V božjem imenu,« je rekel, »se bom poskusil umiti v tej vodi.«

Potem je našel vodo, se umil, potem je imel svoje oči lepše kot prej. Potem je zahvalil boga in sveto Lucijo, ki mu je dala milost spregledati.

Tisti starec, ki je trdil, da je večja laž, je bil zlodej.

Potem je šel v (drugo) deželo.

Prišel je v tisto deželo, potem je vse žalovalo.

»Kaj je v tej deželi, da vse žaluje?«

So rekli, da je (hči našega kralja) na smrtni postelji in da je poskusila vsa zdravila, a da ji to nič ne pomaga.

Potem je prišel pred kraljevi dvorec. Je rekel stražarjem:

»Prositate kralja to milost, da bi jaz šel obiskat deklico in preizkusiti majhno zdravilo.«

Potem so šli, vojak je šel praviti. Je rekel kralj:

»Naj le pride, a mu dam glavo odseči, če ne bo pomagalo nič.«

»Dobro, naj bo to, jaz grem vseeno,« je rekel.

Potem je prišel v sobo in pozdravil njega in njo. Potem je rekel:

»Naženite tri konje in položite nanje rjuhe, da se spotijo.«

Potem so storili tako. Potem so prinesli rjuhe mokre in so zavili deklico nago kakor ta dan, ko se je rodila. Potem se je začela premikati v rjuhi.

Potem so jo položili v drugo rjuho. Dvignila se je v postelji, nakar sta se ona in njen oče začela smejati in razgovarjati.

Potem so jo položili še v tretjo rjuho. Potem je vstala (in šla) po sobi. Je rekla:

»Prinesite mi obleko, da se oblečem.«

Potem so prinesli najlepšo obleko. In so prinesli jesti mladeniču in piti, a žalne znake so odstranili. In vojaki so se lotili piskati, je bil ukazal kralj piskati.

Potem so pripravili dobro kosilo in dobro večerjo. V družbi je bil tudi mladenič, ki je ozdravil deklico. Potem je rekel (kralj):

»Kaj naj ti dam, ker si ozdravil mojo hčer?«

Je rekel »nič« ta, da je ubožec, da ne vpraša nič.

»Te ne izpustim iz svojega dvorca. Si zadovoljen vzeti mojo hčer, ti, ki si jo ozdravil? Bo tvoja, če si zadovoljen.«

»Seveda bi jo bil zadovoljen vzeti,« je rekel, »a sem ubožec jaz, ne morem imeti kraljeve hčere.«

Tedaj je rekel, če je zadovoljna tudi ona.

»Da,« je rekla, »ker me je ozdravil.«

Tedaj sta se takoj poročila. Napravili so veliko svatbo in sta bila svoja.

Potem mu je kralj dal krono, naj vlada on.

Laž in resnica. © Luisa Tomasetig (Matičetov / Ivančič Kutin, Mrvič, Kropelj Telban 2022).

Potem, ko je bil pri oknu, je pogledal dol. Potem je šel daleč pod dvorcem loncevez, njegov tovariš.

»E-e,« je rekel ta, ki je bil pri oknu, »pojdi sem, tovariš.«

»A,« je rekel loncevez, »nimam nobenega tovariša. Moj tovariš ni imel oči.«

Potem je rekel mladi kralj:

»Da, da, pojdi gor, sem jaz tvoj tovariš.«

Potem je prišel gor. Potem je dobil jesti in piti.

Potem.

»Kako sva tovariša jaz in on, saj on je kralj in mi pravi tovariš?«

»Le dobro me poglej,« je rekel kralj, »jaz sem tisti, ki si mi ti izdrl oči, tovariš.«

»Kako je to, da si ti kralj?«

Potem mu je povedal vse. Potem je rekel tovariš:

»Izderi še meni oči, bo še mene doletela sreča.«

Ne, nikoli ti jih ne izderem jaz, tovariš. Ženi k tistemu drevesu vojaka, da ti izdere oči.«

Potem mu jih je vojak izdrl. Potem se je vojak vrnil, ta pa je šel v duplo. Potem se je znočilo, potem so spet prišle na drevo čarovnice. Potem so rekle:

»Nocoj nam spet smrdi krst, nocoj moramo dobro preiskati, ker je lani bil tu nekdo, ki je sam spregledal in ozdravil kraljevo hčer, tako da ju ne moremo več potipati.«

Potem so začele iskati po drevesu, kaj je. So našle tega v duplu, potem so ga raztrgale na kosce.

Prevod v nemščino v rokopisu: **Lüge und Wahrheit**, ATU 570.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: rokopis v nemščino prevedenih pravljic, ki jih je zbral Milko Matičetov.

Pravica več velja kot krivica, ATU 613

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matija Ravnikar - Poženčan, ok. 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek III; Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/187.

Objava: Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 34–36.

Tri brati, ad ATU 613 + 554

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Novice 14/68 (23. 8. 1856), str. 273 (kajkavska pravljica).

Narodna pripovedka, ad ATU 613 + 554

Kraj: Čerenčovci, Madžarska.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov (M. Kr.).

Objava: Slovenski glasnik 1863, str. 155–156 (na Ogrskem priobčuje M. Kr. za izgled, kako se v Čerenčovcih na Ogrskem slovenščina govori).

Ponatis: Štefan 1994, str. 77–78.

Kdo premore več, Bog ali Hudič?, ATU 613

Kraj: Štandrež, goriška okolica.

Zps.: Anton Pegan, 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/21.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 128–130.

Dva brata, ATU 613

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/106.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Krolej Telban 2020, str. 390–393, št. 122.

Dva moža, ATU 613

Kraj: Kamnik.

Zps.: Janez Hromec, gimnazijec, 1875.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/147 (Wiesthalerjeva dijaška zbirka pravljic).

Trije sinovi, ad ATU 613 + 554

Kraj: občina Šoštanj.

Zps.: T. Godomerski.

Objava: Popotnik 5/4 (25. 2. 1884), str. 60–62: Narodno blago, XXII.

O čudodelni vodi, ad ATU 613 + 554

Objava: Nedeljko 1887, str. 9–12.

Trije bratje, ad ATU 613 + 554

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 25–26.

Od pravice, ATU 613

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Povedala: Jezefa Pečnik, gospodinja.

Zps.: Gašpar Križnik, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/81.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 380–381, št. 115: Pravica.

Dva brata, ATU 613

Kraj: Stanetinci.

Zps.: Svoimir Klemenčič.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/35.

Objava: Kropelj 1995, str. 240.

Dva brata, ATU 613

Kraj: Livek, na Tolminskem.

Objava: Gabršček 1894, str. 14–20, št. 3; Gabršček 1910, str. 99–106, št. 13.

Dva brata, ATU 613

Priredil: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 41–43.

Trdež in Bogomil, ATU 613 + 554

Zps.: Zorán.

Objava: Vrtec 30/7 (1. 7. 1900), str. 122–125: Kaj so nam pripovedovali naš dedek?

Pripovedka o treh bratih, ATU 613 + 554

Kraj: Pohorje.

Objava: Slovenski gospodar 37/52 (1903), str. 4: Božična priloga.

O čudodelnem vrelcu, ad ATU 613 + 550

Objava: Nedeljko 1908, str. 64–68.

Hudobna kraljeva sina, ATU 613

Kraj: Bela krajina.

Povedala: Kata Jankovič iz Bednja, zps.: njen sin Edi.

Objava: Šašelj 1909, str. 226–227, št. 7.

Trije bratje in coprnica, ad ATU 613 + 1654

Kraj: Kobarid.

Objava: Gabršček 1910, str. 287–289, št. 38.

Slepi bratec, ATU 613

Povedala: Cilka Rapoša.

Kraj: Vidonci, Prekmurje.

Objava: Kontler, Kompoljski 1923, str. 3–12.

Jurček postane kralj, ATU 613

Zps.: Lea Fatur.

Objava: Fatur 1941 (II. del), str. 65–77.

Dravska roža, ad ATU 613, literarna pravljica

Kraj: Pohorje.

Napisal: Jože Tomažič.

Objava: Jože Tomažič, Dravska roža. Ljubljana: 1943.

O dveh bratih in velikanih, ad ATU 613

Zps.: Gvidon Sajovic.

Objava: Bolhar 1964, str. 50–52.

Slepi bratec, ATU 613

Zps.: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 71–74.

Od dobrega in slabega brata, ATU 613

Kraj: Dobropolje.

Zps.: Ana Lazar, p. d. Vintarjeva Ančka.

Objava: Lazar 2010, str. 103–107, št. 5.

6

Nadnaravna moč ali znanje

Supernatural Power or Knowledge

650–699

ATU 650A Močni Janez / Strong John

Mlad mož z nadnaravnimi močmi (sin medveda ali velikana, fant, ki ga dolga leta doji velikanka) dela pri kovaču, a se ga mojster zaradi njegove prevelike ješčosti (ker ga poškoduje) želi znebiti. Pošlje ga ruvat velikanska drevesa in loviti divje živali, toda močni človek živali ukroti in se z njimi vrne nazaj h kovaču. Ko ga vržejo v vodnjak in nanj še mlinski kamen, se z mlinskim kamnom okoli vratu vrne in se pritoži, da piščanci mečejo nanj umazanijo. Ko gre h gospodu po plačilo, streljajo nanj s topovi, toda močni človek kroglo ujame. Vojsko, ki grozi kraljestvu, sam odžene in se nazadnje poroči s princeso.

Opomba: V nekaterih slovenskih pravljicah tega tipa prevzame vlogo močnega človeka vrag, ki se udinja kot hlapec pri graščaku, ko pa je dela konec, odnese ves pridelek v ogromni vreči kar na rami, čez pa naloži še bika, ki ga gospod pošlje za njim. Ves tovor pusti pri kmetu, kateremu je nekoč odnesel malico.

Literatura: Grimm 90, 166; BP II, 285–297, III, 274; Vries 1924; Scherf 1995 I, 113–116, 268–271, 647–649, II, 849–896; Röth 1998; EM 12 (2007), 1179–1185; Starker Hans.

(Ni se bal strahov), ATU 650A

Kraj: Maribor (zapisano v prleškem narečju).

Zps.: Mathias Vaupotič, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/171,3.

Ednok je bijo en mežnar, keri je mejo enega sina, keri je tudi 18 let ceco pa je bijo tak mali kak s petimi letmi dete. Toti sin pa je bijo jako močen te pa ga je oče zdravomarje pošilo zvonit vütro pa večer. Ednok pa dere je prišo zvonit, najde enega svetca, kerega mu je oče pri voži postavjo. Sin pa, dere svetza zagleda, ga pita: Ali so tebe oče zvonit poslali? In svetec mu je ne nič odgovorijo. To pa je sina tak svadilo, kaj svetca tak skoz okno hitjo, kaj vse križe na türni podrjo. Dere pa domu pride, pita ga oča: Ka pa se ti je zgodilo, kaj si tak čemerer? Ja da dere sem zvonit prišo, sen najšo enega sveca pri voži stati pa sem pito, če so njega oče zvonit poslali, pa da mi je ne nič odgovorjo, te pa sem ga za pete zgrabijo in sem ga skoz okno tak hitjo, kaj sem vse križe na turni spotro. Joy, joy, reče zaj oča,

viš, viš, kakšno škodo si ti meni zdaj napravjo. Drugo utro pa mu oča v eno trügo sveca postavi, in ko pa drgoč pride zvonit, ga najde v trügi, ko ga pa zagledne, ga pa tak čemerno pita: Ali so tebe oče zvonit poslali pa še ti je ne zadosti, kaj si snočke dobjo. Pa mu drgoč nič ne odgovori. To pa je sina pa jako svadilo te pa ga pa za pete prime in ga je tak vrgo, da je en vogel na türni podrjo. In dere pa on nazaj pride domu, pita ga oče, kak pa je kaj gnes bilo. Ja gnes pa sem enega svetca v trügi najšo. Te pa sem ga pito, če so tebe oča zvonit poslali, pa reko sem mo tüdi, če ti je ne dosti, kaj si snočke dobjo, pa da mi je ne nič odgovorjo. Te sem pa ga za pete zgrabjo in sen ga tak skoz okno hitjo, da sem en vogel na cirkvi z njim podrjo. Pa ste ne nič čüli, kak je sprašalo? In oče pa reče, ja, ja, viš, kakne škode ti meni delaš in vsaki den poješ mi za tri kotle kaše; jas te ne mrem več meti, idi si rajši sam po svetu krüha prosit. On pa prle, kak je odišo, si je takšni homer napravjo, keri je 5 centov vagno, in dere ga je vertik mejo, te je odišo. Dugo je šo te pa je prišo v en les, v kerem je najšo takšnega deda, kak je en lep visoki hrast. Toti vejki ded mu reče: Kaj ti pozemeljski črv tü hodiš? Kaj boš ti mene za norca mejo, reče sin, če ti je ne kaj po volo, te se hodma metat, te boš ti vidjo, kaj je pozemeljski črv. Resen onedva se zgrabita in sta se pol vüre metala. Toti čas pa je bijo sini že predugi, te ga že to začne čemeriti, te pa se podseguri in totega vejkega deda tak hiti, kaj se je po vseh bükvah po celem lesu razmazo. Zaj pa gre dale in pride do enega grada, na katerem je bilo zapisano: Keri toti grad reši, dobi veliko plačilo. In on gre notri, potrka in prosi v eni hiši za stan. V toti hiši pa je bila ena ženska, ta je pa rekla: Jaz ti nemrem stana dati, da vsako noč pridejo hidiči in tak jako mantrajo. On pa reče: Nič, joj, kok, to bom jaz že vse rešjo. Resen, ona mu da stan in on gre s svojim hamrom za omaro in o polnoči pridejo hidiči, te pa so joj nič najnok ni rekli, samo so kortali in za eno pol vüri začne eden šamprkavi: »Ti moš nekoga pri hromi.« Pa je vse po hiši isko te pa še ovi gor stanejo pa grejo vsi k omari iskat, in dere k omari pridejo, prehitu isti sin omaro na je in je je skoro vse spoklo, te pa je tak z hamrom tuko, kaj so kome vujšli. Sam šamprkavi je tam osto, tistega pa je tak tuko, da ga je skoro na pol zaklo, te pa še mu je toti itak vujšo te pa še pozabič klobük tam püstjo. Vsaki hidič pa veli, keri domu pride, more vse soboj donesti, zaj pa še te tisti nazaj po klobük te pa še je stem bole tuko, tak kaj je mu pol klobuka razčeso. Zdaj je že eno hišo rešjo. Ta žena pareče: »Jaz še mam eno sestro. Ali je ti ne bi stejo rešiti?« Resen ga pela ona k joj in on ovo je za stan prosjo in ona pa mu odgovori: »Jaz te nemrem na stan vzeti, da sem pride vsako večer en velik ded in me tak jako mantra.« On pa ji reče: »Ho, totega sem že jaz v enem lesi natoko, tak kaj se mi je po vseh bukvh po lesi razmazo. Pam še ga zdaj tüdi pogreifo, jaz se nigabenga ne bojim.« Ob polnoči pa pride toti vejki ded, tak kaj se je vse trosilo vse po celem gradi. Ko ga pa toti velikan sina zagledne, reče: »Ka pa že pa ti tü pozemeljski

črv delaš?» Sin pa mu odgovori: »Če češ, te se hodi z menoj metat te boš vidjo, kaj je pozemeljski črv.« Velikan pa odgovori: »Hodma se, meni je to vseeno.« On pa reče: »Žena, skühe hitro 3 kotle kaše meni in 3 jemu, jaz čem prle nekaj jesti.« In dere jima sküha, greta jest. Dere je velikan za dva kotla pojo, je že ovi nič več ni méjo pa še je jemu štejo enega pojesti. Dere pojeta, se greta metat. Mežnarov sin zgrabi velikana ter ga je tak hitjo, kaj se je ves po celem gradi razmazo. Zdaj je on vse rešjo in ni je več ničše v toti grad jih ne hodjo mantrat. In od tega časa je bijo on temu gradu gazda.

Knap, ATU 650A + 330

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašpar Križnik, ok. 1869.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/105.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 388–389, št. 121: Knap.

Junak Janez, ad ATU 650A + 1088

Zps.: Franc Košir, 1875.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/154 (Wiesthalerjeva dijaška zbirka pravljic).

Kako je hudič ukraden kos kruha odsluževal, ad ATU 650A

Zap.: Ivan Skuhala (Gombarov J.).

Objava: Slovenski gospodar 13/52 (25. 12. 1879), str. 420–421; Za pouk in kratek čas.

Kmetu, ki je na tlaki oral, nekdo ukrade kos kruha, ki ga je imel s seboj za južino. Lačen mora orati dalje. Ob žetvi se mu pride močan človek ponujati za hlapca, za plačilo pa zahteva le živež. Kmetu novi hlapec naroči, naj od gospoda na tlaki zahteva manj, kot mu gospod ponuja. Pri žetvi, košnji, mlačvi se kmet kmalu utruji in tedaj mu pomaga hlapec, ki na pomoč prikličje še vražiče. Ko pa si začnejo zrnje nalagati, si hlapec naloži na rame vse gospodarjevo zrnje, le ene lajte (velik podolgovat sod) ni mogel nikamor dati. Gospod, jezen, pošlje nadenj hudega bika. Hlapec pa ga prime za roge in ga pelje v kmetov hlev. Žito in bika izroči kmetu kot zahvalo za kos kruha, ki mu ga je bil prejšnje leto ukradel.

Neumni Janž I., ATU 650A

Objava: Slovenski gospodar 15/3 (20. 1. 1881), str. 22–23; Za poduk in kratek čas.

Neumni Janž II., ATU 1063 + ATU 650A + 650C

Objava: Slovenski gospodar 15/4 (27. 1. 1881), str. 29–30; Za poduk in kratek čas.

Vrag človeka služil, ad ATU 650A

Kraj: Zlata, pri Krapini, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Kres 4 (1884), str. 144–145, št. 7.

Kako je hudič kmetu služil, ad ATU 650A

Objava: Nedeljko 1884, str. 65–68.

(Zlodej naredi iz siromaka bogatina), ad ATU 650A

Kraj: Mursko polje.

Zps.: Josip Freuensfeld.

Objava: Kres 4 (1884), str. 348, št. 11.

Močni Janez, ATU 650A

Zps.: Ljudevit Stiasny.

Objava: Učiteljski tovariš 31 (1891), str. 372.

Privošči v božjem imenu, ad ATU 650A

Kraj: Kolovec, okolica Kamnika.

Povedal: Čehov oče na Kolovcu.

Zps.: Rudolf Andrejka.

Objava: Vrtec 48 (1. 9. 1918), str. 139.

Orjak, ATU 650A

Kraj: Vidonci, Prekmurje.

Povedal: Matija Baša.

Objava: Kontler, Kompoljski 1923, str. 84–87.

O vragu, ki je okradel siromaka, ATU 650A

Objava: Flere 1931, str. 140–143.

Trije velikani, ATU 650A + ad 513A

Kraj: Tolmin, Primorska.

Zps.: Ciril Drekonja.

Objava: Drekonja 1932, str. 27–31.

Ponatisa: Kavčič 1968, str. 32–34; Brenkova 1985, str. 26–31.

ATU 650C Mladenič, ki se je okopal v zmajevi krvi / The Youth Who Bathed Himself in the Blood of a Dragon

Močan mož ubije zmaja in se okopa v njegovi krvi. Na ta način pridobi trdo hrapavo kožo, ki je nobeno orožje ne more prebosti. Umre od rane na edinem ranljivem mestu na svojem hrbtu, ki ga ni mogel namazati z zmajevo krvjo.

Literatura: EM 1 (1977), 59–61: Achillesferse.

Neumni Janž II., ATU 1063 + 650A + 650C

Objava: Slovenski gospodar 15/4 (27. 1. 1881), str. 29–30: Za poduk in kratek čas.

Bil je nekdanj kmetič. Imel je tri sine. Dva sta bila pridna, najmlajši i najmočnejši pa je bil lenuh, »neumni Janž«. Oča nevoljni dajo ga v službo k nekemu grajščaku. Ta pa lenuha kmalu napodi. Sedaj pride neumni Janž v zapuščen mlin. Črez nekaj časa prileze iz četrtega kota možiček z dolgo brado, da je skoraj po njej hodil. Reče pa: »Janž, v tem mlinu smeš ostati, vendar prej morava poskusiti se, kateri izmed naju je močnejši.« Janž pritrdi in oba stopita na zeleno trato. Možiček vzame kladvice in je zapodi tako visoko v nebo, da je prešlo $\frac{3}{4}$ ure, preden je na zemljo priletelo nazaj. »To ni nič posebnega,« črhne Janž ter pobravši kladvice je suče in suče nad glavo, da možiček ves prestrašen spregovori: »Kam pa hočeš kladvice zahititi?« »Tje gori v tisto rudečo meglico na nebu,« odvrne Janž. »Za božjo voljo, tega pa ne stori,« prosi možiček, »ondi je paradiž, in če mi v paradiž padne kladvice, ga ne dobim nikoli več nazaj.« Nato zgine možiček, Janž pa zapusti mlin in se ponudi bližnjemu kovaču za delavca pomagača. Ker je bil Janž močen videti, ga je kovač rad sprejel v službo. Bilo je večer in Janž je šel spat. Drugo jutro kovač uže davno kova v kovačnici, pa Janža le od nikod ni. Nevoljen gre kovač Janža buditi, ki je še spal in tako smrčal, da so se dilce nad njim tresle. Komaj ga kovač vzbudi in s postelje spravi.

Ko potem Janž v kovačnico pride in začne marljivo kovati, bil je kovač potolažen. Da mu v roke največjo kladvo, da bi ž njim močno udarjal po naklu. Janž res poprime veliko kladvo pa udari tako močno po razbeljenem železi, da je naklo pod njim devet laktov globoko v zemljo vdrlo se. Prestrašeni kovač hiti ženi pravit, kar se je zgodilo, ter pristavi: »Sam Bog nas prekriži je k nam prišel.«

Prebrisana žena pa ga tolaži rekoč: »Nič ne dene, pošlji Janža v gozd zmajevce po ogelje! Zmaji mu utegnejo uže rebra polomiti.« Mož uboga ženo in odpošlje Janža po ogelje v gozd zmajevce. Še preden je solnce za hribe zahajalo, bil je naš Janž uže doma z žaklji vred, polnimi najlepšega ogelja. Kovač ga ves začuden debelo gleda ter vpraša, ali se mu ni nič žalega prigodilo. »Nič,« odvrne Janž, »samo dva možička sta prišla nad mene pa sem ju kmalu zdelal.« Nekaj časa je zopet po ogelje poslan. Možička komaj zagledata Janža, ko uže kličeta zmaje na pomoč. Takoj prihrumejo grozno frčaje po zraku trije strašanski zmaji naravnoč nad Janža. Ta izdere v naglici par močnih hrastov in udriha po zmajih, da se zemlja trese. Sam je uže precej spraskan, ko mu naposled zmaji mrtvi obležijo. Sedaj nanosi visoko gromado in sežge na njej zmaje, da je debelo od njih cvrla gosta mašča. Ko se mašča ohladi, pomaže se ž njo Janž na celem telesu, le za jajce velik kos njegove kože med plečami je ostal nepomazan, ker tje ni mogel z roko segniti. Ko se mašča vsuši, bila je njegova koža vsa rožena, kakor na nohtih. Le mali košček med plečami ostal je mehek. Temu se sedaj sam čudi in sklene po svetu potovati.

Na svojem potovanju sreča ljudi, ki mu pravijo, da je strahovit zmaj kralju vropal edino hčerko ter jo odnesel na svoj visoki grad. Kdor reši kraljičino in dovede očetu hčerko nazaj, ta jo dobi za ženo. Janž sklene kraljičino rešiti. Najprej gre h kovaču. Ta mu skuje težek in ojster meč. Potem si da pot pokazati na zmajev visoki grad. Še ni bil celó gori, ko ga zmaj zagleda. V grozovenskem kriku plane nad Janža, ki se pošastnega lintverta zelo nič ne boji, ampak hrabro z mečem seka po njem. Zmaj ima devet glav in bljuva iz devetih žrel ogenj iz sebe. Toda zmajev ogenj ne škodi nič vojskujočemu se Janžu. Rožena koža ga brani. Posreči se mu, da zmaju zapored odseka vse glave. Kraljičina je rešena in zmagonosni Janž jo pelje k njenemu očetu domov, da mu jo da za ženo. Toda kraljičina ne mara za Janža in se brani vzeti ga za moža. Tudi kralj želi takšnemu zetu zogniti se. Pravi mu toraj: »Sedaj nimamo časa za ženitovanje. Sosedni kralj nas je z vojsko napal; hitimo torej nad sovražnike in obranimo deželo; tudi ti, Janž, moraš v boj, a po srečnej zmagi bomo obhajali ženitovanje!« Svojim poveljnikom pa skrivoma reče zviti kralj: »Dajte Janžu najhujšega konja, pošljite ga najnaprej, da ga sovražniki ubijejo.« Zgodilo se je tako. Komaj Janž prvi bliže k sovražniku prijaha, ustraši se njegov konj ter hoče s svojim jezdecem ulti. Janž pa se v naglici prime za soho, ki je imela cestni kašipot pribit. Soha se vlomi in sedaj dirja zdivjani konj z Janžem in kašipotom vred proti sovražnikom. Ti se nenavadnega jezdeca toliko ustrašijo, da začnejo koj na nos na vrat bežati. Kraljeva vojska je zmagala in Janž je otel svoje življenje. Sedaj se ni mogel dalje braniti ne kralj pa ne kraljičina. On ga je moral vzeti za zeta, ona pa za moža. Po končanej ženitvi naprosila je zlobna kraljičina morivcev, da bi Janža ubili. Toda nobeden se ne upa Janža lotiti se. Vsak pravi:

»Janž je premočen in ga ni mogoče kde raniti.« Sedaj ukaže kraljičina donesti dobrega vina. Ko je naš Janž uže precej vinjen, prisladka se mu kraljičina in ga vpraša, če je res tako močan in da ga ni mogoče nikder raniti. Neumni Janž jej v svojej pijanosti razodene skrivnost, da mu je med plečami kos mehke kože. To mu je bilo v nesrečo. Ponoči, ko je spal, porinol je morivec ondi meč globoko v osrčje, da je neumni Janž dušo spustil.

Ko je bistrooka Julika prenehala s svojo pripovedko, pristavila je gladkolasa Micika: »Ljuba Julika, tvoja povest ima prežalosten konec za veseli pustni čas. Jaz sem čula o neumnem Janži podobno povest, ki pa ima srečen konec. Če vam je prav, jo hočem pričeti. Vsi so radovedni in pritrdijo!

ATU 652 Princ, čigar želje so se vselej uresničile / The Prince Whose Wishes Always Come True

Boter (berač, Kristus) podeli novorojenemu princu dar, da se mu vse želje uresničijo. Služabnik (kuhar, vrtnar) izve za to prinčevu sposobnost in ga ugrabi. Kraljici pomaže kri okoli ust, zato jo obtožijo, da je ubila lastnega sina, in jo zaprejo v ječo. Ugrabitelj se okorišča s prinčevu sposobnostjo, dokler ga ne reši drvar (ribič ipd.), ki postane njegov reznik.

Pozneje se princ zaljubi v reznikovo hčer, ki mu razkrije njegovo skrivno sposobnost in identiteto. Princ spremeni svojega ugrabitelja v psa, izbranko pa v nagelj in se poda na očetov dvor. Pove mu, kaj se je v resnici zgodilo, in za dar, ki ga ima, da se mu vse želje uresničijo. Kraljico izpustijo iz zapora, ugrabitelj je kaznovan in princ se poroči s svojo izbranko.

Literatura: Grimm 116; BP II, 121–128; Marzolph, Van Leeuwen 2004, No. 534; EM 2 (2002), 1327–1331: Prinz, dessen Wünsche in Erfüllung gingen.

Kar vošim, ATU 652

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/7.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 199, št. 54: Kar vošim.

Enkrat je bila ena mati, ki je imela enega majhnega sina. V tisti hiši je bil pa tak kočar, ga je pa ukradel, potlej je pa rekel, da ga je mati požrla. Potlej je bila pa tista ženska zaprta čudno dolgo. Potlej je bil pa tisti fant tako kunšten, da kar je komu voščil, je bilo. In potem je voščil tistemu, ki ga je ukradel, veliko hišo, je pa kar bila; potlej mu je pa voščil, da bi bila polna blaga, je pa spet bila. Potlej mu je pa voščil veliko denarja in je pa spet bilo tako. Potlej je pa šel ta kočar zdoma, mu je pa rekel: »Jaz vam voščim prav eno lepo žensko, da bi se vi oženili.«

Se je pa kar oženil. Potlej je pa rekel (svoji ženi): »Zdaj moraš pa ti tega fanta ubiti, jaz grem zdoma.«

Zjutraj je pa domov prišel, potlej je pa rekel: »Si ga ubila?«

Je pa rekla: »Ja.«

Fant je pa živ pod špampetom ležal. Potlej je pa rekel: »Prav si naredila, da si ga ubila. Kar ta fant vošči komu, tako tisto je; ta bi še čudne miraklje špilal.«

Fant je pa pod špampetom bil, je poslušal, je pa rekel: »Jaz vam voščim, da bi bili vi en pes.«

Potlej je pa tisti ženski rekel: »Jaz vam voščim, da bi bili vi en lep pušelj.«

Potlej je pa pušelj za klobuk dal, pes je pa moral za njim iti. Potlej pa je šel proti tistemu domu, kjer je bil doma; je pa spraševal, če je bila tu kakšna ženska, da bi bila svojega sina pojedla. Potlej so pa rekli, da je bila, da je še zdaj zaprta. Potlej je pa rekel: »Pokažite jo meni.«

Potlej so mu jo pa pokazali; ko je enkrat svojo mater videl, je pa rekel psu: »Bodi človek!«

Pušelj je s klobuka vzel, je rekel: »Bodi ti ena lepa ženska.«

Rekel je: »Tale je mene ukradel, tisti človek, ki je prej pes bil.«

Potlej je bila pa res njegova mati rešena. Potlej so pa obesili tistega človeka, ki ga je ukradel.

Tisti lepi ženski je pa rekel: »Vi pa pri meni bodite, ker ste me rešili, da me niste ubili.«

Potlej je pa voščil veliko denarja sam sebi, njegova mati in pa ženska sta bili pa pri njem do smrti. Potlej sem pa jaz šel domov pa ne vem, kako je bilo potlej.

kočar: bajtar, kajžar; **kunšten:** bister, pameten, učen; **voščiti:** zapovedati, želeti; **blago:** premoženje; **špampet:** postelja; **mirakelj:** čudež; **špilati:** igrati, delovati; **pušelj:** šopek

Od lepe rože, ATU 652 + 315

Kraj: Blagovica.

Zps.: Gašper Križnik, 1876.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 2/15 in ŠZ 3/92: Od gvortnarja.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 138–145, št. 30: Lepa roža.

Čudodelni berač, ATU 652

Objava: Nedeljko 1884, str. 48–54; Nedeljko 1894, str. 58–64.

Indijska kraljica, ATU 706 + 652

Objava: Nedeljko 1887, str. 61–67; Nedeljko 1908, str. 37–46: Kristus boter.

Od kocastga psa ali kôha, ATU 652

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1890.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/75.

Objavi: Kropej 1995, str. 200–201; Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 352–355, št. 111: Kocasti pes ali koh.

ATU 653 Štirje spretni bratje / The Four Skillful Brothers

Pet bratov ima nadnaravne sposobnosti: eden je sledilec in lahko izsledi človeka še po več letih; drugi lahko v hipu razruši grad; tretji je strelec; četrti je hiter, da ujame strelo iz oblakov; peti lahko v trenutku postavi grad. Odpravijo se v svet, da bi rešili kraljevo hčer, ki je bila ugrabljen. Sledilec jo izsledi v gradu zlih duhov; drugi brat grad razruši. Zli duh jo dvigne visoko pod nebo, a ga strelec ustrelj in četrti jo hitro ujame. Jezni duhovi se hočejo maščevati, toda peti brat v hipu postavi grad in duhovi odidejo.

Kralj ne ve, komu naj da princeso za ženo, in odloči, da naj se dogovorijo sami med seboj. Dobi jo najmlajši, ostali pa ostanejo pri njem na dvoru in kraljestvo je nepremagljivo.

Literatura: Grimm 129; Chauvin 1892, VIII, 76, No. 45; Wesselski 1925, No. 80; BP III, 45–58; Tomkowiak, Marzolph 1996, 56–58; Marzolph, Van Leeuwen 2004, No. 355; EM 2 (1979), 903–912; Brüder: Die vier kunstreichen B.

Pet bratov, ATU 653

Kraj: Tolmin.

Zps.: Ciril Drekonja.

Objava: Drekonja 1932, str. 48–49.

Živela je nekoč mati, ki je imela pet sinov, od katerih je bil vsak obdarovan s posebno zmožnostjo.

Prvi je bil sledec, da je sledil žival ali človeka še po petih letih.

Drugi je lahko v hipu razrušil grad.

Tretji je bil strelec, da je zadel zvezdo na nebu.

Četrti je bil hiter, da je ujel strelo iz oblakov.

Peti je lahko v trenutku postavil grad.

Zgodi se, da odnese hudobni duh kralju tiste dežele edino hčer. Kralj razglasi po mestih in vaseh, da mu je zli duh uročil in odnesel hčer edinko. Vse junake tiste dežele vabi, naj jo gredo iskat, in pravi, da dà rešitelju hčerko za ženo, po smrti pa krono in vladarstvo.

A boj z zlim duhom ni bil lahek. Premnogi junaki se odpravijo, prehodijo križem svet in preiščejo brezdna in skalne dupline, a nihče je ne najde.

Tudi do peterih bratov dospe glas o izgubljeni kraljični. Domenijo se in se odpravijo po svetu, da jo poiščejo.

Prvi brat hodi spredaj in sledi, kod je šel zli duh z ugrabljeno kraljevo hčerjo. Gredo po sledu in pridejo pred velik, trdno zidan grad. Tu zmanjka sledu. Bratje vedo, da biva v gradu hudobnež s kraljevo hčerjo. Ustavijo se in gredo okoli obzidja, a v notranjost ne morejo. – Zdaj nastopi drugi brat, ki razruši v hipu zidovje, da ostane samo še groblja. Ko se grad zruši, se dvigne zli duh iz podrtij in odnese kraljevo hčer visoko pod nebo. A že nastopi brat, ki je zadel zvezdo na nebu; pomeri in ustreli hudobneža. Zli duh izpusti kraljično, ki pada ko kamen proti zemlji. Pa priskoči brat, ki je bil tako hiter, da je ujel strelo, in ulovi deklico v roke.

Kraljična je bila zdaj rešena.

Bratje jo vzamejo v svojo sredo in potujejo proti domu.

Ko ostali zli duhovi zvedo, da so jim bratje umorili poglavarja, se zberejo v veliko trumo in jo udarijo za njimi, da bi se maščevali in bi jim zopet vzeli kraljično. Vojska hudobnežev drvi za brati in ko jih ti zapazijo, ne vedo, kako bi se rešili. Pa nastopi peti brat, ki je lahko v trenutku postavil grad. Na mah se dvigne okoli njih močno obzidje in bratje se znajdejo v trdnem grádu. Hudobneži pohajajo okoli gradù, a poskušajo zaman, da bi ga podrli. Ko uvidijo, da nič ne opravijo, jo jezni odkurijo.

Zdaj gredo bratje dalje proti domu. Kraljično peljejo v rodni grad in jo izroče kralju. Vlada se silno zveseli, ko zagleda rešeno hčer, pa vpraša, kdo jo je rešil. Bratje mu odgovore: »Vsi smo jo rešili.« Zdaj kralj ne ve, kako bi izpolnil dano obljubo in komu naj bi jo dal za ženo. Reče jim: »Dogovorite se sami, kdo bo moj zet! Če ste vsi rešili kraljično, ni mogoče, da bi jaz odločeval.«

Bratje se posvetujejo, a se ne morejo pogoditi. Sklenejo zato, da gredo domov in povprašajo mater za svet in da prepuste njej odločitev. Vrnejo se na rojstni dom in povedo materi, kako in kaj se jim je dogodilo. Mati jim pravi in svetuje, naj ne razdirajo medsebojne ljubezni s prepiri in zavistjo. Priporoči jim, naj prepuste kraljično najmlajšemu, ostali pa naj ostanejo pri njem, da mu bodo v oporo in v pomoč.

Tako se je tudi zgodilo. Bratje so slušali materino besedo; prepustili so kraljično in krono najmlajšemu in so ostali pri njem. Skupno so vladali in ker so bili obdarovani s prečudnimi zmožnostmi, jih ni nihče preganjal.

Krojač, tat, gledalec i strelec, ATU 653

Kraj: varaždinska okolica, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Slovenski glasnik 4 (1859), str. 14.

Dolgi, široki in bistrooki, ATU 653

Objava: Slovan 1914, 43.

Od šterih bratu, ATU 653

Kraj: Bauci pri Marezigah, pri Kopru.

Povedal: Bepo Malnar.

Zps.: Milko Matičetov, 23. 7. 1950.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek EM.

Prevod v nemščino v rokopisu: Von den vier Brüdern, ATU 653

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: rokopis v nemščino prevedenih pravljic, ki jih je zbral Milko Matičetov.

ATU 66o Trije zdravniki / The Three Doctors

Trije zdravniki tekmujejo v svojih veščinah. Prvi si izreže eno oko, drugi si odreže roko in tretji želodec, vse z namenom, da si bodo izrezane dele vstavili naslednji dan. Ponoči maček poje dele telesa, a jih služabnik nadomesti z mačjim očesom, tatovo roko in prašičjim želodcem. Naslednje jutro si zdravniki prišijejo nazaj nastavljene dele telesa brez poškodb.

Vendar pa po tem posegu tisti z mačjim očesom najbolje vidi ponoči, tisti s tatovo roko krade, tisti s prašičjim želodcem pa je ves čas lačen.

Opomba: V slovenski varianti tekmujeta dva zdravnika, kateri je spretnejši.

Literatura: Dokumentirano v srednjem veku v Gesta Romanorum (No. 76); BP II, 552–555; Grimm 118; Tubach 1969, No. 2310; Thompson 1980; EM 3 (1981), 742–747; Doktoren: Die drei D.

Kozje oko, ATU 66o

Zps.: Fran Levstik.

Objava: Vrtec 5/6 (1. 6. 1875), str. 92–93. Ponatis: Levstik 1931, str. 294–296.

Zgodilo se je, da sta v necem mestu živela dva zdravnika, dobra in znajoča vsako zdravniško učenost. Lečila sta bolezni vseh ljudi, kolikor jih je prišlo k njima. Svét ni védel, kateri je umételjnejši. Jela sta se jednóč prepíрати mej soboj, kdo je večji in boljši.

Prvi reče družemu: »Dragi moj, ne bodi sváde mej nama niti zavisti a ni prepíra o tem, kateri je boljši, nego izkusíva se, in tisti, kateri v tem izkusu uléže, da bode sluga ónemu.«

Drugi vpraša: »Povej mi, kakšen ima ta izkus biti?«

Prvi mu dé: »Jaz ti obé očí iz glave brez bolečine iztáknem ter položim na mizo, in kadar koli hočeš, vdénem zopet v glavo brez nobene kvare. Ako tudi ti meni stvoříš takisto, bodíva si oba ravna ter drug da družega redí kakor brat rodnega brata; a komur bi izpodlêtel izkus, ta bodi sluga svojemu továřišu.«

Drugi reče: »To jaz hvalim.«

Tedaj prvi, ki je tako svetoval, svojemu tovarišu z nekakovim plemenitim mazílom očí namôči zunaj in znotraj, potem prime orodje, s katerim očí izname iz glave, ter ji položi na mizo. Zdaj ga vpraša: »Dragi moj, kako se ti zdi?«

On odgovori: »Samo to vém, da ničesar ne vidim, ker nimam očíj, a hotel bi, da mi ji zopet vstaviš, kakor si obétal.«

Prvi reče: »Kaj ne bi!«

Mazilo vzame novič ter z njim očí znotraj in zunaj namaže kakor poprej, vdene ji v glavo in vpraša: »Dragi moj, kako ti je zdaj?«

Odgovori mu: »Krasno, ker me nič ni bolelo.«

Tedaj veli prvi: »Treba, da tudi ti mene tako poslužiš.«

Drugi dé: »Evo me!« Vzame orodje in mazilo, kakor je njegov tovariš delal, ter očí namaže znotraj in zunaj, a potlej mu ji izname in položi na mizo, govoreč: »Dragi moj, kako se ti zdi?«

Prvi reče: »Zdí se mi, da sem očí izgubil, a bolečine vendar ne čutil; nego hotel bi očí zopet v glavi imeti.«

Ali okno je bilo odprto, kadar je zdravnik pripravljajal orodje in mazilo, ter v sobo priletí vran, kateri viděč na mizi svetli očí hitro jedno oko pobere ter z njim odletí, Bog vé kam. Zdravnik se ustraši zeló ter misli sam v sebi: »Ako tovarišu ne vstavim očíj, to mu bodem za slugo.«

Oziráje se opazi kozo, katera se je vspenjala po vinskem trsji ob zidu in gledala skozi okno v sobo, ki je bila pri tléh. Mahoma tej kozi izdere jedno oko ter je vsadí tovarišu namesto ukradenega; potem reče: »Dragi moj, kako se ti zdi?«

Ta se oglási: »Nisem čutil bolečine, kadar si mi očí iznémal, niti ne, kadar si vtíkal, nego jedno mojih očí vedno sili kvišku na drevje.«

On mu odgovori: »Ker sem tudi jaz tako umételjno zvršil lečbo o tebi kakor ti o meni, zatorej ostaníva si oba ravna ter mej nama ne bodi prepira.«

In potlej sta res mej soboj živéla mirno; samo to je bilo, da je kozje oko vedno delalo zdravniku preglávce, ker je neprestano uhajalo kvišku v listovíte veje na drevji in v zeleno grmovje, a mož sam ni vedel, kako je to.

ATU 664* Komedijant hipnotizira gledalce / The Soldier Hypnotizes the Innkeeper

A: Človek, ki zna hipnotizirati, (vojak, komedijant) v gostilni plača z zlatniki, za katere gostilničar pozneje ugotovi, da so bili gumbi. Odpelje ga pred sodnika, toda hipnotizer hipnotizira tudi sodnika, da vidi vodo, ki narašča in se mora pred njo rešiti. Ko se vrne v resničnost, sodnik oprostí hipnotizerja.

B: Vojak pripoveduje povesti in s hipnotiziranjem gostilničarja prepriča, da je on medved in da je vojak volk, preganjajo pa ju psi. Nazadnje pade gostilničar s klopi in se vrne v resničnost.

Opomba: V slovenskih variantah tega pravljичnega tipa komedijant hipnotizira publiko. Vendar pa človeka, ki ima pri sebi štiriperesno deteljico ali njena semena (narobe obrnjeno obleko), ne more preslepiti. Ko je brez deteljice, komedijant hipnotizira tudi njega.

Štiriperesna detelja, ad ATU 664*

Kraj: Zgornja Savinjska dolina.

Pišeta: Fran Kocbek in Žagar.

Objava: Popotnik 10/14 (25. 7. 1889), str. 131.

Ponatis: Kocbek 1926, str. 26, št. 63.

V neko vas je prišel komedijant, ki je kazal raznovrstne umetnosti. Ljudje so kar vreli skupaj in se čudili spretnemu glumaču. Mimo pride deklica z jerbasom detelje na glavi. Ljudstvo se je ravno čudilo petelinu, ki je dolgo bruno po cesti vlekel. Deklica se nasmeje in reče: »Kako se vendar morete čuditi temu petelinu, ki ne vleče druga nego škopnato bél (slamno bilko)?« Deklica je namreč v jerbasu imela deteljo s štirimi peresci, katera ima skrivno moč v sebi, da človek, imajoč tisto pri sebi, uvidi takoj vsako sleparijo.

Ko glumač to zasliši, skoči hitro k deklici ter ji prevrže jerbas z glave. V tem trenutku je bila tudi ona popolnoma omamljena in je videla, kako mali petelin tako veliko in debelo bruno po cesti vlačí. Razun tega jo je še komedijant kaznoval na drugi način in osramotil. Deklici se je zdelo, da hodi po vodi do kolena; zato je začela skakati ter je janko do kolena vzdigovala, kakor bi res vodo bredla. Ljudje pa so se ji na glas smijali.

(O četrperesnej deteli), ad ATU 664*

Objava: Slovenska bčela 2 (1851), str. 122.

Zgodba o petelinu, ki je slamo vlekel, ad ATU 664*

Zps.: Križnogorski.

Objava: Novice 17/20 (29. 6. 1859), str. 203.

Ljudem, ki so bili hipnotizirani, se je zdelo, da vleče petelin velikanski tovor, v resnici pa je bila le slama.

(O glumačih), ad ATU 664*

Kraj: Novo mesto.

Objava: Slovenski narod 2/14 (2. 2. 1869), str. 4.

Komedijantje na vasi, ad ATU 664*

Zps.: Černej L.

Objava: Vrtec 1900, št. 7, str. 118–120: Spomini iz otroških let.

Naopak obinjena rōbača, ad ATU 664*

Kraj: Prekmurje.

Objava: Kūhar 1913, str. 6–7, št. 8.

Ponatis: Kūhar / Novak 1988, str. 172–173.

Kolomonove bukve in kaj je bilo potlej, ad ATU 664*

Kraj: Koroška.

Objava: Albreht 1920, str. 43–49.

Štiriperesna deteljica, ad ATU 664*

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov 27. 11. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 34 A.

ATU 665 Mož, ki je letel kot ptič in plaval kot riba / The Man Who Flew like a Bird and Swam like a Fish

Mladenič je zaradi gostoljubja, izkazanega staremu možu, prejel od njega sposobnost, da se spremeni v živali zemlje, zraka in vode. Najde si službo pri kralju, ki je na vojski v tuji deželi pozabil nek pomemben predmet (prstan, teleskop, dokument, rokavice). Kralj obljubi svojo hčer v zakon tistemu, ki mu bo pozabljeni predmet prinesel nazaj.

Mladenič se odpravi po ta predmet in pride do gradu, tako da preplava ocean, leti kot ptič in teče kot zajec. Predstavi se princesi in ona mu da pozabljeni predmet, sama pa obdrži košček njegovega čarobnega predmeta, npr. luskine (roga, peresa ipd.).

Na poti domov mladeniča ubije njegov tekmeč, vzame pozabljeni predmet in doma zahteva obljubljeni nagrado. Toda ko princesa zahteva, da se spremeni v žival, tega ne zmore in ona ga zavrne. Toda oče ji zagrozi s smrtjo. Mladeniča medtem oživi njegov čudežni pomočnik in vrne se na dvor ravno na dan poroke. Dokaže svojo identiteto in se poroči s princeso, goljuf pa je kaznovan.

Literatura: Thompson 1951, 57; Mudrak 1961; Scherf 1995 I, 51–54, 339–342, II, 834–837, 1040–1050, 1244–1247; Röth 1998; Schmidt 1999; EM 9 (1999), 215–218; Mann, der wie ein Vogel flog und wie ein Fisch schwamm.

Zlati golobček, ATU 665

Zps.: Podzemelski.

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 60–61, št. 21.

V nekem lepem gradu je živel bogati grajščak s svojo hčerko. Imel je mladega hlapca, katerega je jako čislal.

Prigodilo se je, da je šel grof k svojemu sosedu na lov. Pozabil je pa doma puško, s katero je vse zadel, kar je hotel ustreliti. Rekel je, da bi unemu, kateri bi mu to puško prinesel, dal svojo hčerko za ženo. To je slišal njegov hlapec. Z božjo pomočjo spremenil se je hitro v zlatega goloba ter je odletel proti grofovskemu gradu. Tam je potrkal s svojim zlatim kljunčkom na grofičino okno, katero mu je hitro odprla. Tukaj se je spremenil zopet v človeka in ji povedal, po kaj je prišel.

Nakar mu je prinesla puško. Rekel ji je tudi, da naj mu izdere jedno zlato pero in si ga dobro spravi. Potem je pa zopet hitro odletel.

Ko je priletel zopet do grada, v katerem je bil njegov grof, spremenil se je zopet v človeka. Tu ga je pa zagledal onega grofa hlapec, da nosi puško. Ker bi tudi on rad dobil obečano nagrado, zato je tega ubil, zakopal ga v gnoj in puško odnesel grofu. Grof je bil vesel, da je dobil puško, in se je odpravil na lov.

Iskal je svojega hlapca, ali ni ga mogel nikjer najti. Zaradi tega je bil jako žalosten. Ko je lov minol, vzel je unega hlapca domov, da bi mu dal svojo hčer za ženo. Ali ko ga je ona zagledala, ni ga hotela nikakor za moža vzeti in je zmiraj trdila, da temu človeku ni dala puške, nego njihovemu domačemu hlapcu. Ali grof se ni dal prepričati, nego jo je silil, naj bi vzela tega hlapca. Ona je zmeraj zaradi tega jokala.

Medtem so pa pri unem grofu, kjer je bil grof na lovu, začeli gnoj na njivo voziti. Ko so prekopavali gnoj, zletel je zlati golobček iz gnoja in je odletel proti gradu. Tu je zopet potrkal na grofičino okno, da bi mu odprla. Hitro se je spremenil v človeka. Grofičina je poklicala očeta in je rekla, da je temu dala puško. Za dokaz tega pokazala mu je zlato pero. Hlapec se je zopet hitro spremenil v zlatega goloba in ravno ono pero mu je manjkalo, katero je imela grofičina. Šele zdaj je grof verjel trditvi svoje hčere. Unega hlapca so pa poklicali v sobo in ga vprašali, kaj uni zasluži, kdor siromaka ubije in mu vse vzame. Odgovoril je, da zasluži, da bi ga s štirimi konji raztrgali. To so tudi ž njim storili. Potem so pa narédili svatbo in so se dobro gostili.

Jelen, riba in ptič, ATU 665

Zps.: Aleksander Dekval.

Objava: Vrtec 10/2 (1. 2. 1880), str. 24–25.

Ponatisa: Kosi 1890b, str. 20–26; Kosi 1897, str. 53–60.

ATU 666* Hero in Leander / Hero and Leander

Med slavljem, posvečenim Adonisu, se Leander zaljubi v Hero, Afroditino svečenico, ki je živela v stolpu v Sestosu na drugi strani Helesponta. Pridobi si njeno ljubezen, toda Hero je kot svečenica zavezana celibatu, zato se ljubimca lahko srečujeta le na skrivaj. Leander vsako noč preplava Helespont, Hero pa mu prižge na oknu stolpa svetilko, da ne bi zgrešil poti do nje. Toda neke nevihtne noči veter svetilko ugasne in Leander se utopi. Ko Hero zagleda njegovo mrtvo telo na bregu Helesponta, se obupana vrže s stolpa v vodo in se združi z njim v smrti.

Literatura: Musaios Grammatikos, *Ta kath' Hero kai Leandron*; Ovid, *Heroides* (no. 18, 19); Köhler / Bolte 1898 ff. III, 240–243; Färber 1961; Tubach 1969, No. 2580; EM 6 (1990), 845–851: Hero und Leander.

(Pripovedka iz cerkniške okolice), ad ATU 666*

Zps.: Andrej Likar.

Objava: Novice 21/23 (10. 6. 1863), str. 180.

Zraven Male Karlovce na levo je stal na višavi nad Svinjsko jamo nekdanj grad Karlovec. Njegovi sledi so pa že tako zaraščeni z mahom in grmovjem, da sva jih z gospod A. Obrezom neko popoldne dolgo pa brez kopavnega orodja zastonj iskala. V tem gradu, pravijo, je bivala svoje dni mlada gospodična, ki jo je rad vidil sin Šteberškega grajščaka pod Križno goro. Hodil je ponoči v vas v grad, in da je vedil kam vesljati, postavljala mu je luč na okno. Zvedil je pa to znanje ljubosumnež v gradu, ugasnil je luč na oknu in postavil drugo nad Vélíko Karlovco. Šteberški veslja kakor po navadi, ne sluté hudobije, proti luči, in gorjé! Karlovca ga požre s čolnom vred. – Pripoveduje se tudi, da se je enkrat grajska gospodinja peljala gori v grad po klancu, ko je bil nad Svinjsko jamo. Pot pod njo se vdre in ona pade s kočijo in konji v jamo, ko jo je za zmiraj pokrila. Od žalosti je ukazal potem gospod grad podreti, jamo zasuti in sam se je preselil v druge kraje.

Slovenski Leander. Novela po narodni kranjski legendi, ATU 666*

Objava: Novice 18/9–11 (29. 2. 1860–14. 3. 1860).

Hero in Leander v ljudskem izročilu o Cerknškem jezeru, ATU 666*

Objava: Laibacher Schulzeitung 10 (1882), str. 197–200.

Cerkniško jezero, ATU 666*

Kraj: Cerknica.

Zps.: Jožef Žirovnik.

Objavi: Jožef Žirovnik, Cerkniško jezero. Cerknica 1898; Jožef Žirovnik, Cerkniško jezero.

Ljubljanski zvon 19 (1899).

Ponatis: Kelemina 1930, str. 295–299, št. 215; Kropelj, Dapit 2014, str. 62–64, št. 36.

Elisabeth von Gradisch, motiv iz ATU 666*

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 53, št. 81.

Prevod v slovenščino: Elizabeta iz Gradišča

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 81.

Mežiška dolina je bila nekdanje jezero, ad ATU 666*

Kraj: Prevalje, Koroška.

Povedali: Ivan Jalen, Marija Šimič, Jožefa Verdnik.

Objavi: Möderndorfer 1924, 23–24; Möderndorfer 1946, 234–235.

ATU 670 Človek, ki je razumel živalsko govorico / The Man Who Understands Animal Language

Hvaležna kača podari možu sposobnost razumevanja živalskih jezikov, a mu tudi pove, da bo moral umreti, če bo razkril to svojo skrivnost drugim. Ko nekoč posluša govoriti živali, se zasmеji. Njegova radovedna žena ga vpraša, zakaj se smeji. Ko se naveliča njenega vztrajnega povpraševanja, že skoraj popusti, tedaj pa zasliši govoriti petelina, kako on zlahka ukazuje svojim številnim ženam, medtem ko človek ne obvlada ene same. Mož obdrži skrivnost in ne pove ženi ničesar.

Opomba: prim. ATU 671.

Literatura: Na osnovi pravljice, ki je imela indijski izvor, so nastale evropske srednjeveške variante, npr. *Gesta Romanorum* (no. 55, 61, 84) in italijanska novela *Girolamo Morlini* (no. 71).

Benfey 1864; Chauvin 1892, V, 179, no. 104, VIII, no. 49; Köhler / Bolte 1898 ff., II, 610; Aarne 1909; Littmann 1921, III, 762–823, IV, 7–97, VI, 689–690; BP I, 132; Scherf 1995 I, 403–407; Röth 1998; Marzolph, Van Leeuwen 2004, no. 2, 3; EM 13 (2009), 642–649; Tiersprachenkundiger Mensch.

Mož reši žabo pred kačo in razume živalsko govorico / Mauž rejši žabo pred kačov pa razumej, ka gučijo stvári, ATU 670

Kraj: Gornji Senik, Porabje.

Povedala: Lörincné Mukics.

Posnel: Milko Matičetov, 8. 3. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T VII.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropelj Telban 2017, št. 26.

Nekoč je živel mlad oženjen možki. In je šel v gozd, vzel sekiro in šel drva cepit. Ko je stopil v gozd, je srečal kačo, ki je ubijala žabo. On pa je s sekiro ubil kačo. Žaba je rekla: »No, ti si me zdaj rešil. Jaz ti pa za plačilo dam to, da boš razumel, kaj živali govorijo. Le nobenemu ne razkrij tega. Če to razkriješ, boš umrl.«

Prišel je domov, nič ni govoril, ni razkril ženi. Peljala sta se po cesti, ko so mimo odletele gosi. Rekle so: »Pojdimo v mlin jest ječmen!« Njemu pa je ušel smeh, smejal se je. Žena ga je vprašala: »Kaj se smeješ?« Ni izdal, ni povedal.

Spet je šel dalje, tam so se mački smejali. »E, kakšno svatbo smo imeli, ko smo miši jedli.« Spet se je smejal. Žena pa ga je kar naprej spraševala: »Kaj se smeješ? Kaj se smeješ? Povej mi!« Takrat je on rekel: »Ne smem povedati, če razkrijem, umrem.«

Žena pa ga je neprestano nagovarjala, naj pove: »Četudi umreš, moraš povedati!« Joj, mora povedati, žena namreč ni odnehala. Šel je in se ulegel na posteljo. Če umre, ko ji bo razkril, naj umre tako.

Takrat pa je žena dala kruh psu: »Na košček kruha,« tisti pa ga ni pojedel. Takrat je petelin rekel: »Zakaj pa ga ne vzameš?« »Jaz da bi vzel od te grde ženske? Njen mož bo umrl, ko ji bo razkril.« Petelin je rekel: »Ha, je pa neumen! Samo eno ženo ima pa je ne more obvladati. Jaz jih imam dvajset na gnoju in jih vse obvladam. Naj vstane pa jo dobro nariba! Pa menda ne bo več vprašala.«

Ej, mož je razumel, kaj je petelin govoril. Vstal je s postelje, vzel vrv in dobro naribal ženo. Nikoli več ni vprašala, kaj govorijo živali.

Človek znal živalski govor, ATU 670

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Kres 5 (1885), str. 27–29, št. 35.

Kaj uči petelin / Ce che a l' insegne il giall, ATU 670

Slovenska pravljica, iz furlanščine prevedel Milko Matičetov.

Kraj: Furlanija, Italija.

Zps.: Zuan Cuful.

Objava: Pagine Friulane 1895, str. 176–177.

Grajski čoban, ATU 670

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Ivan Šašelj.

Objava: Šašelj 1906, str. 230–234, št. 8.

Kuh in zlatolaska, ATU 531 + 670

Kraj: Špitalič, občina Kamnik.

Zps.: Franc Kramar, 1910 (prepisal iz zbirke vojaka Fr. Birka).

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 5/2, 2.

Žival se je pogovarjala, ATU 670, literarna pravljica

Napisal: Fran Milčinski.

Objava: Milčinski 1911, str. 102–107.

Ta, ki so mu govorile živali, ATU 670

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 A. Ponovljeno 30. 6. 1967 (T 32 B) in 18. 8. 1967 (T 38 D).

Hlapec razume gosji jezik in reši gospodarja / Lapec razumej gosi pa rejši gazdo, ad ATU 670

Kraj: Gornji Senik, Porabje.

Povedala: Lórinzné Voura.

Posnel: Milko Matičetov, 8. 3. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T VII: 12, 13.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 24 in 25.

ATU 671 Trije živalski jeziki / The Three Languages

Mladi mož se nauči jezikov psov, ptic in žab. Njegov oče, jezen zaradi tako neuporabnega znanja, ga nažene od doma in naroči služabniku, naj ga ubije. Toda usmiljeni služabnik tega ne stori, pusti ga zbežati in kot dokaz, da ga je ubil, prinese očetu živalsko srce.

Sin, ki ga je oče ukazal usmrtiti, izve od živali, da bo izbran za papeža (živali mu svetujejo, naj se napoti v Rim, kjer bo postal papež). Sin prispe v Rim in po spletu nenavadnih dogodkov ali s pomočjo živali, npr. goloba, ki se v cerkvi usede na njegovo glavo, postane papež. Čez nekaj let pride njegov oče v Rim, da bi se spovedal in ga prosil – kot očeta – za usmiljenje. Sin mu odpusti in povabi očeta, da ostane pri njem.

Opomba: prim. ATU 517.

Literatura: Pravljica je orientalskega izvora: Sedem modrih mož (Sewen Wise Men); Johannes Gobi Junior, *Scala coeli* (no. 520); Grimm 33; Aarne 1914; BP I, 322–325; Wesselski 1925, 221; Tubach 1969, no. 636; Fabula 22 (1981); Scherf 1995 I, 224–226; II, 1285–1287; Röth 1998; EM 13 (2009), 642–649; Tiersprachenkundiger Mensch.

Kaj ptiči pojo, ATU 671

Kraj: okolica Lašč in Ribnice.

Zps.: Fran Peterlin - Sreboški, 1870.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/217, 26.

Objava: Kropej 1995, str. 219; Kropej, Dapit 2011, str. 12–13.

Kmet je imel sina, ki je v mestu obiskoval šolo. Ko se je že več let učil, ga je kmet hotel imeti doma, da bi delal. Sin pa ga je prosil, naj ga pusti še eno leto, ker bi se rad učil, kaj žabe regljajo. Kmetu se je sicer to čudno zdelo, vendar mu je dovolil. Preden pa je leto minilo, ga je sin zopet prosil, da bi ga pustil še eno leto: učil bi se, kaj psi lajajo. Oče mu je dovolil. Ko je bilo že drugo leto mimo, gre kmet zopet v mesto in noče nikakor več pustiti sina v šoli. Toda sin ga prosi in prosi: še bi se rad učil, kaj ptiči pojo, ker to je največ vredno, vse drugo je nič proti temu. Kmet nekaj časa mrmra, potem pa gre domov in pusti sina v mestu.

Ko je tudi to leto preteklo, pride sin sam domov k očetu in odslej dela z njim od jutra do noči. Vse mu je šlo dobro od rok, kar je očeta zelo veselilo.

Nekoč pa sta šla oba s polja domov skozi gozd. Večer je bil in ptički so žvrgoleli svojo večerno pesem. Zdaj kmet povpraša svojega sina:

»Kaj ptički pojo?«

Sin se brani povedati, a oče ga le sili in mu zagotovi, da mu bo odpustil, najsi je še tako hudobno. Sin se da pregovoriti in pove:

»Ptički pojo, da bom jaz enkrat vaš oče!«

Šla sta naprej, a kmeta so zelo jezile te besede in jih ni mogel pozabiti. Drugi dan zapove svojima hlapcema:

»Ko bosta drva sekala v gozdu, ubijta mojega sina!«

Hlapca in mladenič gredo drugo jutro drva pripravljat v gozd. Hlapca začne peči vest, svojemu mlademu gospodarju padeta k nogam, spoznata svojo hudobijo in mu povesta, da se zdaj ne upata domov, ker jima je oče strogo zapovedal, da ga morata umoriti. Prosita ga, naj ju obdrži pri sebi. Mladenič odpusti obema in potem so šli vsi trije naprej, ne da bi vedeli, kam.

Pridejo do nekega samotnega gradu, pred katerim so štirje psi lajali. Zdaj reče gospodič hlapcema:

»Počakajta malo, grem poslušat, kaj psi lajajo!«

Kmalu pride nazaj in pove: »Psi lajajo, da naj se napotimo v Rim.«

Ko so prišli na cesto, se obrnejo proti Rimu. Trudni in pregreti pridejo proti večeru na neki most, kjer se uležajo k počitku v senci pod drevjem. V bližnjem potoku pa so regljale žabe. Gospodič posluša in kmalu pove:

»Žabe regljajo, da ko je šel nekoč tod mimo papež, se mu je most vdrl in papež ter vsi spremljevalci so se potopili. Še sedaj leži v vodi palica svetega očeta; jaz jo moram dobiti in jo prinesiti v Rim!«

Nato ga hlapca spustita po vrvi v vodo in našel je srebrno palico; potem pa so šli spet naprej. Ko so že marsikaj pretrpeli in tudi večkrat zašli, pridejo nekega dne v sveto mesto. V vseh cerkvah zadonijo zvonovi. Ljudje hitijo v cerkev svetega Petra, kjer so kardinali, škofi in drugi duhovniki sedeli in ugibali, koga bi izvolili za papeža. Tudi trije popotniki gredo v cerkev, se usedejo na zadnje klopi in pobožno molijo.

Vse je bilo tiho v cerkvi, a kot bi trenil, se zasliši prelet perutnic in bel golobček se usede študentu na glavo. Nihče ni opazil golobčka na mladeničevi glavi in odletel je proč. Ko pa je prišel spet drugič, so postali ljudje nemirni. Ko prileti golobček še tretjič, ga zagledajo tudi kardinali; gredo po mladeniča in ga povprašajo, od kod je prišel. Mladenič jim vse lepo pove in jim da tudi papeževo palico. Kardinali so nekaj časa glave vkup držali in razpravljali, potem pa so razglasili, da so izvolili novega papeža, in to tistega popotnika, ki je prinesel papeževo palico. Sam Sveti duh ga je cerkvi postavil za glavarja.

Zdaj so ga posadili na tron in mladenič je izvolil kardinale. Svoja dva spremljevalca je bogato obdaril in sprejel za svoja služabnika. Vladal je modro in srečno.

Čez čas pa je začela kmeta peči vest, zato ker je umoril svojega sina. Zelo obžaluje svoje hudodelstvo. Kamor koli pa gre k spovedi, nikjer mu ne dajo odveze. Zato sklene iti v Rim k papežu. Ta ga takoj spozna in mu reče, naj pride naslednji dan h kosilu, ker že ve, kaj mu teži vest. Kmet se zahvali in se čudi temu.

Drugi dan pride kmet h kosilu ob določenem času, a kako se začudi, ko mu ukažejo, naj sede na častni sedež. Še bolj pa, ko mu začne papež očitati njegovo hudobijo, da je morda njegov sin umrl v pregrehah in je za vselej oropan večnega zveličanja. Kmet pade obžalujoč papežu k nogam in jokaje govori:

»Ni ga več zveličanja zame ne v tem življenju ne po smrti!«

»Še, še, oče!« zakliče papež, »ker vaš sin živi in ni umrl, kakor ste vi mislili – jaz sem vaš sin!«

Zdaj objame kmet svojega sina in sin reče:

»Ptiči so vendar prav imeli, ko so peli, da bom jaz vaš oče!«

Živela sta potem oba, papež in njegov oče, srečno skupaj in oba sta umrla v Rimu.

Sv. Gregor, ATU 67I

Kraj: Savinjska dolina.

Zps.: J. S-a.

Objava: Vrtec 14/3 (1. 3. 1884), str. 39–40.

Učeni dijak, ATU 67I

Objavi: Nedeljko (Dominicus) 1887, str. 30–34; Nedeljko (Dominicus) 1908, str. 69–75:

Kako dijak postane papež.

Kralj Matjaž II, z mot. ad ATU 67I

Kraj: Štajerska.

Zps.: Matija Murko.

Objava: Hubad 1888, str. 6–8.

Pepelûhar, ATU 67I + 530

Kraj: Temljine.

Zps.: Jožef Kenda.

Objavi: Ljubljanski zvon 10 (1890), str. 217–220 in 288–291; Kenda 1896, str. 13–26, št.

1. Ponatis: Gabršček 1910, str. 309–326, št. 42.

Sveti papež Gregor, ATU 671

Kraj: Vrsno, pri Kobaridu.

Objava: Gabršček 1894, str. 7–13, št. 1; Gabršček 1910, str. 13–20, št. 1.

Legenda o sv. Gregorju, ATU 671, pesem

Napisal: Joža Lovrenčič.

Objava: Lovrenčič 1921, str. 63–73.

AaTh 671F* Govorica rož / Language of Flowers

Služabnik (filozof), ki se uđinja pri zdravilcu, pripravi po njegovem naročilu zvarek iz različnih zelišč in ga kljub prepovedi malo popije. Zdaj razume govorico rastlin, ki pripovedujejo, za kaj je katera od njih zdravilna.

A: Ko zdravilec ugotovi, da služabnik razume rastline, ga ubije.

B: Filozof v znanju premaga zdravilca.

Opomba: Pripovedi te vrste so do zdaj dokumentirane le na Poljskem in v Sloveniji, zato ta pravljčni tip, ki je bil v Tipnem indeksu Aarne, Thompson 1961 še samostojen (AaTh 671F*), v Tipni indeks Uther 2004 ni vključen.

Od bele kače, ATU 672D + ad AaTh 671F*

Zps.: J. Novak.

Objava: Slovenski glasnik 2 (1858), str. 112.

Ponatis: Kelemina 1930, str. 137, št. 87/II.

Vir: Prepis pravljice je v arhivu ISN ZRC SAZU: ŠŽ 9/83.

Šel je človek po gozdu in padel je v jamo, v kateri je bilo polno kač. Zlo se jih je bal. Bela kača pa spregovori ter reče: Če nas ne izdaš, te ne bomo vpikale; če nas pa izdaš, tudi ne boš srečno umrl. Obljubil ji je, da jih ne bo izdal. Bela kača mu reče, da naj ji na rep stopi. Stopil je in kača ga je z repom iz jame vrgla. Ta človek je pa služil pri nekem vraču (padarju). Rekel je padar, da bi neizrečeno rad imel bele kače kosti za neko skrivno bolezen in veliko bi rad dal, ako bi mu kdo pokazal belo kačo. Dolgo se je premagoval, pa se mu le darila zljubi in pové mu. Šla sta potem s padarjem ter zakurila pred jamo, in vse kače so prišle in pokladale glave na ogenj in poginile. Pobirala sta kosti. Djal mu je padar, da ne sme nobene kosti za se ukrasti, ker morajo vse skupaj biti. Hlapec pa je skrivaj eno koščico djal v žep. Nazaj gredé sta šla čez travnik, padar naprej, hlapec za njim. Hlapec se začne smejati. Kaj ti je, ga vpraša padar. Hlapec reče: Tale roža je spregovorila in djala: Jaz sem prdelica. Vrač se razsrdi in dé: Zdaj pa ti naprej hodi. Ko sta šla skoz gozd, ga vrač ubije in tako hlapec nesrečno smrt stori, ker je belo kačo izdal.

Zdravnik, ad AaTh 67IF*

Objava: Besednik 2/22 (25. 11. 1870), str. 173–174.

Ponatis: Šmitek 2012, str. 19: Človek, ki je razumel govorico rastlin.

Hlapca, ki se je udingjal pri zdravniku, ta ubije, ker je popil čudežni napoj iz rastlin, po katerem je pridobil sposobnost razumeti govorico rastlin, ki pripovedujejo za kaj so zdravilne.

Človek, ki je razumel govorico rastlin. © Maria Magdalena Szmatała (Šmitek 2012).

AaTh 671G* Pogovor volov / Language of Oxen

Hlapec, kateremu pade praprotno seme v čevelj, nenadoma razume govorico živali. Med oranjem njive sliši vola, ki se pogovarjata, da bo njegov gospodar čez leto dni umrl, ker ga bo med oranjem pičila kača. Hlapec to prepreči.

Opomba: Tovrstne pripovedi so do zdaj dokumentirane le v Sloveniji, zato ta pravljčni tip, ki je bil v Tipnem indeksu Aarne, Thompson 1961 še samostojen (AaTh 671F*), v novi Tipni indeks Uther 2004 ni vključen.

(Kaj pripovedujejo v Podzemlju o kačah), AaTh 671G*

Kraj: Podzemelj, Bela krajina.

Zps.: Janko Barle.

Objava: Dom in svet 1898, str. 58–59.

Vsakdo zna, da se na sv. večer ali na bádnjak blago (živina) med seboj pogovarja. Škoda, da ga vsakdo ne razume, ampak samo oni, kateri ima praprotno seme, na Ivánje (kres) ubrano, ali pa oni, kateri ima pri sebi nekaj, za kar ne ve, da ima. Hlapec je spal na bádnjak (dan pred božičem) pri blagu v hlevu in čul vola, kako je volu govoril: »Oj slaba bo, bogme slaba v prihodnjem letu! Naš dobri gospodar bo oral, a ko bo izoral tri korake tretje brazde, izoral bo veliko kačo, katera ga bo tako upičila, da bo vále umrl. Njegova žena, katera jedva čaka tega, udala se bo v drugo, a k svatbi bodo mene zaklali! Oj slaba bo, slaba v prihodnjem letu, Bogu bodi potoženo!« Tako je modroval vol volu, a hlapec si je vse to dobro zapomnil. Ko sta šla pomladi orat na njivo, prosil in moledoval je gospodarja na vse pretege, da njemu drevo prepusti. Gospodar se je branil, češ njemu kot gospodarju pristoji častno delo, da pluži. Vendar hlapec ni miroval tako dolgo, dokler ni izpolnil gospodar njegove želje. Hlapec je držal z jedno roko drevo, a z drugo ótiko (srpico, s katero se plug čisti) in pozorno pazil, kdaj bodeta kačo izorala. In res, ko sta tri korake tretje brazde preorala, izorala sta veliko, debelo kačo, kateri je pa hlapec na srečo prav hitro z ótiko glavo odrezal. Prišedša domov, našla sta gospodinjo mrtvo; bila ji je baš, ko je kruh pekla, glava odrezana. Sedaj šele je pripovedoval hlapec, kaj je na bádnjak od vola čul, in vesel je bil svojega življenja gospodar, a menda tudi vol.

Praprotovo seme, AaTh 67IG*

Zps.: A. Benigar.

Objava: Slovenski glasnik 9 (1865), str. 151–152.

Ponatisi: Bolhar 1959, str. 152–154; Bolhar 1964, str. 194–196.

Práprovo zrno, AaTh 67IG*

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Kühar 1911, str. 64–65, št. 74.

Ponatis: Kühar / Novak 1988, str. 154–155.

Denar cvete, ad AaTh 67IG*

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1944b, str. 60–63.

Na kresno noč hlapec, ki ima nevede v škornju praprotno vejico, sliši razgovor živali in izve, kje leži zaklad.

ATU 672 Kačja krona / The Serpent's Crown

A: Mož ukrade kači krono. Ko ga kača zasleduje, mož odvrže svojo obleko, da zaustavi kačo. Kuhar skuha kačjo krono in se nauči jezika živali oz. pridobi veliko bogastvo.

B: Dekle deli mleko s kačo in v zahvalo ji kača podari svojo krono, ki prinaša bogastvo. V nekaterih variantah otroci, medtem ko staršev ni doma, delijo mleko z belo kačo. Dokler kače ne odženejo, je pri hiši blaginja.

C: Služkinja deli mleko z bolno kačo. Ko kmet to opazi, kačo odžene. Ko se služkinja poroči, ji hvaležna kača na poroki podari krono iz srebra in zlata.

Literatura: Grimm 105; BP II, 459–465; Scherf 1995 II, 1398–1401; EM 12 (2007), 56–63; Schlangenkronen, -stein

Od bele kače, ATU 672

Zps.: J. Novak.

Objava: Slovenski glasnik 2 (1858), str. 112.

Ponatisi: Krek 1885, str. 82–83, št. 37: O beli kači; Nedeljko 1904, str. 66; Bolhar 1952, str. 166: II; Bolhar 1964, str. 176: II; Brenkova 1985, 51–52: Bela kača s kronico.

Bila je kmetica in imela je majhne otroke. Hodila je v polje delat in puščala otroke doma ter jim dajala v skledo mleka, da medtem niso bili lačni. Vsak pot so vse pojedli, zato jih je mati hvalila, da so pridni. Otroci pa pravijo: Saj ne jemo sami, k nam hodi tudi lep tiček jest. Mati si misli, da hodi kaka mačka in je z otroci. Vendar se ji čudno zdi, ker otroci pripovedujejo od lepega belega tička. Prepričati se hoče, kaj da je. Skrije se tedaj mati v hišo in postavi otrokom mleko v vežo kakor po navadi. Kmalu se privije bela kača z lepo krono izpod mize ter se najmlajšemu zvije v naročje. Bila je mati vsa trda. Otroci pa so božali in gladili lepega tička. Ko se kača najé, strese lepo kronico z glave ter se zopet v luknjo zgubi. Brž ko je kača odšla, je mati skočila in otroke in krono v kraj spravila. Krono je dala v skrinjo, kjer so imeli prejo. Ded je pozimi prejo vil. Vso zimo je vil, pa je ni mogel poviti. Misli si žena, kaj mora biti, morda ima krona tako moč. Dene krono proč in kmalu je bila preja povita. Denejo krono v žito, merili in merili so žito, pa ni

nikdar pošlo. In tako so devali kronico tudi k drugim rečem in ob kratkem si je hiša tako opomôgla, da je bila najpremožniša. Imeli so kronico tako dolgo, dokler je bil tisti rod pri hiši, ki je z belo kačo tako prijazno in lepo ravnal.

Kačja kraljica, ATU 672

Slovenska bčela 3/26 (24. 6. 1852), str. 211.

Deklica oživi z mlekom od gladu že napol mrtvo kačo. Kmalu nato dekletov oče odbije revnega snubca in od tedaj začne očetovo premoženje kopneti, snubec pa si opomore. Ponovno zaprosi za dekletovo roko, oče privoli. Med poroko hvaležna kača podari dekletu krono in s tem blagoslov hiši.

Bela kača, ATU 285 + 672

Kraj: Muljava.

Zps.: Josip Jurčič.

Objava: Slovenski glasnik 5 (1861), str. 142–143.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 165–166: I; Bolhar 1959, str. 141: I; Bolhar 1964, str. 175–176: I.

O kači na Felberjevem otoku, ad ATU 672

Kraj: okolica Maribora.

Zps.: Ivan Skuhala (Gombarov).

Objava: Slovenski gospodar 13/42 (16. 10. 1879), str. 340: Za poduk in kratek čas.

O morski kači, ad ATU 672

Kraj: okolica Ptuja.

Zps.: Janez Majciger.

Objava: Kres 3 (1883), str. 601–602.

Ponatis: Kelemina 1930, str. 136–137, št. 86/II.

(Kačec – kačji kralj), ad ATU 672

Zps.: Josip Freuensfeld.

Objava: Kres 6 (1886), str. 267.

Ponatis: Kelemina 1930, str. 351, št. 246/III.

Kmet opazi kačjega kralja in mu vzame krono. Po nasvetu coprnice je prej naredil most s tremi vrati in pri vsakih vratih ga je čakal konj. Zbeži z ukradeno krono in za seboj zapre vsa vrata. Kačec ga zasleduje in prva vrata raztrešči, pri zadnjih pa mrtev obleži. Kmet proda krono za drag denar, čez leto dni pa ga piči bela kača in je na mestu mrtev.

Schlangenkönig und Deserteur, ad ATU 672

Zps.: Alba (Albina) Hintner.

Objava: Laibacher Schulzeitung 30/1 (15. 1. 1902), str. 3.

Die Natterkönigin auf der Felberinsel, ad ATU 672

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 33, št. 42.

Prevod v slovenščino: Kačja kraljica na Mariborskem otoku, ad ATU 672

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 42.

Kačji cmer, ad ATU 672

Kraj: Prekmurje.

Zps.: Števan Kühar.

Objava: Kalendar za 1914, str. 48.

Ponatis: Kühar / Novak 1988, str. 209–210.

Kačji kralj Babilon, ad ATU 672, literarna pravljica

Napisal: Fran Milčinski.

Objava: Milčinski 1917, str. 68–74.

Kačja kraljica na dravskem otoku pri Kamnici, ad ATU 672

Zps.: Elza Lešnik.

Objava: Lešnik 1925, str. 19–20, št. 1.

Kačja kraljica, ATU 672

Kraj: Pohorje.

Objava: Brinar 1933, str. 41–44.

Kača Zaglavača, ad ATU 433B + ad 672

Kraj: Savinjska dolina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1957, str. 14–18.

Prepis pravljice je pod pravljječnim tipom ATU 433B.

Dekle in kača, ATU 672

Kraj: Krka, Dolenjska.

Povedala: pravljíčarka iz Zagradca.

Posnel: Milko Matičetov, 22. 6. 1965.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 7/I, 679–702.

ATU 672D Kačji kamen / The Stone of the Snake

Mož (deček) pade v jamo, polno kač. Opazi, da kače ližejo bel kamen, in jih posnema. Tako preživi, čeprav brez hrane in vode. Čez čas (nekaj let) ga reši največja bela kača (kačja kraljica), ki ga vrže ven, vendar ji mora obljubiti, da njihove skrivnosti ne bo nikomur izdal. Človek prekrši obljubo in si nakoplje jezo bele kače.

Literatura: Dokumentirano v srednjem veku v *Gesta Romanorum* (No. 114); Tubach 1969, No. 432; Ivan Šašel, Dolenjske vraže, prazne vere in pravljice o kačah. Mladika 1930, str. 307.

Kačja jama, ATU 672D

Kraj: Martinj Vrh.

Zps.: Ivan Tušek.

Objava: Slovenski glasnik 2 (15. 12. 1858), str. 192–193: Pripovedke iz Martiniverha.

Ponatis: Tušek / Dolenc 1986, str. 23.

Nekoč je šel neki fant od doma. Spotoma je padel v kačjo jamo in je tam s kačami vred demant lizal, da ni umrl od lakote. Potlej se ga je usmilila kačja kraljica in ga je trikrat z repom ven vrgla. Šele tretjič ga je do vrha jame, da je lahko vstal in bežal. Druge kače so bile namreč zaradi tega jezne in so jo udrle za njim.

Fant je začutil kače za seboj in se je hitro obesil na drevo ter se tako rešil, ker so kače pod njim naprej letele na njegov dom. Ker ga doma niso našle, so se vrnile v jamo, le ena se je bila skrila konju v rep.

Fant je srečno prišel domov, a ko je v hlevu čedil konja in ga prijel za rep, ga je tam skrita kača pičila in moral je umreti.

Od bele kače, ATU 672D + ad AaTh 671F*

Zps.: J. Novak.

Objava: Slovenski glasnik 2 (1858), str. 112.

Ponatis: Kelemina 1930, str. 137, št. 87/II.

Vir: Prepis pravljice je v arhivu ISN ZRC SAZU: ŠŽ 9/83.

Prepis pravljice je pod pravljičnim tipom AaTh 671F.*

Kaj pripovedujejo v Podzemlju o kačah, ad ATU 672D + motiv iz ATU 672B*

Kraj: Podzemelj, Bela krajina.

Zps.: Janko Barle.

Objava: Dom in svet 1898, str. 58.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 167–169: Sedem let pri beli kači; Bolhar 1959, str. 143–144;

Bolhar 1964, str. 177–178.

Die Schlange mit dem Siedelstein, ad ATU 672D

Zps.: Alba (Albina) Hintner.

Objava: Laibacher Schulzeitung 28/6 (15. 6. 1900), str. 100: Sechs Krainer Höhlensagen.

Die Schlangengrube von Mösel, ad ATU 672D

Zps.: Alba (Albina) Hintner.

Objava: Laibacher Schulzeitung 29/5 (15. 5. 1901), str. 93: Noch sechs Krainer Höhlensagen.

Fant pade v kačjo jamo, ATU 672D

Kraj: Gorenja vas pri Mokronogu.

Povedal: Lojze Tratar.

Zps.: Milko Matičetov, 28. 10. 1951.

Objava: Milko Matičetov, Pri slovenskih pravljicarjih. Pionir 1963/64, str. 9.

Kača Zaglavača, ATU 433 + 672D

Kraj: Savinjska dolina, Štajerska.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1957, str. 14–18.

Kačja kraljica in polhar, ATU 672D

Kraj: Velike Lipljene, okolica Grosuplja.

Zps.: Marija Samec, 2004.

Objava: Samec / Stanonik 2014, str. 36–37, št. 4.

ATU 672B* Izganjalec kač / Expelling Snakes

Čarovnik (izganjalec kač) se odloči, da bo pregnal kače iz neke vasi. Naredi velik ogenj, nato spleza na drevo in zapiska na piščal. Kače poginejo v ognju.

A: Kačja kraljica privrši zadnja in izganjalca pokonča.

B: Kačja kraljica (bela kača) podere devet dreves, a pred desetim, na katerem sedi izganjalec, pade mrtva na tla.

Literatura: Grimm 105; Röhrich 1976, 195–209, 321; EM 12 (2007), 56–63: Schlangenkronen, -stein.

Bela kača, ATU 672B*

Kraj: Osovščica / Gerlitz (gora nad Osojskim jezerom).

Objava: Kotnik 1957, str. 71–73, št. 34.

Nekdaj so se kače okoli Osoj (Osojan) tako silno pomnožile, da jih je vse gomezljalo. Hudo so nadlegovale kmete v tisti okolici. Lazile so jim v izbe, hrame, mlečne shrambe in postelje; še pri mizi niso imeli pokoja, ker jim je gladna golazen v skledo silila. Največji strah pa jim je narejala grozno velika bela kača, ki so jo večkrat na Osovščici (Görlitz-Alpe) videli, kako je napadala črede. Kmetje si niso vedeli pomagati. V procesijah so hodili na božjo pot in molili, da bi Bog odvrnil od njih to hudo kazen. Pa tudi to ni pomagalo.

Ko so bili ubogi ljudje v taki veliki stiski in niso vedeli, kaj bi počeli, da bi se znebili nadloge, pride neki dan v tisti kraj neznan mož, ki jim obljubi, da bo vse kače do zadnje pokončal, če mu morejo le za gotovo povedati, da niso videli velike bele kače. »Nismo je videli nikoli,« mu odgovorijo nekateri iz množice, ki se je krog tega čudnega moža zbrala.

Sedaj je dal tujec okrog smreke naložiti veliko grmado. Ko je zlezel že na vrh smreke, je ukazal, da naj grmado na vseh krajih zapalijo, nato pa hitro zbežijo.

Že je švigal od vseh strani plamen proti visoki smreki, kar vzame neznani mož kosteno piščalko iz žepa in začne tako močno piskati, da je vsem po ušesih cingljalo. Hitro primatlja in pridere od vseh strani strašna sila kač, gadov in modrasov h grmadi in od neke čudne moči gnane poskačejo vse v ogenj in tam poginejo.

Naenkrat pa se zasliši z Osovščice še močnejši pisk, da je vse pričujoče spreletel strah in groza. Mož na smreki od groze obledi. »Joj meni, ni mi več pomoči,« tako zavpije, »slišal sem bele kače žvižg, zakaj ste me tako zvodili? Bodite pa vsaj tako usmiljeni in ne pozabite vsakega leta na ta dan dajati vbogajme za menoј siromakom.«

Komaj je ubožček izrekel te besede, se privali strašna kača z velikim hruščem kakor deroč potok čez strmo pečevje in se prekucne v jezero, da brizgne pena kvišku. Kmalu priplava na to stran jezera, prilomasti vsa razljučena h goreči grmadi, se spne kvišku na smreko, pograbi revčka in plane ž njim v ogenj. Strašno se premetuje ostuda in žvižga, pa silni ogenj jo kmalu premaga. Tako je srepa kača, ki je prizadela čredam toliko škode, poginila z vso gadjo zalego. Spet so mogli kmetje brez strahu opravljati svoje posle in pastirji so zopet brez skrbi pasli svoje črede na Osovščici. Hvaležni Osojci še dandanašnji niso pozabili obljube svojih pradedov in vsako leto delijo na tisti dan ubogim obilne darove.

Opomba ob ponatisu »Storij«: Sedaj se imenuje ta gora, ležeča severovzhodno od Beljaka nad Osojskim jezerom, Osojščica, ne več Osovščica. Z nje je diven razgled po vsej bližnji in daljni okolici.

Bela kača, ATU 672B*

Kraj: Koroška.

*Zps.: S**.*

Objava: Vedež 3/35 (29. 8. 1850), str. 273.

Od bele kače, ATU 672B*

Kraj: Podbrezje.

Zps.: J. Novak.

Objava: Slovenski glasnik 2 (1858), str. 113.

Ponatis: Kelemina 1930, str. 137, št. 87/III.

Vir: Prepis hrani arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/84.

Kaj pripovedujejo v Podzemlju o kačah, ad ATU 672D + motiv iz ATU 672B*

Kraj: Podzemelj, Bela krajina.

Zps.: Janko Barle.

Objava: Dom in svet 1898, str. 58.

Ponatis: Bolhar 1952, str. 167–169: Sedem let pri beli kači; Bolhar 1959, str. 143–144;

Bolhar 1964, str. 177–178.

Qače, ATU 672B*

Kraj: Rož / Rosental, avstrijska Koroška.

Zps.: Josip Šašel.

Objava: Šašel, Ramovš 1936, št. 30, zadnji odstavek na str. 26–27.

Kačja kraljica in grofovska deklica, ATU 934 + 285 + 672B*

Kraj: Dobrna, porečje Savinje in Sotle.

Zps.: Janko Orožen.

Objava: Orožen 1936, str. 143–144, št. 2.

Prepis pravljice je pod pravljичnim tipom ATU 285.

Kačja dolina, ATU 672B* + ad ATU 402A*, literarna pravljica

Napisal: Fran Saleški Finžgar.

Objava: Finžgar 1944, str. 77–89.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 55–60.

Prevod v angleščino: The Valey of Snakes, ATU 672B* + ad 402A*

Objava: Stanonik 1999, str. 165–170.

ATU 673 Meso bele kače / The White Serpent's Flesh

Služabnik kljub prepovedi poje meso bele kače in s tem pridobi sposobnost, da razume govorico živali (trave ali dreves). Ko ga obtožijo, da je ukradel kraljičin prstan, si s tem znanjem pomaga, da prstan najde. Sliši namreč pogovor dveh rac in izve, da je ena od njih požrla prstan. Ko raco ubijejo, najdejo v njenem želodcu prstan.

Literatura: Grimm 17; Benfey 1864; Aarne 1914; BP I, 131–134; Scherf 1995 II, 1380–1383; Röhrich 2001, 81; Hansen 2002, 462–469; EM 13 (2009), 642–649; Tiersprachenkundiger Mensch.

Zlatovláška, motiv iz ATU 673 + 554 + motiv iz ATU 531

Objavi: Nedeljko 1884, str. 39–42; Nedeljko 1894, str. 47–50.

K nekemu grofu pride stara žena in mu ponuja čudno ribo za tri zlate. Ker jo grof vpraša, zakaj je mala riba tako draga, odvrne starka: »Zategadelj ker tisti, ki jé to ribo, razume vse, kar živali med seboj golčé!«

Gospod kupi ribo pa zabiči svojemu kuharju, da ne sme niti polizniti ribjega mesa, sicer zgubi glavo.

Kuhar speče ribo pa si je odreže malički košček. Na mah razume vse muhe v kuhinji, ki mu brenče: »Nam tudi košček mesa, ne bo ti na kvar, drugače te zatožimo!« Tudi tem prepusti mal košček, ostalo pa nese gospodu.

Popoldne pa mora kuhar z grajščakom na lov jahati. Med potom pa praša kuharjev konj grofovega, zakaj tudi on ne nese tako gizdavo svojega jezdeca grofa kakor on kuharja. »Ker je že jako star in bo prejkone skoro umrl!« odgovori grofov konj. Mladi kuhar se spozabi pa se sam seboj zadovoljen ponosno zasmee; grof pa razkačen spozna, da je tudi kuhar jedel ribo. V jezi ga obsodi na smrt; odpusti mu pa kazen, če mu pripelje Zlatovlásko za ženo.

Žalosten premišljuje kuhar, kje neki more Zlatovláška živeti, ker še nikedar o nji nič slišal ni. Priletite pa dve ptičici na drevo in ena pripoveduje vsa vesela, da je prinesla z otoka sredi morja jeden Zlatovláskin las za svoje gnezdice.

Mahoma zasede kuhar svojega konja in se poslovi. Pri bližnjem gradu najde dva gladu kričéča vrana. Hitro razseka svojega konja, prepusti ga jima in gre peš dalje. Vrana mu obljubita svojo pomoč; kadar bo v sili, naj le na nju zmisli.

Gre dalje in najde sredi šume goreč mravlinjak. Vse mravlje kričijo in hitijo ven, on pa zajame s klobukom v potoku vode in pogasi ogenj. Vse se mu zahvalijo in mu rekó, da mu bodo pomagale, kadar le hoče. Ko je prišel do morja, ujela sta ravno dva ribiča zlato ribico in se za njo prepirala. Kuhar pa ribo kupi in spusti v morje nazaj. Tudi ta mu obljubi svojo pomoč.

Kuhar se prepelje na otok in snubi Zlatovlásko za ženo svojemu gospodu. Grof mu ježno odvrne: »Če mi prineseš žive in mrtve vode, dobiš Zlatovlásko, drugače pa zgubiš glavo!«

Kuhar zmisli na vrana, ki tudi brzo priletita in mu kažeta pot do studencev.

V drugo reče grof: »Zlatovláška je imela venec iz biserjev in dragih kamenčkov; nekje na sprehodu pa se ji je venec razsul, vse biserje in kamne zopet poišči – sicer zgubiš glavo!«

Kuhar odide pa se domisli mravljič, ki mu tudi na mah prinesó vse kamenčke in biserje.

Grof mu zapové v tretje: »Imela je moja hči Zlatovláška zlat prstan pa ga je zgubila, ko se je kopala v morji; tega imaš poiskati, drugače ne vidiš živ svojega gospoda!«

Prestrašen odide kuhar k morji in misli na zlato ribico. Čez nekaj časa priplava in ga vpraša, kaj zahteva. Kuhar reče, to in to. Ribica pa pové, da ima tisti prstan največja riba pod plavutjo in je tedaj jako težko dobiti ga; nato odplava. Kuhar čaka in čaka, slednjič pa priplava ribica in mu položi prstan na pesek pred noge.

Le nerad bi se ločil oče Zlatovláskin od svoje hčerke. Zato pelje nevoljen kuharja v drugo sobo, kjer je stalo dvanajst deklet z zakritimi obrazi. »Sedaj uganí, ktera je Zlatovláška, moje dete, če ne izgubiš življenje!«

Hudo se prestraši kuhar teh besed – muha pa sede na Zlatovlásko in mu brenči: »Ta-le je, ta in nobena druga!«

Sedaj pusti grof svojo zlatolaso hčer s kuharjem, ki nese ostremu gospodu dve posodici mrtve in žive vode.

Grof se Zlatovláške močno zveseli, a ker je bil jako star, hoče se pomladiti – z živo vodo. Kuhar in Zlatovláška morata mu priseči, da je voda istinito živa.

Grof pa nikakor ne verjame ter dá kuharju odsekati glavo. Zlatovláška ga poškopri najprej z mrtvo vodo – glava se zopet prime telesa, živa voda pa oživi kuharja popolnoma, ki se še mnogo krasnejši in močnejši prebudi.

Grof zapové svojim vojakom, naj njega samega razsekajo na drobne kosce, potem pa z živo vodo poškoprijo. Storili so takó in pokropili razsekane ude. Kar se ožive vsi udi – a le za malo časa – skup se niso prijeli. Kuhar pride tje in pové, da bi morali najprej rabiti mrtvo vodo – a sedaj je bilo prepozno.

Mladi kuhar pa je vzel Zlatovlásko za ženo in podedoval vse imetje mrtvega gospoda.

ATU 675 Fantu se želje uresničijo / The Lazy Boy

Fant ujame ribo in jo na njeno prošnjo izpusti. V zahvalo mu riba obljubi, da mu bo izpolnila vsako željo. Fant si želi, da se drevesa sama sekajo, voda se sama nese domov, da ga voz sam pelje. Ko se mu princesa smeji, si zaželi, da bi postala noseča. Ko princesa rodi dečka, ne ve, kdo je oče, zato kralj ukaže, da naj otrok sam izroči zlato jabolko enemu od zbranih plemičev. Otrok izbere mladeniča. Kralj v jezi ukaže, naj mladenič, princeso in otroka zabijejo v sod in vržejo v morje. Toda mladenič si zaželi, da pristanejo na bregu, in si da postaviti grad zraven kraljevega. Ko pride kralj na obisk, želi, da se v kraljevem žepu znajde zlato jabolko, nato pa ga obtoži, da je jabolko ukradel. Tako mu pokaže, da je dokaz krivde pogosto varljiv.

Literatura: Grimm (1812), 54; Wesselski 1911 II, No. 439; BP I, 485–489; Uther 1981, 53; Scherf 1995 I, 163–166, 544–546, II, 896–900, 935, 1137–1139; Röth 1998; Uther 2013, 419–421; EM 7 (1993), 763–769; Junge, Der faule J.

Die Geschichte vom Fisolenhansl, ATU 675

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 64–65, št. 93.

Prevod v slovenščino: Zgodba o Fižoleku, ATU 675

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Schlosser / Trifunović 2015, št. 93.

Pred časom je na Štajerskem živel moški, ki je neskončno rad jedel fižol. Ni ga bilo čez fižol! Zato so ga vsi imenovali Fižolek. Nekega dne se je Fižolek odpravil na popotovanje. Na cesti je pred seboj zagledal tri kamne, ki so bili videti okameneli ljudje. In ker je sonce tako žgalo po njih, je Fižoleka zagrabilo usmiljenje. »Če se že jaz tako potim,« je rekel, »kako mora biti šele vam vroče!« Stekel je do prvega drevesa, zlomil nekaj vej in z njimi skrbno prekril kamne. Tedaj so se pred njim pojavili resnični trije ljudje. »Odrešil si nas!« so zaklicali. In za nagrado si je lahko

Fižolek nekaj zaželel. »Skledo fižola!« je skromno odgovoril. Eden od treh pa je segel v žep in Fižoleku izročil zlat prstan. »Če ta prstan zavrtiš,« je rekel, »se ti bo izpolnila vsaka želja.«

Fižolek je dobre volje potoval naprej, dokler ni prišel do nekega dvorca. Tam je grofova hči pravkar pogledovala skozi okno in se smejala razcapanemu popotniku. Ta grofova hči pa je imela otroka, a nihče ni vedel, kdo je njegov oče. To je grofa jezilo in sklenil je, da bo poiskal njegovega očeta, in če ne bo šlo drugače, naj odloči naključje. Tako je povabil ne samo svoje knežje sosede, grofe, barone in imenitno gospodo, temveč tudi revne ljudi iz okolice. Vsakogar, ki je pač prišel mimo, tako tudi Fižoleka. V dvorani je vse goste postavil ob steno in otroka svoje hčere na sredino. Fant naj bi potočil zlato kroglo in pri komur bi obstala, tisti bo dečkov oče in se bo takoj poročil z njegovo hčerjo.

In glej, krogla se je ustavila pri razcapanem Fižoleku. Grof pa se je sramoval, da bi bil ta potepuh otrokov oče, in v jezi ga je dal skupaj s hčerjo in dečkom zapreti v sod in vreči v reko.

Sod je plaval v vodi in njegovim ujetnikom je postalo precej tesnobno. Niti pogovarjali se niso, kajti grofova hči je govorila le nemško, Fižolek je razumel le slovensko, fant pa je ves čas jokal. Končno je grofovi hčeri uspelo dopovedati Fižoleku, da je lačna. Ta je zavrtel svoj prstan, si zaželel fižola in v trenutku je bila njegova najljubša jed na voljo. To pa ni bilo po okusu prefinjene gospode. Jedli so in bili za začetek zadovoljni. Nato pa so si vsi trije zaželeli, da bi prispeli na kopno. Spet je Fižolek zavrtel čarobni prstan; sod je odneslo na obrežje in odprl se je. Bili so spet svobodni in pod nogami imeli trdna tla. Pred seboj so zagledali lepo deželo, a daleč naokrog ni bilo videti nobene hiše. Ko je grofova hči Fižoleku namignila, da bi morali imeti streho nad glavo, si je nemudoma zaželel čudovit grad, v katerem je številna služinčad čakala le še gospodo. Tako so Fižolek, grofova hči in fantič veselo vstopili. Vsako željo je lahko Fižolek izpolnil svoji ženi, sam pa je postal imeniten vitez.

Ko so tako nekaj časa srečno in zadovoljno živeli v lepem gradu, so se odločili, da priredijo veliko zabavo, in povabili so vse imenitneže od blizu in daleč. Tedaj je Fižolek, ki ga bržkone nihče ni prepoznal, vprašal, kaj se spodobi za moža, ki nedolžne ljudi zapre v temen sod in jih pusti umreti od lakote. Stari grof že zdavnaj ni več mislil na svoje hudobno dejanje in ko je prišel na vrsto, da odgovori, je rekel: »Da ga voli raztrgajo na štiri dele!« Tako si je sodil sam. In že so se prikazali hlapci z vprežnimi voli, prijeli brezsrčnega grofa, mu namestili verige in ga prepustili volom, da ga razcefrajo.

Fižolek je še naprej živel z ženo in otrokom srečno in zadovoljno življenje na gradu. Kdor ne verjame, naj ga obišče in sam mu bo povedal svojo zgodbo.

Sveta ribica, ATU 675

Zps.: P. Brašovar.

Objava: Slovenska bčela 3 (17. 6. 1852), str. 206–207.

Ponatisa: Bolhar 1952, str. 63–65: Zlata ribica; Bolhar 1959, str. 172–174.

Mačeha ukaže pastorku, naj prinese v rešetü vodo, toda deček zajame 'sveto ribico', ki mu obljubi izpolniti vsako željo, če jo izpusti. Najprej mu pomaga prinesiti domov vodo v rešetü. Nato je z njeno pomočjo podrl bukev v gozdu, ki ga je nato nesla domov. Ko gre mimo gradu, mu grajska gospodična zakliče, da je coprnik. V jezi si fant zaželi, da bi gospodična postala noseča. To se je tudi zgodilo in nihče ni vedel, kdo je otrokov oče. Ko je bil otrok star tri leta, je moral z jabolkom med plemiči izbrati očeta. Toda otrok je jabolko izročil fantu, ki je bil na gradu za pastirja. Jezni graščak je naročil, naj hčerko, otroka in pastirja zaprejo v sod in vržejo v vodo. Toda s pomočjo ribe so prišli hitro na kopno v lep grad, kjer so jih vsi veselo pozdravili kot gospodarje.

Prevod v nemščino: Das Goldfischlein, ATU 675

Objava: Byhan 1958, str. 112–115.

7

Druge zgodbe o nadnaravnem

Other Tales of Supernatural

700-749

ATU 700 Palček / Thumbling

A: Mož in žena brez otrok sta si želela otroka, tudi če bi bil tako majhen kot palec. Želja se jima je uresničila in rodil se jima je palček.

B: Iz grahkov, ki jih je pražila gospodinja v ponvi, je nastalo mnogo zelo majhnih otrok. Večina jih pomre, eden pa preživi in ostane pri hiši kot palček.

Palček pelje malico očetu na njivo, tako da sede na konjevo uho in ga usmerja. Pade v roke roparjem in jim obljubi, da jim bo pomagal krasti, v resnici pa jih izda. Kmalu zatem ga požre krava in ko jo molzejo, se oglasi iz njenega želodca.

A: Kravo zakoljejo, črevo s palčkom pečejo v ponvi, palček se pregrize ven in pove domačim, da jih nameravajo razbojniki okrasti.

B: Kravo zakoljejo in ko hlapec odnese njeno črevo, zasliši palčkov glas. Prestraši se in vrže črevo stran. Požre ga volk, ko volka ubijejo, se reši iz njegovega želodca.

Literatura: Dokumentirano v Angliji v 16. stol.; Grimm 37, 45; BP I, 361, 389–398; Tubach 1969, No. 572; Scherf 1995 I, 159–163; Schmidt 1999; EM 3 (1981), 349–360; Däumling.

Pravljica o palčku, ATU 700

Kraj: Tolminsko.

Zps.: Joško Kragelj.

Objava: Vrtec 74/5 (januar 1943/1944), str. 72.

Živel je gospodar, ki je imel veliko posestvo. Mnogo repov je bilo v hlevu in veliko rilcev v svinjaku. Pa tudi kokoši so kokodakale po vogalih in petelini so kikirikali celo po strehah.

Imel pa je ta gospodar sinčka, ki ni bil večji kot palec očetove roke. Zato pa mu je pravil Palčnik. Bil je živ in vesel in kamor je mogel, je šel z očetom. Zlezel mu je na čevelj in ga z milim glasom prosil, naj ga vzame s sabo, kamor koli bo šel.

Oče ga je bil vesel. Tudi nekega dne, ko so šli orat na polje, je mali Palčnik zaprosil očeta, naj ga vzame s sabo. Oče se je nekaj časa branil, češ da se mu izgubi, a ko je videl, da gre Palčniku že na jok, se ga je vendar usmiliti. Sklonil se je k njemu, ga dvignil in ga vtaknil kravi v uho. Palčnik je bil ponosen in obenem vesel. Miško je sedel v kravjem ušesu in na vse grlo kričal: »Ii! Iiiije!« Tako vse do konca, dokler niso vsega zorali in se vrnili domov.

Ko je gospodar spravil kravi v hlev, je pozabil na Palčnika. Tako je ubogi sinček ostal v kravjem ušesu! Krave so jedle seno in kot po navadi začele stresati z glavami, da bi jim bilke ne ostajale po rogovih in za ušesi. Palčnik je bil v nevarnosti. Z obema ročicama se je trdno oprijemal dlak, ki so rasle v kravjem ušesu, pa vse ni nič pomagalo. Revez je zletel v jasl. Krava je slastno jedla in na nesrečo s senom pogoltnila še Palčnika. Dobro je bilo, da ga ni prežvečila, tako da je srečno došel v kravji trebuh. Začel je tipati okrog sebe, da bi se zavedel, kam je zašel. Bilo je precej vlažno in temno kot v rogu. Naposled je vendar spoznal, da je v kravjem trebuhu. Ubožček je začel jokati in kričati. Klical je vse domače na pomoč, a zaman! Od nikoder ni bilo glasu.

Po dolgem času je pa vendar prišla dekla v hlev, da pomolze kravo. Palčnik pa je začel kričati: »Cize, muze, cize, muze, naša dekla kravco muze; cize, muze, cize, muze, naša dekla kravco muze ...«

Dekla je nekaj časa poslušala, od kod prihaja glas, se prestrašila in zbežala. V preveliki zmedenosti je še mleko polila! Stekla je v kuhinjo in vse povedala gospodinji.

Nato je šla molst gospodinja. A komaj je stopila pod vime, že začuje zvoneč glasek: »Cize, muze, cize, muze, naša gospodinja kravco muze.« Tudi gospodinja se je prestrašila in zbežala. Povedala je hlapcu, a njemu se je isto pripetilo.

Končno je šel tudi gospodar v hlev. Ko je začul znani glasek, se je koj zavedel, kaj se je pripetilo. Spomnil se je, da je pozabil sinčka v kravjem ušesu in da ga je bržkone krava požrla.

Prva misel je bila rešitev. Toda kako? Stopil je h kravi, ji odprl gobec in začel klicati Palčnika, naj pride na svetlo. A to klicanje je trajalo malo časa. Krava se je prestrašila in hotela zbežati. Ni bilo druge pomoči kot kravo zaklati.

To so tudi storili in tako rešili preplašenega Palčnika iz zamreženega kravjega trebuha.

Pripoved od Pavčka, ATU 700

Zps.: Peter Hicinger.

Objava: Novice 16/32 (11. 8. 1858), str. 252–253: Tudi nekaj iz slovenskega basnoslovja.

Palček. © Maksim Gaspari (Bolhar 1952).

Palček, ATU 700

Zps.: J. P.

Objava: Vrtec 1/5 (1. 5. 1871), str. 72.

Neki mož in žena nista imela otrok. Prosila sta boga za sina, pa četudi ne bi bil večji od palca. Bog ju je uslišal. Ko je sin odrastel, res ni bil večji od palca in za nobeno delo, zato ga je oče zapodil po svetu kruha služit. Palček pride v gozd in zagleda tatove. Skrije se v visoko travo in jih sliši pogovarjati se, da bodo šli čez tri dni krast v hišo njegovega očeta. Da bi staršem to povedal, se obrne proti domu. Namesto da bi šel po cesti, zavije čez travnik, kjer ga ena od krav skupaj s travo požre. V njenih črevih vpije palček na ves glas. Pastir odžene kravo domov in tam jo zakoljejo. Palček je prišel iz krave v črevo, ki so ga dali peči. Začelo ga je žgati po eni strani, zato je začel vpiti, naj ga obrnejo. Gospodinja ga obrne, palček začne klicati, da so v hlevu tatovi. Vsi hite v hlev, palček pa zbeži iz klobase še o pravem času. Odslej ga niso več podili po svetu.

O Palčku, ATU 700

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašpar Križnik.

Objava: Arkiv za povjestnicu jugoslavensku 12. Zagreb 1875, str. 146.

Pavček, ATU 700

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašpar Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/109.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kroje Telban 2020, str. 402, št. 126: Palček.

Palček, ATU 700

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 4 (1884), str. 560–561, št. 30.

Palček, ATU 700

Kraj: Noršinci, Prekmurje.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 248–249, št. 47.

Ponatis: Popit 2002, str. 318–320.

(Pravljica o palčku), ad ATU 700

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Janko Barle.

Objava: Vrtec 19/5 (1. 5. 1889), str. 88.

Povest Palček, ATU 700

Zps.: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, 1898.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 120–122, št. 35.

Palček, ATU 700

Zps.: Zoran.

Objava: Vrtec 30/1 (1. 1. 1900), str. 4–7: Kaj so nam pripovedovali naš dedek?

Radovedni palček, ATU 700

Zps.: Livkova.

Objava: Vrtec 36/1 (1. 1. 1906), str. 6.

Die Geschichte vom Paltschek, ATU 700

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser 1956, str. 68–70, št. 98.

Prevod v slovenščino: Zgodba o Palčku

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser, 1910.

Objava: Schlosser / Trifunovič 2015, št. 98.

Die Geschichte vom Paltschek (auch Daumenhansel), ATU 700

Kraj: Pohorje.

Zps.: Paul Schlosser.

Objava: Schlosser 1912, str. 58–63, št. 75.

(Tonetto Busetto), ATU 700

Kraj: Goriško.

Zps.: Anton Mailly.

Objava: Mailly 1916, str. 71–73.

(Pripovedka o Palčku), ATU 700

Zps.: Bogomil E. J.

Objava: Vrtec 51/3-4 (marec-april 1921), str. 35–37.

Palček, ATU 700

Kraj: Vidonci, Prekmurje.

Povedal: Matija Hajdič.

Objava: Kontler, Kompoljski 1928, str. 98–103.

Ponatisi: Bolhar 1952, str. 90–93; Bolhar 1959, str. 66–68; Bolhar 1964, str. 99–101.

Palček, ATU 700

Priredil: Vladimir Kavčič.

Objava: Kavčič 1968, str. 87–88.

Prevod v angleščino: Thumb-sized Thomas, ATU 700

Objava: Kavčič 1969, str. 87–93.

Bobič, ad ATU 750* + 700

Kraj: Podbardo / Cesariis, Terska dolina / Valle del Torre, Italija.

Povedala: Redžina Kramaro - Količesa.

Zps.: Milko Matičetov, 24. 8. 1940.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Slovensko folklorno gradivo iz Tera 1940.

Objava: Matičetov / Ivančič Kutin, Mrvič, Kropelj Telban 2022, št. 8.

Palček, ATU 700

Kraj: Bela krajina.

Zps.: Lojze Zupanc.

Objava: Zupanc 1944a, str. 124–125.

Velikan mlinar, ad ATU 700 (prim. pripovedi o Petru Klepcu)

Zps.: Lojze Zupanc.

Kraj: Bela krajina.

Objava: Zupanc 1956, str. 13–17.

Beneto, ATU 700

Kraj: Posočje, Italija.

Zps.: Giulia Sandrin.

Objava: Sandrin 2010, 47–48.

Pavčnik, ATU 700

Kraj: Bovec.

Zps.: Barbara Ivančič Kutin.

Objava: Gea 16/1 (januar 2006), str. 43–44.

ATU 701 Velikanova igrača / The Giant's Toy

Velikanova hči vzame kmeta s plugom in živalmi vred s polja ter jih dene v žep svojega predpasnika, ker jih ima za igračke. Odnese jih k svojemu očetu, da bi ga vprašala, kakšni črvički so to. Oče ji naroči, naj jih nese nazaj na polje, ker pripadajo rasi, ki bo nekoč preživela velikane.

Literatura: Georg Rollenhagen, *Froschmeuseler* (1595, II, 83); Dänhardt 1907, I, 243; Basset 1924, I, 165, No. 40; Höttges 1937; EM 11 (2004), 682–685; Riesenspielzeug.

Ajdska deklica, ATU 701

Kraj: Solčava.

Zps.: Fran Kocbek.

Objava: Kocbek 1926, str. 28–29.

Ponatis: Kelemina 1930, str. 239, št. 170/I.

Nekoč so na Produ – pri kmetu Prodniku – orali. Tedaj je prišla na njivo ajdska deklica. Ko je zagledala orača in vole, se je močno začudila in je hitro pobasala ljudi in živali s plugom vred v predpasnik ter nesla domov pokazat, kaj je našla. Ko je prišla domov, je vprašala starše: »Kaj je to, ki tako po zemlji rije?«* Ona namreč še ni nikdar videla takih ljudi in živali. Starši pa so ji zapovedali, naj nese vse nazaj, in ji rekli, da so to ljudje in da bodo samo tako majhni ljudje živeli na svetu, ko ne bo njih več; z onimi živalmi pa ti ljudje vozijo in obdelujejo zemljo.

Ajdska deklica je bila tako velika, da je, kadar je prala, stala z eno nogo na Radohi, z drugo pa na Veži in je pomakala perilo v Savinjo.

Pod Prodnikovimi njivami je velika skala, ki je ne peljeta dva para konj po ravnem. To skalo je prinesla ajdska deklica in jo podložila s tremi kamni.

Orjaška igrača, ATU 701

Zps.: Lovre Baš.

Objava: Zora 1/23 (1. 12. 1872), str. 314–315: Narodno blago.

* Nekateri pravijo tudi: »Kakšna igrača?«

Ajdi (III), ATU 701 + 1060 + 1064

Kraj: Mežica.

Povedala: Ivan in Marija Jelen.

Zps.: Vinko Möderndorfer.

Objava: Möderndorfer 1924, str. 17.

Ponatisi: Möderndorfer 1946, str. 96–99; Möderndorfer 1957, str. 54–58; Möderndorfer, Šašel 1972, str. 47.

(Ajdovska deklica), ATU 701

Kraj: Crngrob.

Objava: Vrtec 60 (1929/30), št. 3, str. 47, zadnji odstavek; št. 4, str. 63: Na Gorenjsko! (Bistriška).

Ajdje pri žovneškem gradu, ATU 701

Kraj: Savinjska dolina.

Zps.: Janko Orožen.

Objava: Orožen 1936, str. 78.

(Najstarejši velikan se skloni tako nizko ...), ATU 701

Kraj: Triglavski narodni park.

Zps.: Mirko Kunčič.

Objava: Kunčič 1940, str. 106–107.

(Včasih so živeli velikani po hribih ...), ATU 701

Kraj: Čakovec, Hrvaška.

Zps.: Monika Kropelj Telban, 1994.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU.

Objava (v angleščini): Monika Kropelj, Folk Narrative in the Era of Electronic Media.

Fabula 48/1-2 (2007), str. 3: (Once upon a time, there were giants living in mountains...).

ATU 706 Dekle brez rok / The Maiden without Hands

Deklici odsekajo roke, ker se noče poročiti z očetom (ker jo je oče prodal vragu; ker se je hoče znebiti hudobna mačeha). Tava po gozdu, kjer jo najde kralj, ki se poroči z njo. Ko gre kralj na vojsko, mu žena rodi otroka (dvojčka, trojčke). Toda tašča (vrag ipd.) pošlje kralju pismo, v katerem piše, da mu je žena rodila psa (mačka ipd.). Tudi kraljev odgovor tašča zamenja z listom, na katerem piše, naj ženo z otrokom (otroki) preženejo od doma. V gozdu si najdejo zavetje in tudi roke ženi čudežno zrastejo nazaj. Čez nekaj let jo najde mož, ki se je na lovu izgubil, ter jo odpelje nazaj na grad.

Literatura: Dokumentirano v 13. stol.; Basile, *Pentamerone* (III,2); Grimm 31; Chauvin 1892, V, 138, no. 67, 139, no. 136, VI, 166, no. 327E; BP I, 18–21, 295–311; Basset 1924, II, 244, no. 24, III, 220, no. 127; Tubach 1969, no. 3035, no. 3421; Bernier 1971; Ruelland 1973; Scherf 1995 II, 793–807, 926–928, 1178–1181, 1335, 1472–1477; Röth 1998; Marzolph, Van Leeuwen 2004, no. 95; EM 8 (1996), 1375–1387: Mädchen ohne Hände.

Živela sta mož in žena, ki sta imela eno »punco«, ATU 706

Kraj: Sv. Vid, nad Cerknico.

Povedal: France Rot od Lešnjakov.

Zps.: Izidor Modic, ok. 1905.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/234.

Objava: Štefan 2010, str. 191–196: Deklica brez rok.

Živela sta mož in žena, ki sta imela eno »punco«. Žena vmrje, mož se drugič oženi in dobi spet hčer. Obe dekleti sta se pogovarjali, katera je lepši. Zgodi pa se, da gre mož v sejn. Pred odhodom je pa še najel štiri može, da bi mu drv napravili. Žena ponuja vsakemu izmed njih dvajset goldinarjev, da vbijejo v šumi neljubo ji pastorko. »Da ste jo res vbili, prinesite mi njene oči in njene roke za dokaz.« Možje odidejo v gozd. Opoldne jim nese dekle južinat. Nihče se ne oglasi na njen klic. Ko pokliče drugič, pove ji eden izmed drvarjev, kako in kaj. Začne jih prositi dekle, naj jo puste živeti: »Nihče me ne bo več videl, samo pustite me!« »Pa tvoja mati hoče imeti tvoje oči in tvoje roke v znamenje, da si res mrtva.« »Izkrožite mojemu psičku oči in odsekajte meni roke pa ji nesite!« Izkrožijo res psu oči, a deklici odsekajo roke, da jih poneso nevsmiljeni mačehi. Deklica pa odide dalje

po gozdu. Gre, gre in pride zvečer do graščakovega vrta, ki je bil ves obzidan, samo skozi kanal je mogla priti v grad. Sadje je ležalo po tleh; z usti ga je pobirala in objedala, ker ni imela rok. Grajščaku se je čudno zdelo, da je vse sadje objedeno. Vzame zvečer puško, da bi stražil vrt: »Moram videti, kakšna žival mi tako sadje objeda.« Zleze na drevo in pazi. Ko pride dekle, zakliče grajščak na drevesu: »Kdo je? Če si človek, oglasi se, če ne bom streljal!« Nič. »Če si človek, oglasi se, sicer vstrelim!« Spet nič. Tretjič zakliče grajščak: »Če si človek, oglasi se, če ne, te bom vstrelil!« »Jaz sem, vboga sirota brez rok, gospod,« oglasi se dekle pod drevesom. »Počakaj, da pridem doli,« veli grajščak. Dekle počaka grajščaka, ki jo pelje seboj v grad. Da ji tam sobo in najme strežnico, ki bi ji stregla in oskrbovala. Čez malo časa sta se pa poročila. Čez malo časa je moral iti grajščak k vojakom in ženo samo doma pustiti. Ko je bil grajščak še pri vojaki, je žena rodila dva lepa sina. Pisali so očetu, kaj naj store. Sel je moral mimo hiše ženine mačehe, ki je medtem zvedela, kako in kaj se je zgodilo z njeno pastorko. Vzela je slu pismo in vse prepisala in zapisala, da je rodila žena dva nestvora, pol človeka, pol žival. Gospod se je začudil in hudo mu je bilo, a odpisal je, naj počakajo njega, pa naj bosta sinova kakoršna koli. Na poti je pa spet vzela mačeha slu pismo in prepisala: »Ubijte mater in otroka.« Doma so naredili ženi dva žepa pod prsmi pri cizkih, deli otroka notri in mati je odšla po svetu. Na poti ji priteče nasproti pesek, ki je bil slep. Teče pa pade v studenec – in takoj je videl. Žena gre k studencu, da bi pila. Skloni se pa se dotakne konec roke vode – in takoj ji je zrastle cela roka. Vtakne še drugo roko v vodo, tudi druga roka ji zraste. Zdaj je imela spet zdrave roke kakor poprej. Vtem se je storila noč. Od daleč zagleda žena luč. Gre tje in pride do zapuščene prazne hiše. Tu je ostala in imela vsega dovolj.

Medtem je pa že prišel grajščak domov in vprašal za ženo in otroka. Povedo mu, kaj se mu je zgodilo. »Moram jo iti iskat, morda jo najdem,« pravi grajščak in se odpravi na pot. En vojak je šel z njim. Prideta tudi do one zapuščene hišice in prosita za prenočišče. Žena ga je takoj spoznala, mož pa nje ne, ker je imela roke. Tudi njena sinova sta bila že malo odrastla, lepa fantka; vsak je imel zlato zvezdo na čelu. Grajščak in vojak gresta spat, žena je prela celo noč. Kar omahne grajščaku roka v spanju. »Tonček, pojdi ati roko popraviti,« veli žena sinu. Vojak pa še ni spal in je vse dobro slišal.

Zjutraj vstaneta oba gosta in odideta. Med potom pove vojak grajščaku, kaj je slišal. Takoj skleneta, da gresta tudi še ta večer k oni ženi spat. Cel dan sta hodila po hosti, zvečer prideta spet v ono hišico. »Cel dan sva po gozdu hodila pa nisva nikamor prišla. Ali bi naju ne hoteli še danes prenočiti?« Žena ju sprejme. Gresta spat pa spet grajščaku roka omahne. Pa ni še spal, samo potajil se je. »Janezek, danes pojdi pa ti ati roko popraviti,« veli mati svojemu drugemu sinu. Takrat pa skočita tujca pokoncu. »Zakaj mi pravite ata?« Žena se prestraši, poklekne in

prosi za odpuščanje ter pove, kdo je in kaj se je z njo zgodilo. Vesel objame mož svojo ženo. Odpravijo se domov in narede tam veliko gostijo. Tudi mačeho so povabili v goste. Pri pojedini pa vpraša grajščak, kaj naj se s tistim zgodi, ki je bil vzrok nesreče in preganjanja njegove žene. Mačeha odgovori: »Na štiri kose naj se ga s konji raztrga!« Pa so prijeli mačeho in konji so jo raztrgali na štiri kose.

Mačoha, ATU 706

Kraj: Poženik, pri Cerkljah, Gorenjska.

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan, 1838.

Vir: NUK, Ms 483, zvezek III; arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/180.

Objave: Kropej 1995, str. 193–194; Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005, str. 42–44; Stanonik 1999, 72–73.

Prevod v angleščino: Cinderella, ATU 706

Zps.: Matevž Ravnikar - Poženčan, 1838.

Objava: Stanonik 1999, str. 184–186.

Od mačohe, ATU 706

Objava: Besednik 3 (1871), str. 86.

Oče in hčer, ATU 706

Kraj: Motnik, pri Kamniku.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/28.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropej Telban 2020, str. 220, št. 75: Oče in hči.

Princezinja sè zlatimi lasmi in zlato zvezdo na čelu, ad ATU 709 + ad ATU 510B + ad ATU 706

Objavi: Nedeljko (Dominicus) 1884, str. 17–23; Nedeljko (Dominicus) 1894, str. 21–27.

Indijska kraljica, ATU 706 + 652

Objavi: Nedeljko 1887, str. 61–67; Nedeljko 1908, str. 37–46: Kristus boter.

O deklici z zlato zvezdo na čelu, ATU 480 + 706

Objava: Pukmajster 1892 (J. P. Planinski), str. 18–25, št. 5.

Jesus-Peter, ATU 706

Kraj: Donačka Gora.

Zps.: Ognjeslav Kotnik.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 9/39, 1.

(Graščakova žena), ATU 706

Kraj: Hrastnik.

Zps.: Tona Tomažič, 1911.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 7/129.

Oče prodal hčer vragu, ATU 706

Kraj: Bedenj, Bela krajina.

Povedala: Bara Peteh.

Objava: Šašelj 1909, str. 211–215, št. 1.

O ubožici Lizi, ATU 706

Kraj: Livek, pri Kobaridu.

Objava: Gabršček 1910, str. 283–287, št. 37.

Gostilna pri Božjem usmiljenju, ATU 706, literarna pravljica

Napisala: Lea Fatur.

Objava: Fatur II 1941, str. 78–88.

Parpouvest o zvaest žien, ad ATU 706

Kraj: Celje.

Povedala: Angela Vrečko, gospodinja.

Zps.: Petrina Ocvirk, 1961.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Petrina Ocvirk.

Ta z rožiči / Quella con i fiorellini, ATU 403 + 706

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnel: Milko Matičetov, 24. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 D, 11/88.

Lepa Rozika, ATU 706

Kraj: Dobrla vas, avstrijska Koroška.

Povedala: Maria Sienčnik, 1985.

Objava: Stanonik 1995, str. 128–130, št. 43.

Sveti trije kralji, ad ATU 706

Kraj: Abitanti, Istra.

Zps.: Marjan Tomšič.

Objava: Tomšič / Stanonik 1989, 121–124, št. 90.

Ponatis: Stanonik 1999, str. 68–71.

Dekle pobegne vragu, kateremu so jo dali za ženo. Oblečena v moškega služi kot hlapec pri gospodarju, ki jo je rešil. Ko so spoznali, da je v resnici lepo dekle, se poroči z rešiteljevim sinom. Ko je mož na vojski, mu rodi tri sinove in mu napiše pismo. Dekli, ki jo pošlje s pismom, da bi ga oddala, vrag zamenja pisanje in do moža pride sporočilo, da mu je žena rodila tri sinove – pse. Mož naroči, da jih ubijejo in mu pošljejo njihove oči. Žena pregovori lovce, da mu pošljejo oči psov, sama pa z otroki zbeži v gozd, kjer potem živijo. Po sedmih letih se mož zgubi v gozdu in pride do svoje družine. Skupaj se vrnejo domov.

Prevod v angleščino: Three Holy Kings, ad ATU 706

Kraj: Abitanti, Istra.

Zps.: Marjan Tomšič.

Objava: Stanonik 1999, str. 180–182.

Od svete Genovefe, ad ATU 706

Kraj: Podplanina, Kolpska dolina.

Povedala: Jožefa Lasički.

Zps.: Jože Primc, 1994.

Objava: Primc / Stanonik 1997, str. 41–43, št. 1.

Kral in Ženovefa, ad ATU 706

Kraj: Kozina.

Zps.: Nada Kerševan, 2002.

Objava: Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003, str. 32–33, št. 2.

ATU 707 Trije zlati otroci / The Three Golden Children

Tri sestre se hvalijo, da bi kralju, če bi se poročile z njim, rodile trojčke z zlatimi lasmi, zvezdo na čelu in ogrlico okoli vratu. Kralj se odloči za najmlajšo in se poroči z njo. Ko rodi tri čudežne otroke, ji starejši sestri odvzameta trojčke in ji podtakneta pse (mačke). Ženo zaprejo (odženejo), njeni otroci pa so izpostavljeni. Reši jih mlinar (ribič). Ko zrastejo, se odpravijo v svet, da bi poiskali govorečega ptiča (pojoče drevo, vodo življenja). Starejša brata ne uspeta in okamenita, sestra pa s pomočjo stare žene prinese čudežni predmet in reši brata. Prispejo na dvor, kjer jih opazi oče. Govoreči ptič razkrije resnico. Otroci in mati so sprejeti na dvoru, sestri pa kaznovani.

Opomba: V mnogih slovenskih variantah nastopa le eno dekle, ki se poroči s kraljem. Tašča zamenja njenega zlatolasega otroka s psom in sporoči lažno vest sinu, ki je na vojski.

Literatura: Straparola, *Piacevoli noti* 1550 (IV,3); arabska verzija 1001 noči; Grimm 96; Chauvin 1892, V, 11, no. 8, VII, 95, no. 375; BP II, 380–394; Wesselski 1938, 167–169; Sherf 1995 I, 27–29, 204–209, 228, 470–476, II, 811–816, 1137–1139; Marzolph, Van Leeuwen 2004, no. 356, 382; EM 12 (2007), 830–837: Söhne: Die drei goldenen S.

Od grofóuga sina, ATU 707

Kraj: Podgorica pri Šmarju, pri Grosuplju.

Povedal: Tone Boh.

Zps.: Milko Matičetov, ok. 1949.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Tone Boh 3.

Ankrat je biu an grofou sin pa je tam po vrtil se sprehajeu ponoč. Tam je bua pa ana hišca zraun vrta, so bli pa tri dekleta not pa oče. Dej so se pa use sorte poménkvale. Ta starji je rekua: »Jest bi rada grofouga kuharja, de b dobru jeua.« Ta velka prau: »Kterga bi pa ti rada?« Ta druga prau: »Jes pa grofouga cukrarja, da b cukr jeua.« Ta tretji je buu pa ime Marjetka. Je pa rekua ji ta velka: »Nu, kterga boš pa ti?« – »Jez bi pa rada pa grofouga sina.« No, sin je pa use tist šlišou.

Drug dan je pa poslou anga pu jih, de so mogle jit u grad. Dej pa pridejo u grat, pa prau ta starji punc: »Ti s se kuharja zbraua, boš pa kuharje imeua.« Ta drugi prau: »Ti s se cukrarja zbraua, pa cukrarja imi.« Marjetki pa prau: »Ti s pa

mene zbraua.« Marjetka je dol poklekniua: »Ne, gasput,« je rekua, »nejsem rekua.« – »O, si, sem sam slišou na svojè ušesa.« No, pol so pa uzele: ta velka je uzela kuharja, ta druga cukrarja, tretja pa sina grofouga. Zdej so ble vse tri v tistem gradi, pa je bla ta mlajši gospodinja. Zdej je pa buh dau anga otroka Marjetki. So ble une pa prou jezne, so pa tistga otroka stran uzele, k so ble zraun, pa so nek anga mačka podvrglè ji, tistga otroka so pa u kišto zapečatle s smoua pa so ga po uod spustle. Je pa prpuauou, tista kišta, h drug graščini.

Zdej je pa spet drugič biu spet an otrok, fant, so pa lih taku naredle kukr s prvim, pa spet spustle po uod, so u kišto nutr djale. Je spet tisti graščak dobiu. No, pol je pa tisti graščak reku: »Tih bodimo pa komandirajmo jih. Tu je nek souraštvu.« Tretjič je bua pa punca pa spet glih taku raun so nardil kukr prej. Pa je spet dobiu tisti grof tisto punco. No, zdej so bli pa trije, je pa lepu učiu jih. So na jago hodil ž jimi, punca je pa komandiraua. Grof je umaru, je pa tem trejem zašafou use.

Poj gresta pa ankrat unadva na jaga, punca je pa doma bua. Je pa ana baba pršua u vas h ji, pa sti ble tam na vrti, pa sti ogledvale, kak ima faj vrt. No, pa präu: »Ke b še ti jmeua tri zuate jabuka pa zuatga tiča! Tu se pa dobi na zuati gori.« Zdej sta pa pršua unadva damu, je pa tule začeu prpoudvat jim, kaj je rekua una baba. »Ho,« je reku ta starji, »jest bom pa šou, bom dobiu.« Je pa nekej spekua mu za popotnca, potle je dau pa tej puncu molæk, prau: »No ta molek mol usak dan. Ke se bojo jagode začele ukep sprjemat, že vejš, da nejsem pol več žiu.« No, pa gre od dumi.

Pa je šu, pa pride ke u an gojzd do anga puščaunika pa prau: »Ke je zuati vrh?« Puščavnik prau: »Tə pa tə. Pa ke boš pršou pod vrh, pa na smejš nikamər pogledat, ne na leu ne na desnu, kar naraunost. Gor u hribi bo pa upiu, ku bbu deset ldi – 'Le gor prid, te bmo zdrubli ku sončni prah!'« Zdej pa pride ke pod hrib, fant pa je mejhn na leu pogledou, pa je biu kamen, jagode so se pa ukup sprjemale. Punca präu unmi ta družmi: »Brat nej več žiu, jagode se ukup prjemajo.« Dej pa prau: »Bom pa jest šu!« ta drug. Pa m je daua spet mau za jest s seboj, un je pa dau nuojšč ti puncu, prau: »Ta nuojšč usak dan nucej, ko bo začeu rejou ratvat, vejš, de nejsem pol več žiu.«

Zdej pa gre pa pride spet do tistga puščavnika. Pa präu: »Vejste vi, kje je zlati vrh?« – »Ja,« prau, »kaj nam vejdu,« prau, »sej tuj brat je tud šou, pa zdej kamen stoji. Tu gloy, da še ti ne boš na stran pogledou.« Pa je šu naprej. Pride pot hrib, tam gor pa upije: »Le prid gor, temmo zdrubli k sončni prah!« Pa mejčken na stran pogledou brata, tist kamen, je pa še on okamneu. Nuojšč je pa začeu rjau ratvat. Potlej punca kajpak vejdua, da tud ta nej več žiu. Je pa sama naprauu se.

Pa gre, pride do tistga puščavnika, prau: »Kej je zuati vrh?« Prau: »Tam pa tam. Povem ti,« je reku, »k boš pršua pot hrib, da ne smejš neč po stran pogledat. Tije dva brata sem prou svejtvou, pa tam kamen stojita.« No, zdej se je pa posuoviua od tistga moža pa je šua. Pride pod hrib, pa ni neč po stran pogledaua,

kar naprej gor. Gor je pa upiu neč kaku, pa nej neč baua se, kar šua. Zdej je pa pršua na vrh, pa uzème tista tri jabuka zuate pa zuatga tiča pa ana flajša uodé u stedenci, pa gre dol nazaj po hribi. Tam dol je pa poškrofiua s tisto uodo brate, sta pa ožíuua. So bli pa vesel, k so šli pol skep damu.

Damu pa pridejo, pa gresta pa anket tista dva sinova na jago. Je pa tud od une graščine jagou grof. Tisti je biu pa oče, pa ni neč vejdu. Zdej je pa reku tisti grof: »Zdej bom pa pršu enkrat pa h vam obiskat, kako imate uštímáno. No,« je reku, »bom pa prec jutr pršù.« Zdej sta pa damu pršua pa povejsta punci, da bo grof pršu jutri. »Pa zakaj an dan kasnej ne, da bi mau prprauli pa počedli. No, pa tu ni neč,« prau, »bom pa ceuo nuč deuaua.« Pol so pa usi ceuo nuč posprauljal pa kómandirali. Zdej je pa zjutrej buo tam na ganki pa je biu teč u fulouži, pa prau tista punca: »Teč, kaj čem napraut, da bo tistmi grofi bel ušech?« Teč pa prau: »Mene ke na vrt nes, bom jest tak ana lejpa zapeu, da jih bom bel razveselu ku use ta drüg.«

Zdej pa pride zjutrej, se prpelà grof. Una dva sta šla, sinova, kje naprut mi, punca je pa not bua, na ganki. Pa so si u roke segli pa poslouli. Zdej je pa rekua punca: »Zdej pa pejmo not u vrt pogledat, kak imamo uštíman.« No, pa grejo ke, pridejo na vrt, ja, use faj. Teč začne pa pejt, pravi: »Viš,« prau, »ti, ti si,« prau, »tejh treh oče. Tiste sestré so teje žanska žiuo zakopale. Tu so pa toji dva sinova pa ščer.« Punca prau: »Teč, tih buot!« – »Neč nam tih!« je reku teč. »Tu so te tri u škatlo djál pa po uod spustli.« – No, pol so se pa prepričál, da so otroc. Zdej je pa brš pošto dau, de une dvej kar frdirbat doma. Pol so šli pa ke, kir je bua mat zakopana, Marjetka. So jo pa odkopal, pa otrpli trüga, pa je poškrofiua s tisto uodo, pa je ožíveuua.

No, pol so bli pa usi veseli, so šli pa usi skep damu. Pol so pa tri dni vesele jmél. Jest sem pa dobiu z rešáta pet, pa iz loparjem po rit, pa mam še zdej grabn na rit.

Tašča, ATU 707

Zps.: Fran Jeriša (F. Jeriša).

Objava: Slovenija 2/1, 2, 3 (2., 5., 9. januar 1849), str. 4, 8, 12: Pripovedke slovenskiga naróda.

Dva djeteta zlatnih vlasij, ATU 707

Zps.: I. B.....čič.

Objava: Torbica 3/1 (15. 10. 1863), str. 34–43.

Vod trejh predic, ATU 707

Kraj: Vipavsko.

Zps.: Anton Pegan, 1868.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/90.

Objava: Pegan / Černigoj 2007, str. 87–90, št. 15: Od treh predic.

Od zazidane kraljice, ATU 707

Objava: Besednik 3 (1871), str. 85–86.

Stari trg, ad ATU 707

Kraj: Stari trg, pri Slovenj Gradcu.

Objava: Slovenski gospodar 9/19 (6. 5. 1875): Za pouk in kratek čas.

Od ribča, ATU 707

Kraj: Blagovica.

Zps.: Gašper Križnik, ok. 1880.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 3/84.

Objava: Križnik / Podbrežnik Vukmir, Kropelj Telban 2020, str. 384–385, št. 118: Ribič in grofov sin.

Jug in Zlatolas, ad ATU 707

Kraj: Ščavniška dolina.

Zps.: Janez Majciger.

Objava: Kres 4 (1884), str. 405: Zrak in njegove moči v domišljiji in povesti štajerskih Slovencev.

Neki kralj je vzel kmetico za ženo. To je bilo v deveti deželi. Obljubila mu je, da mu bo rodila zlatolasega sina z zlato zvezdo. Ko je žena rodila, je bil kralj na vojski. Stara kraljica snahe ni mogla trpeti. Sporočila je kralju, da se mu je rodil pes, kralj pa je odpisal, naj se pobere z gradu. Sirota je z otrokom taval po svetu in v revščini umrla. Pred smrtjo je rekla sinu, naj poišče očeta, in mu je tudi dala prstan zanj. Sin je iskal očeta in je na zeleni gori našel lepega mladeniča, ovenčanega s cvetjem. Povedal mu je, da je Jug. Zlatolas mu je potožil svoje gorje in Jug ga je v svojem naročju zanesel v kraljevo mesto k njegovemu očetu.

Otroci nesrečne kraljice, ATU 707

Objavi: Nedeljko 1887, str. 35–44; Nedeljko 1908, str. 88–101: Pojoče drevo.

Zlatolasi trojčki, ATU 707

Kraj: Livek, pri Kobaridu.

Objavi: Gabršček 1894, str. 31–40, št. 5; Gabršček 1910, str. 45–55.

Cesáriča in cesarična, ATU 707

Zps.: Franc Senekovič iz Zgornje Ščavnice pri Sveti Ani, 1898.

Objava: Senekovič / Stanonik 2011, str. 124–126, št. 39.

Pripovedka od steklene gore, ad ATU 707

Objava: Naš dom 4/25 (15. 12. 1904), str. 6–7.

Nevestica z zvezdo na čelu, ATU 707

Kraj: Pohorje, Štajerska.

Zps.: Jože Tomažič.

Objava: Tomažič 1943, str. 189–199.

Sta bla ɛnkrɛt dna mama an še den tata ..., ad ATU 403 + 709 + ad ATU 707

Kraj: Spodnja Trenta.

Povedala: Katarina Kverh - Jevškova.

Posnel: Milko Matičetov, 1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Soča, Trenta.

Wöda ke pleše / Voda, ki pleše, ATU 707

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Povedala: Tina Vajtova (Valentina Pielich) / Tina Wajtawa.

Posnela: Nava Di Lenardo, 22. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 31 B, 185–548.

O nekem grofu / Od enoga grofa, ATU 707

Kraj: Gornji Senik, Porabje.

Povedala: Károlyné Oreovecz.

Posnel: Milko Matičetov, 13. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T II.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 14.

Nekoč je živelo dekle / Gnauk ana dejkla bila, ATU 510A + 707

Kraj: Sakalovci, Porabje.

Povedal: Rudolf Vajda.

Posnel: Milko Matičetov, 15. 1. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T III.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 17.

Nekoč je živel cesar / Živo je gnauk en casar, ATU 707

Kraj: Gornji Senik, Porabje.

Povedala: Jánosné Kűhár.

Posnel: Milko Matičetov, 5. 3. 1970.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T VI.

Objava: Matičetov / Kozar Mukič, Mukič, Kropej Telban 2017, št. 19.

Vat treh sjestar, ATU 707

Kraj: Kozina.

Zps.: Nada Kerševan, 2003.

Objava: Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003, str. 35–36, št. 4.

Od treh predic (Vod trejh predic), © Silva Karim (Pegan / Černigoj 2007).

ATU 708 Začarani otrok / The Wonder Child

Zaradi čarovnije zlobne mačehе rodi princesa sina, poraščenega s perjem, (mačka, lisastega otroka) in kralj jo odžene iz kraljestva. Nenavadni otrok s svojo nadnaravno močjo (sposobnostjo) poskrbi, da v divjini preživita, in prisili princa, da se poroči z materjo. Nazadnje prosi princa, da mu odseka glavo. Ko se to zgodi, postane lep mladenič.

Literatura: BP II, 236, 286; Wesselski 1925, no. 53; Scherf 1995 I, 569–572, II, 1196–1198; Röth 1998; EM 14 (2014), 1050–1053: Wunderkind.

Či porodila mačko, ATU 708

Kraj: Štajerska.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Kres 5 (1885), str. 30–31: Národne pripovedke.

Tak je bio enkrat en kralj, on je meo eno čer, a žena mu je vmrla. Te se drugoč oženi. Ali tota mačuha ni mogla toga trpeti, da je on svojo čer rajši meo kak jéno. Te gda je enkrat ena ciganica prišla kralji nekaj prosit, te dojde glih na to, mačuha pa joj reče, či joj napravi, da bo ta starša čer zanosila. Ciganica reče: Pač, zakaj ne bi? Pa reče mačuhi, da more ona sama zütra vütro kavo kühati ino te de sedem golobov doletelo ino vsaki de eno zrno v kluni doneso pa vsi do na eden küp devali, ino ona more tote zrna joj v kavo djati, da spiје, ino ona more zanositi. Ona tak napravi ino ona zanosi. Gda bi se že joj jako poznalo, reče joj oča, zakaj mu je takši špot napravila, ino jo na smrt obsodi. Ali ona ga prosi, naj joj samo življenje šenka, da de po sveti šla. On joj dopüsti ino čer odide ino dojde v eno velko šumo, gde so tolovaji bili. Ino gda je ona šla pa je jako šumila, da je velko listje bilo, te so se tolovaji prestraš'li in vse püstili in odbejžali. Te dojde ona pa vidi pečenega vola in čüde penez, te se najé ino napije. Ali gda je vreme prišlo za poroditi, porodi mačko, zato da je zakleta bila. Gda že je mačka velka bila ino gda že so nič več jesti meli, reče mačka, da de šla v varaš po jesti. Ino dojde k enomi grofi pa vzeme naj lepši falat mesa. Ali to je koh spazio pa jo hoče z бүrkلامي vudriti, ali mačka mu hitro reče: Ne vudri me, drügači ne de dobro. Na to se je koh prestrašio ino to svojemi gospodi pové, ali gospod je ne vervo ino mu zapove, da mu more koh toto mačko vloviti, drügači de ga dao obesiti.

On joj je vse, kaj je naj lepšega bilo, pripravio, ali mačka mu reče: Jaz vem, kaj bi ti rad. Gde so gospod? Jaz grem sama k njim. Ino gda dojde k gospodi, reče mu, kaj hoče. On se prestraši, ali mačka mu reče: Ne bojte se vi, vi se bodeite ženili, ali či jaz nem z vami šla, te ne de dobro. On jo vzame sobom i gda bi večer spat išli, reče mačka, da si on more naj prle na kraj a potli k steni leči. On tak napravi ino ponoči dojde generalova čer, ker bi on za ženo meti mogo, a ona ga ni štela, te preseče svojega brata namesto mladoga grofa, ino gda je vün šla, hiti joj mačka svečjak tak jako v hrbet, da se joj je poznalo. Vütro, gda to začüje general, obsodi jega na smrt i gda bi že on pod galgami bio, zakriči mačka: On je ne kriv, nego sestra je sama svojega brata zaklala; či ne verjete, jaz vam pokažem znamenje. Nato se je general rasrdio ino da svojo čer na konjskih repih rastrgati. Te pita grof mačko: Kaj je tvoja mati? A ona reče: Ona je krščenica kak vi. Nato reče grof, da de se pelao je gledat. On se dopela ino vidi, kak se ona s penezi igra. Ino mu se je dopadla pa si jo za ženo vzeo. Gda bi že dolgo bili ožejeni, reče mačka k oči, naj jo na vrt stira, ino te reče: Moja vüra je došla, vi mi morete glavo odseči. On joj dolgo neče, ali mačka mu reče, da more, drügači ga razdraple. Ino on se zaseguri pa joj odseče glavo ino iz tote mačke je en jako lepi dečko postao. Oni so stanovali v enem velkem gradi poleg ene šume, v keroj so tolovaji bili. Toti grof je sploh hodio svojim dečkom na jak ino ednok so vlovili enega mladega leva. Toti lev bio je včista tak kak pes krotek ino gda je grof na jak šo, hodio je sploh gospodar tolovajov njegove žene puntat. Ali gda je vidio, da mu je vse zapstonj, dene v tisto postelo, na keroj je grof spao, eno kačjo kost jako špičasto, da gda si leže, da se prebodne. Ino gda si je lego, se je prebóv, ino gda je to dečko spazio, te biži k levu ino lev biží na en travnik, na kerem je jako čüda kač bilo, ino je tak po jih gazio ino vjedo tak dolgo, da so mu mogle takšo travo dati, s keroj je svojega gospoda oživio. On mu dene toto travo pod nos ino on postane živ. Te se rasrdi, misli, da mu je žena kriva, ino jo da na konjskih repih rastrgati.

Kraljeve čere sin, ad ATU 708

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec - Kračmanov.

Objava: Kres 4 (1884), str. 453–456: Národne pripovedke.

Od tistega, ki je imel sedem sort perja, ad ATU 708 + ad ATU 441

Kraj: Podgorje, pri Kamniku.

Povedal: Franc Bergant - Jefar.

Zps.: Marija Makarovič, 1951/1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.

Povzetek je objavljen v Makarovič 1995, str. 414–415.

Kralj je imel sina in hčerko. Ko je hčerka zanosila, jo je zaprl v temno sobo. Stregla ji je kuharica - čarovnica. Zaklala je sedem vrst ptičev in vsakič dala deklici v pijačo nekaj njihove krvi. Kralj je sklenil, da njegova hči ne sme doma roditi. Odpeljal jo je na ladjo. Tam je rodila sina. Bil je močan, toda ves poraščen s perjem. Nekega dne ga je poslala kupit moko. Čeprav je sin trgovcu ponujal denar, ga ni hotel vzeti, češ da se ga boji. Enako se mu je godilo pri mesarju in v gostilni. Nekoč so ga pričakali policaji in ker je bil močan, jih je zmetal v jarek. Drugič ga je čakala policija s puškami, toda nobena krogla se ga ni prijel. Sporočili so kralju, da hodi po mestu takšen in takšen človek. Ko je prišel h kralju, se mu je kralj skril. Ko je fant našel kralja, mu je rekel, da se ga je bal, ker je tako močan. Potem sta se s kraljem sprijateljila. Kralj mu je rekel, da ima tri hčerke in da naj se pride ženit. Ko mu je kralj pisal, da naj pride, je res prišel. Hčerke so ga gledale in niso vedele, ali je človek ali žival. Najprej je vprašal najstarejšo, če bi se poročila z njim. Odgovorila je, da se raje obesi. Na enako vprašanje je druga odgovorila, da raje skoči v vodo. Najmlajša je privolila in sta se poročila. Nekega večera se mu je sanjalo, da zunaj mesta stoji stara lipa, za lipo pa stara baba. Tisto babo naj zakolje in se potem namaže z njeno krvjo. Ko je to storil, mu je vse perje odpadlo. Potem je poslal kralju sporočilo, naj pove hčerkam, da se pride ženit princ. Obe hčerki sta privolili v poroko z njim, tretja pa je rekla, da že ima moža, ki ni ne človek ne žival, ker ima na sebi perje. Ženin je odvezal prst, na katerem je imel še nekaj perja. Zdaj ga je žena spoznala.

Od jelenčka, ad ATU 708

Kraj: Podgorje, pri Kamniku.

Povedal: Franc Bergant - Jefar.

Zps.: Marija Makarovič, 1951/52.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Makarovič, Franc Bergant - Jefar.

Povzetek je objavljen v: Makarovič 1995, str. 410.

ATU 709 Sneguljčica / Snow White

Sneguljčico, ki ima kožo belo kot sneg, ustnice rdeče kot kri in lase črne kot ebenovina, pošlje mačeha, ko ji zrcalce pove, da je pastorka lepša od nje, v gozd in naroči lovcu, da jo ubije. Lovcu se deklica zasmili in jo spusti, namesto njenega srca pa prinese mačehi srce živali. Sneguljčica pride v hišo palčkov, ki jo posvojijo kot svojo sestro. Ko mačeha izve, da je Sneguljčica še živa, jo skuša ubiti z zastrupljenim glavnikom, čevljkom, jabolkom ipd. Palčki jo uspejo oživiti in ji dvakrat odstranijo zastrupljen predmet, tretjič pa jim ne uspe. Položijo jo v stekleno krsto. Najde jo princ in jo odpelje k sebi na grad, kjer odstrani še tretji strupeni predmet (ga odstranila njegovi mati in sestra; kos jabolka ji pade iz ust, ko se nosači krste spotaknejo). Deklica oživi in princ se poroči z njo. Mačeha je kaznovana, prisilijo jo, da pleše v rdečih ognjenih čevljih.

Opomba: Ta pravljica je razširjena po skoraj celem svetu in je poznana v najrazličnejših variantah. V nekaterih variantah želi ubiti Sneguljčico lastna mati. V slovenskih pravljicah tega tipa pride deklica v hišo roparjev, ki jo prijazno sprejmejo medse.

Literatura: Grimm 53 (slovenski prevod je bil prvič objavljen v: Slovenski gospodar 67/41 (11. 10. 1933)); BP I, 450–464; Lüthi 1969, 56–69, 117–130; Bausinger 1980; Jones 1990; Ruf 1995; Scherf 1995 I, 197–201, II, 819–821, 982–986, 1127–1133, 1427–1433; Röth 1998; Kropelj 2008a; Fabula 49/3–4 (2008); Uther 2013, 122–129; EM 12 (2007), 129–140; Schneewittchen.

Starši so imeli dvanajst sinov in eno hčer ..., ATU 709

Kraj: Sv. Vid, nad Cerknico.

Povedal: France Rot od Lešnjakov.

Zps.: Izidor Modic, ok. 1906.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 27/236.

Starši so imeli dvanajst sinov in eno hčer, ki je bila pa še majhna in vedno žalostna. Svojih bratov ni poznala, ker so bili šli vsi med roparje. Nekoč je prala hči srajce, dosti jih je bilo. Čudno se ji je zdelo, zato je vprašala, čegave so vse te srajce. Tako je zvedela za svoje brate. »Jaz grem za njimi,« pravi in odide. Pride pred grad,

v katerem je bilo dvanajst roparjev, njenih bratov, ki jih ni poznala. Gre notri in najde vse razmetano in razkopano. Dekle pomete, pospravi in omije vse. Pred gradom je bil pa votel hrast. Vanj se deklica skriva čez noč, ko so bili roparji doma.

Roparjem se je čudno zdelo, kdo jim vse tako lepo osnaži in pospravi. Da zvedo, mora eden ostati doma in paziti na to. A ropar se napije in zaspi. Deklica pride, pospravi vse in odide. Tako spet roparji niso vedeli, pri čem so. Drugi dan ostane drugi ropar doma. Tudi ta se napije in zaspi, da ni deklice videl. Tretjič ostane sam poglavar doma. Leže v posteljo in se dela, kakor bi spal. Deklica pride in začne pospravljati. Kar jo prime ropar za roko: »Nič se nikar ne boj, nič hudega se ti ne bo zgodilo. Ostani pri nas. Kuhala in pospravljala boš.« »Bom,« se odloči dekle.

Ko drugi roparji odidejo, ji naroče: »Naš grad je zaklet. Prišla bo baba in ti razno ponujala, pa ničesar ne kupi od nje.« Komaj roparji odidejo, pride baba in jo sili, naj kaj kupi. Dekle se brani in brani, pa nazadnje jo baba le prisili, da je kupila prstan. Dekle se opravi, umije in počese pa natakne prstan na roko. Pri tej priči pade kakor mrtva na tla.

Zvečer se roparji vrnejo. Vse je bilo temno v gradu. »Aha, je že bila baba tukaj.« Poiščejo dekle in snemajo prstan s prsta. Takoj je dekle oživelo.

Drugi dan ji spet naročijo roparji pred odhodom: »Ne kupi nič od babe.« Pa baba pride, dekle se brani: »Danes pa res ne bom nič kupila.« A baba jo sili in prisili, da kupi trak, da bi nogavice privezala. Dekle se opravi in zaveže nogavice s kupljenim trakom. Takoj pade kakor mrtva na tla.

Zvečer pridejo spet roparji domov. Tema je bila v gradu. »Je bila že spet baba tukaj.« Iščejo dekle v temi. Kar se zadane ropar ob ležečo deklico. Iščejo, iščejo, pa šele po dolgem trudu najdejo trak. Odvežejo ga in deklica je oživela.

Tudi tretjič naročijo roparji dekletu, naj od babe ničesar ne kupi. Baba pride s košarico in ponuja to in ono v nakup. Dekle se brani, noče kupiti; pa baba je sitna, vsili ji glavnik, da ga kupi. Dekle se obleče, vmije in počese, vtakne kupljeni glavnik v lase pa pade kakor mrtva na tla. Zvečer najdejo roparji grad ves v temi, dekleta pa nikjer. Po dolgem iskanju najdejo tudi dekle, a glavnika ne dobe, da bi ga odstranili in dekle oživili. Spet mora vsak dan eden izmed roparjev doma ostajati, da jim kuha in pospravlja.

Roparji so imeli v gradu tri krste, zlato, srebrno in bakreno, ter eno uro, ki je ni bilo treba navijati, pa je vendar šla. V bakreno krsto denejo denar, v srebrno uro, v zlato pa dekle. Skopljejo jamo in polože notri na dno bakreno, potem srebrno, na vrh pa zlato krsto, vse skupaj pa dobro zakopljejo.

V tistem kraju je enkrat lovil grofov sin. Kar sliši uro biti. Gre za glasom in zasadi kol nad mestom, kjer je slišal uro. Drugi dan pripelje seboj delavcev, da bi kopali na onem mestu. Odgrnejo zlato krsto. »Le naprej kopljite, vam bom že plačal, da bo prav.« Odkopljejo tudi srebrno in bakreno krsto. Vse to veli grofič

spraviti v svojo sobo. Materi in sestri grofovi se je pa čudno zdelo, da grof sedaj vsak dan zaklene svojo sobo, če odide, kar se prej nikdar ni zgodilo. Pazijo, kam deva ključ. Ko grof odide, odpro njegovo sobo. V kotu vidijo deklico, lepo, samo malo razkuštrano: »Vsa je lepa, samo počesati jo morava še.« Začno jo česati, kar se dekle zgane. Strahu zbežita obe iz sobe.

Grof se kmalu vrne: »Kaj sta pa naredili z deklico, da je tako razkuštrana?« Mati in sestra mu povesta, kaj se je zgodilo. Grof zapove, naj deklico počesejo. Vzamejo ji glavnik iz las in deklica je oživila, grof pa jo je kmalu vzel za svojo ženo.

Sneguljčica in sedem palčkov. © Marlenka Stupica (Sneguljčica 1956).

Marjetica ATU 709

Spisal: Francè - Jaroslav Štrukelj (Fr. Jaroslav).

Objava: Besednik 6/3 (10. 3. 1874), str. 21–14.

Lepa grofična, ATU 709

Kraj: Kropa.

Zps.: Radivoj Poznik.

Objava: Zvon (dunajski) 1880, str. 333–334, 349–351.

Ponatis: Nedeljko (Dominicus) 1889, str. 62–67.

Princezinja sè zlatimi lasmi in zlato zvezdo na čelu, ad ATU 709 + ad ATU 510B + ad ATU 706

Objavi: Nedeljko (Dominicus) 1884, str. 17–23; Nedeljko (Dominicus) 1894, str. 21–27.

O lepi Vidi in stoletni uri, ATU 709

Zps.: Janko Pukmajster.

Objava: Pukmajster (J. P. Planinski) 1891, str. 11–15.

Pripovedka o nemi kraljčini in dvanajstero bratih, ad ATU 451 + motiv iz ATU 709 + motiv iz ATU 710

Objava: Slovenski gospodar 50/34 (24. 8. 1916), str. 1–3: Listek.

Sta bla ənkrət dna mama an še den tata ..., ad ATU 403 + 709 + ad ATU 707

Kraj: Spodnja Trenta.

Povedala: Katarina Kverh, p. d. Katra Jovškova.

Zps.: Milko Matičetov, julij 1952.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Terenski zvezek Soča, Trenta.

O dveh polsestrah, ki sta šli pozimi po jagode in pušeljč, ad ATU 403 + 709

Kraj: Spodnja Trenta.

Povedala: Katarina Kverh, p. d. Katra Jovškova.

Posnel: Milko Matičetov, 1956.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 051A.

ATU 710 Marija in otroci neme kraljice / Our Lady's Child

Oče nevede obljubi svojo hčer Devici Mariji (svetniku, Kristusu, čarovnici, vragu ...), ki odnese deklico k sebi in ji prepove pogledati v določeno sobo; toda otrok stori prav to. Ko notri zagleda Kristusa (Marijo ipd.), postanejo njeni lasje in prst zlati. Dekle ne prizna, da je bila v sobi, in noče povedati, kaj je videla. Za kazen postane nema in izženejo jo v divjino. Poroči se s kraljem in mu rodi tri otroke, ki jih Devica Marija (rejniki) kmalu po rojstvu odnese iz zibelke, kraljico pa obdolžijo detomora. Tik preden bi morala stopiti na grmado, prizna, da je pogledala v prepovedano sobo. Rešena je smrti in svoje nemosti in Devica Marija (rejniki) ji pripelje otroke nazaj.

Literatura: Basile, *Pentamerone* (I,8); Grimm 3; BP II, 13–21; Schweickert 1924; Schwarzbach 1968, 224; Tubach 1969; Bottigheimer 1987; Scherf 1995 I, 210–213, 534–536, II, 847–853, 918–922, 931–933, 1444; EM 9 (1999), 336–342; Marienkind.

Mati božja in nema kraljica, ATU 710

Zps.: J. Sa.

Objava: Vrtec 10/4 (1. 4. 1880), str. 54–55.

Ponatis: Kosi 1890, str. 26–28.

Svoje dni je živel kmetič v velikih stiskah in nadlogah. Smrt mu je vzela ljubo ženko, a nesreča ga je pripravila ob vse premoženje, da mu nič ni ostalo, kar mu je bilo ljubo na svetu, razven mejhene hčerke. Sam sebe ni imel s čim preživeti in vendar je moral še za hčerko skrbeti. In da je otrok silo trpel, to ga je bolelo hujše od lastnega trpljenja. Necega dne je šel v gozd pred kapelico matere božje in je bridko tožil njej svojo nadlogo, češ, ona zna in umeje žalost starišev, ki morajo gledati lastnega otroka v sili, pa mu ne morejo pomagati. In glej! Takrat se mu prikaže mati božja kot kraljica nebes in zemlje v srebrnih oblaci z zlato krono na glavi, obdana s trumo angeljev. Marija se je usmilila siromaka in je vzela njegovo hčerko s seboj v nebesa. V nebesih je bilo hčerki neizrečeno dobro, jedla, pila in igrala se je z angeljčki, oblečena je bila v lepo belo obleko, obšito z bliščečimi zvezdicami, in vsak dan je postajala večja in lepša. A mati božja je

hotela njeno pokorščino skušati, zato jej izroči vse ključe nebeškega kraljestva, rekoč: »Dvanajst vrat smeš odpreti, kadar hočeš, a trinajstih nikoli!« Deklica je odpirala vrata za vrati in povsod je našla kaj lepega in čudnega. »Kaj neki zapirajo trinajsta vrata?« misli si. Od zdaj jo je radovednost hudo mučila. Naposled se ni mogla več premagati in je odprla tudi trinajsta vrata. Ali kazen za njeno nepokorščino jej je bila užé za petami. Kmalu pride mati božja in jo posvari, da je bila tako nepokorna. Deklica je sicer tajila, ali nič ni pomagalo; mati božja jej vzame ključe, zapodí jo iz nebeškega kraljestva nazaj na zemljo in deklica ostane nema (mutasta), dokler ne bo voljna pripoznati svoje pregrehe.

Na zemlji se je deklica ljudi tako bala, da je v gozdu prebivala, od korenin in zelišč se živela in v votlem drevesu prenočevala.

Necega dne se prigodi, da je bil kraljev sin v tistem logu na lovu. Kraljevič je deklico našel in njena lepota ga je tako očarala, da jo je s seboj peljal in za ženo vzel, dasi je bila nema.

Za leto dní jima je Bog dal sina. Tisto noč se jej prikaže mati božja in jo opominja, naj pripozná svojo pregreho, in ker kraljica tega ni hotela, vzela jej je Marija otroka in ga odnesla s seboj v nebesa.

Za leto dni jima Bog dá drugega sina. Zopet se jej prikaže mati božja in jo opominja, naj spozná svojo pregreho. A zamán, tega kraljica ni hotela, zato jej vzame Marija tudi drugega otroka in ga odpelje s seboj v nebesa.

Ljudstvo je začelo godrnjati in govoriti, da kraljica na hudoben način od Boga jej poslane otroke pokončuje; ali kralj jo je neizrečeno ljubil in zato se nihče ni upal kaj žalega jej storiti.

Tretje leto podarí Bog kraljici tretjega otroka in tretjič se jej prikaže mati božja, pripelje njuna poprejšnja otroka s seboj in jej obljubi, da jej oba otroka nazaj dá, ako spozná svojo pregreho; ako pa neče tega storiti, vzame jej še to tretje dete, ljubeznjivo hčerko, in jo odpelje s seboj v nebesa. Kraljica pa je ostala trdovratna in mati božja jej je tudi hčerko vzela.

Zdaj se pa nevolja ljudstva ni dala več potolažiti. Vsi so zahtevali, da se kraljica za svoje hudobije mora s smrtjo kaznovati. Kralj je žaloval, a ni mogel nič pomagati. Kraljico so obsodili, da se ima sežgati.

Užé je stala kraljica privezana na grmadi, katero so na štirih krajih podžgali. Kralj je obupajoč gledal ta strahoviti prizor iz svojega poslopja, a spodaj je množina radovednega ljudstva čakala kraljičine smrti. Takrat v zadnjem trenutku, ko so jo užé smrtne bridkosti obdajale, spomnila se je, kako se je pregrešila s svojo nepokorščino in pozneje s svojo trdovratnostjo do nebeške kraljice, in kako bi zdaj rada, ko bi jej mogoče bilo, z odkritosrčnim izpoznanjem vse popravila. To je mislila v srcu – in glej! Užé jej je bilo odpuščeno. Ogenj je ugasnil in kraljica je začela govoriti ter je javno povedala svojo pregreho. A nad njo so se nebesa odprla

in mati božja v srebrnih oblacih je prišla, v naročji s preljubeznjivo deklico in na vsakej strani po jednega dečka, ter je vse tri izročila materi. Vsi so bili srečni in zadovoljni ter so hvalili Bogá za toliko dobroto.

Micika, ali si bila v kamrici?, ATU 710

Kraj: Kobarid.

Objava: Gabršček 1894, str. 18–24, št. 3; Gabršček 1910, str. 28–34, št. 3.

Pripovedka o nemi kraljičini in dvanajstero bratih, ad ATU 451 + motiv iz ATU 709 + motiv iz ATU 710

Objava: Slovenski gospodar 50/34 (24. 8. 1916), str. 1–3: Listek.

Otrok rojen v rudniku, ad ATU 710

Kraj: Savinjska dolina.

Objava: Orožen 1936, str. 104, št. 12.

Sveti Sinbértulčeć / San Bartolomeo, ad ATU 710

Kraj: Solbica / Stolvizza, Rezija / Val Resia.

Posnel: Milko Matičetov, 25. 10. 1966.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: T 32 D.

ATU 720 **Mati me je ubila, oče pojedel, sestra pokopala / The Juniper tree** (My Mother Slew me; My Father Ate Me)

Paru brez otrok se nazadnje le rodi sin. Toda mati umre in hudobna mačeha pastorka sovraži in dečka ubije, tako da zaloputne pokrov skrinje, v katero se je sklonil, da bi vzel jabolko. Nato dečka skuha in ga ponudi očetu za večerjo, ta pa ga, ne vedoč, da je to njegov sin, poje. Dečkova polsestra zbere bratove koščice in jih zakoplje pod brinov grm. Prileti ptica in za poje pesem o tem, kaj se je zgodilo; nato prinese darila očetu in sestri, na mačeho pa vrže mlinski kamen, ki jo ubije.

V nekaterih variantah deček nazadnje oživi.

Prim.: ATU 780.

Literatura: Dokumentirano v zgodnjem 19. stol.; osnovni motivi so bili znani že v antiki. Grimm 47; BP I, 412–423; Schwarzbaum 1968, 90; Nagy 1979; Belgrader 1980; Tatar 1990, 193–216; Scherf 1995 II, 1152–1156, 1316–1320; Röth 1998; EM 13 (2009), 824–829; Totenvogel.

Mati me je ubila, oče pojedel, sestra pokopala, ATU 720

Kraj: Ter / Pradielis, Terska dolina / Valle del Torre, Italija.

Povedala: Redžina Kramaro - Količesa.

Zps.: Milko Matičetov, 22. 8. 1940.

Vir: Arhiv ISN ZRC SAZU: Slovensko folklorno gradivo iz Tera 1940.

Objava: Matičetov / Ivančič Kutin, Mrvič, Kropelj Telban 2022, št. 2.

Nekoč sta živela mati in oče in sta imela sina in hčer. In potem je tale mati sovražila sina.

In potem je nekega dne imela jabolko notri v skrinji. In potem je poslala dečka in deklico v goro, vsakega s svojo kanglico. Potem je rekla:

»Tistemu, ki bo prej napolnil kanglico z borovnicami, bom dala to jabolko.«

In potem je deklica hitela nabirati, deček pa je vse, kar je nabral, pojedel sproti. Deklica je imela vrhano kanglico. In potem je hotela iti domov. In deček

je začel jokati, naj da njemu borovnice, ki jih ima v kanglici. Da jo bo počakal, dokler ne bo spet nabrala zvrhano kanglico.

In potem je deček urno zbežal, da bi on dobil jabolko, in svojo sestro je pustil tam.

Potem ko je prišel domov, mu je rekla mati:

»Si prišel in si že nabral? Pojdi k skrinji, ker je tam notri jabolko.«

In potem je šel deček. In potem, ko je bil z glavo v skrinji, je prišla njegova mati počasi počasi po stopnicah. Potem je spustila pokrov dol na dečka.

Potem mu je šla glava v skrinjo in telo dol na zemljo. In potem je njegova mati skuhalo juho iz mesa svojega sinčka, ki ga je bila ubila.

Zvečer je prišel njegov oče domov. Žena mu je dala jesti juho in meso njegovega sina.

Takoj nato je prišla še njegova sestra, ki je nabirala borovnice. In potem je vprašala, kje je njen brat. In oče je prav tako vprašal, kje je sinko.

Njegova mati je rekla, da ne ve, kam je šel.

In potem je tiste kosti, ko je oče pojedel, deklica pokopala.

In potem so hodili orožniki iskat, kje je deček.

Kmalu potem je prišel golob gor za hišo. In potem je govoril:

»Moja mati me je ubila, moj oče me je pojedel in moja sestra je pokopala moje koščice.«

Potem so čuli, da hodi golob tja gor za hišo in da je tako govoril. Potem so čuli tudi orožniki. Potem so vprašali njegovo mater, če je ona to storila. Potem so jo prijeli in jo dali v zapor.

Zlata ptica, ATU 720

Zps.: Rakovski.

Objava: Nedeljko (Sekolov) 1889, str. 51–52, št. 18.

Prepis: Franc Senekovič, 1898.

Ponatis: Senekovič / Stanonik 2011, str. 150, št. 53.

ATU 725 Izpolnjena prerokba vladanja / Prophecy of Fututr Sovereignty

Moder mladenič noče povedati svojih sanj očetu (in) kralju. Zaradi tega je kaznovan, oče ga spodi od doma. Po različnih doživetjih se znajde v zaporu, kjer skrbi zanj princesa. V tem času napove sosednji kralj kraljestvu, v katerem je zaprt mladenič, vojno, če ne bo nihče znal rešiti uganke (izpolniti naloge). Modri fant reši uganke in nalogo, rešitve pa pove princesi. Ker je preprečil vojno, ga osvobodijo iz zapora. Poroči se s princeso ter nazadnje postane vladar dveh kraljestev.

Literatura: Grimm 33; Köhler / Bolte 1898 ff. I, 430; BP I, 324; Wesselski 1925, no. 35; Vries 1928; Krohn 1931a, 95; Tubach 1969; Scherf 1995 I, 224–226, II, 1217–1220; Röth 1998; EM 10 (2002), 1413–1419: Prophezeiung künftiger Hoheit.

Svinjski pastir postane kralj na Španskem, ATU 725 + 566

Kraj: Livek, pri Kobaridu.

Objava: Gabršček 1910, str. 266–277, št. 34.

Nekdaj sta živela oče in mati, ki sta imela enega samega sina. Ker sta bila pa zelo revna, je moral sin svinje pasti. Prigodi se, da je zaspal pod neko hruško in sanjal, kakor da bi bil on za kralja daleč tam v španski deželi. Ko je drugi dan zopet isto sanjal, se mu je začelo to čudno dozdevati. Rekel je sam pri sebi: »Če bom sanjal še enkrat kaj takega, pa pojdem po svetu sreče iskat.«

In res, tudi tretji dan, ko je zaspal pod tisto hruško, je prav tako sanjal. Rekel si je v srcu: »Kdo vé, kakšno srečo mi je Bog odmenil! Iskat jo grem!« —

Povedal je očetu in materi, kaj se mu je pripetilo in kaj hoče storiti. Joj, kako sta ga kregala in mu branila, pa nič ni pomagalo. Dala sta mu možno in brošno* in šel je po svetu.

Tri cele dni je hodil po gozdih, da je bil že močno truden in lačen. Prišel je do nekega kmeta, ki je ravno potreboval pastirja za svinje. Kmet mu je zabičal: »Le dobro glej na svinje, da ti ne utečejo na kakšen drug svet, sicer bi bile potem

* Brošno = živež in obleka. Pis.

svinje tistega gospodarja in ti bi moral potem toliko časa več služiti, da mi odslužiš tisto škodo!»

On je odgovoril: »Je že prav tako, bom že varoval, da boste zadovoljen z menoj.« In res, dolgo dolgo jih je varoval tako skrbno, da mu ni nobena ušla nikamor.

Nekoč pa se je igral z nekim drugim pastirjem, a medtem so mu utekle tri svinje na neki drugi svet. Začel je jokati, kar pa nikoli nič ne pomaga. Priletel je tisti drugi gospodar in je odgnal tri svinje. Pastir se je začel bati, da bo moral dolgo časa zastonj služiti. Ali mislil si je sam pri sebi: »Aa! Kaj bom služil zastonj tega norca, mari vzamem pot pod noge in grem po svetu, kjer mi morebiti sreča raste!« In res, utekel je, da so se vse svinje pozgubile po drugih gruntih. On pa je šel, šel, šel in prišel zopet v neki gozd.

Ves truden je zaspal pod nekim drevesom. V spanju je zaslišal grozno stokanje: »Reeeši me, reeeesi me!« Poskoči na noge, a ne vidi nič. Zopet začuje isto klicanje. On se ohrabri in reče: »Kako naj te rešim, ko ne vem, kaj si in kje si?!«

Odgovori mu zopet isti glas: »Tu na tem drevesu sem zaprto in privezano v neki steklenici. Lučaj gori kamenje, da razbiješ steklenico, pa bom rešen!«

Začel je metati na drevo kamenje in razbil steklenico na tisoč koščičev. In dol pred njega je padla neka lepa in mlada ženska, da se je on res prestrašil. Ona pa mu reče: »Nič se ti mene ne boj! Jaz sem copernica, ki je ljudi coprala, ali prišla je nad mene druga copernica, ki je znala več od mene, in me je zacoprila v tisto steklenico. Ti si me rešil in hvaležna ti hočem biti. Zapomni si, ljubi mladenič: Če boš ti kdaj v kakih silah in potrebah, kar spomni se mene, pa ti pridem pomagat.«

»Ooo, lahko, lahko da bi te jaz kdaj svoje dni potreboval; se že zmislim, se že zmislim na te!« je odgovoril in šel naprej po hosti.

Tretjo noč je zagledal enajst strašnih mož. Hitro je spoznal, da morajo biti to kaki roparji. Rekel si je: »Aaa, za temi možmi pojdem. Vedno sem slišal praviti, da so roparji polni denarja. Ako jim ga malo odnesem, ne bo to tak greh!« In je šel previdno za njimi.

Prišli so noter v velik gozd. Tam je bila hiša in notri v tisto hišo so šli roparji, ki so se posedli okoli dolge mize, a stara ženica jim je prinesla vina. Naš mladenič pa se ni nič bal; prišel je celo do okna in gledal, kaj delajo ti ljudje okoli tiste mize.

Poglavar je vprašal roparje: »No, kaj pa ste danes uropali imenitnega?« Oglasi se neki ropar: »Jaz sem ukradel tako mošno, da je vedno polna, četudi venomer ven jemljemo.«

»Ooo, sakraboljska sekira, to je pa res dobra reč! Poskusimo, da bomo videli, kako je ta reč!« je dejal poglavar. Poskušal je in natresel iz mošne že strašno veliko cekinov, a mošna je bila še vedno polna.

»Ta je pa že dobra, ta! Na to pa še vina na mizo!« je rekel poglavar in položil mošno na tisto okno, kjer je kukal notri tisti mladenič.

Oglasil se je drugi ropar in dejal: »Jaz pa sem ukradel eno tako rinko, da kar skozi njo pogledam, pa sem takoj tam, kjer koli hočem.«

»Tudi ta ni slaba! Alo, še vina na mizo na tole!« je odgovoril poglavar in položil tudi rinko na tisto okno.

Tretji ropar pa pravi: »Jaz pa sem uropal en tak meč, da rečem kar: Rokus pokus! — pa začne kar sam sekati glave, dokler ne rečem: Dosti!«

Poglavar je zazjal: »Joj, joj, pa šele tale je prav lepa! Možjé, kar pijmo ga na to!« Meč dene na tisto okno in začnejo piti, da je bilo kaj videti. Toliko so pili, da so vsi pocepali in pospali. Pri ti priči udere mladenič okno, pograbi za meč in reče: »Rokus pokus!« Meč je v hipu posekal enajst glav. Nato odpré vrata, gre v kuhinjo in reče tisti stari ženici: »Hitro mi dajte kaj jesti, strašno sem lačen.« Žena ga je čudno pogledala, ker še ni vedela, kaj se je zgodilo. On pa ji reče: »Kaj hudnika me tako srepo gledate, jesti mi dajte! Tiste vaše lumpe sem vse pobil!«

Ženica pa vzdihne: »Ooo, Bog bodi zahvaljen! Prav si storil, prav si storil. Lej, tudi mene so ukradli, da sem jim morala služiti.«

Dobro sta se najedla in napila, potem pa šla proti bližnjemu mestu. Tam sta naznanila, kar sta vedela in znala. Hitro so speljali vojaki vse blago iz roparskega gradu v mesto; bilo ga je dvanajst vozov. Ženi so določili en del, njemu pa tri. Ali on ni hotel nič vzeti, pustil je vse za ubožce istega mesta. Saj pa mu tudi ni bilo nič treba; njegova mošna je bila vedno polna. Tisti čudni meč je skril že prej v gozdu, saj je bil lahko vsak hip pri njem, ker je imel tisto čudodejno rinko.

Kakor vidimo, je bil že dovolj srečen in bogat, pa njemu vse to še ni bilo zadosti. Rekel je: »Videti hočem, kaj je s španskim kraljem, kar sem vedno sanjal.«

Šel je naprej po svetu, šel, šel in prišel v tisto mesto, kjer prebiva sam španski kralj. Tam je slišal, da ima kralj grozno vojno: ali zgubi kraljestvo in glavo ali pa pridobi še eno veliko kraljestvo nasprotnega kralja. Ta naš mladenič si je mislil: »Sakramiš nazaj, to je lepa priložnost!« Vprašal je oštirja: »Ali veste vi, če vzame vaš kralj v svojo vojsko tudi take tujce, kakor sem jaz?« »Zakaj pa da ne?« mu je odgovoril oštir.

Naš mladenič je šel pred kralja in mu rekel, da se upa on sam premagati sovražnika, če mu dá najmlajšo hčer za ženo in po smrti še kraljestvo. Joj, kako se mu je kralj smejal; mislil je, da je mladenič znorel. On pa mu je rekel, da rad zgubi glavo, če ne govori resnice. Naj gredo vsi vojaki le od daleč za njim pa vojskovati se jim ni nič treba. Kralj je začel malo misliti, da se je premislil in rekel: »Je že dobro, če se ti res kaj takšnega upaš, ti dam vse, kar in kakor zahtevaš!«

Prišel je tisti dan, ko so se imeli vojskovati. Vse je bilo radovedno, kako to konča. Mladenič je jezdil daleč spredaj na belem konju, cela vojska pa je šla od zadaj. Pogledal je skozi tisto rinko in že je bil pri svojem meču v tistem gozdu; pogledal je še enkrat in bil je z mečem vred zopet na svojem konju. Ko je prišel

do sovražnika, je potegnil meč in zavpil: »Rokus pokus!« Meč je začel klati in sekati proč glave, da je bila strahota in grozota. Hitro so pokazali sovražniki bele bandere, da se udajo. Še malo je pustil, potem pa zaklical: »Dosti!« Kakor je meč prinesel, tako ga je zopet odnesel skrivat v tisti gozd.

Kakor strela mu je jezdil kralj nasproti. Vsa vojska ga je pozdravljala, kralj pa ga je objel od samega veselja. Rešeno je bilo kraljestvo in pridobljeno še eno drugo. Ali hčere mu kralj ni hotel dati. Rekel je, da je še premlad za ženo. Ali mladenič je šel kralja tožit in sodniki so mu prisodili najmlajšo hčer. No, in zdaj so obhajali strašno imenitno ženbo. Po vsem kraljestvu so se veselili. Da je bil pa mladenič med vsemi še najbolj vesel, to vam pa jaz povem.

Dolgo časa se ni spomnil na svoj dom in na tiste svinje. Zdaj pa je hotel iti domov in plačati tudi kmetu svinje, ki jih je bil zgubil po njegovi nemarnosti. Sam bi šel lahko v hipu, kar skozi tisto rinko bi pogledal, ali hotel je peljati tudi svojo ženo sabo. Zato je potoval v veliki in lepi kočiji proti svojemu domu. Najpoprej je prišel do tistega kmeta, kjer je svinje pasel. Po poti pa je moral pripovedovati ženi o tisti mošni in »rinki«; o meču pa ni ne gusnil ne pisknil niti besedice.

Njegova žena se je strašno razjezila, da jo je pripeljal v tako kmetavzarijo, da je smrdelo po nji in okoli nje po gnoju. Jezna je bila tako, da se je hotela spasti nad njim. Ko je on ponoči zaspal, je pograbila tisto mošno, pogledala skozi rinko in mislila: da bi bila doma. In bila je.

Ko se je on zbudil proti jutru, je videl, da ni žene, ni mošne in ni rinke. Za glavo se je prijel in lase si pulil od sile. Prej je bil tako bogat, tako mogočen, zdaj pa nakrat ni več vsega tega! Spomnil se je tiste copernice in rekel: »No, zdaj sem v silah in težavah, da bolj ne morem biti, zdaj pomagaj, če res kaj znaš in moreš!«

Hitro je bila copernica pri njem. Rekla mu je, da mu bo že pomagala, da bo popolnoma zadovoljen. Naredila ga je za eno lepo in mlado čecho*; dala ji je pleteničico hrušk, ki so dišale po tri ure na daleč. Rekla ji je: Lej tele hruške, kako lepo dišijo. Nesi jih tje pred kraljev grad. Te hruške tako strašno pridišijo trem kraljičinam, da jih bodo hotele imeti, naj veljajo, kar hočejo. Ti pa drži jih drago, po pet zlatov eno. Kadar kaj prodáš, pridi ven pred mesto, tam te počakam in ti povem, kaj imaš še storiti.

Čeča je šla s pleteničico pred kraljev grad. Hitro je priletela doli najmlajša hči in hotela kupiti hruške. Ali ker so bile tako zelo drage, je kupila le eno; polovico je snedla ona, drugo polovico pa je dala sestrama, da sta je imele vsaka po en del. Pa kaj se zgodi? Najmlajši sta zrasla čez noč dva strašna roga, drugima dvema pa vsaki po eden.

* Čeča = deklica. Pis.

On je šel ven pred mesto. Tam ga je čakala copernica, ki mu je rekla: »Veš, zdaj ima tvoja žena dva velika roga, sestri pa vsaka po enega. Ti pojdeš zdaj v mesto v meniha preoblečen. Po mestu razglasi, da ozdraviš vsako skrivno bolezen. Veliko jih pride, ti pa maži jih s hruškami in vsi ozdravijo. To izve tudi kralj in pride pote. Ti se stori hčeram čisto spovedat, tako že izveš, ali ti žena vse pove. Ali ona ti mora prej dati mošno in rinko, šele potem pomaži.«

Storil je tako. Vse ljudi je menih čudovito ozdravljaj; kar mazal je s hruško in boleznι so izginile. Tudi kralj je izvedel za tega čudovitega meniha. Šel je k njemu in ga prosil, da bi mu ozdravil hčere. On je odgovoril, da morajo priti k njemu spovedi. Kralj ga lepo prosi, naj gre k njemu v grad, ker hčere ne morejo ven iz kamre. Ker je kralj toliko prosil, je šel.

Starejši dve hčeri sta se skesano spovedali, on je pomazal in rogova sta odpadla. Najmlajša se je tudi spovedala, ali od mošne in rinke ni povedala nič; menih jo je pomazal, ali rogova sta začela še bolj rasti. Drugi dan je prišel kralj k menihu in mu povedal, da najmlajši hčeri rogova še bolj rasteta. Menih je odgovoril: »Se že ni čisto spovedala! Drugi dve sem le ozdravil! Recite ji, naj me kar pokliče, naj se čisto in skesano spové, če hoče biti zdrava!« Poklicali so ga in zdaj je ona povedala vse: kako je zapustila moža in ukradla mu mošno in rinko. On ji reče: »Če je pa tako, morate dati ukradeno blago meni, da ga dam pravemu gospodarju.« Ona je dala menihu oboje, ta pa jo je pomazal okoli rogov, da sta v hipu odpadla. Menih se je začel smejati, vrgel je od sebe kuto in rekel: »Ti si poprej nabrisala mene, zdaj pa jaz tebe, da sva bot.* Ker si pa opravila čisto spoved in obžalovala svojo pregreho, sem ti odpustil prav od srca!«

Od zdaj so živeli prav srečno in veselo, da ne bomo mi nikoli tako na tem svetu.

Kak se je izpunila senja, ATU 725 + motiv iz ATU 554

Kraj: Varaždin, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Novice 18/6 (8. 2. 1860), str. 44–45.

Otic sinu držau zlatu zdelu a mati ručnik, ATU 725 + 314

Kraj: Cargovec, blizu Vidovca, Hrvaška.

Zps.: Matija Valjavec.

Objava: Kres 5 (1885), str. 506–508, št. 63.

* Bot = quitt. Pis.

ATU 729 Sekira pade v vodo / The Merman's Golden Axe (The Axe Falls into a Stream)

Tesarju pade sekira v reko, zato prosi povodnega moža, da mu pomaga. Povodni mož se dvigne iz vode z zlato sekiro v rokah. Tesar jo odkloni, češ da ni njegova. Nato mu pomoli povodni mož iz vode srebrno sekiro, tudi to tesar zavrne. Nazadnje mu vodno bitje le izroči njegovo sekiro, zlato in srebrno pa mu podari.

Ko se to razve po vasi, želi pohlepni sosed prav tako dobiti zlato in srebrno sekiro, toda za kazen se vrne domov tudi brez svoje sekire, ki jo je namerno vrgel v vodo.

Literatura: Ezopova basen (Perry 1965, 453, no. 173); BP II, 227, III, 192; EM 1 (1977), 1109–1110: Axt: Die goldene A. des Meermannes.

Tesar i vodni mož, ATU 729

Zps.: A. Bihler.

Objava: Šolski prijatelj 2/24 (14. 6. 1853), str. 189.

Ko je železo še redko in predrago blo, je nekemu vbogemu tesarju sekira v vodo padla. Premilo on prosi vodniga moža, da bi mu sekiro povrnil. Prošnja stariga moža ga gani, on prikaže se na verhu vode in derži zlato sekiro v roki. »Ta moja ni,« reče tesar. Vodni mož zibne in se spet prikaže, derže srebrno sekiro. »Tudi ta ni moja,« reče tesar. Tretjič se vodni mož prikaže in prinese železno sekiro. »Ta je moja,« je zavpil razveseljen tesar. »Tukaj imaš jo,« odgovori vodni mož. »Ker vidim, da nisi samo vbog in reven, temuč tudi pošten, podarim tebi obe druge sekire.«

Kar se je bilo zgodilo, se je po celej dolini razneslo; povsod se je od te čudne prigodbe govorilo. To zve tudi drug tesar. »Čaj le! Hočem tudi jaz svojo srečo poskusiti,« tako si misli in sekiro v vodo spusti. »Povrati mi saj mojo sekiro, blagi vodni Bog,« jecla tesar klečé. Vodni mož se prikaže in pomoli v svojej desnici zlato sekiro visoko iz vode. »Je ta tvoja sekira?« praša on. »Ja, ta je,« se hitro oglasi tesar. »Hočeš ti tudi bogove goljufati, ti nepošteni človek!« zagromi razkačen vodni mož. »Vedi, da zdaj tudi svoje ne dobiš.« Ves osramoten in prestrašen zmuzni se tesar domu.

Poštenost dobi – nepoštenost zgubi.

LITERATURA

- Aarne 1909: Antti Aarne, Die Zaubergaben. *Journal de la société finno-ougrienne* 27, 1–96.
- Aarne 1910: Antti Aarne, *Verzeichnis der Märchentypen*. (FF Communications 3). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne 1914: Antti Aarne, *Der tiersprachenkundige Mann und seine neugierige Frau*. (FF Communications 15). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne 1916: Antti Aarne, *Der reiche Mann und sein Schwiegersohn*. (FF Communications 23). Hamina: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne 1930: Antti Aarne, *Die magische Flucht*. (FF Communications 92). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne / Thompson 1928: Antti Aarne, Stith Thompson, *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. (FF Communications 74). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne / Thompson 1961: Antti Aarne, Stith Thompson, *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. Second Revision. (FF Communications 184). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Afanasjev / Propp 1957: Aleksandr Nikolaevič Afanasjev, *Narodnye russkie skazki* I–III. Izdal in uredil: V. Ja. Propp. Moskva.
- Ákos 1993: Dömötör Ákos, Affinitätsuntersuchungen zu den ukrainischen und ungarischen Varianten des Märchens vom Erbsensohn. *Zeitschrift für Balkanologie* 29, str. 68–84.
- Albrecht 1920: Ivan Albrecht, *Paberki iz Roža*. (Narodna knjižnica 16). Ljubljana: Zvezna tiskarna.
- Albrecht 1931: Ivan Albrecht, *Vilinske gosli pa še druge koroške pravljice*. Ljubljana: Knjigarna Tiskovne zadruga.
- Ambrožič 1991: Vid Ambrožič, *Pravljice za odrasle*. Samozaložba.
- Anderson 2000: Graham Anderson, *Fairytales in the Ancient World*. London - New York.
- Andrejev 1927: N. P. Andrejev, *Die Legende vom Rauber Madej*. (FF Communications 69). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Arfert 1897: Paul Arfert, *Das Motiv von der unterschobenen Braut*. Disertacija. Rostock, Schwerin.
- Asmussen 1965: Jes Peter Asmussen, Remarks on Some Iranian Folk-Tales Treating of Magic Objects, Especially AT 564. *Acta Orientalia* 28, str. 221–243.
- Avsenik Nabergoj 2011: Irena Avsenik Nabergoj, *Literarne vrste in zvrsti. Stari Izrael, grško-rimska antika in Evropa*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Balloch 2010: Bruna Balloch, *Mlada lipa: pravce doma narete: izbor besedil iz publikacije Mlada lipa / testi scelti dalla pubblicazione Mlada lipa*. Uredili / a cura di: Roberto Dapit, Lucia Trusgnach, Danila Zuljan Kumar. Čedad / Cividale del Friuli: Kulturno društvo Ivan Trinko / Circolo di cultura Ivan Trinko.
- Balloch 2018: Bruna Balloch, *Lučice na oknah: naš svet pouan naposebnosti / il nostro mondo pieno di meraviglia*. Uredili / a cura di: Roberto Dapit, Lucia Trusgnach, Danila Zuljan Kumar. Čedad / Cividale del Friuli: Kulturno društvo Ivan Trinko / Circolo di cultura Ivan Trinko.
- Basset 1924ff: René Basset, *Mille et un Contes, récits et légendes arabes* 1–3. Paris 1924, 1926.
- Baudouin de Courtenay 1876: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, Rez'ja i Rez'jane, *Slavjanskij sbornik* 3, St. Petersburg, str. 223–371.
- Baudouin de Courtenay 1895: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie I. Resianische Texte, gesammelt in den J. 1872, 1873 und 1877 geordnet und übersetzt von J. Baudouin de Courtenay / Materialy dlja južnoslovjanskoj*

- dialektologii i etnografii. I. Rez'janskije teksty sobral v 1872, 1873 i 1877 gg., uporjadočil i prevél J. Baudouin de Courtenay. S. Peterburg.*
- Baudouin de Courtenay 1904: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie II. Sprachproben in den Mundarten der Slaven von Torre in Nordost Italien, gesammelt und herausgegeben von J. Baudouin de Courtenay / Materialy II. Obrazcy jazyka na govorach Terskich Slavjan v severovostočnoj Italii sobral i izdal J. Baudouin de Courtenay. S. Peterburg.*
- Baudouin de Courtenay 1913: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie III. Resianisches Sprachdenkmal »Christjanske uzhilo« / Materialy dlja južnoslovjanskoj dialektologii i etnografii III. Rez'janskij pamjatnik »Christjanske uzhilo«.* S. Peterburg.
- Baudouin de Courtenay / Matičetov, Spinozzi Monai 1988: Jan Baudouin de Courtenay, *Materiali per la dialettologia e l'etnografia slava meridionale IV. Testi popolari in prosa e in versi raccolti in Val Natisone nel 1873 / Materiali za južnoslovansko dialektologijo in etnografijo IV. Ljudska besedila v prozi in verzih, zbrana v Nadiških dolinah leta 1873. Inediti publicati a cura di / Priprava za prvo objavo Liliana Spinozzi Monai; Commento folklorico di / Folklorni komentar prispeval Milko Matičetov. Trst: Editoriale Stampa Triestina.*
- Baudouin de Courtenay / Madotto, Paletti 2000: Jan I. N. Baudouin de Courtenay, *Resia e i Resiani. A cura di: Aldo Madotto e Luigi Paletti. Resia: Comune di Resia.*
- Bausinger 1980: Hermann Bausinger, *Anmerkungen zu Schneewittchen. V: H. Brackert (ed.), Und wenn sie nicht gestorben sind... Perspektiven auf das Märchen. Frankfurt am Main, str. 39–70.*
- Bechstein / Uther 1997 I: Ludwig Bechstein, *Märchenbuch. Nach der Ausgabe von 1857. Editor: Hans-Jörg Uther (Die Märchen der Weltliteratur). München: Diederichs.*
- Bechstein / Uther 1997 II: Ludwig Bechstein, *Neues deutsches Märchenbuch. Nach der Ausgabe von 1856. Editor: Hans-Jörg Uther (Die Märchen der Weltliteratur). München: Diederichs.*
- Belgrader 1980: Michael Belgrader, *Das Märchen von dem Machandelboom. (KHM 47). Frankfurt am Main: Peter Lang.*
- Benfey 1966: Theodor Benfey, *The Panchatantra* (Translated from the Sanskrit by A. W. Ryder). Hildesheim.
- Bernier 1971: Hélène Bernier, *La Fille aux mains coupées (conte-type 706). Québec: Les Presses de l'Université Laval.*
- Boberg 1938: Inger M. Boberg, *The tale of Cupid and Psyche. Classica et Mediaevalia 1, str. 177–216.*
- Bohanec 1966: Franček Bohanec, *Slovenska ljudska pripoved. (Knjižnica Kondor 79). Ljubljana: Mladinska knjiga.*
- Bohanec 1994: Franček Bohanec, *Divja jaga. Slovenska ljudska pripoved. Ljubljana: Mladinska knjiga.*
- Bokal / Stanonik 2010: Milka Bokal, *Jaz sem višje kot Marija. Folklorne pripovedi iz Polhovega Gradca, Dobrove, Horjula, Šentjošta, Črnega Vrha in okoliških krajev. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 38). Celje: Celjska Mohorjeva družba.*
- Bolhar 1952: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice. Ljubljana: Mladinska knjiga (1. izd.).*
- Bolhar 1955: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ponatis).*
- Bolhar 1959: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ponatis).*
- Bolhar 1964: Alojzij Bolhar, *Slovenske narodne pravljice. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ponatis 4. izd.).*
- Bolhar 1972: Alojzij Bolhar, *Peklenski boter in druge slovenske pravljice. Celovec: Družba sv. Mohorja.*
- Bošković-Stulli 1959: Maja Bošković-Stulli, *Istarske narodne priče. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.*

- Bošković-Stulli 1986: Maja Bošković-Stulli, *Zakopano zlato: Hrvatske usmene pripovijetke, predaje i legende iz Istre*. Zbirka: Sedmo kolo 38. Pula - Rijeka.
- Bošnjak 2010: Blanka Bošnjak, *Vodnikovo prozno delo. Jezik in slovstvo* 55/1–2, str. 61–74.
- Botica 2013: Stipe Botica, *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bottigheimer 1987: Ruth B. Bottigheimer, *Grimms' Bad Girls and Bold Boys. The Moral and Social Vision of the Tales*. New Haven - London.
- Bottigheimer 2002: Ruth B. Bottigheimer, *Fairy Godfather: Straparola, Venice and the fairy Tale Tradition*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Brenkova 1967: Kristina Brenkova, *Babica pripoveduje: slovenske ljudske*. Ljubljana: Mladinska knjiga (1. izd.).
- Brenkova 1970: Kristina Brenkova, *Slovenske ljudske pripovedi*. (Spremno besedo napisal Milko Matičetov). Ljubljana: Mladinska knjiga (1. izd.).
- Brenkova 1985: Kristina Brenkova, *Slovenske ljudske pripovedi*. (Spremno besedo napisal Milko Matičetov). Ljubljana: Mladinska knjiga (2. izd.).
- Brezovnik 1884: Anton Brezovnik, *Šaljivi Slovenec. Zbirka najboljših kratkočasnic iz vseh stanov*. Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg.
- Brezovnik 1894: Anton Brezovnik, *Zakaj? – Zato! Zbirka pravljic, pripovedk in legend za šolo in dom*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Brinar 1933: Josip Brinar, *Pohorske bajke in povesti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Bru 2017: Josiane Bru, *Le conte populaire français. Contes merveilleux* 4/2. Supplement au Catalogue de Paul Delarue et Marie-Louise Tenèze. Toulouse: Presses universitaires du Midi.
- Byhan 1958: Else Byhan, *Wunderbaum und goldener Vogel. Slowenische Volksmärchen*. Eisenach und Kassel: Erich Röth.
- Calvetti 1992: Anselmo Calvetti, *Il salvamento dal rapace*: AT 301. *Lares* 58/2, str. 265–282.
- Calvino 2020: Italo Calvino, *Italijanske pravljice* 1, 2. Ljubljana: Mladinska knjiga 2020. (Original: *Fiabe Italiane* 1, 2, 1956).
- Cankar 1951: *Ivan Cankar, Izbrana dela* 1. Uredila: Boris Merhar, France Dobrovoljc. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Cardigos 2006: Isabel Cardigos with collaboration of Paulo Correia and J. J. Dias Marques, *Catalogue of Portuguese Folktales*. (FF Communications 291). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Cerinšek 2021: Marinka Cerinšek, Matija Valjavec in motiv lesene sklede. V: *Velika Slovenca izpod Storžiča: Matija Valjavec in Matija Naglič*. Uredila: Mira Delavec Touhami in Franc Križnar. Mače pri Preddvoru: KD Josipine Turnograjske, str. 116–128.
- Cevc 1958: Emilijan Cevc, Veronika z Malega gradu. *Kamniški zbornik* 4, str. 111–145.
- Chauvin 1892ff.: V. Chauvin, *Bibliographie des ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes publiés dans l'Europe chrétienne de 1810–1885, I–XII*, Liege 1892–1922.
- Chiabudini / Iussa 1995: Ilde Chiabudini, Raffaella Iussa, *Sada te povien / Ora ti racconto*. Čedad: Kulturno društvo Studenci.
- Christensen 1925: Artur Christensen, *Motif et Theme: Plan d'un dictionnaire des motifs de contes populaires, des legendes et de fables*. (FF Communications 59). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Coren / Povasnica 1998: Giovanni Coren, Mjuta Povasnica, *Sonce sieje, druge bukva za te mlade*. San Pietro al Natisone / Špietar: Lipa.
- Cox 1893: Marian Roalfe Cox, *Cinderella: Three Hundred and Forty-five Variants*. London.
- Cvetek / Stanonik 1999: Marija Cvetek, *Naš voča so včas zapodval. Bohinjske pravljice*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 5). Ljubljana: Kmečki glas.

- Cvetek 1999: Marija Cvetek, *Bohinjske pravljice*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov.
- Černigoj / Stanonik 1988: Franc Černigoj, *Javorov hudič*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 1). Ljubljana: Kmečki glas.
- Češarek 2019: Domen Češarek, *Tam med Malo in Veliko goró*. Ribnica: Miklova hiša.
- Čok 2012: Boris Čok, *V siju mesečine: Ustno izročilo Lokve, Prelož in bližnje okolice*. (Studia mythologica Slavica - Supplementa 5). Ljubljana: Založba ZRC.
- Dähnhardt 1907ff: Oskar Dähnhardt, *Natursagen: Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden I–IV*. Leipzig 1907, 1909, 1910, 1912. (Ponatis v dveh delih: Hildesheim-Zürich-New York: Georg Olms Verlag 1983).
- Dapit 2002: Roberto Dapit, Ljudje ob Teru še zmerom pravijo pravice. *Trinkov koledar 2002*. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, str. 169–172.
- Dapit 2006: Roberto Dapit, Storie di animali e di esseri mitici nella tradizione orale dell'Alta Val Tore. *Terska dolina – Alta Val Torre – Val de Tore*. Uredila: Milena Kožuh. Celje - Gorica: Mohorjeva družba.
- Dapit 2008: Roberto Dapit, *Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo 3: Area di Bila/San Giorgio, Njiwa/Gniva e Ravanca/Prato*. Padova: Università di Padova, CLEUP.
- Dapit, Kropej 1999: Roberto Dapit in Monika Kropej, *Visoko v gorah, globoko v vodah. Velikani, vile in povodni možje*. (Zakladnica slovenskih pripovedi). Radovljica: Didakta.
- Dapit, Kropej 2004: Roberto Dapit, Monika Kropej, *Zlatorogovi čudežni vrtovi: Slovenske pripovedi o zmajih, belih gamsih, zlatih pticah in drugih bajnih živalih*. (Zakladnica slovenskih pripovedi). Radovljica: Didakta.
- Dégh 1978: Linda Dégh, *The Tree that Reached up to the Sky* (Type 468). Linda Dégh (ed.), *Studies in East European Folk Narrative*. Bloomington, str. 263–316.
- Dekle, ki je hotela rožico / Ta hči, ki je tla rožico / La ragazza che desiderava un fiore. Uredili: Roberto Dapit, Monika Kropej Telban, Luigia Negro, Alina Carli. (Zbirka: Rozajanske pravice / Collana Fiabe resiane). Trst: Založništvo tržaškega tiska / Editoriale Stampa Triestina 2020.
- Delarue 1957: Paul Delarue, *Le Conte populaire français. Catalogue raisonné des versions de France et des pays de langue française d'outre-mer 1*. Paris.
- Delarue, Tenèze 1964, 1976, 1985, 2000: Paul Delarue et Marie-Louize Tenèze, *Le Conte populaire français. Catalogue raisonné des versions de France et des pays de langue française d'outre-mer 2-4*. Paris. [Vol. 4/2 en collaboration avec. J. Bru].
- Delavec Touhami 2021: Mira Delavec Touhami, Matija Valjavec – izjemen zbiratelj slovenske slovstvene folklore v 19. stoletju. V: *Velika Slovenca izpod Storžiča: Matija Valjavec in Matija Naglič*. Uredila: Mira Delavec Touhami in Franc Križnar. Mače pri Preddvoru: KD Josipine Turnograjske, str. 62–89.
- Dinzelbacher 1973: Peter Dinzelbacher, *Die Jenseitsbrücke im Mittelalter*. Wien.
- Dolenc / Stanonik 1992: Janez Dolenc, *Zlati Bogatin. Tolminske povedke*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 4). Ljubljana: Kmečki glas.
- Dolenc / Stanonik 2000: Janez Dolenc, *Kres na Grebljici. Povedke z Loškega pogorja*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 22). Ljubljana: Kmečki glas.
- Dolgan 2021: Milan Dolgan, Izvir in uspeh Valjavčevega Pastirja (1999, 2021). V: *Velika Slovenca izpod Storžiča: Matija Valjavec in Matija Naglič*. Uredila: Mira Delavec Touhami in Franc Križnar. Mače pri Preddvoru: KD Josipine Turnograjske, str. 130–144.
- Dolšek / Stanonik 2000: Ida Dolšek, *Kaku se kej narod rihta: Folklorne pripovedi od Litije do Čateža*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 21). Ljubljana: Kmečki glas.
- Drekonja 1932: Ciril Drekonja, *Tolminske narodne pravljice*. Trst: Književna družina »Luč«.

- Dundes 1982: Alan Dundes (ed.), *Cinderella: A Casebook*. New York: Garland Pub.
- Dvořák 1978: Karel Dvořák, *Soupis staročeských exempl / Index exemplorum paleobohemicorum*. Praha: Univerzita Karlova.
- Escarpit 1986: Denise Escarpit, *Histoire d'un conte. Le Chat botté en France et en Angleterre*. Lille - Paris.
- Färber 1961: Hans Färber, *Hero und Leadner. Musaios und die weiteren antiken Zeugnisse*. München: De Gruyter.
- Fatur 1941: Lea Fatur, *Pravljice in pripovedke* I in II. Ljubljana: Ljudska knjigarna.
- Finžgar 1943: Fran Saleški Finžgar, *Zbrani spisi* 12. Ljubljana: Nova založba.
- Finžgar 1944: Fran Saleški Finžgar, *Makalonca*. Ljubljana: Nova založba.
- Finžgar 1949: Fran Saleški Finžgar, *Druga čitanka*. Ljubljana.
- Flere 1913: Pavel Flere, *Babica pripoveduje* I. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Flere 1914: Pavel Flere, *Babica pripoveduje* II. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Flere 1922: Pavel Flere, *Babica pripoveduje* (2. prenovljen natis I. in II. zv.). Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Flere 1931: Pavel Flere, *Pravljice*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Franzisci 1912: Franz Franzisci, *Volkslebensbilder aus Kärnten*. Graz - Wien: Styria.
- Franzisci 2006: Franz Franzisci, *Märchen aus Kärnten*. Herausgegeben und kommentiert von Günter Biermann. Mit Illustrationen von Hans Gerhard Kalin. Klagenfurt: Verlag des Kärntner Landesarchivs.
- Freuensfeld 1894: Josip Freuensfeld, *Venček pravljic in pripovedk*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Gabršček 1894a: Andrej Gabršček, *Narodne pripovedke v Soških planinah* I. Gorica: Goriška tiskarna.
- Gabršček 1894b: Andrej Gabršček, *Narodne pripovedke v Soških planinah* II. Gorica: Goriška tiskarna.
- Gabršček 1910: Andrej Gabršček, *Narodne pripovedke v Soških planinah*. Gorica: Goriška tiskarna. (Ponatis: Gabršček I–II in Kenda 1896).
- Gal 1956: Palko Gal (Palko Dolinec), *Okamenele kraljične*. Maribor: Obzorja.
- Gal 1975: Palko Gal (Pavle Rožnik), *Žalostna kraljična in druge prekmurske pravljice*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Gal 1978a: Palko Gal, *Lepa Mankica in druge prekmurske pravljice*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Gal 1978b: Palko Gal, *Zlato mesto*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Gal 1981: Palko Gal, *Slepi bratec. Prekmurske ljudske pripovedi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Galland 1704–1717: Antoine Galland, *Les Mille et une Nuits*. Contes arabes traduits en français 1–12. Paris.
- Gaspari in Košir 1923a: Tone Gaspari in Pavel Košir, *Gor čez izaro. Zbirka koroških pravljic* I. Ljubljana: Jug.
- Gaspari in Košir 1923b: Tone Gaspari in Pavel Košir, *Sijaj, sijaj solnčece. Zbirka koroških popevk* I. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Goldberg 1998: Harriet Goldberg, *Motif-Index of Medieval Spanish folk Narratives*. Tempe, Arizona: Medieval & Renaissance Texts & Studies.
- Goldberg, 2000: C. Goldberg, Gretel's Duck. The Escape from the Ogre in AaTh 327. *Fabula* 41, str. 42–51.
- Golež Kaučič 2004: Marjetka Golež Kaučič, Rošlin in Verjanko. Transformacija ljudske balade v sodobna prozna besedila. *Traditiones* 33/2, str. 93–115.

- Graber 1914: Georg Graber, *Sagen aus Kärnten*. Leipzig: Dietrich.
- Graber 1935: Georg Graber, *Sagen und Märchen aus Kärnten*. Graz: Leykam Verlag.
- Graber 1941: Georg Graber, *Sagen aus Kärnten*. Graz: Leykam Verlag. (Ponatis iz l. 1914).
- Grad Bombavelo / Kašelo di Bombavelo / Il castello di Bombavello. Uredili: Roberto Dapit, Monika Kroje Telban, Luigia Negro. (Zbirka: Rozajanske pravice / Collana Fiabe resiane). Trst: Založništvo tržaškega tiska / Editoriale Stampa Triestina 2023.
- Grafenauer 1951: Ivan Grafenauer, *Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu*. Ljubljana: SAZU, Dela/Opera 4.
- Grafenauer 1952: Ivan Grafenauer, Narodno pesništvo. *Narodopisje Slovencev* II. Uredila: Ivan Grafenauer in Boris Orel. Ljubljana: Klas, str. 12–85.
- Grafenauer 1955: Ivan Grafenauer, Srednjeveška pripovedka o Salomonu in Markolfu in prekmurska pravljica o Mačaš-krali in dekli. *Slovenski etnograf* 8, str. 129–144.
- Grafenauer 1965: Ivan Grafenauer, *Spokorjeni grešnik. Študija o izvoru, razvoju in razkroju slovensko-hrvaško-vzhodnoalpske ljudske pesmi*. Ljubljana: SAZU, Dela/Opera 19, str. 7–168.
- Greverus 1958: Ina-Maria Greverus, Die Geschenke des kleinen Volkes. – KHM 182 – Eine vergleichende Untersuchung. *Fabula* 1/2, str. 263–279.
- Gričnik / Stanonik 1995: Anton Gričnik, *Noč ima svojo moč, Bog pa še večjo: Pohorje pripoveduje*. Uredila: Marija Stanonik, (Glasovi 8), Ljubljana: Kmečki glas.
- Grimm: Jacob Grimm, Wilhelm Grimm, *Kinder- und Hausmärchen* I–II. Kassel 1819 (2. izpopolnjena izdaja), 1. izdaja: I/1812, II/1815.
- Grimmove pravljice 1, 2. Prevedla: Polonca Kovač, 1993. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Haavio 1955: Marti Haavio, *Der Etanamythos in Finland* (FF Communications 154). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Hadalin 1994: Jelka Hadalin, Folklorna pripoved – od pripovedovalcev k bralcem. *Traditiones* 23, str. 161–176.
- Hansen 2002: William F. Hansen, *Ariadne's Thread. A Guide to International Tales Found in Classical Literature*. Ithaca - London: Cornell University Press.
- Hartland 1894–1896: Edwin Sidney Hartland, *The Legend of Perseus*. (The Grimm Library 2, 3, 4). London.
- Hearne 1989: Betsy Hearne, *Beauty and the Beast. Visions and Revisions of an Old Tale*. Chicago & London.
- Horálek 1967: Karel Horálek, Zur slavischen Überlieferung des Märchentyps AaTh 331 (Der Geist im Glas). *Festschrift für Margarete Woltner zum 70. Geburtstag*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, str. 83–90.
- Höttges 1937: Valerie Höttges, *Typenverzeichnis der deutschen Riesen- und riesichen Teufelssagen* (FF Communications 122). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Hubad 1882: Fran Hubad, *Pripovedke za mladino*, 1. zv. Ptuj: W. Blanke.
- Hubad 1887: Fran Hubad, *Pripovedke za mladino*, 1. zv. (2. natis). Ptuj: W. Blanke.
- Hubad 1888: Fran Hubad, *Pripovedke za mladino*, 2. zv. Ptuj: W. Blanke.
- Hubad 1890: Fran Hubad, *Pripovedke za mladino*, 3. zv. Ptuj: W. Blanke.
- Hudales 1968: Oskar Hudales, *Pohorske pripovedke in pravljice*. Maribor: Založba Obzorja.
- Ivančič Kutin 2013: Barbara Ivančič Kutin, *Pirta, farca, fidinja – upodobitve folklornih pripovedi iz Bovškega*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov.
- Ivančič Kutin, Kenda Jež 2020a: Barbara Ivančič Kutin, Karmen Kenda Jež, Kišnga bi žejnska rada. Pravljica za odrasle, zapisana leta 1872 na Čiginju. *Tolminski zbornik* 5, str. 217–226.

- Ivančič Kutin, Kenda Jež 2020b: Barbara Ivančič Kutin, Karmen Kenda Jež, *Skazka dlja vzroslih zapisannaja v 1872 g. v s. Čiginj v Slovenii. Živaja starina* 3 (107), str. 16–19.
- Ivančič Kutin 2022: Barbara Ivančič Kutin, *Bovške pripovedi na licu mesta. Vodnik in priročnik za spoznavanje lokalnega pripovednega izročila*. Bovec: Buška izba, Kulturno društvo Golobar.
- Jarnik 1814: Urban Jarnik, *Sber lepih ukov sa slovensko mladino is Nemskiga ino Latinskiga predstavlenih, is Staro-Slavenskiga ino Pemsckiga preravnanih, nikoterih pa novo sloshenih* od U. J. V Zelovzhu (Celovec).
- Jason 1988: Heda Jason, *Whom Does God Favour: The Wicked or the Righteous? The Reward-and-Punishment Fairy Tale*. (FF Communications 240). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Jenče 2006: Ljoba Jenče, *Sedi k meni, povem ti eno pravljico: za ohranjanje slovenskega izročila*. Zbornik prvega simpozija pravljicarjev, priročnik pripovedovanja pravljič. Maribor: Mari-borska knjižnica.
- Jones 1990: Steven Swann Jones, *The New Comparative Method. Structural and Symbolic Analysis of the Allomotifs of »Snow White«*. (FF Communications 247). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Jurčič / Prijatelj 1919: *Josipa Jurčiča zbrani spisi* 1. Uredil Ivan Prijatelj. Ljubljana: Tiskovna zadruha.
- Jurčič / Rupel 1961: Josip Jurčič, *Zbrano delo*, 1. knjiga. Uredništvo in opombe: Mirko Rupel. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jurčič 1978: Josip Jurčič, *Izbrani spisi*, 3. zv. Uredila: France Kidrič, Darko Dolinar. Ljubljana: SAZU.
- Karničar / Stanonik 1997: Andrej Karničar, *Jezerske štorije*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 16). Ljubljana: Kmečki glas.
- Kastelic, Primc / Stanonik 2001: Zlata Kastelic, Jože Primc, *Krvapivc: Vse sorte iz dežele Desetega brata, osrednje Suhe krajine, domovanja Turjaških, do Kočevskega*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 24). Ljubljana: Kmečki glas.
- Kavčič 1968: Vladimir Kavčič, *Začarani vrt. Slovenske narodne pravljice in pripovedke*. Celje: Mohorjeva družba.
- Kavčič 1969: Vladimir Kavčič, *The Golden Bird. Folk Tales From Slovenia*. Cleveland - New York: The World Publishing Company.
- Kelemina 1930: Jakob Kelemina, *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Kenda 1896: Josip Kenda, *Narodne pripovedke v Soških planinah* III, Gorica: Goriška tiskarna.
- Kerševan, Krebelj / Stanonik 2003: Nada Kerševan, Marija Krebelj, *Duša na bicikli: Folklorne pripovedi iz Brkinov, doline Reke in okolice*. Uredila: Marija Stanonik, (Glasovi 27), Ljubljana: Kmečki glas.
- Kette 1990: Dragotin Kette, *Basni in pravljice*. Celje: Mohorjeva družba.
- Kleinmayr 1928: Ferdo Kleinmayr (psevdonim: Nande Vrbanjakov), *Iz starih časov. Zgodovinske povesti iz domačih krajev*. Trst.
- Kocbek 1926: Fran Kocbek, *Storije: narodne pripovedke in pravljice iz gornjegrajskega okraja*. Celje: Goričar & Leskovšek.
- Kocbek 1926a: Fran Kocbek, *Savinjske Alpe*. Celje: Goričar & Leskovšek.
- Kocbek / Šašelj 1934: Fran Kocbek, Ivan Šašelj, *Slovenski pregovori, reki in prilike*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Kocjan, Hadalin / Stanonik 1993: Danila Kocjan, Jelka Hadalin, *Bejži zlodej, baba gre*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 6). Ljubljana: Kmečki glas.

- Köhler / Bolte 1898 ff.: Reinhold Köhler, *Kleinere Schriften* 1–3. Ed.: Johannes Bolte. Weimar - Berlin 1898, 1900.
- Köhler-Zulch, Shojaei Kawan 1991: Ines Köhler-Zulch, Christine Shojaei Kawan, *Schneewittchen hat viele Schwestern. Frauengestalten in europäischen Märchen*. Gütersloh.
- Komanova 1923: Manica Komanova, *Narodne pravljice in legende*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Kontler, Kompoljski 1923: Julij Kontler, Anton Hren (Kompoljski), *Narodne pravljice iz Prekmurja* I. Maribor: Učiteljski dom.
- Kontler, Kompoljski 1928: Julij Kontler, Anton Hren (Kompoljski), *Narodne pravljice iz Prekmurja* II. Maribor: Učiteljski dom.
- Kosi 1890a: Anton Kosi, *Narodne legende za slovensko mladino* I. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1890b: Anton Kosi, *Narodne legende za slovensko mladino* II. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1891: Anton Kosi, *Narodne legende za slovensko mladino* III. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1892: Anton Kosi, *Zabavna knjižnica za slovensko mladino* II. Ptuj: W. Blanke.
- Kosi 1894: Anton Kosi, *Zlate jagode. Zbirka basnij za slovensko mladino in preprosto ljudstvo*. Ljubljana: Kleinmayr, Bamberg.
- Kosi 1896: Anton Kosi, *Zabavna knjižnica za slovensko mladino* V. Ljubljana: Samozaložba.
- Kosi 1897: Anton Kosi, *Sto narodnih legend*. Slovenski mladini in preprostemu ljudstvu v poduk in zabavo nabral in priredil Anton Kosi. Ljubljana: J. Giontini.
- Kotnik 1924: France Kotnik, *Storije I. Koroške narodne pripovedke in pravljice*. (Mohorjeva knjižnica 3). Prevalje: Družba sv. Mohorja.
- Kotnik 1957: France Kotnik, *Storije I. Koroške narodne pripovedke in pravljice*. (Avtor dodatnega besedila Pavel Zablatnik). Celovec: Družba sv. Mohorja. (Ponatis Storije I. 1924).
- Kotnik 1958: France Kotnik, *Storije II. Koroške narodne pripovedke in pravljice*. (Avtor dodatnega besedila Pavel Zablatnik). Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Krainz 1880: Johann Krainz, *Mythen und Sagen aus dem Steierischen Hochlande*. Bruck a. d. Mur: Carl Jilg.
- Krajcar 1984: Karel Krajcar, *Slovenske pravljice iz Porabja*. Budimpešta: Založba učbenikov.
- Krajczar 1990: Karel Krajczar, *Slovenske pravljice iz Porabja / Rába menti szlovén népmések*. Budimpešta: Demokratična zveza Južnih Slovanov - Murska Sobota: Pomurska založba.
- Krajczar / Stanonik 1996: Karel Krajczar, *Kraljevič pa Lejpa Vida. Slovenske pravljice in povedke iz Porabja*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 13). Ljubljana: Kmečki glas.
- Krauß 1883: Friedrich S. Krauß, *Sagen und Märchen der Südslaven* I. Leipzig: Verlag Wilhelm Friedrich.
- Krauß 1884: Friedrich S. Krauß, *Sagen und Märchen der Südslaven* II. Leipzig: Verlag Wilhelm Friedrich.
- Krauß 1885: Friedrich S. Krauß, *Sitte und Brauch der Südslaven*. Wien: Alfred Hölder – K. K. Hof- und Universitäts-Buchhändler.
- Krauß 1890: Friedrich S. Krauß, *Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven*. Münster i. W.: Aschendorffschen Buchhandlung.
- Krek 1885: Bogomil Krek, *Slovenske narodne pravljice in pripovedke*. Maribor: J. Leon.
- Križnik 1874: Gašpar Križnik (Podšavniški), *Slovenske pripovedke iz Motnika*, Celovec: Družba sv. Mohora.
- Križnik / Vukmir Podbrežnik, Kropelj Telban 2020: Gašper Križnik, *Sveti Coprijan: Pravljice, povedke in drugo pripovedno izročilo iz Motnika in okolice*. Uredili: Breda Podbrežnik Vukmir in Monika Kropelj Telban. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Krohn 1931: Kaarle Krohn, *Übersicht über einige Resultate der Märchenforschung*. (FF Communications 96). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Kroječ 1995: Monika Kroječ, *Pravljica in stvarnost. Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekleje zapuščine*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kroječ, Dapit 2006: Monika Kroječ, Roberto Dapit, *Prek šibja, prek trnja, prek borov, prek dolov. Slovenske pripovedi o čarovnicah, čarovnikih in vračih*. Radovljica: Didakta.
- Kroječ 2008: Monika Kroječ, Metamorfoze ljudskega pripovedništva na Gorenjskem. *Traditiones* 37/2, str. 169–216.
- Kroječ 2008a: Snow White in West and South Slavic Tradition. *Fabula* 49/3-4, str. 218–243.
- Kroječ, Šmitek, Dapit 2010: Monika Kroječ, Zmago Šmitek, Roberto Dapit, *A Treasury of Slovenian Folklore*. Radovljica: Didakta.
- Kroječ, Dapit 2011: Monika Kroječ, Roberto Dapit, *Živalska govorica: Slovenske basni in pripovedi o živalih*. Radovljica: Didakta.
- Kroječ, Dapit 2014: Monika Kroječ, Roberto Dapit, *Stoji, stoji tam beli grad. Slovenske ljudske pripovedi o naseljih, naravnih znamenitostih, cerkvah in gradovih*. Radovljica: Didakta.
- Kroječ Telban 2015: Monika Kroječ Telban, *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic. Živalske pravljice in basni*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kroječ Telban, Dapit, 2018: Monika Kroječ Telban in Roberto Dapit, *Čudežne pravljice slovenskih pokrajin. Čarobni svet princev in vilincev*. Radovljica: Didakta.
- Kroječ Telban 2018: Monika Kroječ Telban, Kralj Matjaž v slovenskem izročilu in kulturni dediščini Črne na Koroškem. V: *Črna na Koroškem - Schwarzenbach*. Uredil: Tomaž Simečinger. Črna na Koroškem, str. 46–64.
- Kroječ Telban 2020: Monika Kroječ Telban, Folktale type ATU 1030 The Crop Division and the challenges of the classification of folktales. V: Mariá Inés Palleiro (ed.), *Argentinian and Slovenian Folk Narrative Archives / Archivos de Narrativa Folklórica Argentina y Eslovena*. Buenos Aires, str. 125–142.
- Kroječ Telban 2021: Monika Kroječ Telban, *Pripovedno izročilo. Razvoj in raziskovanje*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kühlar 1910, 1911, 1913, 1914: Števan Kühlar, Narodno blago vogrskij Slovincov. Spisao v prekmurkom narečji Števan Kühlar, uredil Karel Štrekelj. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 7/1910: str. 107–128; 8/1911: str. 47–76; 10/1913: Priloga, str. 1–37; 11/1914: Priloga.
- Kühlar / Novak 1988: Števan Kühlar, *Ljudsko izročilo Prekmurja*. Izbral in uredil Vilko Novak. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Kuhn 1859: Adalbert Kuhn, *Sagen, Gebräuche und Märchen aus Westfalen und einigen andern, besonders den angrenzenden Gegenden Norddeutschlands* 1-2. Leipzig: Brockhaus.
- Kunaver 1991: Dušica Kunaver, *Slovenska dežela v pripovedki in podobi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kunčič 1940, 1944: Mirko Kunčič, *Triglavske pravljice I–III*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Kure / Stanonik 2004: Bogomira Kure, *Zgodbe ne moreš iz žakla zvrnit. Folklorne pripovedi iz Bele krajine*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 28). Ljubljana: Kmečki glas.
- Kuret 1954: Niko Kuret, *Šaljive zgodbe o Lemberžanih*. Maribor: Obzorja.
- Lanclos 1996: Donna M. Lanclos, A Case Study in Folktale Analysis: AT 514 »The Shift of Sex« in Hispanic Societies. *Pacific Coast Philology* 31/1, str. 68–87.
- Lazar 2010: Branka Lazar, *Dobrepoljska dolina stoji na jezeru. Dobrepoljske ljudske pripovedi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Lešnik 1925: Elza Lešnik, »Šumi, šumi Drava ... «: črtice iz mariborske zgodovine, pravljice in pripovedke iz mariborske okolice in od drugod. Maribor: Tiskarna sv. Cirila.
- Levin 1966: Isidor Levin, Etana. Die keilschriftlichen Belege einer Erzählung. Zur Frühgeschichte von AaTh 537. *Fabula* 8, str. 1–63.
- Levstik 1931: Fran Levstik, *Zbrano delo* 3. Uredil: Anton Slodnjak. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Levstik 1954: Fran Levstik, *Zbrano delo* 4. Uredil: Anton Slodnjak. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Liljeblad 1927: Sven Liljeblad, *Die Tobiasgeschichte und andere Märchen mit toten Helfern*. Lund.
- Lindow 1993: John Lindow, Transforming the Monster: Notes on Bengt Holbek's Interpretation of King Lindorm. V: Michael Chesnutt (ur.), *Telling Reality. Folklore Studies in Memory of Bengt Holbek*. (Copenhagen Folklore Studies 1). Copenhagen - Turku: NIF Publications, str. 59–73.
- Littmann 1921–1928: Enno Littmann, *Die Erzählungen aus den Tausendundein Nächten* 1–6. Leipzig.
- Ljubič 1944: Tone Ljubič, *Ljudske pripovedke iz Dobropolj*. (Mrkunova Narodopisna knjižnica 3). Ljubljana.
- Ljubič 2017: Tone Ljubič, *Narodopisna knjižnica*, 3. in 4. zvezek: *Ljudske pripovedke iz Dobropolj, Ljudska umetnost v Dobropoljah*. Grosuplje: Mestna knjižnica.
- Logar 1975: Tine Logar, *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lovrenčič 1921: Joža Lovrenčič, *Gorske pravljice*. Gorica.
- Lovrenčič 1931: Joža Lovrenčič, *Tiho življenje*. Risbe in oprema Božidarja Jakca. Ljubljana: Mladinska matica.
- Lüthi 1960: Maks Lüthi, Die Herkunft des Grimmschen Rapunzelmärchens (AaTh 310). *Fabula* 3, str. 95–118.
- Lüthi 1969: Maks Lüthi, *So leben sie noch heute. Betrachtungen zum Volksmärchen*. Göttingen.
- Lüthi 1971: Maks Lüthi, Rumpelstilzchen. Thematik, Struktur und Stiltendenzen innerhalb eines Märchens. *Antaios* 12, str. 419–436.
- Lüthi 1980: Maks Lüthi, Der Aschenputtel-Zyklus. V: *Vom Menschenbild im Märchen*. Eds.: J. Janning, H. Gehrts, H. Ossowski. Kassel, str. 39–58.
- Lüthi 2011: Max Lüthi (1947): *Evropska pravljica. Forma in narava*. Ljubljana: Sophia.
- Mailly 1916: Anton v. Mailly, *Mythen, Sagen, Märchen vom alten Grenzland am Isonzo*. München: Hugo Schmidt Verlag.
- Mailly 1922: Anton v. Mailly, *Sagen aus Friaul und den Julischen Alpen*. Gesammelt und mit Unterstützung von Johannes Bolte herausgegeben von Anton v. Mailly. Leipzig: Dieterich.
- Mailly / Matičetov 1989: Anton von Mailly, *Leggende del Friuli e delle Alpi Giulie*. Edizione critica a cura di Milko Matičetov. Gorizia: Editrice Goriziana (3. izd.).
- Majar 1888: Valentin Majar (Hrizogon), *Pravljice* (Folktales). Ljubljana: A. Turk. (Ponatisi: 1910, 1916, 1918, 1921).
- Makarovič 1995: Marija Makarovič, Franc Bergant »Jefar« in njegove pravljice (Gradivo za proučevanje slovstvene folklore). *Traditiones* 24, str. 407–419.
- Makarovič, Rogelj Škafar 2000: Gorazd Makarovič, Bojana Rogelj Škafar, *Poslikane panjske končnice. Zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Marzolph, Van Leeuwen 2004: Ulrich Marzolph, Richard Van Leeuwen, *The Arabian Nights Encyclopedia* 1, 2. Santa Barbara - Denver - Oxford: ABC-CLIO.
- Matičetov 1946: Milko Matičetov, Iz žive govorice Beneških Slovencev. V: Josip Birsa in Andrej Budal (ur.), *Trinkov zbornik*. Trst, str. 99–108.

- Matičev 1948: Milko Matičev, Josip Jurčič, Regina Kramar in nosilci folklore. *Razgledi* 3/10. Trst, str. 449–457.
- Matičev 1950: Milko Matičev, Naša živa beseda (Odlomki iz ljudskega pesništva). *Beneška Slovenija*. Uredila: D. Feigel in V. Nanut. Gorica: Knjigarna »G. Carducci«.
- Matičev 1950a: Milko Matičev, Naši problemi: Utrinki iz ljudskega pesništva. *Novi svet* 5, str. 263–270, 379–384.
- Matičev 1952a: Milko Matičev, Naši problemi: Utrinki iz ljudskega pesništva. *Novi svet* 7, str. 186–192, 378–384, 474–477.
- Matičev 1952b: Milko Matičev, Živa slovenska pravljica (prispevki za antologijo). *Novi svet* 7, str. 542–553.
- Matičev 1953: Milko Matičev, Deklica menih. Pripovedna pesem iz Južne Dalmacije. V: *Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu 1901–1951*. Beograd: Etnografski muzej, str. 292–299.
- Matičev 1956: Milko Matičev, Ljudska proza. *Zgodovina slovenskega slovstva* I. Uredil: Lino Legiša. Ljubljana: Slovenska matica, str. 119–138.
- Matičev 1956a: Milko Matičev, »Brat in ljubi« (Aarne-Thompson nr. 315 + 300). Povedala Marinčič in Jurčič. *Zbornik Primorske založbe Lipa*. Koper 1956, str. 35–62.
- Matičev 1958a: Milko Matičev, Kralj Matjaž v luči novega slovenskega gradiva in novih raziskavanj. *Razprave / Dissertationes* 4. Ljubljana: SAZU, str. 65–156.
- Matičev 1958b: Milko Matičev, Der verbrante und wiedergeborene Mensch. *Fabula* 2, str. 94–109.
- Matičev 1961: Milko Matičev, *Sežgani in prerajeni človek*. Dela SAZU, II. razred 15. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Matičev 1964: Milko Matičev, Sulla metempsicosi in Europa nella narrativa e nelle credenze popolari odierne. *Acts du VI. Congres International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques* II/2. Paris, str. 65–71.
- Matičev 1965: Milko Matičev, Peto Abano. Raconto resiano del tipo ATh 756 B. *Schweizerische Archiv für Volkskunde* 61/1-2. Basel, str. 32–59.
- Matičev 1966: Milko Matičev, Pri treh Boganjčarjih, ki znajo »lagati«. *Slovenski etnograf* 18-19, str. 81–114.
- Matičev 1966a: Milko Matičev, Sui mascheramenti nelle narrativa popolare. *Alpes Orientales* 4. Firenze, str. 91–94.
- Matičev 1968: Milko Matičev, Pravljica o smrti ob Nadiži in pod Kaninom. *Trinkov koledar* 1968, str. 111–137.
- Matičev 1973: Milko Matičev, Godovčičaci. Zur Deutung slowenischer Varianten vom Typ 480. *Dona Ethnologica. Beiträge zur vergleichenden Volkskunde*. Leopold Kretzenbacher zum 60. Geburtstag. Uredila: Helge Gerndt in Georg R. Schroubek. München: Oldenbourg, str. 309–320.
- Matičev 1977: Milko Matičev, Čas. Un essere mitico dalla Val Resia. *Ethnologia Slavica* VII, Bratislava, str. 221–226.
- Matičev, Štefan 2010: Milko Matičev, Anja Štefan, Anton Dremelj - Resnik. (Slovenski pravljicarji 1). Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Matičev, Dapit 2014: Milko Matičev, Roberto Dapit, *Fiabe resiane / Rezijanske pravljice / Pravičice po rozajanskin*. Ljubljana: Založba ZRC (knjižica z zgoščenko).
- Matičev / Kozar Mukič, Mukič, Kropelj Telban 2017: *Pripovedno izročilo Slovencev v Porabju. Pravljice in povedke z zvočnih posnetkov Milka Matičevega*. Uredili: Marija Kozar Mukič, Dušan Mukič, Monika Kropelj Telban. (Slovenski pravljicarji 2). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Matičeto / Ivančič Kutin, Mrvič, Kroje Telban 2022: Milko Matičeto, *Folklorno gradivo iz Tera – 1940: Terenski zapisi Milka Matičetovega*. Uredili: Barbara Ivančič Kutin, Rok Mrvič, Monika Kroje Telban. (Slovenski pravljicarji 3). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Medved 1910: Anton Medved, *Slovenske legende*. Celovec: DSM.
- Medvešek / Stanonik 1990: Pavel Medvešek, *Na rdečem oblaku vinograd rase: Pravce n storje od Matajurja do Korade*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 3). Ljubljana: Kmečki glas.
- Megas 1971: Georgios A. Megas, *Das Märchen von Amor und Psyche in der griechischen Volksüberlieferung* (Aarne-Thompson 425, 428 & 432). Athen.
- Mencej 2012: Mirjam Mencej, Spaces of Passage into Supernatural Time, *Tautosakos darbai / Folklore Studies* 44, 2012, str. 30–48.
- Merku 1972: Pavle Merku, Nekaj legend iz Karnajske in Nadiške doline. *Traditiones* 1, str. 187–194.
- Merku 1973: Pavle Merku, Tarčmunske legende in povedke. *Traditiones* 2, str. 211–216.
- Merku 1976: Pavle Merku, *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji: zbrano v letih 1965–1974*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Meško 1922: Fran Ksaver Meško, *Volk spokornik in druge povesti za mladino*. Ljubljana: Zvezna tiskarna.
- Milčinski 1911: Fran Milčinski, *Pravljice*. Ljubljana: Schwentner. (Ponatis 1921).
- Milčinski 1917: Fran Milčinski, *Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice*. Ljubljana: Tiskovna zadruha.
- Milčinski 1920: Fran Milčinski, *Süha roba*. Ljubljana: Založba umetniške propagande.
- Möderndorfer 1924: Vinko Möderndorfer, *Narodne pripovedke iz Mežiške doline*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Möderndorfer 1934: Vinko Möderndorfer, *Narodno blago koroških Slovencev*. Maribor: Narodopisna knjižnica Zgodovinskega društva Maribor.
- Möderndorfer 1937: Vinko Möderndorfer, *Koroške narodne pripovedke I*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Möderndorfer 1946: Vinko Möderndorfer, *Koroške narodne pripovedke II*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Möderndorfer 1957: Vinko Möderndorfer, *Koroške pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Möderndorfer, Šašel 1972: Vinko Möderndorfer in Josip Šašel, *Koroške pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Möderndorfer 2002: Vinko Möderndorfer, Mojca Pokrajculja ali demitizirani mit o delu in pridnosti. *Otrok in knjiga* 54, str. 95–99.
- Mohar 1985: Rudolf Mohar, *Srebrni zvon, pripovedke iz Loškega potoka in okolice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Morato / Stanonik 2002: Nada Morato s sodelovanjem Špele Pahor, *Mrak eno jutrnja. Štorje iz Slovenske Istre*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 25). Ljubljana: Kmečki glas.
- Mudrak 1961: Edmund Mudrak, Herr und Herrin der Tiere. *Fabula* 4, 163–173.
- Nagy 1979: Joseph Falaky Nagy, Rites de Passage in »The Juniper Tree«. *Southern Folklore Quarterly* 43, str. 253–265.
- Nedeljko 1884: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino I*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko 1887: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino II*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko 1889: Fran Nedeljko (Dominicus), *Pravljice in pripovedke za mladino*. Ljubljana: Janez Giontini.

- Nedeljko (Sekolov) 1889: Fran Nedeljko (psevdonim: Prostoslav S. Sekolov), *Narodne pripovedke in pravljice*. Ljubljana: Matija Gerber.
- Nedeljko 1894: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke I*. Ljubljana: Matija Gerber.
- Nedeljko 1902: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke II*. Ljubljana: Matija Gerber.
- Nedeljko 1904: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino III*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Nedeljko 1908: Fran Nedeljko (Dominicus), *Narodne pripovedke za mladino IV*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Neugaard 1993: Edward J. Neugaard, *Motif-Index of Medieval Catalan Folktales*. Binghamton, New York: Mrts.
- Neuman 1954: Dov Neuman, *Motif-Index of Talmudic-Midrashic Literature*. Diss. Bloomington: Indiana University.
- Noia Campos 2021: María Camiño Noia Campos, *Catalogue of Galician Folktales*. (FF Communications 322). Helsinki: The Kalevala Society 2021.
- Novotny 2001: Jamie R. Novotny, *The Standard Babylonian Etana Epic*. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Obuti maček* 2018 (slikanica). Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustriral: Zvonko Čoh.
- Orožen 1936: Janko Orožen, *Gradovi in graščine v narodnem izročilu I: Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi*. Celje: Samozaložba.
- Oriol & Pujol 2008: Carme Oriol and Josep M. Pujol, *Index of Catalan Folktales*. (FF Communications 294). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica 2008.
- Ožbolt / Stanonik 2004: Milena Ožbolt, *Andrejeva stopinja: Folklorne pripovedi iz Loške doline, Blok, Loškega Potoka in okolice Cerknškega jezera ter Babnega polja*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 29). Ljubljana: Kmečki glas.
- Pajek 1884: Josip Pajek, *Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev*. Ljubljana: MS.
- Palleiro 2000: Maria Palleiro, Death in the Ballroom. Orality and Hipertexts in Argentinian Folk Narrative. *Fabula* 41, str. 257–268.
- Palko Dolinec, Pavle Rožnik gl. Gal, Palko.
- Pan 2013: Maja Pan, Introduction to the Analysis of Gender in the ATU 514 Fairy Tale Type on Examples of the Balkans. *Studia mythologica Slavica* 16, str. 165–186.
- Pastir* 1958: Matija Valjavec, *Pastir* (slikanica). Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustrirala Marlenka Stupica. (Ponatis: 1979).
- Pavlovič 2015: Cecilija Pavlovič (zbrala in uredila), *Ščivon in druge zgodbe*. Dolnja Košana: Osnovna šola Košana.
- Pegan / Černigoj 2007: Anton Pegan, *Indija Komandija. Prozna ljudska besedila z Vipavskega, Goriškega, s Krasa in Tolminskega*. Uredil: Franc Černigoj. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Penec, Toplišček / Stanonik 2009: Vesna Penec, Lidija Toplišček, *Petrina in striček: Folklorne pripovedi iz okolice Celja in Laškega*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 36). Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Persic / Matičetov 1951: Niko Persic, Milko Matičetov, Dve pravljici iz Črneje. Zapisal: Niko Persic. *Slovenski etnograf* 3-4 (1951), str. 354–357.
- Peršolja 2000: Jasna Majda Peršolja, *Rodiške pravce in zgodbe*. Ljubljana: Založba Mladika. (Ponatis: Hrpelje: Občina Hrpelje - Kozina 2020).
- Petričig 2001: Paolo Petričig (psevdonim Muta Povasnica), *Pravce iz Benečije*. Trst: Revija Galeb in Zadruga Novi Matajur.

- Petzoldt 1968: Leander Petzoldt, *Der Tote als Gast*. (FF Communications 200). Helsinki: Academia scientiarum Fennica.
- Petzoldt 1969: Leander Petzoldt, AT 470. Friends in Life and Death. Zur Psychologie und Geschichte einer Wundererzählung. *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde* 19, str. 101–161.
- Piko / Stanonik 1996: Martina Piko, *Iz semena pa bo lipa zrasla. Pravlice, storije in basmi s Koroške*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 14). Ljubljana: Kmečki glas.
- Pivko 1910: Ljudevit Pivko (Janko Osojnik), *Šaljivec iz Podravja*. Ljubljana: Samozaložba.
- Planinski gl. Pukmajster, Janko
- Podbrežnik Vukmir, Kotnik / Stanonik 2009: Breda Podbrežnik Vukmir, Irena Kotnik, *Čuden prečudež: Folklorne in druge pripovedi iz Kamnika in okolice*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 37). Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Potrata 1998: Majda Potrata, Dajnkove posvetne pesmi. V: *Dajnkov zbornik*. Maribor: Slavistično društvo Maribor, str. 297–306.
- Primc / Stanonik 1997: Jože Primc, *Okamneli mož in druge zgodbe iz Zgornje Kolpske doline*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 15). Ljubljana: Kmečki glas.
- Propp 1939: Vladimir Jakovljevič Propp, Ritual'nyi smech v fol'klore. *Učenyje zapiski Leningradskogo gosudarstvenogo universiteta* 46/3, str. 151–175.
- Pugelj / Stanonik 2012: Sabina Pugelj, *Vile bile. Dolina Reke od Ilirske Bistrice do Zabič in Hrušice*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 41). Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Pukmajster 1891: Janko Pukmajster (J. P. Planinski), *Zbirka narodnih pripovedk za mladino I*. Ljubljana: J. Giontini.
- Pukmajster 1892: Janko Pukmajster (J. P. Planinski), *Zbirka narodnih pripovedk za mladino II*. Ljubljana: J. Giontini.
- Ranke 1934: Kurt Ranke, *Die zwei Brüder*. (FF Communications 114). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Radešček 1983: Rado Radešček, *Slovenske legende* 1. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Radešček 1996: Rado Radešček, *Slovenske legende* 2. Idrija: Založba Bogataj.
- Rappold 1887: J. (Jakob) Rappold, *Sagen aus Kärnten*. Augsburg - Leipzig: Amthor.
- Ravbar Morato / Stanonik 2007: Nada Ravbar Morato, *Kruh in ribe: Od Bržanije prek Trsta do Soče*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 32). Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Ravnikar - Poženčan / Stanonik 2005: *Poženčanove pravljice*. Zapisal: Matevž Ravnikar; zbrala, uredila, spremno besedo in opombe napisala Marija Stanonik. Radovljica: Didakta.
- Recel in Poljanec 1908: I. Recel in Ljudevit Pivko (psevdonim: Pavel Poljanec), *Pavluša. Zbirka slovenskih narodnih pripovedk*. Na Ptujskem polju zapisala: I. Recel in Pavel Poljanec. Ljubljana: D. Hribar.
- Repanšek / Stanonik 1995: Marta Repanšek, *Bajže s Koroške*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 10). Ljubljana: Kmečki glas.
- Rešek / Stanonik 1995: Dušan Rešek, *Brezglavjeki: Zgodbe iz Prekmurja*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 9). Ljubljana: Kmečki glas.
- Ribičič, Winkler 1957: Josip Ribičič in Venceslav Winkler, *Druga čitanka*. Ljubljana.
- Roberts 1958: Warren E. Roberts, *The Tale of the Kind and the Unkind Girls. AaTh 480 and Related Tales*. Berlin.
- Röhrich 1962, 1967: Lutz Röhrich, *Erzählungen des späten Mittelalters und ihr Weiterleben in Literatur und Volksdichtung bis zur Gegenwart* I, II. Bern - München.
- Röhrich 1972: Lutz Röhrich, Rumpelstilzchen. Von Methodenpluralismus in der Erzählforschung. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 68/69 (1972/73), str. 567–596.

- Röhrich 1976: Lutz Röhrich, *Sage und Märchen. Erzählforschung heute*. Freiburg.
- Röhrich 2001: Lutz Röhrich, *Märchen und Wirklichkeit*. Baltmannsweiler (1. izdaja 1956).
- Rölleke 1984: Hans Rölleke, Die Stellung der Dornröschenmärchens zum Mythos und zur Heldensage. V: *Antiker Mythos in unseren Märchen*. Uredil: Wolfdietrich Siegmund. Kassel, str. 125–137.
- Rooth 1951: Anna Brigitta Rooth, *The Cinderella Cycle*. Lund.
- Rösch 1928: Erich Rösch, *Der getreue Johannes. Eine vergleichende Märchenstudie*. (FF Communications 77). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Röth 1998: Diether Röth, *Kleines Typenverzeichnis der europäischen Zauber- und Novellenmärchen*. Baltmannsweiler.
- Rubow 1984: M. Rubow, Ein Essai d'interpretation du conte-type AaTh 303. *Fabula* 25, str. 18–34.
- Rudež, Rudež, Zima / Popit 2010: Anton Rudež, Jožef Rudež, Janez Zima, *Od volkodlaka do Klepca: Vsakovrstna praznoverna mnenja, šege ter pripovedi Ribničanov, Potočanov, Krašovcev in Osilničanov*. Iz starih rokopisov in objav izpred leta 1839 zdaj prvič prevedel ter razlagal Ilja Popit. Radovljica: Didakta.
- Ruelland 1973: Suzanne Ruelland, *La Fille sans mains. Analyse de dix-neuf versions africaines du conte type 706*. Paris.
- Ruf 1995: Theodor Ruf, *Die Schöne aus dem Glassarg. Schneewittchens märchenhaftes und wirkliches Leben*. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Rumpf 1989: Marianne Rumpf, *Rotkäppchen*. Bern: Peter Lang.
- Samec / Stanonik 2014: Marija Samec, *So z vilicami pisali. Folklorne pripovedi iz občine Grosuplje in okolice*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 44). Ljubljana: Založba ZRC.
- Sandrin 2010: Giulia Sandrin, *Storie e filastrocche senza confini nelle parlate delle terre del Carso e dell'Isonzo*. Monfalcone: Consorzio Culturale del Monfalconese.
- Sann 1952: Hans von der Sann, *Sagen aus der grünen Mark*. Graz: Leykam Verlag (4. izdaja).
- Schenda 1995: Rudolf Schenda, *Das ABC der Tiere Märchen, Mythen und Geschichten*. München: Verlag C. H. Beck.
- Scherf 1982: Walter Scherf, *Lexikon der Zaubermärchen*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Scherf 1995: Walter Scherf, *Das Märchenlexikon* 1–2. München: C. H. Beck.
- Schlosser 1912: Paul Schlosser, *Sagenkreis der Poštela*. Maribor: Museumverein.
- Schlosser 1956: Paul Schlosser, *Bachern-Sagen. Volksüberlieferungen aus der alten Untersteiermark*. Wien: Verlag des Österreichischen Museums für Volkskunde.
- Schlosser / Trifunovič 2015: Paul Schlosser, *Schlosserjeve Pohorske pripovedke*. Prevedla Maja Trifunovič. Maribor: Zavod Gremo na Pohorje.
- Schmid 1835: Christoph von Schmid, *Kratkozasne pravlice otrokam v podvuzhenje*. Iz Némshkiga poslovenili mladi duhovni v 'Zelovshki duhóvshnizi. V Zelóvzi: Janes Leon.
- Schwarzbaum 1968: Haim Schwarzbaum, *Studies in Jewish and World Folklore*. Berlin: De Gruyter.
- Schweickert 1924: H. Schweickert, *Der Märchentypus vom Marienkind*. Heidelberg.
- Sekolov gl. Nedeljko (Sekolov) 1889.
- Senekovič / Stanonik 2011: *Janez kove pravljice. Pravljice za odrasle*. Zapisal: Franc Senekovič, ok. 1898. Uredila: Marija Stanonik. Murska Sobota: Pokrajinski muzej.
- Shojaei Kawan 2002: Christine Shojaei Kawan, La Morphologie de Propp à l'épreuve de conte des Trois Oranges. A. Petitat (Ed.), *Contes. L'universel et le singulier*. Lausanne, str. 69–89.
- Slomšek 1855: Anton Martin Slomšek, *Veliko berilo in pogovorilo za vajo učencov drugega odreda*. V Beču.

- Slomšek 1878: *Ant. Mart. Slomška zbrani spisi II: Basni, prilike in povesti*. (Zbral in uredil Mih. Lendovšek). Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Slomšek 1896: *Antona Martina Slomška Spisi, zbrani za mladino III: Basni, prilike in povesti*. (Odbral in priredil Janez Koprivnik). Gorica: Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Slomšek 1924: Anton Martin Slomšek, *Izbrani spisi za mladino*. Priredila: Fran Erjavec in Pavel Flere, z risbami okrasil Maksim Gaspari. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Slomšek / Smolej 1983: Anton Martin Slomšek, *Črni maček in druge zgodbe*. Izbral in uredil Viktor Smolej. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slomšek / Cvetko 1999: Igor Cvetko, *Anton M. Slomšek – basni in zgodbe*. Celje: Mohorjeva družba.
- Smole / Stanonik 2019: Vera Smole, *Naruobe prav. Folklorne in spominske pripovedi iz šentru-perske fare na Dolenjskem*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 52). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Sneguljčica* 1956 (slikanica). Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica čebelica 22). Ilustrirala: Marlenka Stupica.
- Sorlin 1993: Evelyne Sorlin, *La verte jeunesse et la vieillese mélancolique dans les contes AaTh 550 et 551. Acta Ethnographica* 38, str. 227–269.
- Stanonik 1995: Marija Stanonik, *V deveti deželi. Sto slovenskih pravljic iz naših dni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Stanonik 1999: Marija Stanonik, »Slovenijo je Bog nazadnje ustvaril«: *slovenske folklorne pripovedi iz preteklosti in sodobnosti / "God Created Slovenia the Last": Past and Contemporary Slovenian Folk Tales*. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev.
- Stanonik 2003: *Slovenske povedke iz 20. stoletja*. Izbrala, uredila in spremno besedo napisala Marija Stanonik. Celje: Mohorjeva družba.
- Stanonik 2005: *Nekoč je bilo jezero*. Zbrala, uredila, spremno besedo in opombe napisala Marija Stanonik. (Zbirka Loški razgledi 10). Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka.
- Stegnar 1910: Feliks Stegnar, *Šopek lepih pravljic*. Ljubljana: Janez Giontini.
- Stele / Podbrežnik Vukmir, Stanonik, Učakar 2013: France Stele, Zlati hrib: *Pravljice in povedke iz Tunjic in okolice*. Uredile: Breda Podbrežnik Vukmir, Marija Stanonik, Ivanka Učakar. Kamnik: Matična knjižnica Kamnik.
- Stres, Medvešček idr. / Stanonik 2008: Peter Stres, Pavel Medvešček, Viljena Devetak, Janez Dolenc, Danila Zuljan Kumar, *Zlata koza pod razvalinami: Vjedence in druge folklorne pripovedi iz Brd in okolice Gorice*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 35). Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Strohal 1885: Rudolf Strohal, *Hrvatskih narodnih pripovedaka knjiga I*. Rijeka.
- Svetokriški 1691/1991: *Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega*. Izbral in uredil Mirko Rupel. Nova izdaja z uvodno besedo Matjaža Kmecla. Koper: Lipa.
- Swahn 1955: Jan-Öjvind Swahn, *The Tale of Cupid and Psyche (Aarne-Thompson 425 & 428)*. Lund: C.W.K. Gleerup.
- Sydow 1909: Carl Wilhelm von Sydow, *Två spinnsagor*. Lund.
- Sydow 1930: Carl Wilhelm von Sydow, *Den fornegyptiska sagan om de två bröderna*. Lund.
- Šajnovič 2005: Rajko Šajnovič, *Romske pravljice / Romane vištorje*. Novo mesto: Založba GOGA.
- Šašel / Ramovš 1936: Josip Šašel in Fran Ramovš, *Narodno blago iz Roža*. Arhiv za zgodovino in narodopisje II. Maribor: Zgodovinsko društvo.
- Šašelj 1906: Ivan Šašelj, *Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada I*. Ljubljana: Katoliško tiskovno društvo.

- Šašelj 1909: Ivan Šašelj, *Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada* II. Ljubljana: Katoliško tiskovno društvo.
- Šmitek 2000: Zmago Šmitek, *Od kod je ta naš svet: Slovenske pripovedi o poreklu sveta*. Radovljica: Didakta.
- Šmitek 2003: Zmago Šmitek, *Sledovi potujočih duš: Vedomci, kresniki in sorodna bajna bitja*. Radovljica: Didakta.
- Šmitek 2005: Zmago Šmitek, *Moč ti je dana. Slovenske pripovedi o junakih in zgodovinskih osebnostih*. (Zbirka: Zakladnica slovenskih pripovedi). Radovljica: Didakta.
- Šmitek 2012: Zmago Šmitek, *Rasla je jelka do neba. Zgodbe iz našega ljudskega herbarija*. (Zbirka: Zakladnica slovenskih pripovedi). Radovljica: Didakta.
- Štefan 1994: Anja Štefan, *Slovensko ljudsko pripovedništvo iz etnografske zapuščine Matije Valjavca*. (Diplomska naloga). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Štefan 1999: Anja Štefan, *Folklorno pripovedovanje kot prepletanje izročila in osebne ustvarjalnosti*. (Magistrska naloga). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Štefan 2011: Anja Štefan, *Za devetimi gorami: Slovenske ljudske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štefan 2019: Anja Štefan, *Tristo zajcev. Najlepše slovenske ljudske pravljice iz zapuščine Milka Matičetovega*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štok - Vojska 2005: Nelda Štok - Vojska, *Istrske storjice*. Koper: Libris.
- Štrukelj 1976: Pavla Štrukelj, Huzar. (Pravljico je povedal Rom Štefan Horvat iz Pušče). *Slovenski etnograf* 29, str. 101–103.
- Tatar 1990: Maria Tatar, *Von Blaubärten und Rotkäppchen. Grimms grimmige Märchen*. Salzburg - Wien: Residenz-Verlag.
- Tegethoff 1922: Ernst Tegethoff, *Studien zum Märchentypus von Amor und Psyche*. Bonn - Leipzig.
- Thompson 1951: Stith Thompson, *The Folktale*. New York: Dryden.
- Thompson 1955–58: Stith Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folk-Tales, Ballads, Myths, Fables, Mediæval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends* 1–6. Revised and Enlarged Edition. Bloomington: Indiana University Press.
- Thompson 1980: Stith Thompson, *The Three Doctors* (Aarne-Thompson 660). *Sources of North American Versions. Appalachian Notes* 8.
- Tomasetig 1981: Ada Tomasetig, *Pravce mojga tata an moje mame*. San Pietro al Natisone - Trieste: Založništvo tržaškega tiska.
- Tomasetig 2010: Ada Tomasetig, *Od Idrije do Nadiže / Dal Iudrio al Natisone / Benečija – Slavia Friulana*. (Miti, Fiabe e Leggende del Friuli storico 12). Udine: Chiandetti.
- Tomažič 1942: Jože Tomažič, *Pohorske pravljice*. Ljubljana: Slovenčeva knjižnica.
- Tomažič 1943: Jože Tomažič, *Pohorske bajke*. Ljubljana: Slovenčeva knjižnica.
- Tomažič 1944: Jože Tomažič, *Pohorske legende*. Ljubljana: Slovenčeva knjižnica.
- Tomkowiak, Marzolph 1996: I. Tomkowiak, U. Marzolph, *Grimms Märchen International. Zehn der bekanntesten Grimmschen Märchen und ihre europäische und außereuropäische Verwandten* 1–2. Paderborn: F. Schöningh.
- Tomšič / Stanonik 1989: Marjan Tomšič, *Noč je moja, dan je tvoj. Istrske storije*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 2). Ljubljana: Kmečki glas.
- Tomšič 1993: Marjan Tomšič, *Glavo dol, uha gor*. Ljubljana: Založba Mihelac.
- Trdina 1904: Janez Trdina, *Zbrani spisi 2: Verske bajke, stare in nove*. Ljubljana: Schwentner, str. 1–63.

- Trdina 1952: Janez Trdina, *Zbrano delo 4: Pripovedke, basni in bajke, članki, kritike in razprave*. Uredil: Janez Logar. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Trdina 1955: Janez Trdina, *Rože in trnje*. Uredil: Janez Logar. Novo mesto: Okrajni odbor ljudske prosvete.
- Trinko / Breclj 1980: Ivan Trinko, *Beneška Slovenija. Hajdimo v Rezijo*. Besedilo pripravil in spremni tekst napisal ter bibliografijo sestavil Marijan Breclj. Celje: Mohorjeva družba.
- Tschinkel 1911: Wilhelm Tschinkel, Volkstümliche Erzählungen aus Gottschee, *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* XVII, str. 81–82.
- Tschinkel 1931: Wilhelm Tschinkel, *Gottscheer Volkstum in Sitte, Brauch, Märchen, Sagen, Legenden und anderen volkstümlichen Überlieferungen*. (V samozaložbi).
- Tschinkel / Florjančič, Stanonik 2004: Wilhelm Tschinkel, *Kočevarska folklor v šegah, navadah, pravljičah, povedkah, legendah in drugih folklornih izročilih / Gottscheer Volkstum in Sitte, Brauch, Märchen, Sagen, Legenden und anderen volkstümlichen Überlieferungen*. Uredila / Redaktion: Alojzij Pavel Florjančič in Marija Stanonik. Ljubljana: Založba ZRC.
- Tubach 1969: Frederich C. Tubach, *Index Exemplorum. A Handbuch of Medieval Religions Tales*. (FF Communications 204). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Turnšek 1952: Metod Turnšek, *Od morja do Triglava. Narodopisni zapiski iz slovenskega obrobja I. Od Istre preko Tržaškega in Goriškega do Benečije*. Trst: Tržaški tisk.
- Turnšek 1954: Metod Turnšek, *Od morja do Triglava. Narodopisni zapiski iz slovenskega obrobja II. Od idrijskih, nediških in tarčinskih Slovencev do Rezijanov*. Trst: Zgodovinsko-narodopisni inštitut.
- Tušek / Dolenc 1986: Ivan Tušek, *Pripovedke z Martinj Vrha*. Uredil: Janez Dolenc. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Ponatis iz Novic in Slovenskega glasnika v letih 1856–9).
- Unuk 2002: Jana Unuk, *Slovenske pravljice*. Spremnno besedo napisal Niko Grafenauer. Ljubljana: Nova revija. (Druga izdaja 2008).
- Uther 1981: Hans-Jörg Uther, *Behinderte in populären Erzählungen. Studien zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*. Berlin, New York: De Gruyter.
- Uther 1987: Hans-Jörg Uther, Zur Bedeutung und Funktion dienstbarer Geister in Märchen und Sage. *Fabula* 28, str. 227–244.
- Uther 1988: Hans-Jörg Uther, Der Frauenmörder Blaubart und seine Artverwandten. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 84, str. 35–54.
- Uther 1990: Hans-Jörg Uther, *Märchen vor Grimm*. München: Eugen Dietrichs Verlag.
- Uther 1991: Hans-Jörg Uther, Der gestiefelte Kater. Ein Buchmärchen im Spiegel seiner Illustrationen. *Contes & Marveilles* 5, str. 321–371.
- Uther 2004: Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson I–III*. (FF Communications 284–286). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Uther 2011: Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson I–III*. (FF Communications 284–286). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Uther 2013: Hans-Jörg Uther, *Handbuch zu den »Kinder- und Hausmärchen« der Brüder Grimm. Entstehung – Wirkung – Interpretation*. Berlin - Boston.
- Uther 2015: Hans-Jörg Uther, *Deutscher Märchenkatalog. Ein Typenverzeichnis*. Münster - New York: Waxmann.
- Uther 2024: Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson I–III* (FF Communications 284–286). Helsinki: The Kalevala Society Foundation. (Revised and Supplemented Edition).

- Vakaj 1885: Alojzij Vakaj, *Kratkočasne pravljice in povesti I. (Ljudska knjižnica 1)*. Maribor.
- Vakaj 1886: Alojzij Vakaj, *Kratkočasne pravljice in povesti II. (Ljudska knjižnica 2)*. Maribor.
- Valjavec 1857: Valjavec Matija - Kračmanov, Še nekaj o rojenicah. *Novice* 15/46, str. 182.
- Valjavec 1858: Matija Valjavec, *Narodne Pripovedke skupio u i oko Varaždina Matija Kračmanov Valjavec*. Varaždin: Samozaložba.
- Valjavec 1865: Valjavec Matija - Kračmanov, O rodjenicah ili sudjenicah. *Književnik*. Zagreb, str. 52–61.
- Valjavec 1875: Matija Valjavec, Narodne pripovjesti iz susjedne Varaždinu Štajerske kao primjer prostonar. govora i prinos za poznavanje dialekta. *Izviestje kr. realne gimnazije i male gradske realke u Varaždinu koncem školske godine 1874/5*. Zagreb: Narodne novine, str. 3–46.
- Valjavec 1890: Matija Valjavec, *Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici skupio Matija Kračmanov Valjavec*. Drugo izdanje u Zagrebu: Knjižara Dioničke tiskare.
- Valjavec 1922: Matija Valjavec, *Izbrani spisi za mladino*. Priredila: Fran Erjavec in Pavel Flerè. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Valjavec / Smolej 1980: Matija Valjavec, *Izbrana mladinska besedila*. Izbor, spremna beseda in opombe Viktor Smolej. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Valjavec / Popit 2002: *Kračmanove pravljice I*. Uredil Ilja Popit, zbral Matija Valjavec - Kračmanov. Radovljica: Didakta.
- Valjavec / Popit 2007: *Kračmanove pravljice II*. Uredil Ilja Popit, zbral Matija Valjavec - Kračmanov. Radovljica: Didakta.
- Valvasor 1689: Johann Weichard Valvasor, *Die Ehre des Herzoghtums Krain I-IV*. Laibach - Nürnberg.
- Vašte 1921: Ilka Vašte, *Pravljice*. Ljubljana: Tiskovna zadruha.
- Verdinek / Stanonik 2002: Bojana Verdinek, *Lesene cikle: Folklorne pripovedi iz Mežiške, Mislinjske in Šaleške doline*. Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 26). Ljubljana: Kmečki glas.
- Vernaleken 1938: Theodor Vernaleken, *Alpensagen*. Salzburg - Leipzig: Verlag Anton Pustet.
- Vodnik 1869: Valentin Vodnik, *Pesni*. Uredil France Levstik. Ljubljana: Matica slovenska.
- Vodnik / Grafenauer, Šolar 1935: Valentin Vodnik, *Izbrano delo*. Priredil Ivan Grafenauer, uredil Jakob Šolar. (Cvetje iz domačih in tujih logov 5). Celje: Družba sv. Mohorja.
- Vogelnikova 1940: Marija Vogelnikova, *Mojca Pokrajculja. Koroška ljudska pravljica*. Ilustrirala in opremila Marija Vogelnikova. Ljubljana: Založba Murenček.
- Volčič / Fikfak 1988: *Jakov Volčič in njegovo delo: Zbornik prispevkov in gradivo*. Uredil Jurij Fikfak. Pazin - Ljubljana: Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila«.
- Von Prinzen 1958: *Von Prinzen, Trollen und Herrn Fro. Märchen der europäischen Völker*. Rheine in Westfalen: Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker.
- Von Prinzen 1959: *Von Prinzen, Trollen und Herrn Fro. Märchen der europäischen Völker*. Rheine in Westfalen: Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker.
- Von Prinzen 1961: *Von Prinzen, Trollen und Herrn Fro. Märchen der europäischen Völker*. Rheine in Westfalen: Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker.
- Von Prinzen 1962: *Von Prinzen, Trollen und Herrn Fro. Märchen der europäischen Völker*. Rheine in Westfalen: Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker.
- Vrbanjakov, Nande gl. Kleinmayr, Ferdo.
- Vries 1954: Jan de Vries, *Betrachtungen zum Märchen, besonders in seinem Verhältnis zu Heldensage und Mythos*. (FF Communications 110). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Wagner 1931: Rudolf Wagner, *Poglejmo v Beneško Slovenijo*. (Zbirka spominov na Beneško Slovenijo za mladino). Ljubljana: Slomškova družba.

- Waizer 1882: Rudolf Waizer, *Cultur- und Lebensbilder aus Kärnten*. Klagenfurt: J. Leon.
- Wesselski 1911: Albert Wesselski, *Der Hodscha Nasreddin* 1–2. Weimar: Alexander Duncker.
- Wesselski 1925: Albert Wesselski, *Märchen des Mittelalters*. Berlin.
- Wesselski 1933: Albert Wesselski, Das Märlein vom Tode des Hühnchens und andere Kät-
tenmärchen. *Hässische Blätter für Volkskunde* 34, str. 177–197.
- Wesselski 1938: Albert Wesselski, Der Schmied von Jüteborg im Kiffhäuser. *Zeitschrift für
Volkskunde* 46, str. 198–218.
- Wittmann 1976: Brigitte Wittmann, *Don Juan. Darstellung und Deutung*. Darmstadt.
- Wünsche 1905: August Wünsche, *Die Sagen vom Lebensbaum und Lebenswasser. Altorientalisches
Mythen*. Leipzig.
- Zipes 1985: Jack Zipes, *Rotkäppchens Lust und Leid. Biographie eines europäischen Märchens*.
Neu durchgesehene und erweiterte Ausgabe. Ullstein, Frankfurt.
- Zipes 2001: Jack Zipes, *The Great Fairy Tale Tradition. From Straparola and Basile to the Brothers
Grimm*. New York - London: Norton & Company Ltd.
- Zipes 2012: Jack Zipes, *The Irresistible Fairy Tale. The Cultural and Social History of a Genre*.
Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Zipes 2017: Jack Zipes, *The Sorcerer's Apprentice. An Anthology of Magical Tales*. Princeton,
Oxford: Princeton University Press.
- Zupanc 1932: Lojze Zupanc, *Bili so trije velikani. Belokrajinske pripovedke*. Ljubljana: Tiskarska
zadruga.
- Zupanc 1944a: Lojze Zupanc, *Velikan Nenasit. Belokrajinske pripovedke*. Ljubljana: Založba
Murenček.
- Zupanc 1944b: Lojze Zupanc, *Svirel povodnega moža in druge belokrajinske pripovedke*. Ljubljana:
Učiteljska tiskarna.
- Zupanc 1956: Lojze Zupanc, *Zaklad na Kučarju*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1957: Lojze Zupanc, *Povodni mož v Savinji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1959: Lojze Zupanc, *Palček v čedri*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1964: Lojze Zupanc, *Kamniti most*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1971: Lojze Zupanc, *Zlato pod Blegošem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zupanc 1977: Lojze Zupanc, *Deklica kač in druge pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Žéle / Stanonik 1996: Andreja Žéle, *Kaku so živejli in si dejlali kratek cejt. Kratke štorije s Pivškega*.
Uredila: Marija Stanonik. (Glasovi 12). Ljubljana: Kmečki glas.

KRATICE

- AaTh: Mednarodna klasifikacija pravljic po: AARNE, Antti, THOMPSON, Stith, 1961: *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. (Second Revision). Helsinki: Academia scientiarum Fennica (FF Communications 184).
- ATU: Mednarodna klasifikacija pravljic: AARNE, Antti, THOMPSON, Stith, 1961: *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. (Second Revision). Helsinki: Academia scientiarum Fennica (FF Communications 184). Izpopolnjena izdaja: UThER, Hans-Jörg: *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson I–III* (FF Communications 284–286). Helsinki: The Kalevala Society Foundation. 2024 (Revised and Supplemented Edition).
- BP: Johannes Bolte, Georg Polívka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm I–V*. Leipzig 1913, 1915, 1918, 1930, 1932.
- EM: *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung* 1–14. Begründet von K. Ranke. Ed.: R. W. Brednich et al. Berlin, New York: De Gruyter 1977–2015.
- GNI ZRC SAZU: Glasbenonarodopisni inštitut, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.
- ISN ZRC SAZU: Inštitut za slovensko narodopisje, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.
- JAZU: Jugoslovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Novice: *Kmetijske in rokodelske novice*; slovenski časnik 1843–1902.
- NUK: Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.
- SEM: Slovenski etnografski muzej v Ljubljani.
- SLP: *Slovenske ljudske pesmi* I–V. Uredili: Zmaga Kumer et al. Ljubljana: Slovenska matica & Založba ZRC, ZRC SAZU 1970–2007.
- SNP: *Slovenske narodne pesmi* I–IV. Zbral in uredil Karel Štrelkelj, 4. knjigo uredil Joža Glonar. Ljubljana: Slovenska matica 1895–1923.
- ŠZ: Štrekljeva zapuščina.
- T: Magnetofonski trak.

KAZALO TIPOV PRAVLJIC / INDEX OF FOLKTALE TYPES

ATU 500 Ime nadnaravnega pomočnika (Špicparkelj) / The Name of the Supernatural Helper	13
ATU 501 Tri stare predice / The Three Old Spinning Women	19
ATU 503 Darila škratov / The Gifts of the Little People	21
ATU 505 Hvaležni mrtvec / The Grateful Dead	25
ATU 510A Pepelka / Cinderella	31
ATU 510B Kožuharica / Peau d'Asne (Donkey Skin)	36
ATU 513A Spremljevalci z nadnaravnimi sposobnostmi / Six Go through the Whole World	42
ATU 513B Ladja, ki pluje po vodi in kopnem / The Land and Water Ship	46
ATU 514 Sprememba spola / The Shift of Sex	51
ATU 515 Pastir odčara začaran grad / The Shepherd Boy	55
ATU 516 Zvesti prijatelj / Faithful John	58
ATU 517 Fant, ki je razumel ptičjo govorico / The boy Who Understands the Language of Birds	67
ATU 518 Velikani se prepirajo za čudežne predmete / Men Fight over Magic Objects	71
ATU 530 Princesa na stekleni gori / The Princess on the Glass Mountain	73
ATU 531 Pametni konj / The Clever Horse	79
ATU 537 Junak in hvaležni ptič / The Flight on the Grateful Eagle	86
ATU 545B Obuti maček / Puss in Boots	91
ATU 545D* Mladenič, ki je grah pobiral / The Pea King	96
ATU 550 Ptič, konj in princesa (Zlata ptica) / Bird, Horse and Princess	101
ATU 551 Voda življenja / Water of Life	109
AaTh 551** Trije bratje iščejo bogastvo / Three Brothers Seek Riches	116
ATU 552 Sestre, poročene z živalmi / The Girls Married Animals	119
AaTh 553 Krokav kot pomočnik / The Raven Helper	125
ATU 554 Hvaležne živali / The Grateful Animals	128
ATU 555 Ribič in njegova žena / The Fisherman and His Wife	135
ATU 559 Govnač (Princesa se nasmeji) / Dungbeetle (The Princess Made to Laugh)	138
ATU 560 Čudežni prstan / The Magic Ring	143
ATU 561 Aladin / Aladdin	149
ATU 562 Duh v kresilu / The Spirit in the Blue Light	153
ATU 563 Mizica, pogrni se / The Table, the Donkey and the Stick	159
ATU 564 Vreča daje / The Magic Providing Purse	170

ATU 565 Čudežni mlin / The Magic Mill	174
ATU 566 Čudežni predmeti in sadje / The Three Magic Objects and the Wonderful Fruit . . .	178
ATU 567 Čudežno ptičje srce / The Magic Bird-Heart	183
ATU 569 Vreča, klobuk in rog / The Knapsack, The Hat and the Horn	185
ATU 570 Zajčji pastir / The Rabbit-Herd	189
ATU 571 Zlata goska / »All Stick Together«	194
ATU 572* Prismojeni ženin / The Barking Dog's Head, the Striking Axe, etc.	199
ATU 590 Izdajalska mati / The Faithless Mother	201
ATU 591 Goljufivi lonec / The Thieving Pot	205
ATU 592 Ples v trnju / The Dance among Thorns	209
ATU 610 Zdravilni sadeži / The Healing Fruits	214
ATU 612 Čudežna roža oživi ženo / The Three Snake-Leaves	218
ATU 613 Dva popotnika (Pravica in krivica) / The two Travelers (Truth and Falsehood) . . .	222
ATU 650A Močni Janez / Strong John	233
ATU 650C Mladenič, ki se je okopal v zmajevi krvi / The Youth Who Bathed Himself in the Blood of a Dragon	237
ATU 652 Princ, čigar želje so se vselej uresničile / The Prince Whose Wishes Always Come True	240
ATU 653 Štirje spretni bratje / The Four Skillful Brothers	243
ATU 660 Trije zdravniki / The Three Doctors	246
ATU 664* Komedijant hipnotizira gledalce / The Soldier Hypnotizes the Innkeeper	248
ATU 665 Mož, ki je letel kot ptič in plaval kot riba / The Man Who Flew like a Bird and Swam like a Fish	250
ATU 666* Hero in Leander / Hero and Leander	252
ATU 670 Človek, ki je razumel živalsko govorico / The Man Who Understands Animal Language	254
ATU 671 Trije živalski jeziki / The Three Languages	257
AaTh 671F* Govorica rož / Language of Flowers	261
AaTh 671G* Pogovor volov / Language of Oxen	263
ATU 672 Kačja krona / The Serpent's Crown	265
ATU 672D Kačji kamen / The Stone of the Snake	269
ATU 672B* Izganjalec kač / Expelling Snakes	271
ATU 673 Meso bele kače / The White Serpent's Flesh	274
ATU 675 Fantu se želje uresničijo / The Lazy Boy	276
ATU 700 Palček / Thumbling	281
ATU 701 Velikanova igrača / The Giant's Toy	287

ATU 706 Dekle brez rok / The Maiden without Hands	289
ATU 707 Trije zlati otroci / The Three Golden Children	294
ATU 708 Začarani otrok / The Wonder Child	300
ATU 709 Sneguljčica / Snow White	303
ATU 710 Marija in otroci neme kraljice / Our Lady's Child	307
ATU 720 Mati me je ubila, oče pojedel, sestra pokopala / The Juniper tree (My Mother Slew me; My Father Ate Me)	310
ATU 725 Izpolnjena prerokba vladanja / Prophecy of Fututr Sovereignty	312
ATU 729 Sekira pade v vodo / The Merman's Golden Axe (The Axe Falls into a Stream) . . .	317

SUMMARY

The Type Index of Slovenian Folktales – Tales of Magic 2

In the past, telling stories – including fairy tales – was intended not only for children, but above all for adults, as the stories often had very old roots and bore various messages. Some folktales were also used by adults to warn children about the dangers that lurk at home and around the world.

Although now regarded as children's stories, the tales of magic that form the central genre of this book often include elements that are frightening or even cruel. They often feature robbers, thieves, witches and wizards, evil stepmothers, giants, devils and other terrifying characters. In the preface to his collection of Italian fairy tales, the renowned Italian writer Italo Calvino wrote: "In areas where it survived as part of oral tradition, what we now consider to be 'children's literature' was not intended for just one age group. This was still the case in the 19th century and perhaps even today. It was a tale of marvels and a full expression of the poetic needs of that phase of cultural development."^{*} Folktales are often rather rough and frequently contain eerie contents that children perceive as frightening or even terrifying.

One of the first collections of fairy tales aimed at children was *The Tales of Mother Goose* (*Les Contes de ma mère l'oie*, 1697) by the French writer Charles Perrault. A major shift in the collection and publication of folk tales came in the Romantic era, when interest in folklore tradition increased. During this time, the brothers Jacob and Wilhelm Grimm developed a new concept of fairy tale collections with their *Children's and Household Tales* (*Kinder- und hausmärchen* 1812, 1815), which inspired many collectors throughout Europe. This book set new guidelines for fairy tale collections that were adapted for children, even though they also contained terrifying scenes, frightening characters and cruel deeds. However, despite the frightening plots, supernatural adversaries and difficult circumstances, the heroes and heroines find a way that leads them to happiness, the royal throne or riches.

The narrative style of fairy tales is often simple and concise, as it is composed of the many life experiences and emotions of ordinary people. A talented storyteller can narrate a story without embellishments and extensive descriptions, but with great fluency and linguistic perfection, in an artistic style. On the other hand, less talented storytellers and even recorders of fairy tales have preserved the stories,

^{*} Italo Calvino in the preface to his collection of Italian fairy tales (*Fiabe Italiane*, 1956).

but in a more clumsy and less poetic form. But the profession adheres to the rule of not correcting original sources, so the stories in our collection are published as they were collected in manuscripts, in various publications, or on tape, without embellishments or visible corrections.

Even if they are of the same type, fairy tales can be very varied in both content and the way they are told. They are classified within thematically related narratives, but the deviations from the basic type are often considerable. Storytellers draw inspiration from stories passed down from generation to generation in their local communities and incorporate the living conditions of their own daily lives, which can vary considerably across regions and historical periods. They respond to social differences and depict the hard lives of ordinary and often poor people, while presenting the splendour and omnipotence of the wealthy – especially counts and kings – with much imagination.

In the Slovenian context, a subtle narrative is particularly noticeable in the fairy tales recorded in the valley of Resia in Italy, where a Slovenian minority lives, isolated in a mountainous and hard-to-reach part of the Carnic Alps. However, the Resians were always in contact with neighbouring regions, as many had to travel to support their families with their skills and products. During their travels, they heard many beautiful stories and brought them back to their native Resia. Other regions also have talented storytellers with remarkable storytelling styles who honed their narrative craft at home, surrounded by their family and neighbours, during late evening hours of storytelling and singing. However, relatively few good recordings or accounts of their stories have survived.

In today's digital society, storytelling involving both adults and children has almost disappeared not only in Slovenia and Europe but also in many other countries of the world. Short stories and jokes may still be told on occasions when people come together, however, adults only tell fairy tales to their children and grandchildren, or simply read them from various collections of fairy tales and stories.

The second volume of the type index of Slovenian folk tales of magic, arranged according to the international ATU classification system (Aarne, Thompson, Uther), gathers Slovenian fairy tales classified as folktale types from ATU 500 to ATU 749. Despite the international spread of these narratives, their local form is shaped by the environment in which they developed and were told. As a result, they contain many of the social, cultural, historical and natural features of the regions where the people who told the tales lived. All this gives Slovenian fairy tales a distinctive character, which distinguishes them from fairy tales of other nations, even though they belong to the same fairy tale types.

The Slovenian fairy tales of magic discussed in this book could be classified according to international typology into 71 different fairy tale types. They include fairy

tales that are well-known and widespread around the world, such as: Cinderella (ATU 510A), The Land and Water Ship (ATU 513B), The Princess on the Glass Mountain (ATU 530), Puss in Boots (ATU 545B), The Fisherman and His Wife (ATU 555), Aladdin (ATU 561), The Table, the Donkey and the Stick (ATU 563), The Rabbit-Herd (ATU 570), Thumbling (ATU 700), Snow White (ATU 709) and many others.

Even among the tales of magic, there are also in this book some fairy tale types that were excluded in the revised international tale-type index*. These tales are identified by the classification number AaTh – set out in the previous Aarne-Thompson Index from 1961. The Slovenian tales of magic of this kind that appear in this book include: Three Brothers Seek Riches (AaTh 551**), The Raven Helper (AaTh 553), Language of Flowers (AaTh 671F*) and Language of Oxen (AaTh 671G*).

The purpose of this book is to familiarize readers with Slovenian narrative tradition and to enable foreign researchers to compare their fairy tales and legends with Slovenian narratives of the same folktale type. Exploring the connections between Slovenian folktales and related folklore material from other parts of the world enables us to better understand the narrative tradition itself and to trace the development of Slovenian folktales in an international context.

* Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson* I–III. (FF Communications 284–286). Helsinki 2004. (3rd revised edition: Uther 2024).

Knjiga zapolnjuje vrzel v nizu tipnih indeksov ljudskih pravljic evropskih in tudi neevropskih narodov in tako pomeni izjemno pomemben prispevek za slovensko in mednarodno folkloristiko. Raziskovalcem bo omogočila analize v okviru širših sodobnih evropskih raziskovalnih perspektiv, obenem pa bo prišla prav tudi številčni zainteresirani javnosti, ki bo v iskanju življenjskih modrosti, lahko posegla tudi po zakladnicah slovenske pripovedne folklore. Monografija je izjemno dragocen prispevek tako za slovensko folkloristiko kot tudi za humanistično vedo nasploh.

Odlomek iz recenzije prof. dr. Mirjam Mencej

Tipni indeksi ljudskih pripovedi posameznih narodov predstavljajo temeljno delo vsakega nacionalnega korpusa pripovednega izročila, saj so v njih pravljice in povedke urejene po mednarodnem standardu in so medsebojno primerljive. Avtorica monografije, dr. Monika Krojež Telban, je leta 2015 že objavila prvo knjigo *Tipnega indeksa slovenskih ljudskih pravljic*, v kateri so predstavljene *Živalske pravljice in basni*. Sledila ji je druga knjiga, ki prinaša prvi del pregleda slovenskih čudežnih pravljic, *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic, Čudežne pravljice 1* (2025). Knjiga, ki je pred nami, pa prinaša drugi del kategoriziranih in tipno urejenih slovenskih čudežnih pravljic. Delo seznanja bralce z bogatim folklornim pripovednim gradivom in omogoča temeljite znanstvene raziskave na tem področju.

Odlomek iz recenzije prof. dr. Katje Hrobat Virloget